

ION PAS

**ZILELE
VIETII TALE**

*

ES

EDITURA DE STAT

1949

Te-ai hotărit să începi să depeni amintirile...

Te ispitea gândul de mai demult, și te împotriveai lui, spunând: E prea devreme. Sufletul nu și-a așezat încă apele. Privirile lui sunt încă ațintite către ziua de mâine. Viața s'a desfășurat în forme și'n cadențe ce nu îngăduiră să-i numeri clipele și zilele și lunile și anii care au cules, fără să ostenească, experiența împrejurărilor, a cărților și-a lumii.

Când au trecut etapele copilăriei, adolescenței, maturității?

Răsar și se înfrățesc și se învâlmășesc întâmplări și chipuri din prezent, din trecutul apropiat și din cei foarte îndepărtat. În întrevederile cu prieteni, cu fapuri întâlnite în cercuri de prieteni, în tren sau la restaurant, evoci evenimente pe care le-ai trăit în urmă cu patruzeci de ani. Surprinzi nedumeriri în ochii celor din preajma ta. Nu știau despre ele decât din lecturi de cărți sau de gazete vechi. „Bine, dar...” Niciun „dar”. Domnul și prietenul și tovarășul. cu care stați de vorbă a fost martorul direct al acelor întâmplări, și privirile lui păstrează pe retină figurile despre care ați auzit sau numai ați citit.

Ce film interesant poate fi existența dacă ea este plămădită din încercări aspre și din năzuințe de eli-

berare, dacă tragi din experiența proprie învățămintele greșelilor pe care le-ai făptuit cu sau fără voință...

Te-ai hotărît să 'ncepi să depeni amintirile...

Dar nu e prea devreme? Pot să întruchipeze ele un bagaj cât de cât vrednic de luat în seamă prin conținutul și tâlcul lor? Nu este cumva fapta la care pornești, un semn de îngâmfare? Și nu este, cu deosebire, ea, dovada rămânerii în loc, cu alte cuvinte a încremenirii și a îmbătrânirii?

Cu mijloacele meșteșugului ai fi putut să faci treaba aceasta, plâsmuind un alt ias și punându-i în spate bocceaua întâmplărilor care au alcătuit viața ta. Ar fi fost un simplu artificiu și o evadare din sinceritate, care ar fi dus la escamotări de adevăruri. O ficțiune literară care s'ar fi adăugat altor ficțiuni, mai mult sau mai puțin izbutite, ale tale, și un document mai puțin.

Sub semnul marelui noroc de a trăi acum ceasul descătușării de sub umilință, sărăcie și jaf a unei bune părți din omenire, ai venit tu pe lume. Au visat, au luptat și-au căzut, în juru-ți și mai departe, pentru cauza tuturor, generații după generații de voitori ai binelui obștesc. Purtau un steag în mâini și steagul le-a fost smuls și călcat în picioare. Purtau în ochi viziunea desfășurării lui biruitoare de-a lungul și de-a-latul pământului, și ochii s'au închis cu mâhnire și cu mare părere de rău. „Tovarăși, înainte!” a fost îndemnul rost.ț de ei cu buze arse de febră, sau bănu.ț în privirile peste care coborau pleoape palide. „Tovarăși, înainte!” Și iată, tu și-ai

tăi, aveți fericirea de-a fi străbătut drumul care n'a mai fost îngăduit inaintașilor, și de a trăi sărbătoarea marilor împliniri.

O viață nouă, o lume nouă...

Tu vii din lumea strâmbă și din viața posomorită a asupririi și a asupriților.

Aveai patrusprezece ani când, într'un crâmpoi de gazetă, ai citit că la Clubul muncitorilor au dat polițiștii năvală și i-au scos, cu paturi de pușcă, pe oameni în stradă, unde alți polițiști îi așteptau, luându-i în primire cu pumni și cu bastoane de cauciuc. Mare lucru n'ai înțeles și mult nu te-ai oprit asupra întâmplării. Peste vre-o două zile treceau prin mahalaua ta doi oameni tineri, legați unul de altul, cu un jandarm în față și cu altul la spate. Jandarmii aveau pușca în mână și în vârful puștilor, baioneta. Erai cu alți copii.

Mai văzuserăți voi, în mahala, oameni legați cu mâinile la spate, cu sergenți de stradă sau jandarmi după ei. Erau dezertori, bătăuși sau hoți. Unul, frumos și voinic, cu ibovnice în fiecare stradă, făcea armată de vreo șapte ani și n'o mai mântuia. El nu putea să se împace cu viața de cazarmă. Fugea, stătea ascuns prin poduri, prin beciuri, pe maidane, dar după câteva săptămâni era prins. Il snopeau soldații dela comenduire, il legau fedeleș și umblau cu el, trântindu-i din când în când un pumn sau un pat de armă în coaste. Plăteau pentru loviturile pe care le căpătaseră în bătălia cu dezertorul. El primea izbiturile cu-o icnire innăbușită, aruncând călăilor priviri pline de ură. Femeile

plângeau pe la porți, iar câte o ibovnică îl însoțea pe delături, îi spunea vorbe de mângâiere și-i improșca pe asupritori cu vorbe grele. Țâșnea de după un gard o huiduire:

— Mama voastră, hingherilor!

În solidarizarea mahalalei era cuprinsă și soarta bătașilor. La cârciumă, petrecerea ținea de-aseară. Lăutarii au cântat toată noaptea. Dar Gogu tipograful a cerut spre ziuă țiganilor să zică o sârbă, ca să joace în bătașură. N'a fost de aceeași părere Nae geambașul care cerea, la beție, să audă numai cântece triste, înduioșat de-o veche amintire de iubire fără noroc. Din această nepotrivire s'a iscat gălăceava. Taberele s'au împărțit, pumnii au căzut ca niște ciocane, cârciumarul și lăutarii și-au primit porția dintr-o parte și din cealaltă. A zornăit un geam, au sburat câteva clondire de pe tejghea. S'a trezit strada. Un țigal. Au venit în pas alergător câțiva sergenți de stradă. Bătașii au fost scoși în ghionturi din prăvălie. Gogu avea falca însângerată, dar ținea de păr pe un alt tovarăș de beție pe care îl confunda cu geambașul și care căuta să-l convingă, repezindu-i pumni în față: „Măi Gogule, măi, nu sunt eu Nae!“. Când însă gardienii au vrut să-i târască pe bătași la secție, s'au amestecat vecinii abia treziți din somn: „Dece să-i duceți la arest, fraților? Ce au furat?“

Morala mahalalei era fără cruțare, însă, aplicată la cei care furau. A fost ruptă o prăjină pe spinarea lui Țabalac, prins la un coteț cu găini. Pe urmă, cu un alai de lume adunată de pe trei străzi, bătut de

bărbați și scuipat de femei, hoțul a fost dus la secție, pentru ca de aci comisarul să-l trimită cu birja la spital, fiindcă Țabalac, ofticos, scuipa sânge.

Cei doi nu erau din mahalaua ta. Călcau fără împleticirea bătașilor, fără privirea sumbră sau piezișă a dezertorilor și a răufăcătorilor.

— Mamă, ce-or fi făcut?

Mama se uita din poartă, după ei. Vorbeau între dânșii. Zâmbeau, cu fruntea sus. Au aruncat o glumă, cu capul întors spre jandarmul din spate. Cei din față și-a sucit gâtul să audă și el ce-au spus.

Lămurirea a dat-o un vecin, care s'a luat un moment după grup:

— Sindicaliști. Din ăia dela Club. Chestia cu poliția dela Biserica Albă.

A adus un spor de lămurire Coana Leanca. văduva perceptorului:

— Țștia sunt anarhiști. Nu cred în Dumnezeu.

Ai înțeles ceva, dar nu ce trebuia. Dece, însă, mama și dece vecinii n'au împărtășit credința și spaima Coanei Leanca în legătură cu faptele curioase care străbătuseră străzile mahalalei între doi jandarmi? Ea și ei au tăcut, privind peste capul bătrânei care căutase să-i convingă, însoțindu-și spusele cu'n semn al crucii și cu un scuipat închipuit ca de „ducă-se pe pustii“. Și dece, după aproape patruzeci de ani, întâmplarea stăruiește vie în fața ochilor amintirii, parcă ar fi prezentă?

De-a-lungul vremurilor, în lumea în care mai târziu ai intrat, căutai să identifiți, printre miile și miile

de figuri felurite, în lumina săracă a sălilor de club, în cortegiile de pe străzi și în întrunirile uriașe cu freamăt de talazuri umane, pe muncitorii „tăi“.

Dai dovadă că ești cinstit cu tine și că în suflet cultivi floarea recunoștinței, mulțumind vieții că s'a angajat dascăl fără plată al creșterii și-al dezvoltării tale. A fost uneori aspră și de multe ori n'ai vrut s'o înțelegi. I-ai nutrit gânduri potrivnice. „Ești nedreaptă“, — I-ai spus. „Ești crudă. Muma cu unii, ciună cu cei mai mulți“. Potrivit mijloacelor pe care le dobândeai, luai față de ea atitudini de arșag, de descurajare, de răsvrătire. Ii aruncași o tiflă și-o palmă în obraz. Viața nu lua în seamă purtările proaste ale celui pe care îl ducea pe drumurile ce sângerau câteodată sufletul și picioarele. Dar acestea erau drumurile experiențelor care întăresc voința și sporesc cunoștințele și duc spre marile bucurii ale înfrățirii cu oamenii și spre o mai bună așezare a lumii.

Te-a pus viața în împrejurări hărăzite de ea numai celor pe care îi socotea vrednici să treacă examenul încercărilor grele. Uneori l-ai trecut. Alteori ai căzut. Ai săvârșit greșeli. Ai mers pe drumuri strâmbe. Ai avut șovăieli. Nu închide ochii în fața acestui peisaj slăt, — era îndemnul ei. Descoperă-i linia și accentul care se ținuesc altor priviri. Mai departe! Mai sus! Iată alte desfășurări, — acestea scaldă în lumini. Sunt ale tale, fiindcă n'ai trecut înainte cu ochii închiși pe lângă tablourile slute și întunecoase. Oprește-te aci. Bea și din apa aceasta sălcie, hrănește-te și cu bucata de pâine, puțină, us-

eată și amară. S'ar fi putut să n'o ai nici pe aceasta. Fiecare clipă să te găsească pregătit pentru luptă. Nu te da înlături din fața trudei și a primejdiei. Recunoaște-ți păcatele. Mai departe! Mai sus! Vezi că am străbătut o parte din drum? Și vezi că atâta cât ai înfăptuit, te îndatorează să'nfăptuești mai mult?

Mulțumește-i vieții și mergi împreună cu ea, neostenit, acum când ai văzut că-ți este dascăl bun. Și împreună cu ea, fii a-lor tăi îndemn de luptă zămisli-toare de alte fapte drepte care clădesc întocmirea largă, înaltă, luminoasă, a lumii.

Mahalaua și-a schimbat de multă vreme sufletul și obrazul. Când ai trecut, după vreo douăzeci de ani, prin ea, erai gata, gata să nu o mai cunoști. Purta guler scrobit și căpătase pântec. Se îmburghelize. În locul caselor mărunte, unele cu prispă și pridvor ca la țară și în locul maidanelor, clădiri parvenite, cu două, trei etaje. Străzile, cu asfalt. Trandafiri cățărători pe garduri și pe ziduri. O parte din lumea ta săracă murise, alta fusese evacuată de către nevăzuții paznici ai orânduirii sociale, spre mai îndepărtatele margini ale orașului, spre Tei și spre Floreasca, împingându-i, la rândul ei, pe și mai nevoiașii din aceste locuri spre Colentina și spre Fundeni.

A trecut pe lângă tine, pe trotuar, o guvernantă c'un cărucior, și în cărucior un copil. Pruncul gângurea pe pernele moi, albe. Cânta, cățărata pe fereastră, o subretă cu bonețică. Printr'o altă fereastră se împrăștia afară o muzică sincopată de radio. Și au mai răzbit, dintr'altă casă, notele prelungi, triste, ale unor clape de pian. Un automobil stătea în dreptul unei porți. A ieșit o doamnă blondă, tânără, s'a urcat la volan, și'n clipa următoare mașina s'a desprins, lină, din amorțirea ei.

Nimic, nimic din ce a fost cândva. Ba nu. La răspântia aceasta stăruie încă umbrarul și cărciuma lui Tache. El a murit demult și i-a luat locul un băiat al lui, invalid din celălalt război. S'a înălțat strada, ori s'a ghemuit în pământ, prăvălia? Amintirea o păstra arătoasă, înaltă. E chircită acum ca o bătrână, și parcă știrbă, și parcă strâmbată de dureri reumatice. Șoferii din stația de-alături îi prelungesc existența, cinstindu-se dimpreună cu negustorul.

Cum de a rămas și locul viran dela ceastăaltă încrucișare, — depou, altădată, de lemne și gazdă de olteni precupeți? Erau câteva șandramale aci, închiriate negustorilor ambulanți, iar seara încingeau oltenii un foc mare, își fierbeau ciorba și mămăliga și se ospătau în jurul unor mese scunde, rotunde. Apoi, îndemnați de fluerul unuia dintre ei, bătătoreau pământul în chindii. Viața lor îți plăcea. Ai fi vrut să fii și tu ca ei. Să porți trufandale în coșuri, să salți voinicește cobilița pe umeri, să chiuiești pe străzi în fapt de dimineață, tocmindu-te cu gospodinele pentru o legătură de pătrunjel, să te infășori cu brâu roșu și să porți, infiptă în brâu, punga doldora de gologani de-aramă. Li însoțeau cu gândul prin locurile lor depărtate din Gorj sau Mehedinți, de unde veneau, primăvara, odată cu rândunelele și berzele și spre care plecau, toamna, dimpreună cu ele. Făceai zâmbre, seara, cu alți copii, văzându-i cum rup din mămăliga cât o roată de car și cum își umplu străchinile de lut, smălțuite, cu ciorbă de fasole. Duceau, și se părea, o viață fericită. Erau cu adevărat veseli. Cântau, prinși în horă, cântece de-ale lor :

*Au plecat oltenii la coasă
Iha-ihaiha-ha,
Și-au rămas oltencile
Ca să-și bea zovelcile,
Iha-ihaiha-ha.*

După ce osteneau, se așezau în jurul focului și-și spuneau întâmplări de prin locurile lor, — iar voi, cuibăriți printre ei, trăgeați cu urechile la cele ce vorbeau, până când mamele vă strigau din stradă să veniți la culcare.

Pe strada aceasta, ai venit tu pe lume și pe strada de-alături s'a desfășurat copilăria ta. E tramvai electric pe prima stradă. Era tramvai cu cai în anii copilăriei tale. Cele dintâi isprăvi ale vremilor cu picioare desculțe sunt în legătură cu vagonul de care te-agățai. „Dați-vă jos, dracilor!“ vi se striga de pe marginea drumului. „Avem atârnament!“ răspundeai, trăgând cu coada ochiului la incasator să nu vă smulgă șapca de pe cap, și la vizitiu să nu vă altoiască cu biciul mai lung decât vagonul. Linia se întindea de-a-lungul străzii Teilor, din Ștefan cel Mare până în Colței.

Ai făcut, odată, o escapadă. Aveai un ban de zece și te-ai urcat și ți-ai plătit biletul și te-ai așezat pe bancă, picior peste picior. Un văr al tău s'a agățat la spatele vagonului, ca de obicei, și-a parcurs o bucată din drum și apoi a fugit, căci îi svârlise incasatorului bereta în țărână. Tu erai mândru că ești „pasager“, și erai fericit, căci vedeai prin fereastră locuri ne-

știute încă de tine. Ce case mari pe strada Teilor, cu cât înaintai spre Bulevardul larg, cu lume multă și cu trăsurile în care stau cucoane cu evantaie și umbreluțe. Uite și o statuie: este a lui Rosetti. Priveai și te încerca o umbră de neliniște, care se preschimba în spaimă pe măsura înaintării în ținuturi explorate pentru întâia oară. „Hai, dă-te jos, boierule!“ ți-a spus incasatorul, după ce vagonul se golise la Coltea, iar vizitiul întorcea caii la capătul celălalt.

Era, în colț, o simigerie cu tăvi multe la geam. Înăuntru, la mese și în picioare, sumedenie de oameni se ospătau. Era o deosebire între plăcintăria pe care o vedeai și aceea din mahalaua voastră, care făcea dever mai mult cu dovleac și semințe. Peste drum de simigerie, o clădire înaltă pe a cărei fațadă ai silabisit (aveai șase ani și-ți dădea mama lecții de abecedar acasă): Creditul Urban. Pe partea ceastă-laltă, Spitalul cu bolnavi în halate rupte, prin curte și la garduri.

Un sloi de ghiață a lunecat parcă de-a-lungul spinării tale și ți-ai simțit picioarele tăiate; cum te întorci acasă? Erai desculț, în pantalonași cu petec la spate, cu cozondraci, fără bluză, cu capul gol. Ți se părea că lumea care trecea avea ochii pe tine și că, mai cu seamă, sergentul care, cu un băț în mână, îndruma trăsurile, te privea chiorș. Ba, într'un rând, a scos carnetul și plaivazul din buzunar și, privindu-te, a scris ceva. Hait, te-a trecut în carnet, măcar că nu știa cum te chiamă! Te-ai mai sgâit odată în plăcintăria cu tăvi rumene și cu mușterii mulți, dar pofta de-a te infrupta din plăcintă ți se duse, deși la început gândiseși că n'ar fi peste puțină să-ți

facă semn vreun domn sau vreo cucoană dinăuntru, să intri și să-ți dea și ție o bucată. Venise alt tramvai; întorcea caii ca s'o ia înapoi. Dacă te-ai agăța cu „atârnament“ la spatele lui și te-ai face mic și-ai ajunge astfel înapoi, în mahalaua ta, nevăzut de incasator și vizitiu? Hm, dar aci e lume multă și e mai cu seamă sergentul acela care nu-și mai ia ochii dela tine, și care parcă a dat din cap amenințător, ca și cum ghicise ce plănuiești.

Te-ai proptit, un moment, ca un cocoșel pe picioare, vrând să-ți faci curaj, ai vârît mâinile în buzunare după ce ți-ai sumes pe umeri cozondracii care tot voiau să cadă, și ți-ai țuguat buzele, chipurile ca pentru a fluiera. Dar, după ce vagonul a pornit și s'a pierdut pe linia șerpuitoare a străzii Sfinților, bulgărele de ghiață de pe spate a lunecat mai rece. Te va apuca noaptea pe străzi, aici, departe de casa ta și ai să rătăcești și-o să te muște poate vre-un câine, sau sergentul ăsta va lăsa trăsurile să circule fără comanda lui și te va înhăța ca pe o haimana și te va duce la secție. Tot mai înspăimântat, ai făcut cale 'ntoarsă pe lângă linia de tramvai. Timpul stătea în loc, și distanța nu se mai micșora. Smiorcăia nasul tău și-ți smiorcăiau și ochii, și scoteai, când o mână, când alta din buzunar, ca să te ștergi, când la nas, când la ochi. Te necăjeau mereu și cozondracii care lunecau de pe umeri.

Călcând pe bordura trotuarului ca să nu-ți depărtezi privirile de șină și s'o pierzi, te-ai împiedicat și-ai căzut și ți-ai jupuit genunchii. Dar nu ai plâns ca să nu atragi luarea-aminte a cuiva și să te întrebe: „Ce cauți, diavole, tocmai din mahalaua ta, aici?“ Și nici durere nu ai simțit fiindcă frica o amortise.

Te-au trecut, în Bulevard, alți fiori. Fiorii au coborât în stomac, și o altă spaime a pus stăpânire pe tine. Dacă... Ei, da! Și aici e lumină și lume multă, și nu sunt maidane cu bălării să nu te vadă nimeni. Ai spus „Tatăl nostru“ în gând și, cu vârful limbii, ai făcut în gură semnul crucii.

Uite statuia cu omul bărbos care moțăie în scaunul de piatră, în grădiniță. Inșă uite că aici sunt și alte linii de tramvai și nu mai știi care este linia tramvaiului tău. Și Bulevardul este larg, și trec trăsuri și cupeuri în sus și în jos. Și forfotește lumea. Aici ți s'a infundat. Cum să străbați Bulevardul, uitându-te să nu pierzi linia ta de tramvai, și să nu te calce, totuși, vreo trăsură? Zdup, acum și tramvaiul electric pe care-l vezi pentru întâia oară și care te face să te gândești la balaurul din poveste, căci merge fără cai și huruie și te ametește, gonind.

— Ce cauți aici, drace?

E nenea Mitică, un prieten al tatălui tău. E dulgher și vine dela lucru cu ferăstrăul pe umăr, cu o rândeaa și o teslă în mână. Se uită la tine, mirat, și suflă fumul țigării în nasul tău și te ciupește de un sfârc de ureche. S'a topit sloiul din spinare și nu mai lunecă în stomac fiorii aceia care te făceau să strângi din dinți și să simți nădușeala pe frunte. Ai îndrugat ceva și te-ai spânzurat de mâna lui și ai străbătut cu el, printre oameni și trăsuri, Bulevardul, și-ai pornit pe strada Teilor și-ți sporovăia gura și purtai lui nenea Mitică, o recunoștință care te-a îndatorat să-i ceri să duci tu rândeaua și tesla din mâna lui.

Treceai, în hurducături, ca o corabie sau ca o cămilă, stârnind pulberea șoselei și învăluit el însuși în ea, tramcarul lui Toma Blându, ducând lumea la Moși. Era plin, primăvara, de bărbați, de femei și copii care, la înapoiere, spărgeau aerul cu sgomotul trompetelor de carton și al huruitoarelor de lemn. Erau veseli cu toții și purtau, pe cap, fesuri de foiță și țineau de sfoară baloane de culori felurite. Rădeau și cântau și strigau în acelaș timp. Petrecuseră toată ziua în Târgul Moșilor, mâncând de-a-valma turtă dulce și mititei și bând, fără alegere, limonadă, țuică și bere caldă. Se dăduseră în dulap și cu barca, intraseră prin panorame, văzând acolo lucruri nemaivăzute, se fotografiaseră à-la minut în poziții solemne, trăsuseră la roată să-și încerce norocul.

Mergeai și tu, cu ai tăi, odată sau de două ori pe an, acolo. Mai des nu se putea, căci era cheltuială. Tata vă purta de grijă să nu vă pierdeți unul de altul. De cele mai multe ori un copil trebuia dus în brațe. Il ducea tata. În barcă n'aveați voie. Numai în călușei, — iar mama într'o parte și tata în cealaltă vă urmăreau din ochi să nu cădeți. Intrați numai voi, copiii, la panorama cu Fata Aerului. Părinții vă așteptau afară, spunând că ei au mai văzut,

dar în realitate vrând să facă economie. Voați să vă fotografiați, însă vi se spunea că plăcerea vi se va face data viitoare. Nu vă era sete, la drept vorbind, dar vă plăcea limonada portocalie, turnată dintr'o sticlă găurită la fund, care la rându-i era băgată într'o doniță albă. Nu trebuia să beți fiecare câte un pahar, — să nu vă doară burta. Aceeași socoteală a banilor puțini. Dar, deși pe sponci, vă împărtășeați din toate bunătățile și din toate plăcerile. Vi se cumărau și semințe și turtă dulce dela lipovenii cu ochi albaștri, cu bărbi galbene, lungi, cu cămăși roșii încheiate într'o parte și încinse cu o curea. Dar vă strângeau ghetete noi, vă rodea una la un călcâi și vă dureau picioarele. Era pe înserate. Mergem acasă? Nu încă. Mergem la cumătrul Grigore care ține restaurant în Moși, sub un umbrar din pânză de cort, cu bănci și mese din lemn nelustruit, cu mititei cumpliți și cu țuică servită în căni de pământ. Un taraf de lăutari în costume țărănești cântă din nai, din țambal și din fluier. E și o cântăreață oacheșă, trupeșă, deasemeni în costum național, care dă ochii peste cap și capul peste spate:

*Iubește-mă, Veto dragă,
Pân'ce mi-e cămașa neagră...*

Cumătrul vă primește, nădușit, cu mânecile cămășii suflecate, cu ochii rând pe rând la grătarul pe care sfârâie mititeii și la mușteriii care nu trebuie să aștepte și nici să plece fără a plăti. „Vine, vine, vă rog!“ „Hei, domnu', gologanii!“ V'a făcut loc la col-

țul unei mese lungi și vi s'au adus, pe talere de lemn, mititei cu o solniță în care este sare și boia roșie și-un ardei verde. Vi s'a adus pâine multă și-o ulcică de pământ cu țuică. Vouă, copiilor, vi se dă câte un mititel, din care mușcați cu economie, să țină cât mai mult, și înfulecați miezul de pâine alb, moale, care scârțâe între dinți din pricina prafului așternut peste marfa neacoperită. Sorbiți din ceștile părinților puțină țuică și gura vi se face pungă și strănutată. Pe urmă, vi se cumpără floricele și ronțăiți, mândri că vă aflați la restaurant, mușterii ai cumătrului. Tata goleşte câteva cești, apoi fumează, în vreme ce mama se servește, mâncând, de o singură mână, fiindcă ține în poală pe fratele mai mic care a adormit.

S'a lăsat noaptea. S'au aprins lumini electrice, albastre, roșii, albe, la circ, la panorame și berării. Aci, la berării, e lume mai cu stare, se bea halbe cu bere și femei în șalvari cântă și dansează turcește, pe o estradă. Sub umbrarul cumătrului sunt lămpi cu gaz și lumina e chioară. Iți făgăduiești că, atunci când ai să fii mare, vei merge la berărie și vei bea bere și vei privi, stând la masă, turcoaițele care bat din tobe mici, și-și pocnesc degetele și cântă melodii tărăgă-nate și se încolăcesc în unduiri de șarpe.

Ai avut și alte idealuri. Au sporit cerințele tale pe măsură ce ai crescut. Acasă erați mulți. Niciodată n'ai putut să răspunzi, repede, fără să numeri pe degete, câți frați și surori ai. Murea unul, venea altul pe lume. Aveați două odăi și'n ele două paturi. Tata

dormea cu băieții, mama cu fetele. Cei mai mari la picioare, cei mici la perete, la spatele părinților. Totdeauna era unul în leagăn, în dreptul patului mamei, și mama dormea pe apucate, mișcând leagănul ori de câte ori cel mic se trezea.

Vara era bine. Te culcai cu tata pe prispă sau sub nucul din bătătură. Alături de voi, se lungea câinele. Salteaua era parcă mai moale. Trăgeai până peste bărbie, pătura. Ți se părea că ești egal cu tata și superior fraților și surorilor. Tu dormeai sub cerul albastru, luminat de stele, și nu-ți era frică nici de liliaci, nici de hoși. Trăgeai în piept aerul nopții și te credeai la țară, departe, prin locurile oltenilor dela depoul cu lemne din colțul străzii.

— Dormi, tată, dormi! te îndemna părintele după ce dăduse o raită la cotețul cu porumbei și la cel cu găini.

Spuneai că dormi, dar stăteai cu mâinile sub cap și cu ochii deschiși. A căzut o stea. Acolo a murit un om. Fiecare om este cu steaua lui. Care o fi a ta? Trece pe drum un bărbat, cântând:

Cuculeț cu pana sură...

Țignalul gardianului de noapte se aude pe strada cealaltă. Cum poate el să stea noaptea întreagă, fără să doarmă? Nu i se face somn? Și nu-i e frică, singur, după ce toată lumea a adormit?

— Hai dormi, băiete, dormi!

Nu-l vezi pe tatăl tău, dar îl simți. Fumează culcat. Tușește. A oftat. Il simți pe câine că a ridicat

capul. Nu-i nimeni. Nu-i nimic. Se incolăcește din nou și adoarme și el. Ți se îngreuiază și ție pleoapele. A tras tatăl tău, mai sus, pătura peste tine. A petrecut-o pe după corpul tău.

Când se luminează de ziuă, te simți ridicat în pătură și dus în casă. Este încă o bucurie a ta. Afară se lăsase răcoarea dimineții. În odaie, în pat, e cald. E bine și aici. Și adormi înc'odată. Când te trezești, tata este plecat de mult la lucru și mama fierbe ceaiul.

Ceaiul era negru fiindcă mama îl fierbea în cratiță, dimpreună cu apa. N'avea strecurătoare să opărească firele deasupra paharului, astfel ca lichidul să iasă gălbui, limpede, nu ca păcura. Băuseși ceai la nașa, cu scorțișoară, cu unt și cozonac și lămâie. Văzuseși, prin gard, la domnul Arghiropol, vecinul vostru, cum li se servea, în chioșcul cu iederă, copiilor, uneori ceaiul și de cele mai multe ori cafeaua cu lapte. Voi beați ceaiul în căni, unele fără toartă și mai toate plesnite, fără lămâie, fără scorțișoară și, se înțelege, fără untul întins pe feliile albe de franzelă cu lapte. Rupeați bucăți mici de pâine uscată și le băgați în cană și făceați un fel de papară. Visai să ajungi mare, să câștigi bani, să-i dai mamei și mama să vă cumpere unt și să vă servească ceaiul în curte, la o masă cu'nvelitoare albă, cu tot dichisul: zaharniță cu clește de argint, șervețele de hârtie să vă ștergeți la gură, felii subțiri de franzelă, ca alături, la domnul Arghiropol.

Erați mulți în casă și totul se drămuia cu econo-

mie. Ai râvnit multă vreme să poți mânca un pepene mare, întreg, cu tot miezul, miez care, până una alta, vi se împărțea în bucăți, ca anațura, să ajungă la toți.

Vă lua tata, de Paște, ghete din târg, de gata, iar mama cumpăra din Obor pânză colorată din care confecționa hăinuțe pentru băieți și rochițe pentru surori. Ghetele vă strângeau uneori, iar îmbrăcăminte era totdeauna mai largă decât măsura trupului. Pentru încălțăminte, o mângâiere: se lasă cu timpul. Pentru îmbrăcăminte, o socoteală: veți crește și atunci va veni tocmai bine. Când vă găteați de sărbători și ieșeați în stradă cu câte un ou roșu pentru dulap, vedeați că și verii voștri șchiopătează la fel în încălțăminte ca tierul, că nădragii băieților și rochițele fetelor sunt la fel, lungi și largi. Nu tot astfel se înfățișau copiii domnului inspector dela Poștă, Arghiropol, în hăinuțe de catifea turnate parcă pe măsura lor, cu pantofi de lac, iar fetele cu rochii până la genunchi și înguste, și nu lungi până la glesne ca ale verișoarelor și surorilor. Aveau și ei în mână câte un ou, dar nu de găină, ci de ciocolată, și, firește, nu pentru dulap. Ei mergeau în ziua întâi de Paște la teatru și se plimbau pe urmă în Cișmigiu cu barca.

Vă măsurați din ochi și vă dădeți seama că-ei se uită la voi de sus și cu fereală. Întâlnirea nu ținea mult. Din curte se auzea un glas, al mamei sau al bunicii lor:

— Titl, Lelioara, Nicușor, Olguța, nu stați în stradă!

Nu stați, adică, în stradă cu copiii săraci, rău crescuți, care ar putea să vă murdărească rochițele și hăinuțele, și să vă fure oul de ciocolată. Voi, însă, nu le mânjeați găteala. Atât numai că Mielu, vărul tău, pune o piedică lui Titl, când acesta intra pe poartă, iar Lina, sora ta, dădea peste mână Olguței și-i trântea oul de ciocolată.

Aveai vreo șapte ani când a murit bunicul dinspre mama. Era dulgher. Păstrezi imaginea unui bătrân spânatec, blond, sgârcit la vorbă, respectat de bunica și temut de copiii lui, două fete și un băiat. După neam, era sârb. Sănătatea i se sdruncinase cu vreo douăzeci de ani în urmă când, ducându-se la alegeri, a fost snopit de bătașii electorali. Vota cu Fleva și-l încolțiseră oamenii lui Iancu Brătescu, zis Decalitrul. S'a ales cu vreo trei coaste rupte, a zăcut vreo jumătate de an, a scuipat sânge. De atunci nu mai era omul care fusese.

Când voi, nepoții, vă duceați la bunici, mama mare vă pune în mână o bucată de pâine și vă gonea repede pe la casele voastre. Dacă se întâmpla să fie bunițul, el vă urca în pat, vă mângâia, stătea cu voi de vorbă și vă oprea la masă. Mâncați la o masă scundă, cu trei picioare, pe scaune mici. Bunicul tăia pâinea rotundă, mare, de-o dublă, după ce, cu cuțitul, făcuse semnul crucii pe ea. Străchinile și lingurile erau cu motive rusești, cumpărate parcă atunci, deși făceau parte din zestrea mamei-mari. Nu se vorbea în timp ce se mânca. Nu da voie bunicul care socotea că a vorbi la masă e un păcat. Și tot un păcat e să lași să cadă pe jos fărâmiturile. Res-

pectul pentru pâinea care nu trebuie risipită, fiindcă se câștigă cu trudă și fiindcă e multă lume care îi duce lipsa, îl avea și tata, fără să fie religios.

Gândul la bunici e legat de curățenia mare din casa lor, de ștergarele albe care împodobeau icoanele și de candela totdeauna aprinsă. Mai e legat de fata lor mai mică, mătușa ta, slabă la minte, și pe care bunicul o cuprindea uneori într-o privire caldă, însoțită de un oftat. „Vai de capul tău, îi spunea după vre-o vorbă sau faptă necugetată a ei, ce-ai să te faci tu când n'am să mai fiu eu?”

Dar, cu deosebire, nu uiți cufărul cu cărți și almanahuri cu litere cirilice, al bunicului. Pe Anton Pann l-ai slovenit, la șase ani, sub ochii tatei mari. Și ai răs cu Țiganiada, urmărind degetul bunicului pe rândurile foilor scorojite și hohotind mai tare când pricepeai, la răstimpuri, tâlcul comicei epoei.

Bunica era măruntă la trup, harnică, dar certăreață. Era înrăită de muncă și necazuri. Nu e ușor să crești șapte copii și să îngropi vre-o cinci. Nu e ușor să faci nevoilor când meșteșugul bărbatului încremenește iarna și când încercarea de-a rupe cu sărăcia dă totdeauna greș. Auziseși că, într-o vreme, demult, bunicul ținuse han și cârciumă la capătul străzii Teilor, când pe acolo nu fusese tăiată șoseaua Ștefan cel Mare, ci se întindea o pădure. A pierdut. Dădea oamenilor pe datorie, și oamenii nu-i mai plăteau, nevrând sau neputând să fie cu obraz. L-au călcat într-o noapte hoții și erau să-l taie. S'a apucat din nou de meșteșug. Meșter bun, dar dulgherii și zidarii și vopsitorii și tinichigii nu lucrează de-

cât o parte din an. Când se lasă înghețul, casele în construcție sunt bătute în scânduri până în primăvară. Ce fac oamenii, din toamnă până după Paște? Stau pe lângă cocioaba lor, se îndatorează la cârciumar și la antreprenor, oștează cu năduf și, din când în când, se imbată. Atunci vin acasă supărați, iar dacă nevasta îi ceartă, pun mâna în părul ei și-o târăsc prin odaie, în plânsetul și în țipetele copiilor.

Găseai ceva mai multă bunăstare în casa bunicii, fiindcă mama-mare era spălătoreasă la câteva familii și totodată negustoreasă de prescuri și de lumânări la biserică. Cum putea ea să deretice în casă și să spele rufe la câteva cucoane, iar Dumineca și în celelalte zile de sărbători să stea în tinda bisericii cu micul ei negoț, a fost mai târziu o taină pentru tine. Iar când ai priceput că făptura firavă la trup ducea tot acest greu al vieții, pentru a putea să vină în ajutorul bărbatului șubred, pentru a da hrană copiilor până ce aceștia își încropeau mai târziu gospodăria lor, te-ai luminat de ce ea se aprindea lesne și de ce nu mai putea suferi, în preajmă-i, neastâmpărul nepoților.

Pe mama tatei, abia și-o mai amintea tatăl tău. Murise când el era copil. Bunicul dinspre tata ți se arată însă dinaintea ochilor ca în vis. Ori e, poate, o părere a ta și-i păstrezi imaginea din spusele de mai târziu ale părinților. Când a murit, tu aveai trei sau patru ani, și el optzeci. Venise de prin Ardeal cu-ai lui, care erau ciobani. A fost și el cioban în copilărie și s'a apucat apoi de meșteșug. A fost zidar.

Și zidari au fost frații lui, cumnații, verii, feciorii și-o parte din nepoți. Neamul se întindea în vre-o trei mahalale, ale căror case și sobe le-au zidit ei. Au ridicat și case în mijlocul târgului și deasemeni conace la țară, în județele de prin împrejurimi.

Bunicul dinspre partea latei se purta după moda veche, cu tichie brodată pe cap, cu brâu și anterior. Muncea mult și bea aprig. Era aspru. Băieții și fetele lui, cu rost la casa lor, și cu copii, îi sărutau mâna și îi ascultau cu capul în piept, muștrările. Dacă, beat fiind, i se întâmpla să scape și vre-o palmă pe obrazul lor, o primeau. Atât numai că, odată, când s'a răstit la mama ta și a ridicat mâna, tata i-a spus: „De ea să nu te-atingi. Nu este fata ta“. L-a luat apoi de umeri și l-a îmbrâncit pe poartă.

Se pare că bunicul a închis ochii fără să-i ierte părintelui tău cutezanța aceasta. Dar dădea târcoale casei, din când în când, iar după ce-și făcea curaj cu-o cinzeacă de țuică, te lua în brațe, și intra din nou în cârciuma de peste drum. Acolo îți dădea cofeturi, te juca pe genunchi, mai bea o stacană și-și injura feciorul care a îndrăznit să ridice mâna la el. Se ștergea la ochi cu o basma popească, te legăna din nou, te îndopa iarăși cu dulciuri, trecea strada și te lăsa în poartă. Mama, de după geam, aștepta să se depărteze bunicul, ieșea din casă și te băga în curte. Când îl vedea pe bunic în celelate zile în pragul cârciumii, avea grijă să te scoată la poartă ca din întâmplare, pentru ca bătrânul să-și poată alina astfel dorul după nepot.

Nu mai aveați de mult dreptul să vă numiți copii, când tușa Lica, sora mai mare a tatei, venind la voi acasă, continua să v'aducă stafide și covrigi. Scotea fermecatele daruri dintr'un buzunar pe care-l bănuiați fără fund, căci băga mâna până la cot în el și scotea cornete și covrigi și îi mai rămâneau pentru alți veri ai tăi.

Tușa Lica stătea la Capul Podului de unde venea de două-trei ori pe lună, cale lungă, pe jos, să-și mai spună amarul. Era voinică și bună și cu glasul totdeauna în lacrimi. Avea un bărbat bețiv, rău și sgârcit, care nu voia să știe de nevoile casei. O bătea pe ea și își gonea copiii. Cât ținea iarna, stătea ca huhurezul în pat, cu plapoma peste cap, cu clondirul de rachiu lângă el. Sub pernă avea un portofel doldora de bani, din care nu cheltuia decât pentru rachiu. „Bani, hai? Fir'ați ai dracului! La muncă!“ Gemea când i se spunea că nu-i nimic în casă. „Eu sunt bolnav. Fiecare, pentru el. Să crăpi tu și să crape copiii tăi! Nu vă dau!“ Era ipohondru și cam nebun. Tușa Lica a fost cal de saca și tobă de bătăi. Era spălătoreasă și ea. Te 'ntrebai cum se mai ține dreaptă, când știai că zăbovește aproape toată ziua plecată peste albie. Și te mai întrebai cum de găsește într'însa atâta putere de viață și cum de-i este sufletul bun ca o pâine caldă, când auziseși dela părinți că atâtea necazuri au încercat-o.

Nu se mai despărțea de tulpanul negru și de rochiile negre, fiindcă era mereu în doliu după câte un copil. Ingropase opt. Mai avea cinci, dintre care o fată officoasă a închis ochii cu doi ani înainte ca

tuşa Lica să treacă și ea dincolo de hotarul acestei lumi. Dar când Mitana, care tânjise cu plămâni veștejiți, până la douăzeci și cinci de ani, a murit, suferința tușei Lica a fost mai puțin grea, nu pentru că o iubise pe fată mai puțin, dar fiindcă lacrimile ei se-caseră și mintea ei slăbise. Repeta cu mândrie că Mitana era frumoasă în rochie de mireasă și-i părea bine că a putut strânge bani să-i comande muzică și car alb.

Sfâșietoare și neuitată rămăsese cea dintâi pierdere pe care o încercase în făptura primului ei fecior înjunghiat de Victor Talianu, bătaș devenit legendar. De-o seamă cu Victor Talianu a fost și băiatul ei, flăcău frumos, cu garoafă după ureche, cuceritor de fete la completuri, stricat până 'n măduva oaselor, cu pistolul în buzunar și cuțitul în cingătoare. Pentru ea, el era odorul ei, și inima îi sângera după treizeci de ani ca și atunci când i-a fost adus pe brațe acasă, cu pieptul străpuns.

Aveați în rama oglinzii, printre alte amintiri de familie — nunți cu mirese speriate, sau botezuri cu prunci la pieptul moașelor, — o fotografie de dimensiuni mai mari, impresionantă prin macabru și grotescul ei: băiatul tușei Lica, în sicriul încărcat cu flori, cu părinții și rudele de jur împrejur.

Tușa Lica evoca, mișcată și cu acelaș simțământ de mândrie, înmormântarea feciorului ei, dus pe brațe de prieteni, bătași ca și el, cu lume de prin șapte mahalale și cu două tarafuri de lăutari. La groapă, prietenii au tras cu pistoalele în aer, de s'au

speriat fetele și nevestele, în semn de jurământ că-i vor veni de hac lui Victor Talianu.

— Ce faci tu? Ce face el? Ce fac copiii?

El era fratele ei, adică tatăl tău. Dintre toate cumnatele, ținea mai mult la mama ta. Putea să-și descărce inima mai în voie și găsea, pare-se, la ea înțelegerea cea mai mare. Vorbea repede și trecea dela una la alta. Avea, pe lângă altele, necazuri și cu doi chiriași săraci lipsiți, cari nu-i plăteau chiria.

— Dece nu le spui să se mute?

— Unde să se ducă prăpădiții de ei?

Dar permanentul ei chin i-l pricinuia bărbatul colțuros și hain. Iși pierdea tot mai mult mințile. A svârilit după ea cu o cană de apă. S'a zăvorit în odaia lui și a spart toate vasele. A pus mâna pe băiatul mai mare și i-a cotonogit. Acesta era cât pe-aci să-i spargă tatălui său capul cu o cărămidă.

— Mai mare rușinea de vecini...

Plângea și mărturisea o dorință pe care o repeta de patruzeci de ani: să moară tâlharul și să apuce să trăiască și ea măcar un an, singură, fără injuriile, fără bălăile lui. Că tot n'a avut el niciodată grijă de casă și de copii. Era încredințată că în ziua când o crăpa haiducul, va da acatist la biserică și va întinde masă cu lăutari.

Tâlharul a murit într'o noapte, cu capul sub pătură, cu clondirul de rachiu răsturnat la piciorul patului. Tușa Lica n'a dat acatist și nici petrecere cu lăutari n'a făcut. L-a plâns pe bătrân cu lacrimi fier-

binți de n'o puteau opri nici copiii, nici rudele. Și timp de zece ani cât i-a supraviețuit, vorbea despre el cu milă, cu părere de rău.

— Mă 'nvățasem cu el, spunea în chip de scuză. Că, nu știi? rău cu rău, dar mai rău fără rău.

Tata nu știa carte. Ii făcea socotelile mama ta, atunci când el lua o lucrare pe seama lui: cât costă varul, cărămizile, nisipul, cât salahorii, ce-i mai rămâne. Ii rămânea puțin. Nu știa cât să ceară. Și apoi era strâmtorat, astfel că se temea să nu piardă lucrarea. Nu e nimic; va munci cu ajutorare mai puțin. Se va scula mai devreme și va sta cu lampa mai târziu. La prânz nu va mai veni acasă. Ii va face mama o legătură cu pâine, brânză, ceapă, un castravete. Dacă nu, va cumpăra el, acolo, un pepene sau niscăi prune. Va mânca mai cu nădejde, seara.

Ieșea în pagube mai mare când lucra la alt antreprenor. Domnul Tudose, meșterul care lua câte două-trei binale deodată și folosea uneori peste o sută de muncitori, îi trăgea pe sfoară mai pe toți, fiindcă aproape toți erau fără cunoștință de carte. Le dădea acanturi, iarna, când oamenii erau la strâmtoare și le dădea acanturi în timpul săptămânii, în sezonul de lucru. Datoriile vechi se amestecau cu cele noi, și oamenii luau Sâmbătă seara câțiva lei, atât cât să-și facă nevoile până Luni sau Marți când iarăși luau acant.

Mama îi făcea tatei socoteala din care se vedea că domnul Tudose l-a păcălit, dar socoteala ei nu

se potrivea cu aceea din catastiful domnului Tudose.

Alt obicei — acesta nu numai al domnului Tudose, ci al tuturor antreprenorilor, învoiți cu cârciumarii din preajma lucrărilor — era ca plata să se facă la cârciumă. Oamenii lăsau lucrul, se curățau de var sau de talași, se spălau pe mâini și se duceau la locul știut. Așteptau. Meșterul întârzia. În așteptare, oamenii se cinsteau cu o țuică sau cu'n pahar cu vin. Luau și o bucată de brânză. Cereau, unii, și o friptură. Porunceau un clondir cu vin. Erau osteniți, și băutura se urca repede la cap sau cobora în picioare. Când meșterul venea, în sfârșit, arătându-se zorit să mântue, oamenii se simțeau mai puțin grăbiți să plăce. Și nici gândul la numărătoarea banilor nu-l mai aveau. Atâta face, domnule Tudose? Atâta, măi! Să fii sănătos. Ai oprit și ce trebuia să dăm negustorului? Am oprit. Uite, a făcut lista. I-am dat banii. Adevărat, jupâne? Adevărat. Atunci trage cu tibișirul peste ce-a fost și să mai vie un rând. Bei și dumneata cu noi, meștere? Beau, măi, dar numai un pahar, căci mă duc și la binăua ailaltă, unde m'așteaptă oamenii.

— Sănătate!

— Noroc!

Pe câțiva lucrători îi așteptau nevestele la ușă.

Cei cu scaun la cap se desprindeau din prăvălie și porneau la casele lor. Alții, mai nărăvași, le alungau cu înjurături. Cheful s'a încins. Unii își numără în palmă banii cari li s'au mai convenit după șase zile de trudă pe schele, în arșită și 'n ploaie. Iși aduc aminte câte găuri ar trebui să umple cu ei. Și-l cu-

prinde ciuda pe viață, pe meșterul cârpănos, pe sărăcia lor. Ducă-se dracului toate! Sculptă peste monetele puține de argint, de nichel, și aramă, le bagă în buzunar și cer să mai vie un rând. S'au ivit, uite-i, și lăutarii, cunoștințe vechi, unul cu cobza, celălalt cu țambalul.

— Ziceți! faraonilor, una!

Când tata lucra pe contul lui, mergeai cu el la lucru. A fost aceasta un fel de pedeapsă la început și o măsură de prevedere. Mergeai cu băieții la gâr-lă și odată era să te înnecei, iar a doua oară ți-au luat grădinarii sârbi, de pe mal, hainele, fiindcă dăduseși iama prin grădinile lor. Îți făcuseși o praștie, să ochești vrăbii, și ai nimerit un geam la un vecin. Pe urmă te-ai jucat de-a potera și haiducii și era să-ți scoată ochii un poteraș cu-o spangă. Așa nu se mai poate. Să faci bine și să mergi mâine cu tătăl tău, să te aibă lângă el și să nu mai audă seara că te-ai ținut de pozne.

Aveai în felul acesta și leafă: cincizeci de bani pe săptămână. Și erai acum băiat mare care lucrai. Te murdăreai într'adins pe mâini și pe haine cu var ca să vadă băieții, când vîi seara, acasă, că ai lucrat și tu. Îți plăcea. Era bine. Te sculai dimineața, în zori, dimpreună cu tata, și te spălai voinicește în curte. Apoi mâncai de-a'npicioarele, cu el, o bucată de brînză și-o roșie cu sare. Nu era timp să fiarbă mama, ceaiul, și dealtminteri tatei nu-i prea plăcea.

— Dormi, băiatule, dormi! Îți spunea tata cu care te culcai alături în curte, sub ramurile nucu-

lui. Altfel n'ai să te scoli mâine devreme, și știi că trebuie să isprăvim soba.

Il ascultai. Trebuia să isprăviți soba dintr'o odale, ca să începeți alta. Și atunci, nu te mai răsuceai sub pătură, nu mai numărai stelele de pe cer și nu te mai jucai cu dulăul de lângă tine. Câteodată, însă, te trezeai cu soarele în ochi. Era târziu. Tata plecase. Văzuse că dormi dus și că, poate, visai în somn, și nu te mai scula. Te supărai. Mama râdea. Te silea atunci să bei ceaiul, și mântuiai cana, aproape opărindu-te. Fugeai acolo unde tata lucra. El te primea, zâmbind pe sub mustață. Și, în vremea asta, soba se înălțase chiar fără ajutorul tău.

Tu îi dădeai tatei cărămida la mână. Putea să și-o ia singur fără să-și piardă vremea, însă erai convins că, fără tine, treaba ar fi mers mult mai greu. Răsuceai deasemeni o funie de câlți care îți înțepau degetele și, pe urmă, tocai câlții, mărunt, pe-o buturugă, cu'n toporaș. Câlții erau amestecați apoi cu varul, pentru ca astfel tencuiala să nu se cojească. Putere să frămânți lutul galben în targă, sau varul, nu aveai. Dar tata îți punea în mână o mistrie mică, să netezești fața sobei. Îți punea dinainte și-un șorț dintr'o pânză de sac. Îți spunea să sufleci cămașa. Păcat că în momentul acela nu te vedeau tovarășii de joacă, să se încredințeze și ei că tu ai învățat meseria și că ești cu adevărat meșter.

Pe la ceasurile zece dimineața, încercai altă plăcere. Tata lăsa lucrul și, acolo, pe podeaua nedată la rîndea, între o targă cu pământ și-o găleată cu

var, întindea un jurnal vechi și pe jurnal rupea bucăți mari dintr'o pâine. Mâncai pâine cu măsline, cu brânză, cu roșii sau castraveți. Dacă era vre-o cărciumă pe-alături, tata intra pentru o clipă acolo și trăgea o cinzeacă. Tu duceai la gură o sticlă cu apă rece. Vă simțeai și unul și altul cu puteri sporite.

— Poate vrei să te mai joci în curte?

Firește, asta însemna că tata vrea să te pună la încercare. Dădeai din cap că: nu. Și vă apucați de lucru.

— Bravo, meștere, ți-ai luat un ajutor de ispravă, spunea vreun zugrav, vreun dulgher sau vreun tinichigiu care lucra la aceeași casă. Acum știu de ce faci sobe bune, la rezeală.

Nu ghiceai ironia și-ți făceai de lucru, ridicând câte două cărămizi în loc de una sau scuipând pe mistrie ca să netezească mai bine tencuiala.

N'ai băgat de seamă când s'a făcut amiaza. Iar lăsa tata treaba, se spăla pe mâini într'o găleată, făceai și tu la fel, vă ștergeai mâinile pe un petec de sac și vă așezați iarăși la masă. Pe timpul pepenilor, mâncai cu tata un pepene, bucuros că acum împărțea pepenele numai între voi doi. Ca din întâmplare, rămânea totdeauna un codru de pâine și mai rămânea vreo bucată de brânză și vreo roșie. Astea erau gustarea ta pe la orele patru.

Dacă se întâmpla să fie un birt mic prin apropiere, mâncai la birt cu tata. Se înțelege, nu în fiecare zi, căci costa mai scump și zăboveai mai mult. Se ospătau acolo lucrători, olteni cari își lă-

sau coșurile afară, oameni dela tramvaie. Era 15 bani o ciorbă și 20 de bani o tocană ardeiată, grasă. Te simțeai bucuros că mănânci la birt cu oamenii mari. Tata bea atunci și o litră de vin, iar tu te desfătai cu'n pahar cu sifon care-ți gâdila nasul.

Era arșiță. Pe stradă, trecători rari. În casa în construcție, fără uși și ferestre, răcoare. Parcă te simțeai moleșit.

— Nu vrei să te întinzi colo în colț, băiete?

La'nceput nu voiai. Dar prindeai să picotezi ca o găină mică. Până la urmă, te lăsați convins de'n-demnurile tatei. Iți așternea un sac într'un ungher, îți punea haina lui drept căpătâi, te întindeai pe spate, cu mâinile sub cap, priveai în tavan și somnul te fura. Când deschideai ochii, era pe înserate. Ți-era parcă rușine că ai dormit și-ți era ciudă pe tata că te-a lăsat să dormi. El zâmbea iarăși pe sub mustață, bănuind ce gândești. Soba se înălțase cu alte câteva rânduri de cărămizi, ceace, firește, marea necazul tău.

Lecturile de început, în aceste împrejurări au fost făcute. Spun unii că orientarea lor s'a desfășurat cu alte călăuze și în alte condiții. S'au format adâncind clasicii, citind autori mult stimați. Au mers pe o linie dreaptă, în sus, spre culmile gândirii. S'au cățărat, dintr'odată, pe piscuri. Treaba lor. Norocul lor că au avut îndrumători pricepuți și severi. Poate, însă, că mulți dintre ei spun minciuni, rușinându-se de băjbăielile începutului și de izvoarele sărace, limpezi uneori, tulburi în alte dăți.

la care s'au adăpat. Tu te-ai adăpat și hrănit cu tot ce întâmplarea ți-a scos în cale și a fost potrivit cu mijloacele tale. Ți-ai fost singur și dascăl și școlar. Și ele, lecturile de mântuială, au avut partea bună că au deschis zăgazurile iscodeșilor cugetului tău. Nu le tăgădui. Nu lua aere grave când e vorba să spui cum te-ai dezvoltat sufletește.

Ți dădea, uneori, tata, zece bani și-ți spunea: „Du-te, dacă vrei, la chioșc și cumpără-ți ceva!” Dacă ar fi fost, pe vremea aceea, reviste sau cărți pentru copii, ți-ai fi ales, cu siguranță, una dintre acestea. Dar la chioșc era „Veselia” cu poză colorată, și o luai și citeai poeziile lui Marion despre soacre, și glume triviale a căror obscenitate ți scăpa, dovadă că le citeai cu glas tare și tata făcea „Hin!” și întreba văzându-și mai departe de treabă: „Altceva nu mai scrie?” Cumpărai „Cântece de Dor” și „Visul Maicii Domnului” și povestea lui „Ghiță Cătănuță” care fusese haiduc și popă. După ce ai făcut cunoștință deasemeni cu Drăguș, cu Bujor și cu Iancu Jianu, te-ai gândit să urmezi și tu exemplul vieții lor. Tot pe-atunci ai aflat de Ion Pipa, spaima cârciumarilor și de Chira-Chiralina din Ținutul Brăilei.

Mama citea acasă, în „Universul”, întâmplările din Capitală, lista morților și foiletonul cu romanul nelipsit, de senzație. Seara, ea citea tatei — iar voi copii urmăreați lectura cu suflarea tăiată — fascicola cu „Hedviga”, cu „Fecioara din Portici” sau cu „Lips Tullian, căpitan de bandiți”. Tot din fascicolele lui Hertz sau Heller ai luat cunoștință și

despre viața lui Garibaldi, al cărui nume l-ai împrumutat, mai târziu, ca pseudonim, pentru muzicalitatea lui, când colaborai la pagina cititorilor din revista „Dumineca”. Scotea, pe vremea aceea, Panait Macri, în fascicole mari cât niște cearșeafuri, un fel de roman-reportaj cu titlul „Din fundul ocelor” și cu ilustrații care arătau oameni în fiare. În cuprinsul acestui roman era vorba despre crime celebre nedescoperite, despre falsificatori iscusiți, despre atacuri la drumul mare și despre „Otrăvitoarea din Giurgiu”.

Tata asculta, clătînând din cap, isprăvile cumplete, și apoi adormea cu'n oftat. Nu ofta pentru faptele și făpturile despre care citea mama, ci cu gândul la grijile lui. Mama citea mai departe la lumina scăzută a lămpii, dar acum pentru ea, în tăcere.

Nu te-ai despărțit nici acum de mirosul umed al tencușii proaspete și de acela al pământului galben care lega cărămizile subțiri ale sobelor. Mirosul lutului ți-a rămas pentru că întreaga ta copilărie s'a depănat în case cu pământ pe jos. Era semn de bunăstare când cineva avea locuință cu dușumea, iar nașul tău trecea drept om bogat, fiindcă dușumeaua din odăile lui înalte era ceruită. Nedepins, ai alunecat pe ea și-ai căzut ca pe ghiață, când te-ai dus odată cu mama în vizită, iar fetele nașului au râs și tu te-ai rușinat. Când ai mai fost la ei, nu ultiaseși pășania, și călcai ca pe ouă sau ca pe ace.

Târziu, pe la vreo cincisprezece ani, mutându-vă

în Tei, pe lângă linia ferată, s'a întâmplat să ni-meriți o casă cu podea de scânduri. Dar nici acolo nu scăpaseși de mirosul de lut și bălegar, fiindcă proprietarii aveau în curte camioane, cai și un grajd. Aveau și două vaci.

Atunci a scăpat tata de o pacoste care-l făcea să bombănească, fiindcă se-alegea cu un cucui în frunte. El era înalt de statură, și odăile în care locuiați erau scunde. Tata uita să-și plece capul când intra, astfel că se izbea de pragul de sus, de vedea stele verzi. „Fir'ar viața a dracului!” spunea, și voi tăceați chitic până mai uita de durere. „Numai în groapă o să stau bine”, adăuga.

Era în faptul că-ți plăcea meseria tatei și o înclinare spre vagabondaj. Lucra câteva zile sau câteva săptămâni într'un loc și apoi își strămuta uneltele, într'o căruță, într'altă parte. Ai cunoscut astfel multe locuri ale orașului, și din centru și mărginașe. Făceai de fiecare dată explorări noi.

Sunt și acum, după mai bine de patruzeci de ani, case în București ale căror întocmiri le cunoști. Ai putea să pătrunzi în ele și să spui dinainte câte încăperi și câte sobe au, dacă sobele sunt cu doi, patru, șase stâlpi sau de formă rusească. Sunt îmbătrânite, obosite, aceste așezări, care pe vremea aceea ți se păreau impunătoare și-ți pricinuiau mult respect.

Ai intrat cândva într'o clădire veche de pe strada Fântânei, lângă Palat. Se mutase acolo o familie prietenă. Ți-este cunoscută casa aceasta, — ai gândit. Ceva îți spunea că ai mai fost acolo. Când,

și cu ce prilej? Și, prin pânza tot mai subțiată a anilor, făcând o sforțare de memorie, te-ai revăzut, copil, în odăile pe care tatăl și-un unchiu al tău le-au reparat, dând jos tencuiala igrasioasă.

— După ce isprăvesc școala, mă fac și eu zidar, i-ai spus tatălui tău.

S'a făcut că n'aude.

Ai repetat acasă și'n fața mamei.

— Las-o încolo de meserie, ți-a răspuns tata. Meserie câinească. Muncești vara și tragi iarna pe dracu de coadă.

Trec în puterea nopții, pe sub fereastră, căruțele fantomatice. Un câine mare lunecă pe lângă ele ca o pată de întuneric. Un felinar se bălăngăne la codârta lor. Sunt țărani din Ilfov și din Vlașca, încărcăți cu legume, în drum spre Piață și spre Obor. Poartă cu ei belșugul verii. Au pornit de cu zi și ajung la locul de desfacere în revărsatul zorilor. Marfa trece în tarabele negustorilor și trecea altădată în coșurile oltenilor care spintecau, pe urmă, dimineața, orașul cu strigătul lor vesel.

Oamenii stau lungiți peste povara căruțelor și dorm. Căii își cunosc drumul. Câinele păzește marfa de hoți. Felinarul apără convoiul să nu dea orbește peste el vreo mașină, vreun camion.

Așa mergeai într'o noapte, demult. Se întovărise tata cu unchiul și cu alți prieteni ai lui să facă o lucrare pe moșia din Ilfov a unui Brâncovean. Aveau treabă acolo, până în toamnă. Au pornit

pe'nserate în vreo trei căruțe, în care își puseseră schelele, uneltele și primenelile lor. Drumul era de vreo patruzeci de kilometri, așa că aveau să meargă toată noaptea. Hotărâseră astfel timpul de plecare ca să scape de văpaia soarelui și de praful șoselelor.

Ți s'a făcut inima ca un pui de vrabie, gata să sboare din piept de bucurie, când tata a aruncat mamei o vorbă:

— Ce-ar fi să-l iau cu mine și pe băiat?

— Eu știu? Să nu răcească...

Gata! Vorba nu mai putea să fie luată înapoi.

— Nu răcesc, mamă.

Și s'a lăsat înduplecată de căldura glasului tău, de strălucirea ochilor și, poate, de gândul că, rămânând în mahala, vei umbla pe maidane.

A făcut o legătură cu lucrurile tale și a băgat-o în legătura tatei. Te-a sărutat și ți-a dat tot felul de sfaturi, parcă ai fi plecat cine știe unde, departe, pentru cine știe cât timp. L-a luat unchiul și pe Mielu și te-ai bucurat și mai mult.

Nu se'nnoptase când ați ieșit pe bariera Vitanelui și adulmecai cu ochii priveliștile noi: câmp verde, case răzlețe, albe, un cârd de vaci, o turmă de oi, o turlă de biserică. Tata mergea alături de țaranul vizitiu. Pe tine te cuibărise la spate, în așa fel încât să nu cazl, să nu-ți fie tare și să nu-ți fie frig peste noapte. Erai încotoșmănat ca o băbuță, în pătură, și-ți părea rău că nu te poți mișca mai în voie să poți schimba un semn sau o vorbă cu

vărul tău care stătea la fel, în căruța din urmă, prizonier între târgi și găleți.

A făcut convoiul un popas, peste vreo două ceasuri, într'un sat, la un han. Era alături o brutărie și-au cumpărat ai tăi pâini și lipii. Caii au fost sloboziți din chingi și stăpânii le-au pus în față grămezi de fân. V'ați așezat pe urmă la o masă lungă, în pridvor și v'a adus hangiul ouă fierte, brânză de burduf, iute ca ardeiul, roșii și castraveți. A turnat la începutul ospățului basamac verde în pahare și, mai târziu, un vin aspru la gust.

Ai trăit în viață și rău și mai bine și foarte bine. Impotriva ei să nu te răsvrătești, căci ai păcătui față de tine și de ea. Dar desfătarea dela masa de atunci, din pridvorul hanului, în noaptea cu hămăit de câini, cu tălângi depărtate, la lumina unei gazornițe, cu toți cei din preajma ta care mâncau, pătrunși parcă de un simțământ de vacanță și reculegere, stăruiește în amintire. Și stăruiește amintirea lipiei calde pe care ai apropiat-o de obraz și ți s'a părut, ori de câte ori ai evocat momentul, că simți atingerea obrazului unei făpturi delicate și dragi.

— Să mergem! a spus într'o vreme unchiul care era conducătorul caravanei.

Nu voiai să adormi. Tupilat în cuibul tău, legănat de mersul domol al căruței, îți umpleai urechile cu svonurile nopții adânci, limpezi, albastre, și priveai și numărai în gând stelele pe cer. A fost o greșală pentru că, ajungând la peste o sută și încercându-te și vrând să începi din nou, neștiind de unde să pornești, ți s'au făcut pleoapele ca de plumb. N'ai sim-

țit când vizitiul a pus peste tine cojocul lui. Dar te-a stăpânit în somn o părere de miros de oaie și brânză de burduf și ai visat că păzești o turmă cu miei albi pe un câmp înflorit. Spre ziuă ți-ai dat seama că toate veneau dela cojocul omului, și l-ai dat înlături și iar ți-ai băgat nasul în el. Îți plăcea să-i adulmeci.

Ai avut o altă bucurie urmărind cum se înalță, învăpăiat și triumfător, soarele. Trecea un drumet pe marginea șoselei și dădea binețe. Gândeai: la oraș oamenii nu-și dau bună-dimineața când se întâlnesc. Ducea o fată mică o vacă și-un vițel la păscut. A trecut un grup de bărbați și femei cu sape și cu greble pe umăr. Se spăla un bătrân la o fântână. A scos limba și v'a făcut cu mâna un copil de trei ani, în pragul unei porți. Tu, deși mai mare, te-ai pomenit făcând la fel: ai scos limba și-ai fluturat mâna. Pe urmă te-ai urnit într'o parte și ai dat cu ochii de capul ciufulit al vărului tău, care se lțea cu priviri de veveriță în dreapta și în stânga.

— Măi Mielule!

Voiai să-i spui, strigându-l: Măi Mielule, îți place? E bine? Cum ai dormit? Eu mă simt fericit.

Ți-a răspuns, strigându-te și el pe nume ca să a- rate că-i place și lui, c'a dormit bine, că este bine, că se simte și el cuprins de fericire.

— Te-ai sculat? Vezi să nu cazii! Ți-a spus tata care moțaise lângă vizitiu toată noaptea.

Era un iaz la conac și un parc și în parc se plimbau, mândre, cu pene și cozi de culoarea curcubeului, păsări pe care le vedeai pentru întâia oară.

Erau păuni. Auziseși de ei, însă nu-i întâlnești în niciuna din cărțile cu poze care îți trecuseră prin mână.

Ce bine e la țară! cugetaseși în noaptea lungă și'n zorii de zi când făcuseși drumul în căruță.

Gândeai acum la conacul cu iaz, parc și păuni, că e foarte bine la țară și că-ți pare rău că te-ai născut în oraș, nu aici unde lumea trăiește fără grijă, chiar dacă nu toți au, poate, o casă așa de mare, un iaz, un parc și o mulțime de păsări rare.

Tata, unchiul și ceilalți meșteri fuseseră învoiți să construiască într'o parte a curții locuințe pentru personalul aflat în serviciul boierului. Treaba a început cu spor. Tu și vărul-tău, speriați de bogăția dela curte, ați stat o vreme printre picioarele părinților. Nu vă deslipeați de ei. Pe urmă, ați mai prins curaj și v'ați apropiat de parc. Priveați printre zăbrele. Treceau pe lângă voi țărani și țărănci cu picioare desculțe, cu mers ferit. Intrau și ieșeau din conac. Vorbeau încet și se înțelegeau mai mult prin semne. Auzeai: „Boierul”. Auzeai: „Prințul”. Auzeai: „Domnița”. Ați necăjit într'o zi, prin gard, un păun care s'a înfoiat pe dată. Vărul tău a luat o nuiă de pe jos și i-a dat peste cioc. A răsărit ca din pământ, speriat, un om cu cămașa peticită și cu fața bărboasă. „Plecați de aici, ghiavoli, că vă vede Domnița!”.

Tata și unchiul vă sfătuiau cu temere în glas: „Vedeți să fiți cuminți. Să nu vă depărtați de noi. Să nu dea Boierul peste voi”.

Dar cum de te-ai luat după Mielu? Cum de v'ai furișat în parc și ai ajuns la laz și ce gând v'a venit să vă așezați pe margine și să vă bălăciți picioarele în el, ca la gârla cu broaște din Tei sau din Floreasca? Vi s'a părut vouă că fapta este necugetată, atunci când s'au apropiat câțiva păuni, care se uitau cutremurați la voi. Nu mai văzuseră ce vedeau cu ochii lor ca bilele de sticlă. Iși mișcau cozile într-o parte și'n alta și schimbau între ei priviri nedumerite. Păreau a zice ca tata și ca unchiul: „Să nu dea Boierul peste voi!” Păreau a vă certa ca omul jerpelit: „Plecați, că vă vede Domnița!” Apoi s'au depărtat clătînându-și capetele cu pompon ca și cum s'ar fi lepădat de răspundere: „Treaba voastră. V'am spus”.

Nu s'a mai ivit ca din pământ un țăran cu obrazul bărbos și cu cămașa ruptă. S'a arătat o doamnă tânără și frumoasă, cu ochi albaștri, cum socoteai tu că e Hedviga din romanul citit de mama. Atât numai că avea o biciușcă în mână. A scos, așa, un „A!” și a rămas în loc și s'a uitat la voi cu mirare nespusă; pe urmă a tăiat aerul cu biciușca și nu ai mai văzut-o. Dar până să vă veniți în fire și să scoateți măcar picioarele din apă, a venit un om cu haină și cu cisme de piele care, fără să spună un cuvânt, v'a apucat de câte o ureche și v'a săltat de pe marginea iazului ca pe două rățuște, v'a purtat pe alee până la poarta parcului, v'a încins obrazii cu câte o palmă care a mușcat parcă, și v'a repezit afară, glăsuind printre dinți: „Derbedeilor!”

Ai încă înaintea ochilor chipurile încremenite ale

cătorva bărbați și femei care, cu mâna la gură, se uitau după voi, înfricoșați, nu de soarta voastră, ci de nelegiuirea pe care ai săvârșit-o. Și-ți mai aduci aminte că tata și unchiul au fost chemați, nu știi unde, peste un ceas, și că s'au întors de acolo cu figuri pierite, cu priviri speriate.

L-ai văzut mai târziu pe Prinț. Întâi ai înghețat. Credeai că vine pentru dandanaua cu iazul. Dar trecuseră vreo două săptămâni de atunci. Poate că Prințul uitase. Poate, mai degrabă, că nu avusese nimeni, nici Administratorul, nici Domnița, curajul să-i spună despre nemaipomenita blestemăție a derbedeilor.

Era și el înalt și purta și el cisme ca administratorul, dar de lac, și haine negre cu fireturi pe tivuri și vântura în mână o biciușcă, precum avea Domnița. Venise în inspecție la lucrările de construcție și-i dădea lămuriri administratorul, iar el asculta cu privirea în altă parte și clătina din când în când din cap în semn că: da. Pe schele, cu pălăriile în mână, incremeniseră lucrătorii, printre care tata și unchiul, iar dedesubtul schelelor, cu priviri neliniștite și cu suflet de iepure, iscodeai tu cu Mielu.

În vremea asta, vă făcuserăți prieteni cu copiii din sat. Pentru început, ei s'au uitat cu sfială și cu neîncredere la voi. Măcar că desculți și cu capul gol ca și ei, aveaiți, totuși, pantalonași și cămășuțe ca la oraș. Le-ai dat ghes. Se trăgeau într-o parte. Pe urmă, fiind mai mulți și socotind că le vine mai la îndemâ-

nă, v'au luat la bătaie. Nu v'ați lăsat nici voi. De bună seamă știați să puneți piedica mai bine decât ei și erați mai iuți la dăruitul pumnilor, astfel că i-ați răzbit. După o fugă scurtă peste șanț, s'au oprit, s'au sfătuit și s'au înapoiat, în semn că fac pace și că vor să fie prieteni cu voi. Mielu a întărit legământul, sculpând în palmă și imprăștiind scutpatul cu latul palmei ca un tăiuș de cuțit.

Vă duceți în zăvoi și la gărla cu nămol, în care se scaldau bivoli, și vă cățărați în copaci, prin grădini, după mere. V'ați jucat în praful șoselei și'n bătătura câte unuia dintre ei. Ați intrat în tinda și'n odăile lor. Părinții munceau la câmp, astfel că ei erau lăsați de capul lor. Semănau casele cu ale voastre, tot cu ferestre mici, tot cu pământ pe jos, tot cu lucruri puține, pat de scânduri, lavițe, o doamnă sau o găleată cu apă într'un colț. Se deosebeau în totul de conacul unde lucrau tata, unchiul și ceilalți oameni.

V'a văzut într'o zi țaranul jerpelit, cu obrazul păros, dela curte. Era unchiul unuia dintre copiii cu care vă jucați. Era slobod de serviciu în ziua aceea și venea dela cârciumă puțintel afumat. A chicotit în răs și a clipit din ochi, cu gândul la pozna voastră. „Ghiavoli, ghiavoli!” v'a spus, a clătinat din cap și a trecut mai departe.

— Crede, moșule, crede... Măine, babo, măine...

Moșul sau baba mai rămân puțin cu mâna întinsă și-si mai cântă litania. Fac pe urmă cale întoarsă, bodogănind. Au fost și ieri aci și tot așa li s'a spus: să creadă că nu li se poate da un bănuț sau o bucată de pâine, sau o farfurie cu resturi de mâncare. Gospodină rea și sgârcită, dee-i Domnul și ei sau copiilor ei niște bube sau gâlci!

Au casele lor milostive, măcar că nevoiașe, unde sunt miluiți totdeauna cu o vorbă bună, dacă nu cu o coajă de pâine sau cu-o fiertură. Sunt însă și locuri unde rămân cu mâna întinsă, fără să iasă nimeni. Sunt altele cu poarta ferecată întotdeauna. Și sunt altele unde stăpânii asmut câinii: „Șo, mușcă-il” Bun e Dumnezeu, poate or ajunge și ei pe drumuri.

— Nu blestemă, babo, că te ia mama. dracului... Nu bombăni, moșule, că te dau pe mâna vardistului...

Târîș, la altă poartă. Cioc-cioc, la altă ușă.

— Miluiți-mă și pe mine.

Un copil a scos limba la cerșetor. Mama vede și-si lovește odrasla peste gură. Dă bătrânului ceva de pomană. Schimbă câteva cuvinte cu el. Il cu-

noaște de pe vremea când moșul n'ajunsesse calic și avea rostul lui. Era căruțaș sau tăietor de lemne. A avut copii pe care i-a crescut și care sunt pe la casele lor. Dar copii răi. Când n'a mai fost bun de muncă, l-au pus pe goană. Ori îl țin în vreo magazie și nu se îngrijesc de el. Bătrânul a pornit să cerșească. I-a fost greu și rușine la început. A vrut chiar să se spânzure. Pe urmă s'a deprins.

— Miluiți-mă și pe mine...

Povestea babei e cam aceeași. Sau poate că ea este fără nimeni pe lume. I-a murit moșul. I-au murit copiii. Credea c'o să moară și ea. Avea o cocioabă. A băgat în casă niște vecini, să stea împreună cu ea, și ei să-i dea mâncare. Socoteala era bună, dacă bătrâna ar fi fost dăruită cu zile mai puține. Pentru mai bună treabă, vecinii s'au înțeles cu un avocat și au dus-o pe babă la tribunal să facă niște forme, cum că ea trece coliba și locul pe numele lor, ca nu cumva niscai oameni răi să se scoale pe urmă și să-i dea pe bunii vecini afară. Vecinii se legau prin cuvânt, nu numai s'o îngrijească pe bătrână cât e în viață, dar și s'o îngroape creștinește și să-i facă pomenile.

După un timp au svârlit-o pe drumuri.

— Nu vezi că baba are zile cu carul?

Cine să-i ia partea?

Și-a făcut cineva milă și o ține într'un șopron unde vara plouă și iarna ninge. Cu o traistă pe după umăr, cu un toiag în mână, a ieșit să cerșească. La capătul săptămânii, cu gologanii strânsi.

se duce la biserică și plătește preotului să pedepsească Domnul pe vecinii căinoși.

— Miluiți-mă și pe mine...

Mai sunt și alții de prin alte locuri. Se încrucișează pe drum sau se întâlnesc la aceeași poartă. Și-și aruncă priviri închioldurate. La fel și ei, când se abat în altă mahala, sunt brufțuiți de cerșetorii cu mai vechi drepturi. Dece să capete unul pomana care se cuvine celuilalt? A ieșit odată o încăierare între moșul vostru și altul, ciung. În fierbințeala bătaliei, ciungul a scos din haină și mâna cealaltă, care, chipurile, îi lipsea, și l-a răzbit pe-al vostru.

Se îngăduesc în tinda bisericii în zilele de sărbătoare și când moare câte cineva. Este loc atunci pentru toți, nu rămâne nimeni fără ajutor și fără ospățare.

Când murea cineva, erați prezenți și voi, copiii mahalalei. Se dădea o luptă: cine să ducă crucea? Aveați atunci prilejul să mergeți pe capra trăsorii în care era preotul cu dascălul bisericii. Te plimbai, astfel, mândru, pe multe străzi, până la cimitir și primeai pentru slujba aceasta o băncuță. Era o înțelegere. Azi duce crucea unul, mâine sau în altă zi, într'o nouă împrejurare, altul. Se isca uneori, ca între cerșetori, și o încăierare. Vă punea lumea pe goană:

— Haimanalelor, nu vă e rușine?

Dacă tu erai norocosul care purta crucea, prietenii tăi se-ațineau la răspântii unde cortegiul făcea popas și preotul rostea o slujbă scurtă. Cineva din

familia mortului svârlea un pumn de gologani de aramă și copiii se năpusteau orbește în praful străzii să înșface bănuții. Iși dădeau unii altora, pumni, în vreme ce dricul și trăsurile și mulțimea se depărtau.

După înmormântare, vă înghesuiți, dimpreună cu cerșetorii, la împărțitul colivei și erați cei dintâi înapoi la casa mortului, unde se întindea un praznic. Masa mare era pentru oamenii mari, rude și prieteni cu răposatul. Masa mai mică, pentru copii. Vi se dădea pilaf cu'n hartan de găină și, dacă familia mortului era mai înstărită, căpăta toată lumea, și căpătați și voi, o farfurie, o cană cu puțin vin într'insa, o lumânare și o batistă cu un ban înodat într'un colț.

Ca toate mahalalele, își avea și a voastră făpturile ei cu trupuri mutilate și cu mintea scrântită. Paraschiv cărciumarul trăgea un picior și-și pusese singur firma „La schiopul”. Aproape fiecare ființă din mahala era desemnată cu o poreclă. Voi, copiii, urmați pilda mai marilor. Era Zgâmbul, Cârnuț, Roșcova, Berechet, Gâscanul. Era Spealba, Tunarul, Mototol. Avea o mătușă a ta albeață pe un ochi și, firește, i se zicea Chioara. Un factor poștal, slăbănog și înalt, purta porecla de Ofticosul. Altul, care avusese două neveste, căpătase denumirea de Pașa.

Despre Tinca nebuna ai mai scris tu cândva. Îți plăceau fundele colorate pe cap. Trăia din mila oamenilor. Era blândă. Fetele și nevestele îi dăruiau

câte un petec; și-l puneă în păr sau și-l cosea pe rochie. O necăjeau copiii lângă care se oprea pe maidan. „Tinco, de ce ești tu nebună?” Se înfură și puneă mâna pe o piatră și svârlea în neștire. Apoi o apuca plânsul și nu se mai oprea. Printre lacrimi și sughituri, își repeta cu voce răgușită, ca un lătrat, povestea. Jurase tatăl ei strâmb, la judecătorie, pentru o moștenire la care n'avea dreptul. A căpătat casa, însă l-au blestemat rudele la biserică. Și atunci casa a luat foc, iar tatăl a murit călcat de-un camion. Mamă, Tinca n'avea. Era incredințată că rudele au blestemat-o și pe ea să-și piardă mintea și s'ajungă pe drumuri.

Avea un parapon pe dascălul Pandele, care o gonia din biserică, fiindcă venea gătită cu zorzoane. Îi ocăra oriunde-l întâlnea.

Era în mahala și Mândica. Ajunsesse rău din pricina betiei. O lăsase bărbatul și-și luase lumea în cap. Mândica avea o figură ca de scapet. Zăcuse de tifos și rămăsese cheală. Se lega de bărbați. Copiii se legau de ea și, văzând-o când trecea clătănându-se după ce-și făcuse cineva păcatul să-i dea un pahar cu țuică, strigau: Cheala! Cheala! Ea răspundea cu măscări și, după ce-o scoteau din sărite, își ridica poalele.

— Nerușinaților! vă mustrau ai voștri, scoși din curți de ocările bețivanei.

Trece Nicu Meț!

Vă dădeți sfoară unui altuia și vă'mbulzeți în stradă. Era prietenul vostru. Purta guler tare și

manșete scröbrite. Mustața cărunță părea ca o vrabie sub nas. Purta bastonul în mână. Se înfățișa curat ca un slujbaș și parcă aducea cu directorul școlii unde învățați voi. Stătea pe strada Vrăjitoarelor, pe lângă Făgădău, și făcea parte dintr'o lume bogată. Familia se îngrijea să aibă casă, masă și să nu umble rupt. Dar mai mult nu putea. Nu putea adică să-l împiedice de pe drumuri sau să-l interneze într'o casă de sănătate. Dece să-l interneze? Nu făcea nimănui rău și nu se lega nimeni de el. Zâmbea tuturor cu blândete și împărțea glume în dreapta și în stânga. Oprea pe cineva să-i spună ceva la ureche. Omul râdea cu îngăduință. Râdea și Nicu Meș și îl bătea pe umăr. Oprea cu seriozitate pe un trecător: „Domnu, ți-a căzut batista!” Omul se uita jos, ducea mâna la buzunar; batista era la locul ei. „Te-am păcălit, bibicule!” îi spunea Nicu Meș și râdea. Omul râdea și el.

Avea sub braț un teanc de broșuri, — operele lui. Cam pipărate. Pe înțelesul și gustul omenirii mărunte. În proză și versuri care șchiopătau. „Ce-a pățit coana Manda la panoramă...” se intitula una. Ce-a pățit? S'a dus și ea la Moși, la panoramă și a bătut pe unul cu umbrela fiindcă acesta s'a uitat sub fusta ei. Iși striga operele pe stradă și în tramvai. Intra și'n cârciumi unde se cinstea cu oamenii. Intindea o broșură. Zece bani. „De vrei o iej în dar, dacă nu, — alivoar!” spunea în versuri și nu se supăra de refuz. Câte unuia o dădea și pe gratis. Se lua la vorbă cu lumea din tramvai și împărțea peste tot bunăvoie.

Vă țineați după el. O vreme, nu vă lua în seamă. Trăgea cu coada ochiului, și când vedea că v'ați adunat, de pe mai multe străzi, un cârd destul de numeros, se oprea, vă învăluia într'o privire, își trecea un deget pe sub mustață, și întreba:

— Gata?

Știați despre ce-i vorba. Răspundeți în cor:

— Gata!

și chicoteați.

— Înainte, marș!

Iși înălța bastonul ca pentru onor, voi vă înșiruiți în formă de companie și porneați tropăind soldățește, cu mâinile făcute goarnă la gură. Mergea în fruntea voastră ca un general, comandând:

Stâng, drept, stâng, drept,

Care-i prost, care-i deștept?

Un, doi, un, doi,

Armata lui Baboi.

Până la urmă, își dădea ușurel în petec. Vă învăța să spuneți în cadență: „Al cu paie, al cu fân”. adică stângul și dreptul. Repetați, și el vă păcălea: „Pupați-mă în c...”. Dar râdea după aceea cu atâta bunăvoință, încât nu vă supărați și făceați haz și voi.

Vă aștepta câteodată la ieșirea din clasă și îl înconjurăți ca pe un Moș Crăciun, măcar că singurul lui dar era uneori o pungă cu prune din care vă împărțea.

Însă, în afară de voi, avea încă un suflet la care ținea: câinele lui. Pornea de multe ori cu el în brațe

și arăta câte isprăvi știe să facă animalul, care se dădea tumba ca la circ și saluta cu laba ca un soldat.

I l-au luat într-o zi din curte, hingherii. V'a așteptat la școală. V'a spus în câteva cuvinte despre ce este vorba. Era trist și mustața ca vrabia îl căzuse pe gură. V'ați înșiruit câte doi și nu mai erați acum un pluton sau o companie, ci un batalion. Toți copiii se înrolaseră la chemarea lui Nicu Meș. Hingheria era în Tei, împresurată de un gard înalt ca o pușcărie. Ați mers cu el în frunte, în marș forțat, cântând, dar de data aceasta nu în glumă, ci cu voci viforoase:

*Un, doi, un, doi,
Armata lui Baboi.*

Comandantul vostru își răsucea mustața, parcă ar fi vrut s'o rupă și învârtea bastonul în aer ca pe o sabie. Era încruntat cum niciodată nu mai fusese. V'ați oprit scurt în fața Hingheriei. Ați rupt rândurile și v'ați împrăștiat primprejuri și-ați cules toate pietrele de pe câmp. Apoi ați revenit și ați format un front. Nicu Meș a intrat singur în cancelarie și a ieșit peste un sfert de ceas furios. Făcuse încercarea de a-i convinge pe hingheri să-i înapoieze câinele.

— Pe ei, băieții!

Ca o grindină au răpăit bolovanii peste gard, în curtea Hingheriei și'n ferestrele cancelariei. Chiuiăți ca la nuntă. Strigați: „Huo!” Altă salvă de

pietre și bulgări de pământ. S'au ivit la garduri câteva capete mânioase, ciufulite, cu ochi holbați, dar s'au ferit repede, trăgându-se în jos ca să scape de bombardament. A încercat un slujbaș, în poartă, să parlamenteze cu Nicu Meș. Comandantul vostru i-a întors spatele. Răcnetele au sculat în picioare întreaga mahala, care se adunase și făcea haz și vă îndemna să nu slăbiți atacul. Aveau mulți câte o răfulală cu hingherii care le vânaseră câinii. Când v'ați înarmat cu o nouă provizie de proiectile și stăteați gata să le svârliți, inamicul a cedat, aruncând câinele peste gard. Ați strigat „ura” ca la căderea Plevnei, lumea a bătut din palme. Nicu Meș și-a luat în brațe odorul, iar acesta, conștient parcă de însemnătatea momentului și fericit că-și revede stăpânul, saluta soldățește cu-o labă.

V'ați întors pe la casele voastre triumfali, sărind într'un picior și cântând veseli:

*Stâng, drept, stâng, drept,
Care-i prost? Care-i deștept?*

Trecea unul înalt, voinic, pe stradă, cu pantaloni țărănești și cu haină ca la oraș. Trecea leneș, svârlindu-și privirile peste garduri, târșiind printre pietrele caldarâmului și prin praf, un baston noduros. Avea în mână niște broșuri subțiri cum purta Nicu Meș.

Striga, la răstimpuri, cu voce puternică:

*Liga, liga, zece bani.
Feriți-vă de jidani
Că sunt foarte șarlatani.*

Il lătrau câinii mahalalei și, din când în când, se oprea în loc, învârtind bățul gros și făcându-se că svârle după ei.

— Trece Studentul! auzeai spunându-se.

Voi vă opreați din joc pe marginea trotuarului sau pe maidan și vă uitați după el. Pe urmă, după ce trecea colțul, vă vedeți mai departe de ale voastre. Se uita și oamenii mari pe la porți, cu nedumerire. El le dădea bună-ziua, cu un deget la pălărie, și oamenii îi răspundeau cu'n moțait din cap. Pe urmă, își vedeau și ei de vorbă mai departe.

Nu-l oprea nimeni. Se oprea el în fața vreunui mahalagiu și-i întindea broșura. Omul nu'ntindea mâna. Găliganul pornea din loc, legănându-se în mers, svârlind cu vârful bastonului o piatră desprinsă din caldarâm. Arunca în câte o curte, o cărțuție.

Era sau nu student, n'aveați de unde ști. Era în tot cazul un huligan.

A găsit Bică o broșură în curtea lor și a citit-o singur. A venit apoi cu ea în buzunar, în mijlocul vostru, la școală, și v'a spus în recreație că știe acum cine l-a omorât pe Domnul nostru Isus Cristos. Voi ați făcut ochi mari. „Jidanii”, v'a vestit el. Și tot el știa că jidanii se hrănesc cu sânge de creștin, că prind câte un copil și-l omoară și-i ia sângele ca să facă pe urmă pască. V'aș cutremurat. Credeați și nu credeați. „Scrie aici”, v'a încredințat Bică, misterios, și a scos cărțuția celui cu „Liga, zece bani”. Scria într'adevăr. Când ai venit a-

casă și i-ai spus mamei ce ai aflat, ea ți-a închis gura: „Prostii!”, și a schimbat vorba.

Era în mahalaua voastră un singur ovrei, Iancu, de meserie tinichigiu. Lucra cu tatăl tău și cu unchiul și cu verii mai mari, la binale. Avea o casă de copii, dintre care cel mai mare, în vârstă de vreo optsprezece ani, rămăsese schilod. Il avusese pe băiat ajutor și băiatul căzuse de pe-o casă când o'nevelea cu tablă. Nu mai putea munci și se bălăbănea, beteag, din curte până'n poartă, sprijinit într'o cârjă. Un alt băiat era de seama ta și se juca împreună cu voi, iar dacă vreunul se lega de el că are părul roșu și pistrui pe obraz, săreați în apărarea lui. Il chema Ițic. L-ași bătut pe Nae care și-a răs de el, vrând să imite accentul lui Ițic:

*Ițic, Ițic, ce ghindești,
Ce ghindești și ghidilești?*

Iancu și madam Roza, nevasta lui, fuseseră pomeniți de mult în mahalaua voastră. Acolo, se născuseră și copiii lor. Păstraseră obiceiurile lor, dar le luaseră și pe-ale mahalagiilor. Madam Roza prăznuia și Paștele evreesc și pe cel românesc, când făcea ouă roșii și cozonac și se împărțea cu vecinele. Făcea și mucenici. S'a aflat că de Crăciun gătea ca și creștinii sarmale de porc. Copiii lor umblau cu copiii vecinilor, cu Moș Ajunul, cu Steaua și Plugușorul. Iancu se cinstea la cârciumă cu tata, cu unchiul și cu lucrătorii ceilalți.

S'a întâmplat, într'o vreme, ca văduva percepe-

torului, coana Leanca, să se găsească în poartă când trecea omul cu cărțulii. El i-a dat bună-ziua și i-a întins o broșură. Au intrat în vorbă. L-a poftit în curte și i-a dat Studentului o dulceață. A stat la ea lunganul vreo trei sferturi de ceas, după care coana Leanca l-a însoțit, vorbăreață, binevoitoare, până în stradă. A pornit dela ea vorba că nu trebuie să cumperi nici un ac dela jidani, fiindcă ei sunt dușmanii creștinilor și că sunt șarlatani. Dovadă: a păcălit-o Iancu tinichigiul când i-a reparat tabla de pe casă și-i plouă în casă și acum. La biserică a spus câtorva femei și cuconeturi că nu mai încap vorbă: jidanii l-au omorât pe Domnul nostru Isus Cristos. Pe urmă, s'a tras dela țața Niculina descoperirea că ovreii sunt spurcați: știe bine că madam Roza fierbe găscă fără s'o jumulească și că-și spală farfuriile cu săpun. S'au îngreșat câteva femei, iar cele care stăteau în curte cu madam Roza au tras cu coada ochiului când ea gătea mâncarea. Au văzut, într'adevăr, un calup de săpun în bucătăria ei. N'au văzut însă găscă fiartă cu fulgi, poate pentrucă nevestei tinichigiului nu-i dădea mâna să mănânce găscă în fiecare zi.

Mama se încontra cu vecinii: „Nu mai spuneți prostii. Sunt și ei oameni ca noi”. Tata a spus la cârciumă, unde oamenii începuseră să-l ocolească pe Iancu: „Nu vă mai băgați în cap scornituri”.

S'a făcut un gol în jurul familiei lui Iancu. Madam Roza avea ochii înroșiți și nu mai ieșea din casă. Tinichigiul trecea pe stradă cu capul între umeri. Copiii lor nu mai ieșeau din curte.

Treaba văduvei o făcuse Bică printre copii. El umbla mereu cu broșura în buzunar și nu uita și nu vă lăsa nici pe voi să uitați că jidanii l-au ucis pe Cristos și că mănâncă pască din sânge de creștin. „Dece are Ițic pistrii și părul roșu?” i-a venit într'o zi să vă întrebe. Argumentul era hotărîtor: mănecase și el pască făcută cu sânge.

Nu departe de școala voastră era, pe Romană, în apropiere de Calea Moșilor, școala evreiască „Moria”. Acolo învăța și Ițic.

— Ce-ar fi să-i batem pe jidani? au spus câțiva băieți în frunte cu Bică și cu Titi al domnului Arghiropol.

— Dacă ne află Domnul Director, ne dă afară.

— Cum o să ne dea? Ce, o să ție partea jidaniilor?

Profesorul vostru de religie, preotul Ionescu dela biserica Icoanei, era și el antisemit. În clasă aducea vorba despre ovrei și făcea glume pe seama lor. Nădejdea voastră era că, dacă vă pedepsește Domnul Director, vă va lua apărarea Părintele.

Intr'o Joi, la ieșirea din clasă, cei din a treia și-a patra ați pornit spre școala evreiască. Pe drum ați adunat pietre, v'ați umplut cu ele buzunarele și ghiozdanele, ați rupt șipcile care împrejmuiau un loc viran și, așa, v'ați înșiruit în linie de bătaie. Când băieții au ieșit, ați dat buzna asupra lor. Ați spart ferestrele școalei cu pietre și ați început să-i loviți cu bețele pe școlari. Prinși fără veste, unii au

fugit înapoi în curte, alții s'au împrăștiat țipând pe stradă, alții s'au luat cu voi la trântă.

Bătăuș de ispravă n'ai fost tu niciodată. Erai neindemânatic și, când vă jucați de-a hoții și gardiștii sau de-a potera și haiducii, te-alegeai burdușit totdeauna. Acum te pomeniseși înțeleștat cu'n vrăjmaș. Te trăgea el de haină, îl trăgeai tu, vă repezeai unul altuia pumni în neștire și te gândea: unde e Bică sau măcar Titi, ca să te scape?

S'a lăsat asupra voastră o mână grea, care v'a smuls pe unul de celălalt. Ai simțit cum aceeași mână te trage de ureche: „Măgarule!” Când ai ridicat capul, ți s'a părut că fuge pământul de sub tine, căci ai recunoscut figura mâniată a Domnului Director. Prietenii tăi dăduseră în vremea asta bir cu fugiții. Rămăseseră pe teren cu rivalul tău, ciufulit, vânăt de lovituri ca și tine și ai recunoscut în el, cu mirare, cu părere de rău și cu rușine parcă, pe Ițic al cărui păr roșu strălucea ca într'o vâl-vătăie.

Pe drumul spre casă, ați mers la început unul pe un trotuar și celălalt pe altul. Pe urmă, la un colț, nu mai știi cum s'a făcut de v'ați apropiat. Ați avut și unul și altul o mișcare de fereală.

— Să nu dai, Ițic.

— Să nu dai nici tu. Uite, mi-ai rupt cămașa.

— Și tu mie, șapca.

— Dece m'ai bătut?

— N'am știut că ești tu. Mi-ai umflat urechea.

— Și tu m'ai lovit la ochi și n'am știut nici eu că ești tu.

Iarnă. Ger de crapă pietrele. Duminică dimineața. Este în programul Părintelui să veniți toată clasa la biserică, unde slujește el. Părintele Ionescu este uscat ca iasca și are ochi cari sfredelesc ca burghiul. Barba îi este mică și rară. Ii spuneți Țapul și seamănă cu un țap. Vede în biserică, dintr'o privire, cine lipsește. Pe când buzele subțiri morfolesc „Doamne miluește”, ochii scrutează căpățânile voastre mici, tunse cu mașina numărul zero. Când vrea să pedepsească pe un elev în clasă, nu-l trage de urechi și nici nu-l arde cu linia la palmă, ca alți profesori. Il apucă de perciuni, cu vârful degetelor subțiri și reci, și îl saltă în sus. Elevul strânge dinții, lipește buzele de parcă-i sunt cusute, închide ochii. Din cauza usturimii, îl podidesc lacrimile și câteodată îl trece udul. Din motive de prevedere, băieții se tund până la piele. Le lucrează căpățâna ca pepelele. Nu e chip, ca la alte școli, ca la Silivestru sau la Tunari, spre pildă, să vezi elevi tunși cu numărul doi. De breton sau freză, ferit-a Sfântul.

„Doamne miluește”, cântă cu voce subțire Părintele, și își numără clasa. Lipsesc trei. Cântă mai departe, își face ochii mici ca să vadă mai bine și caută să-și dea seama cari anume lipsesc. Da: Stanciu Gheorghe, Niculescu Ion, Tudor Sandu.

Frig în biserică. Lespezile pe jos, ca gheața. Dece nu e aici o sobă de tablă, ca la Dichiu? se întreabă credincioșii puțini la număr. Și sunt puțini la număr, fiindcă preferă, când e ger, să se ducă acolo unde este mai cald. Au înghețat și sfinții din icoane. „Dece nu e aici o sobă ca la Dichiu?” se întreabă parcă și ei. Uite, apostolului Petru îi curge parcă nasul și apostolului Pavel îi lăcrămează ochii. Mare lucru de n'or căpăta guturai.

Dece nu e sobă? Pentrucă atunci ar trebui să fie și lemne, și lemnele s'ar mistui și costă bani, și Țapul, adică Părintele Ionescu, e sgârcit.

Tu ești sloi, golănețule. Alți băieți au șoșoni și bocanci și, oricum, ghete cu talpa groasă. Tu și alți câțiva aveți niște troace ca vai de lumea, cu tălpi rupte. Dar și aceștia au, unii mănuși, alții paltoane. Ție ți-au înghețat mâinile și nu mai ești în stare să împreuni buricele degetelor ca să te'nchini când se'nchină Părintele. Și în loc de palton ai o haină mai lungă, veche, de-a lui tat-tu, pe care mama a scurtat-o la mâneci. Tu porți totdeauna, iarna și vara, pantaloni pe care-i leapădă tatăl tău, și pe care mama li scurtează, li strânge la betelii pe măsura ta, însă care, cu toate acestea, sunt largi și te schimonosesc.

„Doamne miluește...”

Ți s'miorcăi nasul și ți clănțnesc dinții.

Este în biserică și Domnișoara de Geografie. Ea e fiica Părintelui și știi că a fost măritată, că nu mai are bărbat, dar tot Domnișoară i se spune la școală. Nu mai e tânără și, de bună seamă, nu a fost fru-

moasă niciodată. Nu putea să fie dacă s'a întâmplat s'o aducă pe lume un tată ca un țap. Dar e bună pe măsura în care Părintele e rău. Nu dă niciodată pedepse. Vă scoate la lecție și stă la catedră, cu gândul parcă în altă parte. Zice: „Bine, bine; la loc”, chiar când nu știi și când s'ar cuveni să nu treceți în bancă, ci la colț, în genunchi. Știi că ea nu vorbește cu Părintele și că locuște cu doi frați mai mici, elevi la Lazăr. Țapul stă ca o cucuvaie, singur, în casele bisericii. Și mai știi că uneori chiamă la ea câte un băiat sărac și îi dă să mănânce. Băiatul povestește a doua zi, plecând buzele, cum s'a ospătat la Domnișoara cu supă și friptură și cozonac, și că i-a dat o felie de cozonac să ducă și acasă.

De vreo două ori ai simțit privirea Domnișoarei asupra ta. Privirea îi era parcă severă. Și atunci te-ai gândit că ea e supărată că-ți s'miorcăi mereu nasul și-ți suflă în pumni. Poate e supărată că nu faci semnul crucii cum trebuie din pricina degetelor înghețate.

Când s'a mântuit slujba și vă îndreptați spre leșire, tropăind fără teamă că vă mai vede Părintele, fiindcă el intrase în chițimia lui, a venit lângă tine și ți-a șoptit:

— Rămâi cu mine.

Hait, să știi că te ceartă. Se vede după obrazul ei tras și după ochii ei reci și după vorba scurtă că azi e supărată.

— Vino cu mine, ți-a mai spus, după ce biserica se golise.

Al mers în urma ei, trudindu-te să-ți miști pi-

cioarele care ți se păreau grele ca niște buturugi. Fiindcă nu te vedea, ți-ai mai suflat în mâini și ți-ai șters nasul cu dosul palmei. Nu avea casa departe de biserică. S'a oprit în poartă până ai ajuns-o, ți-a făcut loc, a închis poarta și a bătut la ușă. A deschis un frate al ei, pare-se cel mai mic. El s'a uitat la tine, a întrebat-o ceva din ochi pe Domnișoara, dar ea i-a spus:

— Du-te'n odaia ta.

Liceanul s'a dus.

În casă era cald. Era o încăpere frumoasă, cu masă rotundă la mijloc, cu o canapea, cu un covor pe jos. Era în perete o etajeră cu cărți. Era o sobă de zid ca acelea pe care le făcea tatăl tău. Poate c'o făcuse și p'asta mai demult. În tavan, deasupra mesei, atârna o lampă cu abajur verzui de sticlă. Pe canapea, câteva perne mici. Pe perete, fotografiile în rame. Poate că, alături de odaia aceasta, era bucătăria, fiindcă îți venea un miros de lapte fiert și de pâine prăjită. Poate că te'nșelai, dar așa ți s'a părut ție în momentul acela.

— Scoate haina, ți-a spus și în vremea aceasta își desbracă și ea paltonul cu guler mic de blană; lepădase manșonul, își scotea pălăria.

Nu te mai temeai acum c'o să te certe, dar în capul tău nu mai umbla niciun gând. Erăi necăjit numai că-ți curge nasul și că n'ai batistă și că e rușine să te ștergi cu mâna. Ai întors o clipă fața și ți-ai trecut limba pe sub nas, ca să țină ea loc de batistă. Zăboveai cu descheiatul nasturilor. Mama face totdeauna găuri prea mici. Și mai mergea greu

pentru că-ți încheiaseși haina strâmb de acasă și pentru că mâinile ți-erău încă înghețate. Domnișoara a trecut un moment alături, s'a înapoiat, a văzut că nu ești gata, și te-a descheiat ea. Ți-a pus haina pe-un scaun și și-a trecut mâna, ușor, peste obrazul tău.

— Frig, nu? te-a întrebat și figura i s'a luminat pentru întâia oară, și a zâmbit și era în glasul și în ochii ei ceva care te-a învăluit în căldură.

Cum de ai crezut tu și cum de spuneau copiii ceilalți că Domnișoara nu e frumoasă? Uite ce subțirică e și, măcar că slăbuță, ce neted este obrazul ei! Pentru întâia oară vezi că ea are părul gălbui ca spicul de grâu și că ochii bat în albastru.

— Tu stai acum aici, pe scaun, la masă și să vorbim.

Ați vorbit. Adică ea te întreba și tu răspundeai. Nu mai știi cum s'a făcut că aveai dinainte o tavă, că pe tavă era o cană cu lapte și erau câteva felii de pâine prăjită unse cu unt. Ți-a mestecat ea zahărul cu lingurița și te-a imbiat. La început ți-a fost rușine să mănânci și-ți era ciudă că plescăiești când sorbi și că pâinea prăjită troznește prea tare în dinți.

— Hai bea, că se răcește! a fost îndemnul ei.

S'a așezat în fața ta, cu coatele pe masă și te privea și zâmbea, și trecea peste obrazul ei unda bunătații. Ți se desmorțiseră picioarele, mâinile, se cumițișise nasul, se deslegase limba. Ea s'a priceput să afle dela tine cum îi chiami pe părinții tăi, câți frați și câte surori sunteți acasă, ce meserie are

tata. Și s'a priceput să afle din gura ta și câteva isprăvi pe care le-ai făcut cu băieții, și te-ai pomenit râzând împreună cu ea. Pe urmă te-ai oprit, gândindu-te că nu e frumos, poate, ce faci, și că mama te-ar dojeni văzându-te.

— Dece-ai tăcut? Mai spune.

Ai mai spus, dar din când în când băgai de seamă că tace Domnișoara, că peste ochii ei trece parcă o umbră și că se gândește în altă parte, cum simțeați că se gândește în clasă când vă scoate la lecție.

A ieșit apoi și a întârziat mai mult. Tocmai bine, ca să ronțai tare, fără sfială, ultima felie de pâine prăjită peste care mai întâi ți-ai trecut limba ca să simți gustul untului. Tocmai bine, ca să dai cana peste cap și să sorbi laptele pân' la ultima picătură. Ai mai avut răgaz să cugeți cu părere de rău că Domnișoara n'are încă un frate, adică pe tine, și că n'are alt tată decât pe Țapul.

Păcat.

A intrat cu'n pachet mare, în mână.

— Uite, băiețășule, poți să-l duci? Imbracă-te acum cu haina ta. Na, pune-ți mânușile astea în mâini. Ai aici ghetе și o manta. Să nu vii mâine la școală ca să aibă timp mama s'o potrivească bine. Vorbesc eu la Cancelarie să nu-ți pună lipsă. Hai, du-te. Și să fii cuminte și să înveți.

Ești sigur că n'ai știut să spui: „Mulțumesc“. Nu-ți aduci aminte nici dacă măcar ai spus: „Sărut-mâna“ când ai plecat. Dar erai gătit de emoție. Erai și fericit și în acelaș timp rușinat că ți se dă de pomană.

Mama te certa când, ducându-te la vreun prieten, zăboveai cu jocul și părinții lui te opreau și pe tine la masă. Te certa chiar când mâncai la un unchi. „N'ai mâncare acasă? Nu e frumos să cazi pe capul oamenilor. Să nu te înveți cerșetor“.

Când ai venit acasă cu pachetul în care erau lucruri de-ale unui frate al Domnișoarei: o pereche de ciorapi de lână, o pereche de ghetе, o manta de liceu, care trebuia scurtată și căreia trebuia să i se scoată vipuștile albastre, nu te-a dojenit. A oftat însă.

Domnișoară... Domnișoară de Geografie... Au răs de elevul tău băieții când a venit la școală cu mantaua de căpătat. Cei mai înstăriți aveau aerul disprețuitor al bogaților față de săraci. Săracii aveau un simțământ de invidie pe care-l preschimbau în batjocură. I-a fost și lui rușine la început și-a vrut s'o lepede. Pe urmă, băieții nu l-au mai luat în răs. Și, vreo trei ierni în șir, i-a fost cald. Nu mai dărdăia nici când venea la școală, nici când se ducea la derdeluș, nici când stătea în biserică rece la slujba Părintelui Ionescu, tatăl dumitale. Căruia copiii îi spuneau Țapul.

Zilele vieții tale păstrează încă o imagine învăluită în recunoștință. Este soră bună cu a Domnișoarei de Geografie, cu toate că din alt loc și într-o altă împrejurare. Era mult mai tânără și mult mai frumoasă domnișoara aceea care a cântat lângă voi, aplecată asupra voastră, sglobie întâi și înduioșată pe urmă, cântările de stea. O jumătate de ceas ai avut-o în fața ochilor și sunt patruzeci și mai mult de ani de atunci, și n'ai uitat-o.

Destinul domnișoarei care ți-a dăruit o haină, astfel că trei ierni ți-a fost cald în spinare, nu ți-a rămas străin. Ai aflat peste vreo douăzeci de ani, citind un anunț mortuar, că și-a pus capăt zilelor, otrăvindu-se. Știai cum o chiamă și în fruntea anunțului ai văzut numele Părintelui Ionescu, tatăl ei, Țapul. Destinul cesteilalte ți-e cu totul necunoscut, fiindcă n'ai știut cum o chiamă și ai uitat și strada în care se afla. Dar, dacă trăiește, e de bună seamă o bătrânică, și ai vrea să fi rămas cu obrazul frumos și cu sufletul bun din seara de ajun de An Nou a copilăriei tale și-a tinereții ei.

Era, precum ai spus, într-o seară de ajun de An Nou și erai cu steaua. Erai unul dintre cei trei Crai, ceilalți doi fiind verii din partea tatei. V'ați

depărtat de mahalaua voastră și v'ați pomenit mai spre centru, pe străzi incurcate, cu case mari. Peste tot, porți de fier zăvorite. Intr'o curte cu piatră lustruită pe jos, de era să cădeți, v'a sărit în piept un câine cât un vițel. Dintr'alta v'a dat afară un servitor cu șorț alb. V'a izgonit în altă parte un gardian.

— Măi, Mielule, e boieri pe aici, i-ai spus vărului tău mai mare. Aștia nu primesc steaua.

— Hai să mai încercăm.

— Să nu ne ducă vreun sergent la secție.

— Dece, măi? Suntem hoți?

Avea și Mielu o judecată. Era însă și el, ca și frate-său, ca și tine, descurajat. Și aveai, tustrei, temerea că v'ați rătăcit. Vă 'nvârteați pe străzi scurte, cotile, și vă pomeneați în acelaș loc.

Iată o casă mai mică între două mai mari. Era parcă turtită și strânsă între ele. Avea gard de lemn și, în față, se vedea că e o grădiniță.

— Intrăm aici?

— Hai să intrăm. Dacă ne gonește, stingem steaua și mergem acasă. Nu ne-am ales nici cu doi lei până acum.

Se vedea, când ați intrat în curte și s'a cocoșat unul dintre voi la fereastră, că în odaia luminată era o masă pusă și că în jurul mesei se ospăta multă lume.

Ați cântat „Steaua sus răsare“ și n'a ieșit nimeni să vă deschidă. Te-ai urcat pe zid, tu, și te-ai uitat prin fereastră. A văzut, de bună seamă, cineva din-năuntru, căciula ta și nasul tău care se turtise de

geam, căci a făcut un semn și-a spus ceva. Mai multe chipuri s'au îndreptat spre fereastră și-au început să râdă, și ți se părea că știau c'ați venit cu steaua, că v'au lăsat să cântați degeaba și că-și bat joc de voi.

— Hai, măi Mielule, să plecăm. Nici ăștia nu vrea steaua.

Atunci s'a deschis ușa și s'a arătat un cap de fată. V'ați pornit, pentru ca ea să nu mai aibă timp să vă oprească și nici să vă gonească:

*Trei Crai dela Răsărit
Spre Stea s'au călătorit
Și-au...*

Nu v'a gonit, dar v'a tălat cântecul cu o izbucnire de râs:

— Nu aici, puștilor. Înăuntru.

Din felul cum v'a zis „puștilor“, ați înțeles că are gânduri bune.

— Hai, intrați în casă. Mamă, mamă — a strigat întorcând capul spre odaia cealaltă — uite ce prichindei.

Te-ai întrebat în gând dacă tu, Mielu și văru-tu celălalt sunteți într'adevăr prichindei, și ți-ai spus că vă numește astfel pentru ca să se grozăvească ea și să arate că e domnișoară mare.

Ați zăbovit cu ștersul picioarelor și v'ați incurcat cu steaua, care nu intra pe ușă.

— Hai, mai repede, că e frig! v'a îndemnat jucând în loc, să se încălzească, măsurându-vă din ochi și râzând.

O înveseleau, pare-se căciulile voastre, care vă arătau ca niște moșnegi scurți de statură.

— Armata lui Papuc, mamă! a strigat iarăși unei femei cărunte, care se arătase în pragul încăperii unde se afla masa și iar nu ți-a plăcut că vă spune așa.

Erați, este drept, armata lui Baboi, adică a lui Nicu Meț, dar nu a lui Papuc.

V'ați proptit pe picioare, ați umflat obraji ca niște foale de potcovar și ați dat iarăși drum cântecului:

*Trei Crai dela Răsărit
Spre Stea s'au...*

Fata nu v'a lăsat nici de data aceasta să mergeți mai departe și a bătut din palme:

— Stați, puștilor, nu vă repeziți așa.

Ați rămas cu vorba „călătorit“ în gură, cum ați rămas cu-o gălușcă.

— Marioaro, nu-i mai necăji pe copii. Lasă-i să cânte și tu vino la masă, i-a strigat de dincolo cucoana cu părul cărunț.

— Nu vreau, mamă; eu rămân cu broscii.

S'au uitat la tine verii tăi, dezolați. Tu ai simțit o căldură în obraji. Dacă n'ați fi fost prizonieri în sală, ați fi luat-o din loc, bombănind, că-și bate joc de voi.

— Tu, țuguiațul cela, pune steaua jos, că nu ți-o fură nimeni.

Țuguiațul era Mielu, căci el ținea steaua și avea căciula cu moț a lui unchiu. Mielu ți-a aruncat o

privire implorătoare. Simțea că, ori îl podidește plânsul, ori aruncă vreun cuvânt de băiat prost crescut. S'a stăpânit. A rezemat steaua de perete lângă o măsuță.

— Și acum stați cuminți, că viu numaidecât. Să nu fugiți că vă duc la poliție.

Și a trecut, râzând, în încăperea cu oameni mulți și ai văzut cum mama ei o ceartă parcă în glumă, cum lumea cealaltă face haz și cum ea dă din cap, cum apoi svârle capul pe spate într'un hohot ca o gălgăire de ape. Pe urmă i-ai bănuit gândul. Luase o farfurie și punea în ea, dintr'o farfurie mai mare, lungă, niște gogoși. Ai auzit-o iar pe femeia cărunță, în clipa când ușa de sticlă rămăsese deschisă:

— Marioaro, nu ești cuminte!

Ea nu a răspuns mamei. A pus farfuria vârfită pe mescioara lângă care era steaua și v'a chemat:

— Veniți încoa, pițigoilor, și mâncați!

De unde mai scoate atâtea porecle pentru voi?

V'a privit în timp ce'nfulecați cu gurile mânjite de zahărul gogoșilor, a trecut dincolo, a ciugulit ceva, a spus, nu știți ce, oamenilor care se ospătau și care au răs și au bătut din palme. Pe urmă a tras cu privirea spre voi și a priceput văzând că vă ștergeți pe buze cu mâneca și palma, că ați mântuit farfuria.

— Acum, purcelușilor, puteți să'ncepeți!

Tu ai luat de data asta steaua în mână și, împăcându-vă cu soarta de-a auzi că mereu vi se spune pe alt nume în casa asta, i-ați dat drumul:

Trei crai dela...

— Nu, înc'odată! v'a întrerupt ea. Mă lăsați și pe mine?

Atunci ați căpătat curaj și v'ați înveselit. Simțeați încă pe buze și'n cerul gurii gustul gogoșilor. Trecuseră în lumea uitării hoinăreala și descurajarea din seara aceasta cu porți zăvorite de fier, pe străzi necunoscute. Și vă venea să râdeți, amintindu-vă că, de când ați intrat aici, ați fost botezați, rând pe rând, prichindei, puști, armata lui Papuc, broscoi, pițigoi, purceluși. Fata era, poate, elevă de liceu undeva și venise acasă în vacanță. Lepădase șorțul cu număr și era acum domnișoară. Și se bucura că sărbătorește Anul Nou cu părinții și rudele în casa mică, pe care case mari au înghesuit-o cu vremea și au turtit-o. Se bucura că e tânără și frumoasă. Acolo unde învăța ea, nu avea parte de sărbători. Auziseși că sunt școli unde elevii dorm și mănâncă și nu vin la ai lor decât de sărbători, și că pedagogii sau pedagozele se poartă cu internii ca la închisoare. Așa ai cugetat tu, ca să-ți lămurești bucuria domnișoarei de liceu din cursul superior. Și ai mai cugetat că, văzându-vă pe voi cu steaua, și-a adus aminte de anii copilăriei ei. Ca fată mică, neavând frați sau veri, și trăind aici, printre locuințe mari cu oameni care țineau porțile ferocate, n'a putut să meargă nici cu Moș-Ajunul și nici cu sorcova. Pentru întâia oară, poate, se abăteau la casa lor, pe străzile unde colindătorii erau alungați de vardiști, niște copii cu steaua.

— Da! ați îngăduit voi într'un glas.

— Dar imi dați și mie din câștig?

Ați rostit încăodată „da“, însă vă gândeați că, până la urmă, domnișoara n'o să vină la parte. Are ea nevoie de banii voștri?

— Atunci, hai după mine!

A mai strigat cineva din odaia cu masă mare:

— Marioaro, vino incoala!

Dar ea a râs și a făcut cu încăpățănare, din cap, un semn că „nu“.

S'a așezat la spatele tău, făcându-se mai mică de statură, ca să fie de-o măsură cu voi, și-a rezemat palmele pe genunchi, și-a început:

*Trei Crai dela Răsărit
Spre Stea s'au călătorit
Și-au mers după cum citim
Până la Ierusalim.*

Pe urmă, „Steaua sus răsare” și toate celelalte cântece. Și glasul ei era limpede și dulce și, la început, vesel. A căpătat, pe urmă, o unduire tristă și v'ați pomenit că vocea voastră tace și că, singură, domnișoara cântă. Pusese, nu știi când, o mână ușoară pe umărul tău și-i simțea obrazul apropiat. Ținea steaua, și te uita în dreapta și'n stânga la verii tăi, iar ei se uitau la tine. Domnișoara n'a cântat numai cântece de stea. A cântat și din cele de Moș-Ajun și de colind.

Deodată a tăcut, a râs scurt, a clipit din ochi, ca și cum intrase ceva în ei și, cu un bobârnac, a făcut să-ți lunece căciula peste nas. Din încăperea cu multă lume s'au pornit bătăi din palme și strigăte și râsete.

Asta a fost. Ați plecat de acolo cu'n pumn de gologani. Domnișoara nu mai râdea. Era cuminte. Obrazul frumos — te-ai gândit că seamănă cu-o piersică — era luminat de bunătate. Fugise însă voloșia din ochi. A uitat să vă dăruiască încă o poreclă la plecare. Și a uitat să-și ceară partea ei din ce ați câștigat.

Asta a fost.

Și sunt peste patruzeci de ani de atunci. De-a-lungul anilor și aproape totdeauna în noaptea de An Nou, icoana de demult răsare în ochii amintirii. Dacă ai avut un gând de iubire, de milă și respect pentru femeia lovită de viață și de oameni, tu nu plătești decât o datorie de recunoștință. Dacă iubești copilul și te-ai străduit, cu mijloacele pe care le-ai avut, să-l ocrotești, să-i faci anii dintâi, senini, este pentru că nu mai vrei să vezi copii ofenșați și flămânzi. În ei te-ai revedea pe tine și ai revedea pe ai tăi.

N'ai putut să privești niciodată, plângând, o femeie sau un copil. În ochii lor, lacrima nu trebuie niciodată să incolțească.

Îți dădeai seama, demult, că despre coana Liza se vorbește cu fereală în mahala și'n casă. Și n'ai înțeles de ce se spunea despre ea că este „una d'alea“ și ce însemnau vorbele „una d'alea“. Dar când ți-ai adus aminte mai târziu despre ea și ai aflat, în dreapta și în stânga, amănunte cu privire la femeia aceasta, ai văzut că oamenii, cu morala lor, în care intra și neîngăduință și cruzime, îi făceau o mare nedreptate.

„Mamă, am văzut-o pe coana Liza la geam... M'a trimis coana Liza la băcănie să-i cumpăr cafea și un sifon, și mi-a dat și mie zece bani... M'a strigat coana Liza și mi-a dat o bomboană...“

Mama se făcea că n'aude. Câteodată, când avea motive pentru vreo supărare, te certa:

— N'ai ce să cauți la ea. N'ai nevoie de pomana ei. Nu ești sluga ei. Să-și bage servitoare dacă e cucoană.

— Da' de ce, mamă?

— Așa.

Vorba „așa“ îți închidea gura, dar nu te dumirea. Și cu toate acestea, coana Liza era bună, frumoasă, în vârstă ca de treizeci de ani. Poate cam grasă. Purta capoate înflorite pe care le schimba aproape

în fiecare zi și întârzia spre seară la geamul din-spre stradă, între două ghivece cu flori.

Când țața Niculina, renumită ca fiind gura mahalalei, și din care cauză i se mai spunea „Universul“, venea la mama, o auzeai spunând:

— „Aia“ iar s'a impopoțonat. Parcă e o pupăză. Stă la geam și face cu ochiu la bărbați. A venit omul ei aseară și au făcut chiolhan. Au pus și gramofonul. Se cunoaște că e „d'alea“.

Țața Niculina umbla, dimineața, teleleu, pe la toate vecinele, își tânguia amarul cu bărbatul și copiii, se vâlta într'una că bărbatul nu-i dă bani de ajuns pentru gospodărie, îi dorea să-i ardă într'o zi focul, și trăgea cu privirea la ulcica de pe foc a prietenelor. Pleca dela una la alta, și le bârfea pe toate. Se socotea o ființă nenorocită și cerșea dela fiecare o cafea. Era bondoacă, obeză, cu tulle la gură și cu'n neg în obraz. Se legăna în mers ca o rață. Făcea și popasuri lungi la o poartă sau alta. Intra în vorbă cu lume pe care n'o cunoștea.

Hoinărind din zori până aproape de prânz, era la mintea omului că fiertura nu dăduse în clocot când bărbatul venea dela lucru și când copiii soseau de pe maidan. Copiii ei umblau murdari, bubosi, sdrențuiți. Părul le cădea ciuf pe ochi. Erau bătăușii străzii. Șterpeleau de prin coșurile o terilor și furau de prin curți. Din cauza aceasta, țața Niculina era deseori în conflict cu câte un vecin.

— L-am văzut cu ochii mei când a intrat pe poartă și a luat cercul dela butoi.

— Tică?

— Da. El.

— Vai de mine, da' cum se poate? Copilul meu? Toată lumea e cu ochii pe copiii mei. Parcă ar fi orfani. Ei nu pun mâna pe nimic. Of, să n'aibă parte de-ai lor, cine nu poate trăi de-ai mei.

— Țață Niculino, nu blestema că te bate Dumnezeu, stăruia păgubașul. Chiamă pramatia în fața mea, să vezi de zice nu

Pramatia avusese grijă să se ascundă la spatele casei. Vânduse cercul de butoi la un dogar și luase treizeci de bani pe el și cu banii se dusese la Moși și venise de acolo cu un țigăruț cu care își făcea de cap toată ziua. Țață Niculina știa că vecinul are dreptate. Văzuse cercul în mâna derbedeului și-l bătuse că l-a vândut, căci îi trebuia ei să-l pună la butoiul de varză.

Tot la mîntea omului era că negăsind mîncarea gata, bărbatul o înjura și copiii țipau la ea. Ea se credea însă o victimă, plesnea peste gură pe vreun copil, își ocăra bărbatul și începea să-și smulgă părul din cap și să-și dorească moartea.

Aflând ce se întîmplă în șapte străzi, cum avea să nu știe ce e'n casă la „aia“ de peste drum de ea?

Coana Liza se mutase în casa Ofițereșei, care plecase la Galați unde fusese mutat locotenentul, băiatul ei. Ofițereasa era văduvă de colonel. Casa nu era mare, dar era curățică; dădea la stradă. Avea o curte, o grădină și doi oleandri strajă în fața ușii. S'a spus la început și despre coana Liza că este văduvă. Dacă putea să stea cu chirie într'o casă ca

aceasta, ea singură, însemna că i-a rămas dela bărbat o stare.

Țață Niculina, o vreme, a dat târcoale noii venite. Vorbea plină de respect, vecinelor, despre cucoana care s'a mutat peste drum.

— N'are lucruri multe, da' bune. Am văzut și o canapea și-un gramofon. Și e singură. E cam cu nasul sus, că așa sunt cucoanele. Abia mi-a răspuns la bună-dimineața.

De după gard, Țață Niculina rămânea cu ochii lipiți de casa Ofițereșei. Avea miere pe buze când chiriașa deschidea fereastra și deretica.

— Ne pare bine că v'ați mutat pe la noi. E liniște și nu trece trăsuri și e aer curat. i-a spus ca să intre în vorbă și folosind un mod de rostire ca pentru a arăta că are patalamaua străzii să-i prezinte urări.

Femeia a zâmbit oarecum nedumerită, amuzată, și i-a spus „mulțumesc“. Pe urmă, cu'un semn ușor din cap, a închis fereastra și a tras perdeaua.

Intr'o seară, Țață Niculina a văzut un bărbat coborînd dintr'o birjă și intrînd în casa de peste drum. Nu știa când a plecat, măcar că ea zăbovisese până aproape de miezul nopții pitită după gard. Avea subiect de sporovăială pentru a doua zi și pentru mai multe zile. Avea material pentru închipuirea ei.

Bărbatul venea odată sau de două ori pe săptămână, cu trăsura și rămânea uneori un ceas, două, iar alteori mai mult decît putea Gura Mahalalei să pîndească, fiindcă o răzbea frigul și-o prindea somnul.

— O fi vreo rudă, vreun frate, își dădeau cu părerea vecinele.

— Fugi, soro, că n'ar veni numai seara și n'ar intra glonț în curte și n'ar sta ea după ușă să-i deschidă numaidecât. Să știi că este „una d'alea“.

Peste vreo lună, femeia n'a mai fost „una d'alea“. Era Cucoana, pe urină coana Liza, fiindcă până la urmă țața Niculina izbutise să-i intre sub piele. Avea socotelile ei. Dacă se pune bine cu vecina, mai capătă câte ceva. Și apoi poate află ce e cu asta care umblă în capot prin casă, iar pe înserate iese și stropește oleandrii și, după aceea, se așează la fereastră, singură cuc, fără să aprindă lampa când se întunecă.

Țața Niculina a trecut într-o dimineață strada, lipindu-și papucii pe tălpile goale. Vecina deretica. Era mai voioasă, poate. Simțea, poate, nevoia să schimbe cu o făptură omenească, o vorbă. Nu se mai putea împotrivi zâmbetelor și iscodirilor mieroase ale mahalagioaicei cu negi, cu mustăți și cu mersca de rață. Voia și ea să afle câte ceva din viața străzii.

Destul că i-a răspuns cu mai multă bunăvoie la bună-dimineața și i-a deschis. Intimidată la început, rotind priviri prin casă, minunându-se de dantelele dela perne și cu deosebire de gramofonul cu pânle, incurcându-se în cuvinte pe care voia să le caute mai alese, ca să arate că și la mahala se vorbește pe radical, țața Niculina și-a căpătat curajul și îmbuția când vecina i-a întins o dulceață și-au băut împreună câte-o cafea.

— Prăpădițele mele de prietene îmi dau cu năut, a înștiințat-o țața Niculina, ponegrindu-și vecinele.

Multe n'a aflat ea, deocamdată, dela coana Liza, dar a aflat coana Liza din gura ei: cine ce face, cum trăiește, ce are'n ladă și'n tigare. Vorbea cu dispreț „Universul“, adică țața Niculina, despre cutare că trage pe dracu de coadă, și cu invidie despre altcineva că se indoapă cât e ziua de mare. Spunea despre o prietenă că n'a fost fată mare când s'a măritat și despre alta că bărbatul ei a stat odată în pușcărie.

Câteva zile, Gura Mahalalei n'a mai avut când să dea raita prin casele vecinelor. Zăbovise pe capul coanei Liza, care o trata cu dulceață și cafea bună.

— Soro, n'am mai putut să dau pe la voi, s'a scuzat țața Niculina. M'a chemat vecina mea, Cucoana. Femei ca pâinea caldă, și simțită. „Nu, te rog să mai stai, coană Niculino“, mi-a spus, „și mai ia o cafe-luță. Mai vorbim și noi de una-alta, ca femeile“.

— Păi... (și vecinele arătau indoilei asupra renunelului pe care „Universul“ i-l făcuse mai 'nainte cu coanei Liza). Chestia cu bărbatul care...

— Ei, soro, da' n'are femeia dreptul să primească pe cine vrea și să facă ce vrea? Ce, e fată mare să dea socoteală cuiva? Și dacă o fi bărbatul ăla vreun neam de-al ei?

După un timp, coana Liza i-a oferit țaței Niculina numai cafea. Mai târziu a înțarcat-o cu totul, iar după aceea a stat cu fereastra închisă. Pe urmă, a lipsit câteva săptămâni, căci plecase la băi. Când s'a întors, n'o mai cunoștea parcă pe vecina de peste drum. Nu i-a răspuns la bună-dimineața.

În lipsa coanei Liza, a trecut prin București, Ofițereasa care, abătându-se în mahala, a stat de vorbă cu coana Leanca, și coana Leanca a tras-o de limbă cu privire la chiriașă. Ofițereasa îi cunoștea povestea. Chiriașa nu era văduvă. N'avusese bărbat. Trăia însă de zece ani cu un inspector dela Finanțe, care era însurat. Nevasta inspectorului era bolnavă de piept, de când se măritase, adică de vreo douăzeci de ani, și pe coana Liza o incurcase inspectorul că, dacă nevasta lui moare, se cunună cu ea. Deocamdată, ea era întreținută lui și-o vedea odată sau de două ori pe săptămână, venind, seara, cu coșul dela birjă ridicat. Până una alta, nevasta inspectorului nu voia să moară și, știind ceva despre legătura bărbatului, îi făcea zile fripte și-l urmărea.

— Ce să faci, coană Leanco, încheie Ofițereasa. Viața fiecăruia e un roman.

Coana Leanca o aprobase și oftase. Dar a dat sfoară prin mahala despre cele ce-aflase și, firește, țața Niculina a știut cea dintâi.

— Nu vă spuneam eu că este „una d'alea“? a comunicat triumfătoare prietenelor ei.

Nu putea să uite afrontul pe care vecina i-l făcuse.

Intr'un fel, a avut și coana Liza soarta lui Iancu Ținichigiul. A intrat în gura lumii. Despre ea se vorbea într'un anume fel în mai toate casele, și-o priveau femeile chiorș, nu cumva să-și pună, stricata, mintea cu vreun bărbat de-al lor.

Coana Liza iubea copiii. Chema câte un desculț la fereastră și-l întreba cum îl cheamă și-i dădea o

bomboană. Chema câte o fetiță în casă și-i dădea o fundă. Însă copiii au fost certați de mamele lor și priveau de departe, cu un deget în gură, spre fereastra cucoanei frumoase, dar nu mai îndrăzneau să se apropie când ea le făcea semn.

Țața Niculina aștepta acum, fără sfială, seara, în dreptul porții, când venea bărbatul cu trăsura, și tușea tare, ca să înțeleagă el că l-a văzut când vine. Încremenea acolo, până când el pleca. Tușea atunci din nou, ca să vadă că e pândit.

Ți-ai dat mai târziu seama câtă umilință și suferință îndurase femeia într'o lume în care trăia ca o făcătoare de rele. Ai refăcut mai târziu o parte din drama existenței sale, plămădită din așteptări, din minciuni, ofense și infrângeri. Te-au pus împrejurările, după mulți ani, în situația de a o reconstitui etapă cu etapă.

Ai aflat, astfel, că bărbatul o mințise la început, ascunzându-i că este însurat. A incredințat-o apoi că nu-și iubește nevasta și că ar lăsa-o dacă n'ar fi bolnavă. A incredințat-o că femeia lui nu are mult de trăit și că, după aceea, se va însura cu ea. N'avea altceva mai bun de făcut decât să-l creadă și să aștepte. Și anii au trecut și tinerețea ei a trecut. S'a trecut repede. S'a resemnat cu situația de întreținută și cu fărâme de fericire. El ținea două case și trăia două vieți. Îi hărțuia nevasta, care bănuise ceva, cu lacrimi și cu scene. „Răbdare, se mângâiau amândoi. N'o s'o mai ducă mult. Scăpăm atunci de toate“.

Vrând să aibă parte de fericire, oamenii sunt cruzi de atâtea ori!

Însă, după vreo doisprezece ani de chin și așteptare, a murit el de o boală de inimă, nu nevasta tuberculoasă.

Ai aflat aceasta, mult mai târziu, printr'o înlănțuire necăutată și neprevăzută de împrejurări.

Sub ochii tăi de copil s'a întâmplat altceva.

S'a întâmplat, mai bine zis, sub ochii țafei Niculina, întâi, și sub privirile altor oameni de pe stradă, apoi. Era într'o seară. Țafa Niculina aștepta de două ceasuri, la locul ei de pândă. Dădea în toamnă și-o amortise frigul. Venise peste drum bărbatul cu trăsura. Se vedea lumină prin perdele. Se-auzea cântecul unei plăci de gramofon. Bărbatul venise cu un pachet mare. „Iar fac chiolhan, rămânele-ar în gât“, a gândit „Universul“. Când tocmai se pregătea să intre în casă, pătrunsă de răceală și cuprinsă de somn, o altă trăsură se-oprește peste drum. „Aha, și-au adus mosafiri. Au zafiaet“, și-a spus țafa Niculina foarte mirată. Dar a simțit că i se taie suflarea, văzând că din birjă coboară o femeie și-un comisar. „Na, na, că se incurcă lucrurile. Incurcă-i, drace!“ și-a spus iarăși Gura Mahala'e'i, a cărei închipuire înfierbântată nu greșise de data aceasta.

Un colț al perdelei s'a tras la o parte și-apoi s'a stins lumina. A incremenit cântecul. O bătaie în ușa dintre oleandri. Tăcere. Femeia și comisarul s'au sfătuit. Pe urmă, glasul comisarului: „În numele legii...“ S'a aprins iar lumina, s'a deschis ușa, femeia a dat buzna în casă. Pe urmă, țipete de femeie. O voce poruncitoare de bărbat. Alte țipete. Sgomot

ca de lucruri căzute. Au ieșit de prin curțile vecine bărbați și femei, s'au strâns grupuri, s'au apropiat de locul de unde venea hărmălaia. Țafa Niculina dădea din gură și din brațele-i scurte. Explica tuturilor — ce și cum. Trăsura aștepta în dreptul porții. Vreun sfert de ceas, tăcere în casă. Parcă murise totul acolo. După aceea s'a deschis ușa și-a ieșit comisarul întâi și apoi bărbatul cu femeia. Femeia plângea. Bărbatul o strângea de braț și-i spunea cu voce șuierată: „Fără scandal, te rog“. S'au suit tustrei în birjă și au pornit.

S'a stins lumina în casă.

Câțiva dintre cei din stradă au răs batjocoritor. Câțiva au huiduit. Țafa Niculina nu mai ostenea melițând cu gura, în dreapta și în stânga, și ajutându-se și cu mâinile.

Oricât de cu ochii în patru a fost ea, n'a putut să prindă în zilele ce-au urmat, momentul mutării coanei Liza. Perdelele nu se mai mișcaseră delă geam. Lumina nu mai pătrunsese printre ele. Nici vorbă că mutarea s'a făcut în puterea nopții, târziu.

— Hoțeste s'a mutat, soro, nici n'am băgat de seamă, raporta țafa Niculina, vecinelor, în dimineața când văzuse la poarta de peste drum un lacăt și fereastra fără perdele.

La vreun an după aceea, s'a întâmplat ceea ce tu ai aflat peste mulți ani: murise fulgerător bărbatul. Nevasta bolnavă de piept a continuat să trăiască. Despre destinul celeilalte n'ai mai știut nimic.

Destinul ei se ingemăna într'un fel cu-al doamnei Grigoriu, la care stătuseși cândva aproape un an. Și ți-ai amintit de coana Liza, când madam Grigoriu și-a depănat, în vreo două rânduri, povestea. Avea cincizeci de ani și nu se resemna cu vârsta și lupta aprig împotriva ei, recurgând la toate mijloacele care stau la îndemâna femeilor când vor să arate, sau să păstreze iluzia, că sunt încă tinere și frumoase. Umbla cu părul scurt, oxigenat, își dregea obrazul la fiecare sfert de ceas și se alinta ca o fetiță. Nu-i ședea bine, însă nu-și dădea seama. Avea rochii pe care le modifica mereu, să țină pasul vremii, și nu concepea să plece după târgueli sau la plimbare, fără o javră de căjel cu sgardă și curelușă. Era comic și întristător s'o vezi cu două legături de ridichi într'o mână, trăgând cu cealaltă, după ea, câinele urit ca un dihor. Se hrănea cu un castron de iaurt, toată ziua, și cu verdețuri.

— Păstrează silueta! Iți spunea ea distinsă și cochetă.

Avea, odată pe săptămână, vizita câtorva cucoane cu mofturi ca și ea, dar trădând aceeași sărăcie. Fusese înțeles că în ziua aceea vei pleca de-acasă mai de vreme și vei veni puținel mai târziu, deoarece

ce „primea“ în salonul pe care ți-l închiriasse mobilat, ție. Închiriasse unei profesoare sufrageria, pentru ea nereșinând decât vestibulul și dormitorul. Putea, în felul acesta, să păstreze apartamentul și să stea în centru, deși, cu mai mult cap și mai puține aere, ar fi putut să renunțe la chiria scumpă și să trăiască, scutită de o parte din neazuri, într'o căsuță simplă, într'un cartier mai retras.

Când avea chiriași pentru ambele încăperi, era liniștită, fiind în măsură să-și asigure banii pentru proprietar, percepție, lumină, gunoi și să-i mai rămână și ei pentru puțințica hrană de fiecare zi. Avea și o pensie mică, dar pensia constituia rezerva pentru împrejurările când o încăpere sau amândouă rămâneau neocupate. Chiriașii plăteau cu luna și rămâneau un timp neprevăzut: o lună, două, trei, șase, cel mult un an. Alerga atunci la „Universul“ și dădea un anunț la Mica Publicitate. Nu putea primi pe oricine, căci apartamentul nu avea intrări separate. Nici chiriașii nu se grăbeau să accepte o intrare comună. Cine își rezerva dreptul să primească vizite — bărbații, femeii; femeile, bărbații — măsura încăperea, se uita la vestibul, singura încăpere de acces, strâmba din nas și pleca, invocând un pretext sau spunând pe șleau că nu-i convine.

Ce te-a surprins când te-ai mutat acolo, a fost etajera din vestibul. Și a mai fost un dulăpior cu uși de cristal. Amândouă erau pline cu cutii de bomboane așezate simetric, ca la cofetărie. Aveau toate dimensiuni la fel: cutioare de-un sfert de kilogram. Ți-ai spus: fiecare cu manile lui. Colecțio-

nează unii monede, timbre, alții cutii de chibrituri, Cucoana păstrează cutiile de bomboane pe care le-a căpătat în viață.

Trăise numai cinci ani cu bărbatul ei, un inginer la Stat, mult mai în vârstă decât ea. Se măritase la douăzeci de ani și rămăsese văduvă la douăzeci și cinci. Avusese starea ei personală și-i mai rămăsese și dela bărbat. Ii rămăsese, precum am mai spus, și pensia lui care, din cauza unor incurcături, i se fixase mai mică decât o merita. Vreo zece ani a făcut intervenții, a dus proces cu Statul, a cheltuit, iar până la urmă s'a lăsat păgubașă. „Suvenirurile” de familie — fotografii în pereți și albume pe masa din salon — arătau că a cunoscut altădată belșugul. În cei cinci ani cât a fost măritată, a călătorit de cinci ori în străinătate, însoțindu-și soțul bolnav de rinichi, în stațiunile cu ape, ordonate de medici.

Dar viața cere. Viața este din ce în ce mai scumpă. Când nu ești cu un venit indestulător, trebuie să trăiești din ce ai. Și mai ales când o femeie este puținel zăpăcită, sărăcia nu se sfiște să-și desvăluie colți. Dece nu s'a remăritat? Nici firea ei neastâmpărată, nici tinerețea, nici frumusețea nu o îndatorau să păstreze doliu pe viață, pentru un bărbat bătrân cu care trăise numai cinci ani.

Femeile simt nevoia destăinu'rilor. Avea despre tine bune păreri, între altele pentru că-i plăteai chiria înainte, pentru că deveniseși chiriaș vechi al ei și pentru că nu primeai anumite vizite, cum făceau alții sau altele care nu-și respectaseră angajamen-

tu. Ai găsit-o în câteva momente de depresiune. Ai surprins-o cu ochii înroșiți.

Venea din când în când la ea o persoană cu care rămânea în dormitor. Ți-a spus întâi, și s'a îmbujorat puțin, că este o prietenă. S'a roșit și mai mult când și-a adus aminte că persoana își uitase pălăria și bastonul în vestibul. A doua oară a mințit cu stângăcie și fără sens, că bărbatul e o rudă a ei. Pe urmă, rușinându-se singură de minciunile-i inutile, te-a informat că e vorba de prietenul ei, iar când, în două împrejurări în care nu s'a mai putut stăpâni, ți-a spus povestea ei, ai făcut o legătură între existența doamnei Grigoriu și-a coanei Liza, din copilăria ta, amândouă trăind sub semnul unui destin făcut din așteptare, minciună, ofensă, nenoroc, aniăgire.

Pe prieten îl cunoscuse la un an după ce rămăsese văduvă. Erau de-o vârstă. El i-a făgăduit că se căsătorește îndată ce-și face un rost. Era avocat tânăr. „Să-mi fac puțină clientelă, ca să nu se cheme că mă întreții tu”, i-a spus. Foarte frumos. Înțelegea mândria lui. Venea la ea, cu regularitate, de trei ori pe săptămână. Politicos, îi aducea de fiecare dată o cutioară cu bomboane. Ea a protestat, căci îl știa sărac. Pe urmă l-a ironizat. Apoi s'a stăpânit, văzând că el se supără. Primea pachetul, îl desfăcea, ronțăiau împreună bomboanele. El era corect și rezervat, deosebindu-se cu totul de femeia ușurică și expansivă. Pentru el viața era o problemă gravă, iar căsătoria un lucru foarte complicat, în care graba nu-și avea rostul. „Dă-le

incolo, dragă, de socoteli. Ne căsătorim, și gata. Ai început să câștigi, iar eu nu sunt săracă”. „Dece vorbești așa? o corectă el. Trebuie să chibzuim bine. Hotărârea e serioasă”. A trecut timp. A spus la început că are obligații față de mamă și de două surori. „Le-ajutăm și pe ele”. „Nu, draga mea. Să mai așteptăm până se mărită surorile”. S’au măritat surorile, două fete bătrâne, rele. Trebuia să tănuiască față de ele și de mama sa, legătura pe care o contractase. Trecuseră în vremea asta patru ani. Femeia suferea. A vrut să-l lase. N’o lăsa el. O domina cu raționamentele-i reci. „Să așteptăm puțin. Mama e singură. Nu vrea să se mute la niciuna din fete. N’o putem lua cu noi. Nu te vei înțelege cu ea. Dar e bătrână și suferă de astm. Mult n’o mai duce. În fond, ce te deranjează pe tine? Ai de dat socoteală cuiva? Vrei să viu mai des? Viu”.

Când a murit mama lui, era în vara 1916. Războiul bătea la poarta țării. Fusese concentrat. „Să ne căsătorim acum? Ce greșală! Eu știu de mă întorc? Vrei să rămâi văduvă pentru a doua oară?” Ea nu și-a putut stăpâni nervii atunci; a plâns, a făcut țandări un pahar, i-a svârlit cutia cu bombe pe fereastră. El, palid, rigid, cu voce tăioasă, a dezarmat-o: „Vrei poate încă o pensie? Pensie de pe urma mea ca ofițer? Cumulul nu e îngăduit după lege. Eu sunt om de drept și te pot informa”. Jignită cum nu se mai simțise până atunci, ea n’o mai spus nimic. A avut tăria să-l lase să plece fără un cuvânt. A avut, și el, lipsa de sensibilitate să

nu vină să-și ceară scuze. Dar, în evacuare la Iași, ea n’o avut tăria să-l știe rănit în spital și să nu se ducă să-l vadă. L-a îngrijit zi cu zi, ca o soră de caritate. „Îți mulțumesc, îi spunea el. Când se încheie pacea, ne căsătorim. Suntem făcuți unul pentru altul”. După război, a invocat, un timp, nevoia de a-și relua clientela. Pe urmă, a ținut s’o convingă asupra nestabilității împrejurărilor. „Nu vezi ce vremuri? Criză. Frământări. Să se mai așeze puțin lucrurile. Cine își ia răspunderea unei căsătorii, care este un act foarte serios?” Teoriile lui rămăseseră neschimbate. Ea obosise în încercările de a-l convinge. Nu erau, cum spusese el, făcuți unul pentru altul. Femeia își propusese în câteva rânduri să-l trimită la plimbare. Nu-l mai iubea demult. Se obișnuise însă cu el. Și nici prilejuri nu a avut să-și facă altă viață. Așa au trecut anii. Nu mai era ea tânără. Nu mai era nici el. El câștiga atât cât existența-i să nu-l frământa. Nu avea multe necesități. Ea începuse să vândă din ce-avea. El nu se interesa de felul cum izbutește femeia, cu mijloace puține, să se descurce. „Să nu discutăm problemele acestea. Sunt meschine. Nu trebuie să fie un subiect pentru noi”, declara el. Ea, mândră, nu le-a mai discutat. Continua s’o viziteze, cu parchetul legat în sfoară prinsă sub degetul mic. În urmă cu cinci ani dela data când doamna Grigoriu îi se destăinuia, el a venit într’o zi îmbrăcat în lăine negre, și, după câteva ocoluri, i-a spus grav, dar lipsit de convingere: „Am chibzuit bine și am ajuns la credința că ne-am putea căsători acum.

Nu ești de părerea mea?" „Nu!", a strigat ea cu amintirea a douăzeci de ani de așteptare, văzându-se pe ea ofilită, văzându-l pe el cu obrazul uscat, așa cum îi fusese sufletul totdeauna, venindu-i să izbucnească într'un hohot de plâns și 'ntr'un hohot de râs. El s'a uitat cu nedumerire la ea, nu i-a cerut nicio explicație, n'a stăruit. Și-a privit numai hainele negre, gândindu-se, poate, că deranjul îmbrăcării lor a fost degeaba și a spus după vreo zece minute, rupând tăcerea care se așternuse între ei: „Bine. Să rămânem prieteni".

— Suntem prieteni, domnule dragă, a încheiat doamna Grigoriu, ștergându-și cu batista un colț al ochiului în care intrase o geană cu rimel.

Nu mai făcea pe femeia distinsă, alintată; obrajii de pe care se topise fardul aveau ceva de pergament subțire, oglindind pustiul și jignirile inimii. Oglindind, deasemeni, privațiunile unei existențe care se îndărătnicește să salveze aparențele buneistării decente și ale dispoziției bune.

— Suntem prieteni. După cum ai văzut, vine și stăm de vorbă. L-am urit într'o vreme. L-am disprețuit după aceea. Acum e diabetic și a început să-i cadă părul. Dumneata ai băgat de seamă că burlacii se trec mai repede decât cei însurați? Se răzbină egoismul lor. Să nu rămâi celibatar (a zâmbit și, un sfert de secundă, a fost în rolul care îi plăcea, de fetiță; pe urmă tristețea i-a îmbătrânit din nou chipul). Azi mi-e milă de el. A fost un prost. I-a fost frică de viață. Ce putea să-i dea viața când el a măsurat-o cu metrul și a pus-o întotdeauna, ca

un farmacist, la cântar? Când n'a fost cutezător și generos cu ea? Azi, ca și acum douăzeci și cinci de ani, nu-l interesează felul cum trăiesc eu, dela o zi la alta. Putea să vadă și, poate, n'a văzut că am vândut aproape tot ce-aveam în casă, că pensia nu mi-a ajuns niciodată, că m'am strămtorat în dormitor ca să pot ține apartamentul. Inșă azi, ca și acum douăzeci și cinci de ani, ca în toți anii care au trecut, nu uită să-mi sărute mâna când intră și să-mi întindă cutia cu două sute cincizeci de grame de bomboane fondante. Ai văzut câte cutii am în vestibul, pe etajeră și în dulap? N'am avut parte de multe în viață, dar cred că sunt femeia care a primit cele mai multe cutii cu bomboane. De ani de zile nu mai pot să pun gura pe una. Am dăruit și dăruiesc prietenelor mele. S'au săturat și ele. Am vândut într'o vreme unul cofetar, cutiile, pe preț mai mic și apoi mi-a fost rușine să continuu comerțul acesta. Dau cățelului câte o bomboană, dar nu prea des. Mi-a spus un doctor că ar putea să se îmbolnăvească și el de diabet. Ai văzut câte am? Ca la cofetărie. Dar câte am avut! Suntem prieteni. Nu am fost făcuți dela început unul pentru altul, și totuși am rămas împreună atâta timp. Am fost o idioată. Iartă-mă, domnule dragă, dar mă cuprind uneori gânduri triste și nu mă mai stăpânesc. E o criză. Trece. Am avut multe, care m'au împins câteodată să iau somnalin. Mai de mult, firea nu mă lăsa. A fost în mine atâta dragoste de viață câtă ne-ar fi ajuns, și mie și lui, până la a dânci bătrânețe. A fost un idiot. Acum când sunt

În nervi și vreau să repet gestul, mă oprește mila pentru el. Prevăd ce-o să se 'ntâmple. Îmbătrânește mai iute decât mine. Diabetul macină repede. I-au murit surorile. N'are cine-l îngriji. E sgârcit și sucit. Nu stă nicio servitoare la el. Își coase singur nasturii și-și văcsuește singur pantofii. Iarna, își face singur focul în sobă. Prevăd ce-o să se 'ntâmple. Va rămânea la mine. Îl voi opri la mine. L-am mai îngrijit când era în război. Îl voi îngriji și acum. Ce să fac?

Fratelui mamei, mai mare cu vreo zece ani decât tine, i se spunea Cioroiul, fiindcă era tuciu și buzat.

— Cu cine l-ai făcut, mamă? o întrebau mătușile tale pe bunica, și bunica le-o r teza :

— Cu dracu! Nu vă este rușine?

Cioroiul nu făcea deosebire de vârstă între voi și nu ținea la calitatea lui de unchi. Se punea la mintea voastră și-l tutuiați și-l burdușeați cu pumnii, dar nu când era bunica de față, fiindcă ea avea, desvoltat, simțul ierarhiei de familie. Bunicului îi spunea dumneata, așa cum tot dumneata îi spunea și tatălui tău, mama, (ea fiind, dealtminteri, mai tânără cu treisprezece ani decât ei), iar mătușile se respectau una pe alta în ordinea vârstei. Când știați că v'aude bunica, îi spuneați Cioroiului, unchiule, și vă umfla râsul și-l umfla și pe el.

Era vorbăreț, lăudăros, ne 'ntrecut în minciuni. Nenorocul sau norocul lui făcuse ca bunicul să moară și el să nu fie silit să-i învețe meșteșugul. Se 'ndeletnicea cu de toate: vopsitorie, dulgherie, zidărie, dar nu se pricepea la nimic. Incercase tata să și-l ia ajutor, însă nu făcea nicio treabă. Tălălăia, cânta, se uita pe fereastră, își răsuca câte un ceas și-

gara. Nu-i era mintea și tragerea de inimă la lucru. Prefera biliardul la cafeneaua din Făgădău. Il dojenea uneori mama:

— Ești băiat mare. Ți-a dat mustața. Când o să te apuci de ceva?

El schimba vorba, se strâmba la voi și voi râdeați dimpreună cu el. Murise bunica și rămăsese cu două surori, una mai mare, Tudora, bolnăvicioasă, care lucra la o legătorie de cărți, iar cealaltă mai mică, Gherghina, toantă, care-și gătea toată ziua pisica și care îl făcea pe bunicul să ofteze văzând-o: „Vai de capul tău, ce-ai să te faci când n'oi mai fi eu?” Stătea cu ele, dar mânca mai mult pe la surorile măritate.

— Seamănă cu fratele-meu Niță, spunea uneori tata.

Avea și el un frate care mai mult trândăvea decât muncea. Tot zidar. Cărpaci, însă, în meserie. Umbla mai mult la câmp cu traista, cu trestia și cu ciurul. Prindea sticleți, scatii, cintizoi, botgroși. Erau patima lui. În cocioabele prin care trăia, avea spânzurate de pereți zeci de colivii cu tot felul de păsări. Le vindea în piață. Înalt, voinic, cu mustață care începuse să încărunțească. Dar n'avea mai multă minte decât unchiul celălalt, Cioroiul, guralliv, lăudăros ca el.

Tata nu-l putea suferi. Când unchiul Niță venea la voi și dădea semne că ar vrea să rămână la masă, tata își făcea de lucru prin curte după ce-i spunea mamei: „Vezi, nu mi-l înnađi pe aici”. Nu știa că uneori mama îi spăla și-i dregea într'ascuns rufele,

când se întâmpla să fie de capul lui. Avusese neveste fără număr. Câteva îi muriseră, fiindcă le lua bătrâne și spetite de muncă. Munceau pentru el, la stăpân bucatărese, spălătorese. Îi aduceau, seara, mâncare în ulcică. Dacă, un timp, nu mai știați de el, tata îi spunea mamei:

— Să știi că nepricopsitul iar s'a însurat.

Altele îl lăsau, sătule de trândăveala lui, și luau cu ele lucrurile care-i rămăseseră dela femeile răposate.

Voi vă dădeați seama că unchiul este leneș și om de nimic. Țineai însă la el, pentru că el ținea la păsări. Când vă murea scatiul sau sticletele din colivie, vă duceați la unchiul: știați că vă dă altul. Vă dădea, într'adevăr, dar de cele mai multe ori vă păcălea, dăruindu-vă o babușcă necântătoare. Găseați de fiecare dată altă femeie în casă și trebuia să-i sărutați mâna și unchiul se grozăvia cu voi:

— Nepoții mei. Vezi ce mari și cumiņi sunt?

Stătea lungit în pat și-l servea femeia cu cafea și-i răsucea țigările în vreme ce voi căscați ochii la coliviile printre sârmele cărora se sbenguiau păsările cu pene minunate. Ce face nenea? Ce face țața? M'am întâlnit cu nenea. M'a rugat să mai viu pe la voi. Am să viu cu dânsa, da' nu știu când, c'o să iau o lucrare. Trebuie să-mi dea zilele astea arvuna ca să cumpăr materiale. Poate că-l iau și pe nenea cu mine. Să câștig și el. El nu mă ia pe mine, da' nu-i nimic. Nu m'am înțeles încă din preț cu arhitecții. Dacă nu-mi dă preț bun, mă las de căruță. Nu-mi rup eu hainele și oasele pe degeaba,

ca nenea. Mă duc mai bine la câmp; e vremea ciocărilor. Capăt zece lei pe-o bucată. Dacă prind zece, gata suta de lei. Nenea muncește aproape trei săptămâni pentru o sută. Nu e așa, nevastă?

Accentua pe cuvântul *nevastă*, ca să vedeți voi că femeia care-l ascultă cu mâna la bărbie, plină de admirație și respect pentru vorbirea și socotelile lui, e, într'adevăr, o mătușă care merită să-i pupați mâna.

— Dă-le ceva la copii, își amintea pe urmă. Vezi ce avem în casă.

N'avea nimic în casă. Femeia scociora sub un jurnal pe masă, cu spatele la voi, lua câțiva gologani și se ducea până la băcănie să cumpere câteva felii de mezeluri și o jumătate de pâine. Vă întindea mezelurile, pe hârtie, pe un scaun fără spătar, lângă pat, și mâncați stând pe marginea patului. Unchiul se scula într'un cot și mânca și el spunând că vrea să vă țină tovărășie.

— Dumneata nu iei, nevastă? o întreba în treacăt pe femeia care se rezemase, cu brațele pe piept, de ușă.

— Nu, mulțumesc. Știi bine cât de mult am mâncat la prânz.

O deprinsese el să se laude și să spună minciuni.

Cioroiul v'a fabricat o stea. Spusese că o face mai frumoasă și costă mai ieftin decât la prăvălie. A ieșit strâmbă și a costat mai scump: hârtie, clei, speteze. A zugrăvit *Nașterea*, care a fost o grozăvie. Știai însă că din banii dați de mama pentru material și-a cumpărat și el un pachet de țigări.

Ți-a venit întâi să plângi când ai văzut steaua schiloadă și-ai vrut s'o spargi. Viață lungă n'a avut ea nici așa.

Era invoiala să mergi cu verii tăi dinspre partea mamei. Ați făcut, două săptămâni, repetiții, sub conducerea unchiului care, deși balaoacheș, cânta ca un brotac. Niciunul dintre voi n'avea voce, astfel că mama v'a dat afară și v'ați dus la Cioroiul.

Pe măsură ce se apropiau sărbătorile, pătrundea în sufletul vostru junghiul unei temeri și-al unei presimțiri. Erați toți pipirii. Dacă ai fi fost cu verii dinspre partea tatei, s'ar fi schimbat povestea, căci aveau iaimă de bătauși. Dar așa? Dacă vă sparg niscai derbedei, steaua? Nădejdea rămânea pe Cioroiul.

— Lăsați pe mine, dracilor. Merg cu voi. Să poftescă cineva să se-atingă.

A mai fost invoiala să țină el, Cioroiul, banii pe care îi veți câștiga. Făcuserăți socoteala cam pe unde veți merge și se vedea cât de colo că vă veți umplea de gologani, și în seara întâia de Crăciun și'n celelalte seri, până la Sfântul Ion. Numai de n'o viscoli. Numai de n'or fi troienii prea mari, să vă afundați în zăpadă. Numai...

Dar a venit Moș Ajunul și a venit Crăciunul cu o vreme blândă. Și se vestea că va fi astfel, cel puțin până la Bobotează.

— Cioroiule, nu iei un ciomag cu tine?

— Ce să iau, mă? N'am nevoie. Dece am mâini și pumni?

Era cam slăbănog, dar în ochii voștri se'nfățișa

viteaz. Cine să cuteze să se pună cu el, mai ales că era câtă mai măgădăul?

— Vezi să nu-i muște câinii, i-a spus mama.

— Vezi să nu te duci prea departe cu ei și să nu umblați prea mult, i-a spus tata.

Nicio grijă, i-a liniștit el. Adevărat. Nu s'au dat câinii la voi și nici prea departe n'ați avut nevoie să vă duceți. Ați luat-o înainte cu steaua, Cioroiul mergând la câțiva pași în urma voastră, ca să nu creadă lumea că și el, om în toată firea, umblă cu ea. Trăgea dintr'o țigară și hârâia din când în când din gât, ca să știți voi că aveți păzitor. Ați intrat într'o curte, pe strada voastră.

Cine primește steaua...

Nu a trebuit să spuneți mai mult. A deschis ușa o femeie și v'a dat zece bani. Buni de safteal! Vă părea însă rău că nu v'a lăsat să cântați toate cântecele. Cioroiul așteptase la poartă și a intrat în slujba de casier, trăgând gologanul prin barbă și băgându-l în buzunar.

La colțul străzii, sub un felinar, trei umbre. Țineai steaua și ai simțit că-ți cam tremură mâinile. Un văr al tău te-a tras de mânecă.

— Uite. Vezi?

— Dacă am lua-o pe partea ailaltă? a întrebat vărul celălalt.

Și v'ați oprit să vină și Cioroiul. El a râs de voi, trăgând din chiștoc. I-ați văzut strălucind dinții albi și gura buzată.

— Cu mine, măi, vi-i frică?

Apropiindu-vă, ați văzut că erau de-o seamă cu Cioroiul și prieteni cu el. Stăteau cu mâinile în buzunar și aveau și ei câte un chiștoc în gură. Păreau puținel afumați sau se prefăceau. Unchiul vostru s'a înveselit peste măsură când i-a văzut:

— Noroc, fraților! La mulți ani! Ce mai faceți?

— Noroc! au răspuns ei cam cu sgârzenie, neîmpărtășind bunăvoia unchiului vostru.

Unul te-a prins de umăr:

— Ia stai, neică, să văz și eu steaua voastră! Și vorba lui era ca o amenințare.

— Sunt cu nepoții mei, s'a grăbit Cioroiul să-i lămurească și a întins spre ei un pachet de țigări în semn de cinstitie și de prietenie.

Ei s'au făcut că nu văd darul Cioroiului. Țineau să vadă steaua și-și făceau semn cu cotul și îi numărau colțurile.

— Are nouă, glăsui unul.

— Ba zece, spuse al doilea.

— Douăsprezece! îi lămuri cu mândrie unchiul vostru.

— Ba, parcă unsprezece, își dădu cu părerea al treilea.

Unchiul ținea să-i incredințeze că se bucură de întâlnirea cu ei și iar le întinse pachetul. Il invredniciră atunci să ia câte o țigară și uitară să i-l dea înapoi. Unchiul se făcu că nu bagă de seamă.

— Noroc, fraților! le spuse el cu voce tare, dar cam nesigur. Ne vedem mâine. Mă duc cu nepoții.

— Stai, stai, că nu vin turcii! rosti cel care te prinsese de umăr. N'am văzut Nașterea. Ia uitați-

vă, măi, ce Naștere, — Nașterea mă-sii! De unde o luarăți?

Glasul lui suna a batjocură.

— Eu am făcut-o, spuse Cioroiul cu voce moale, începând să bănuiască gândul prietenilor lui.

Celalți râseră:

— Asta e stea? Steaua mă-sii! Cu colțuri strâmbe?

Ai început să plângi mai înainte ca unul dintre ei s'o plesnească. Verii tăi au început să țipe. Cei trei și-au vârît apoi mâinile în buzunar și-au început să râdă. Te-a cutremurat gândul că, acum, Cioroiul și-a ieșit din sărite și că-i va face praf, mai cu seamă că le-a spus mâniat:

— Așa, fraților? Biine!

Și cu un pumn a făcut praf steaua care fusese numai plesnită.

Haimanalele s'au depărtat de felinar, agale, aprinzându-și alte țigări.

— Duceți-vă acasă, dracilor, că le arăt eu mâine! v'a sfătuit unchiul, infuriindu-se tot mai mult pe măsură ce prietenii lui se depărtau și nu-l mai auzeau.

Ai ajuns acasă, trist, cu prăjina în al cărei vârf atârna, jalnică, steaua care luminase atât de puțin celor trei Crai veniți din Răsărit.

Ai învățat două clase la școala mixtă din strada Ghica-Vodă și încă două la „Vasile Alecsandri”. Dacă de mulți și de mulți ani, strada Ghica-Vodă, azi cu numele schimbat, e asfaltată și luminată electric, dacă o altă lume, funcționari și burghezi înstăriți, a luat locul nevoiașilor și țiganilor, împingându-i spre Tei, pe atunci ea era o uliță lungă, îngustă, strâmbă și noroioasă. Atât de mult noroi era, că oamenii făceau o foarte complicată echilibristică, spânzurându-se de șipcele gardurilor, ca să înainteze cu un pas și cu încă unul. Deseori o șipcă se rupea și omul, pierzându-și cumpănirea, cădea în noroi. Pleosc! Se ridica apoi cu glod pe el și cu-o înjurătură: „Mama ei de viață! Mama lui de primar!” Primarul era pomenit de cei care făceau politică și știau spre cine să-și îndrepte firite-seala. Era pomenit nu numai acolo, ci și în alte locuri. Se mai alegea omul și cu bruftuiala gospodarului curții cu gardul năruit: „Ce-mi făcuși, nene? Imi dărâmi gardul?”

O parte din strada aceea, cu adâncire de fundături răsucite ca niște șerpi, dând spre șosea, era locuită de țigani și se numea „In țiganie”. Lăutarii,

ca mai chivernisiți, stăteau în față. Salahorii de binale, coșarii și chivuțele înotau în ulicioarele fără aer și fără soare

Tu treceai totdeauna cu inima tăiată prin locul acela. Auziseși, când erai mai mic, poveștile cu țigani care fură copii și le strâmbă picioarele pentru a-i trimite pe urmă să cerșească. Știai că atunci când un plod de trei ani nu voia să adoarmă sau să tacă din plâns, mama îi spunea: „Taci, că te dau la țigani. Taci, că a venit o țigancă la geam să te ia în desagă!”

Treceai pe partea cealaltă a drumului când te apropiai de Țigănie și vedeai pe bancă, la o poartă, un bătrân gras, tuciuriu, pufnind din lulea. Și știai că a pus ochii pe tine. Te lipeai de garduri și grăbeai pașii, neluându-ți prvirile dela el. Cum se va mișca din loc, vei da bir cu fugiții, înapoi, și vei țipa. Te-ai depărtat și te simțeai atunci ușor ca fulgul. Nu te-a văzut.

De cele mai multe ori te vedeau copiii de țigani, goi, ciufuliți și mânjiți. Ei se țineau de capul nostru, improșcându-vă cu pietre și noroi și încercând, în grup mai mare, câte un atac direct. E drept că, atunci, când unul dintre ei se abătea pe strada voastră, făceați la fel, fugărindu-l, strigând după el: „Huși, cioară!” și imitând croncănitul cloncanilor.

Cele două clase ale școlii din Ghica-Vodă erau cu băieți și cu fete. Învățați cu verișoarele tale și cu alte fete din mahala. Veneau aci și copiii din

Tei și Barieră care, cei mai mulți, rămăneau cu învățătura primelor două clase. Aveau părinți cu raționamente izvorite din sărăcie și ignoranță: „Apoi dacă știe să scrie și să se iscălească, de ce să-l las mai departe, că tot n'o să-l fac popă? Tot la meșteșug o să-l dau. Și cu ce să-l țin, dac'aș vrea? Cărți, taxe, ghete...” Judecata era pentru băieți. Pentru fete era și mai sumară: „Să aibă ea minte să învețe un lucru, și noroc să găsească un om bun când o fi mare. Că doar n'o să se mărite cu'n ofițer!”

Oamenii mai înstăriți nu-și dădeau copiii aci, — școală pentru calici. Li înscriau deadreptul la școli cu patru clase, la Silvestru, la Tunari, la Vasile Alecsandri, să se frece cu odrasle de căpitani, de doctori, de avocați, de negustori bogați.

Aci erai voi, înfolfiți în broboadele mameilor, cu ghiozdane din fețe de pernă, cu lumânări sub nas, cu troace în picioare și cu chipurile spoite de noroi. Decum se încălzea, cei mai mulți veneau cu picioarele goale.

Școala avea două etaje și o curte îngustă. Clasele erau la etaj și ajungeați la ele urcând o scară de lemn vopsit cu roșu sângeriu, ca și podeaua claselor. Jos era locuința Doamnei Directoare. Nu vă era îngăduit, în recreație, să coboriți în curte unde, nici vorbă, ați fi stricat iarba și florile.

Doamna directoare Teodoru era mititică, bătranică și iute ca ardeul. Dar era bună. Când certa vreun copil, păstra pe chip un zâmbet și părea mai mult o mamă-inare. Avea părul alb ca argintul.

obrazul roz și purta o rochie de catifea încheiată până la gât, cu un guleraș alb. Te gândeai că ai fi vrut să ai o bunică frumoasă ca ea.

Se-apropia de pensie și, într'adevăr, după doi ani, a ieșit.

Se vedea că bărbatul ei era mai tânăr decât ea, căci avea părul negru. Purta mustață tunsă. Părea foarte sever și, când se întâmpla să dai ochii cu el, vă trăgeați lângă zid, sperioși. Tu aveai prilejul să-l vezi mai des, căci era prieten și tovarăș de slujbă cu domnul Arghiropol de lângă voi. Pe la ceasurile două, tu și alți copii îi vedeai venind acasă cu trăsura. Domnul Arghiropol cobora cu-o geantă și pachete, domnul Teodoru pornea mai departe cu birja. Vă impunea mult respect faptul că ei nu veneau acasă, nici pe jos, nici cu tramvaiul, ci cu trăsura, și știați că pentru asta le dă mâna să plătească un leu.

Erai emoționat și te astâmpărai de pe trotuar și de pe maidan când Doamna Directoare venea cu bărbatul ei la familia Arghiropol. Erai cuminte și te uitai prin gardul despărțitor, în curtea vecinului, unde, vara, cele două familii luau masa în chioșc. Te minunai de câte lucruri bune vedeai că se aduc în castroane și pe tăvi. Și te uitai ce cumiști stau la masă și cât de frumos mănâncă Titi, frate-său și surorile lui, toți cu șervețele pe după gât și fiecare cu paharul lui de tablă.

În locul Doamnei Directoare venea la catedră de multe ori o nepoată a ei, domnișoara Victoria, care era oacheșă, înaltă, slabă și foarte rea. Vă

ținea departe, când vă scotea, că zicea că aveți păduchi, și vă bătea la palmă. Pe fete le trăgea de coadă și le spunea: „Nespălatelor”. În clasa întâia era domnul Georgescu, foarte tânăr, cu păr mare. Știați că e suplinitor. Nu se simțeau bine nici cu el copiii, căci îi plăcea să-i pună în genunchi, scoțându-i din bancă și silindu-i să meargă așa, târșiindu-se, până la catedră. Când un copil se cerea afară, nu voia să-l lase și pe urmă îl pune în genunchi, că zicea că s'a împuțit pe el.

Vă plăcea cu Doamna Directoare, care făcea lecția cu toți deodată și trăgea scaunul de pe catedră jos, lângă banca întâia. Cine era cuminte și răspundea bine, căpăta dreptul să stea lângă ea pe un scaun și îl mângâia pe păr, fără să aibă frica domnișoarei Victoria că se umple de păduchi.

A scăpat, nu știi cui, vorba — poate în casă, poate în altă parte — că domnul Teodoru se ține cu nepoata. Îți amintești că peste câțiva ani, trei sau patru, Doamna Directoare a murit și, curând după aceea, ai auzit că el s'a însurat cu domnișoara Victoria. Erai ceva mai mare. Ai văzut-o pe ea venind acum cu domnul Teodoru la familia Arghiropol.

S'a întâmplat ca și în școala unde ai sfârșit cursul primar, elevii să-l iubească pe domnul Director Iorgulescu mai mult decât pe toți ceilalți profesori la un loc. Era și el în preajma pensiei, purta o pelerină cafenie pe umeri, avea nasul ascuțit, lung, o frunte înaltă și-o chelie care îl făcea

chiar să semene cu Vasile Alecsandri, poetul al cărui nume îl purta școala. Știa să fie și sever când vă întreceai cu isprăvile în clasă și în curte. Inșă de cele mai multe ori se făcea că le trece cu vederea. Părea distrat, dar era obosit. Nu împărtășea metodele Părintelui dela Religie și ați auzit dela servitor că în cancelarie aveau loc certuri între ei cu privire la pedepse și note. De partea lui era fiica Țapului, domnișoara de Geografie, — Părintele având un aliat în profesorul de Gimnastică, pe care Directorul l-a dojenit odată chiar față cu elevii pe care îi brutaliza în ora când predă.

Luase ființă instituția Micilor Dorobanți. Silise cărmuirea pe școlarii din țară să poarte opinci, ițari, cămăși albe și căciuli moțate cu pene de curcan într'o parte. Se adăugase în program o oră de instrucție militară. O maimuțareală cu tâlc fascist, cu mult înainte ca fascismul să se ivească și să-și facă blestematele întocmiri pentru copii și tineri. După vreo doi ani, născocirea a luat sfârșit — cei cari avuseseră ideea și cei dela conducere, ofițeri și civili, ajungând pe mâna judecătorilor pentru nereguli.

Dar s'a nimerit ca tu și cei de o seamă cu tine să fiți „Mici Dorobanți”. V'a dus și la Zece Mai, cu pușcoace de lemn și cu căciulile care vă făcuseră să nădușiți.

Instrucția pe școli o făceau sergenți-majori care uitau că nu sunt la cazarmă, astfel că vă înjurau și vă băteau ca pe soldații lor. Și ați simțit bucurie și recunoștință când, într'o zi, domnul Director a

pus mâna în pieptul instructorului vostru cu gaioane, spunându-i: „A, asta nu se poate! Dumneata ești o brută”. Sergentul-major s'a roșit ca un adevărat curcan, a răspuns obraznic, dar Directorul v'a poruncit: „Plecați!” și a intrat în cancelarie. A fost anchetă mare, două săptămâni n'ați mai făcut instrucție, iar în a treia a venit alt sergent-major blând ca un mielușel.

Școala avea, iarna, cantină. Când căpătai zece bani, o rugai pe mama să te lase să rămâi la cantină. Era parcă mai bună ciorba de fasole sau iahnia cu cartofi, acolo, decât acasă. Era oricum o schimbare în programul zilei și mâncai mai cu poftă, pentrucă te găseai cu ceilalți copii. Pe urmă, până la orele de clasă de după prânz, aveai timp îndea ajuns pentru joc, tulburând uneori și odihna domnului Director, care avea locuința în curtea școlii. Când cădea zăpada mare sau viscoala, rămâneau la școală și copiii care stăteau mai departe, măcar că ei n'aveau gologanul pentru cantină. Nici nu mâncau cu voi, ci la o parte, înfulecând o felie de pâine cu puțin magiun întins pe ea sau o bucățică de halva.

În astfel de zile, nu puteai și nici nu aveai voie să ieșiți în curte. Servitorul încuia ușile, astfel că rămâneai ca într'o închisoare. Erați însă de capul vostru, liberi să vă urcați pe bănci, să le răsturnați, să vă fugăriți dintr'o clasă într'alta. Câțiva din a patra fumau și se lăsau șartajați de alții care le cereau țigări, că altfel îi pârăsc.

Uneori cobora duhul cumințeniei asupra tuturor. Vă îngrămădeați într'o clasă și unul sau altul povestea întâmplări cu haiduci din cărțile lui N. D. Popescu, sau basme pe care le lungea, mai punând dela el.

Cei din a'ntâia adormeau în fund, cu capul pe bancă și atunci câte unul mai mare le lipea în spate o foaie de hârtie pe care scria: „Măgarul duce, nu știe ce duce”.

Spoitorii și țigăncile cu ghiocul n'aveau voie să stea în Țigănie. Erau de neam prost și exista, între țigani, o ierarhie, cu toate că-i mâncau deopotrivă murdăria și boala. Lăutarii se socoteau elita, fiind „artiști” și purtând guler care fusese odată alb și haine negre, pline însă de petece și pete. Negustorii de haine vechi întâlneau în ochii lăutarilor un aer de superioritate; la rândul-le, ei se uitau de sus la salahori, iar aceștia la coșari.

Dar în opreliștea pentru spoitori și femeile cu ghiocul de-a se pripăși aci intra și un gând de morală, altoit pe acela al prevederii. Țigăncile care ghiceau, precum și spoitorii, nu se lăsaseră de obiceiul de-a șterpeli, astfel că cei din Țigănie nu voiau să aibă a face cu comisarul pe motivul acesta.

Aveau cu el a face pentru altă pricină. Erau răi de gură și iuși de mână. Din nimic, bărbații se injurau, femeile se ocărau, bătaia era gata.

Luau parte la încăierare și copiii și câinii. Răcneau, de-ar fi crezut cineva, străin de partea locului, că acolo este omor de oameni. Mahalagii se strângeau pe delături, făceau haz și îi întărâtau:

„Arde-l, Mandache. Auzi ce-a zis de măta. Plesnește-o pe Frosa că a dat în puradeul tău”. Mandache se oprea un moment, trăgea cu urechea, vedea că are martori ai vitejiei lui, se înfură și lovea orbește în grămadă până când alții îl răzbeau și pe el.

Din ce se luau? O femeie a blestemat copilul alteia, un bărbat s'a dat la nevasta vecinului, doi bărbați se încăeraseră, neînțelegându-se la împărțirea câștigului din ziua aceea. Dacă se certau două femei, se amestecau bărbații lor, care continuau să-și spună vorbe grele, după ce nevestele se împăcaseră. Trăgeau acum ele de ei să se potolească și, până la urmă, bărbații se porneau să le care pumni în spate. Pentru că se înrudeau între ei, neînțelegerea dintre unii devenea cauza tuturor. De aceea, neutralitatea nu se putea închipui.

Când se prelunga hărmălaia și erau câteva capete sparte, se arăta comisarul cu doi vardişti și trăgeau tustrei în dreapta și în stânga, până des-părțeau taberele. Luau cu ei și victimele și pe cei care le dogiseră capetele, și-i închideau la secție. A doua zi, toată Țigănia era în păr acolo, rugându-se pentru liberarea tuturor deopotrivă, nimeni neavând vreo pretenție împotriva cuiva.

O petrecere la fel de cumplită, seara, arăta că pacea s'a încheiat.

Se luau și pentru că toți erau înrăiți de sărăcie și de boală. Nu era săptămână să nu fie un mort în Țigănie. Și nu era cocioabă în care să nu zacă

un plod, un om în toată firea, o babă, un moșneag. Copiii aveau scrofule, cei mai vârstnici oftică, bătrânii vătămătură. Leacul lor era știința babei Ghioala, țigancă doftoreasă, chemată și'n alte mahalale. Ea se pricepea să descânte și să oblojească cu balegă scrântiturile și buboalele. Vara, bolnavii se trăgeau pe banca dela portă și tânjeau sub săgetarea soarelui. Cei care nu se puteau urni singuri erau târâți din odaia întunecoasă, pe prispă sau în curte, unde zăceau pe-o rogojină, cu muștele pe ei. Ai lor plecau la muncă și-i lăsau singuri toată ziua. Când veneau seara, îi târau iar în casă. Ți-au rămas în minte dancii cu burți umilate, cu urdori la ochi, cu picioare subțiri și strâmbe. N'ai uitat că bătrânii erau ca niște butii. Ți-aduci aminte ce frumoasă era câte o fată cu obraji palizi, cu gene lungi, care se stingea încet, tuberculoasă.

Și bolnavii și neamul lor se resemnau cu boala și cu moartea. Dela Dumnezeu veneau toate. Iși mai aducea aminte doftoreasa de un descântec, fără rama gâlcile cu degete groase și tari ca lemnul, trecea de trei ori cu talpa lată peste o vătămătură la picior, turna pentru aprinderea la plămâni gaz pe gât. Se declara la capătul mijloacelor. Incuviința să fie chemat și popa să pună patrafirul pe capul bolnavului și să-i slujească o rugăciune de leac. Mai aduceau popa să-i facă bolnavului, când puterile acestuia piereau, o slujbă, să-l ia Domnul mai repede. Incurca treburile neamului. Umbla o țigancă prin mahala cu'n ciob de farfurie, cerșind prin curți: „Dă pentru un maslu, mânca-te-aș”.

Frica tuturor o stârnea Doctorul. Când se întâmpla să fie o razie sanitară în mahala, cei din Țigănie zăvoreau cocioabele și fugeau pe maidane, de parcă ar fi venit Turcii, ca pe vremuri, să-i căsăpească. „Ne tunde, ne unge cu gaz”, spuneau înspăimântați.

Tănuiau bolile molipsitoare până când epidemia, secerând îndeajuns, se stingea singură.

Un bolnav trăgea prea mult să moară. Ai lui pândeau cu lumânarea, dar bolnavul nu pornea încă pe lumea cealaltă. Inchidea ochii și familia se pornea pe bocete, țipând, răcnind, trăgându-și palme peste obraz. Dar, poate speriat, cel în agonie rotea iar priviri de uliu împușcat, împrejur. Ai lui se opreau și, în cele din urmă, își pierdeau răbdarea: „Da' mai crapă odată, că ne mănânci viața și nouă”.

Pentru copii, când mureau, erau bătute în cuie patru scânduri, din care se făcea un coșciug mititel, și tatăl îl lua la subțioară, pornind cu femeia, cu ceilalți copii, cu vreo bătrână, la cimitir. Pe bătrâni îi duceau în căruță. Cheltuială și pompă se făcea cu flăcăul sau fata mare. Erau gătiți ca mirii, se tocmea un car alb. Carul era purtat pe drumuri cât mai lungi, cu întreg puhoiul de lume după el, cu răcnete care acopereau uneori cântările tarafului. Flăcăul sau fata aveau chipul descoperit, ca să vadă toți ce mândrețe s'a dus, și într'adevăr erau frumoși, el cu o cocardă de beteală pe piept, ea cu cununa de lămâiță.

Citea mama ta în ziar că în Rusia s'a răsculat poporul în contra țarului. Aveai despre țara aceasta noțiuni vagi. Auziseși că e mare, fără sfârșit, cu zăpezi cât casa de înalte și că oamenii poartă acolo bărbi, cămăși albastre sau roșii, încheiate într'o parte a pieptului, și cisme înalte, ca lipovenii. Printre lăutarii care trăiau pe strada Ghica-Vodă erau câțiva ce cântaseră la Odesa. Veniseră cu bani mulți și spuneau că au avut a face numai cu prinți. Se lăuda unul mai tânăr că se îndrăgostise de el o principesă. Așa auziseși tu vorbindu-se în casă. Țiganul era mândru și avea căutare la nunți, la chefuri și la restaurante, unde era pus de fiecare dată să repete întâmplarea cu principesa. Mai târziu lumea s'a săturat de povestea lui, ba a început să-l ia peste picior.

Văzuseși în „Universul literar”, pe când încă nu știai să citești, o poză colorată: un boier rus făcând baie într'un lac înghețat. Desenul arăta o întindere albă, un lac și, înăuntru, într'un loc unde ghiata fusese spartă, un bărbat ca un trunchi, cu mustăți cumplite, gol, intrat până la brâu în apă. Doi servitori galonați îl așteptau la mal cu prosoape în mână.

Imaginea aceasta și povestirile lăutarilor, potrivit cărora socoteai că în Rusia lumea, fără deosebire, înnoată în bogăție și'n fericire, și-a fost tulburată mai târziu de poezia lui Alecsandri din cartea de școală „Pohod na Sibir“.

Și iată, cu amintirea ei în gând, ai auzit-o pe mama spunând tatei, după ce citise ziarul, că în Rusia e revoluție.

Nu la multă vreme după aceea s'a iscat o zarvă în mahalaua voastră. Auzeai: „Potemkiniști” și n'ai înțeles, la început, despre ce este vorba. Te-ai lămurit curând și din spuse și din văzute. I-ai văzut pe Potemkiniști, pe marinarii răsculați, îmbulzindu-te printre oamenii mari care veniseră de prin vreo șapte străzi și fundături și căscau ochii la dânșii ca la urs. Ce cărtau acolo, în curtea din strada Maidanului, n'ai știut niciodată. Iți încipui-ai că pe aceștia îi încartiruisse poliția până când mai-marii aveau să hotărască de soarta tuturor. Erau vreo zece soldați, înalți, cu uniforme curloase, parcă verzi, parcă alfel. Unii tineri, alții mai vârstnici. Fumau și zâmbeau și răspundeau prin semne și vorbe în limba lor la întrebările și glumele a-lor tăi, care se ajutau mai mult cu mâna ca să se facă înțeleși. Auzeai pe oameni schimbând păreri. „S'au ridicat în contra țarului... au fost cu poporul... Bravo lor...”

Timp de vreo două zile, cât au rămas acolo, a fost pelerinaj. Pe urmă, într'o dimineață, lumea care se strănșese iarăși la poartă, nu i-a mai văzut.

Avea fiecare mahală completul ei, echivalentul horei dela țară. Il avea și mahalaua ta în curtea cu pietriș a cârciumii lui Tache. Dumineca, spre seară, curtea era stropită, să fie mai răcoare. Deasupra porții, crengi de verdeață închipuiău un arc. În fund, pe patru butoiașe de bere, un podium pentru muzicanți: uneori o fanfară, alteori un taraf. Pe de margini, scaune pentru mamele care-și supraveghiau fetele. Bărbații se matoseau în cârciumă. Flăcăii se găteau cu hainele lor de sărbătoare, purtau floare la cheotoare și erau bărbieriși. Domnișoarele purtau flori în părul care mirosea a odicolon, iar în picioare pantofi cu toc înalt. Aveau voie astăzi să dea și cu puțină pudră pe obraz și să-și coloreze buzele cu foiță. Avea fiecare fată cavalerul ei și, dacă se întâmpla s'o ia altul la joc, ieșea bătaie. Cutezătorul își primea pedeapsa acolo, fata acasă.

Completul ducea de cele mai multe ori la oiișterul stării civile.

Dansau, fără să ostenească, valsuri, sârbe și polci. Fanfara sau lăutarii răcneau ca pentru surzi. Când muzicanții simțeau nevoia să se mai odihnească, tineretul își făcea vânt cu batistele și mânca

floricele. Fata pe care o supăra încălțăminte, se așeza lângă mamă-sa și-și scotea pantoful. Până la urmă, băieții se descotoroseau de guler și cravată. Râsufiau ușurați.

Unde s'a dus Lenuța? Era până adineauri în joc sub ochii mamei. Uite că nu e nici Tudorică. Lua-o-ar dracu, nu se astâmpără! Iar o târnuște mania diseară și o cârpește tat-su.

Lenuța era în vremea asta pe lângă biserică. Tudorică o prinsese de braț. Nu-i vedea nimeni. „Mi-e frică. Să ne'ntoarcem“. „Mai avem vreme. N'a băgat nimeni de seamă când am luat-o din loc“. Tudorică s'a uitat repede în urmă, și-a sărutat-o. „Vai!“ S'a roșit, și teama a pus mai multă stăpânire pe ea, și a ridicat un umăr în semn de apărare. Nu s'a desprins însă de brațul lui, nici după ce el a sărutat-o a doua oară. Dar tocmai atunci ieșise cineva dintr'o curte. Noroc că nu-i cunoaște. „Astâmpără-te!“ Băiatul și-a numărat în taină, cu mâna în buzunar, avutul. Are o idee care îl emoționează și pe el: „Hai la cofetărie“. Tineretul din mahala nu prea merge la cofetărie. Mai răcoritor este un țap cu bere, mai bune sunt floricelele, mai gustoase semințele. Cofetăria nu e un local pentru ei. Tudorică e tipograf și a început să aibă aite gusturi. Lenuța e și ea croitoreasă. Au intrat în cofetăria dela Făgădău, au mâncat două corăbioare și au băut două pahare cu un bulgăre de ghiță înăuntru. „Mergem?“ întrebă Lenuța, care se simte, totuși, ca pe ghimpi în prăvălioara cu altiel de lume. „Haidem!“ spune și Tudorică, bătând e-

nergic cu lingurița în mescioara de marmoră. Au mai ocolit pe străzi și, mai mult, pe lângă biserică, unde e mai pustiu. Se lăsase începutul nopții. Tudorică îi înlănțuise acum mijlocul și-i ciufulise părul, tot sărutând-o pe după gât, pe urechi și pe față. Ea nu s'a mai împotrivit, însă când el s'a apropiat de buzele ei, Lenuța a sucit capul și din greșală gura ei s'a lipit de obrazul lui. L-a sărutat și s'a înfiorat. Dacă a fost să fie, — ce să mai facă pe rușinoasa? Pe deasupra unui gard, își încovoia crengile, spre stradă un salcâm. Era mai întuneric și era și o bancă acolo. S'au așezat și s'au strâns și s'au sărutat până când pe ea a străpuns-o un gând și a scos un țipăt. De când plecase din curte dela Tache? „Nu mai rămân! Hai să mergem înapoi, repede“. A fost de aceeași părere și Tudorică. O parte din drum s'au mai ținut de mână, pe urmă s'au desprins. Când au ajuns, completul se sfârșise. Muzica plecase. Lumina gazornitei se slinsese. Numai în cârciumă erau oameni care mai aveau să-și spună două vorbe la un pahar cu vin.

Lenuța a simțit că i se moaie picioarele. I-a venit să plângă. Ii părea rău de ce-a făcut. Era cu gândul la ai ei și la ce-o așteaptă acasă. Pe urmă a svâcnit ca împinsă de-un arc. Se mai plimbă cu Tudorică. Se mai sărută cu el. Este așa de bine! Tot o va târnui mamă-sa acasă și tat-su tot o va burduși.

Profira lucra la o modistă. Nu mai avea mult să iasă lucrătoare. Avea cincisprezece ani, dar cres-

cuse și arăta de optsprezece. Cea mai frumoasă și mai isteasă fată din mahală. I se spunea Fira. I se mai spunea și Svârluga. Jucau în ochii ei doi drăcușori. Părea că ascunde, sub bluză, două mere mici, rumene, rotunde. Dar erau sâni ei care înțepau bluză. „Pe Fira ai s'o măriți curând” le-auzea mama ei pe vecine spunându-i. Fira era într'adevăr numai voioșie și neastâmpăr. Singură ea avea dreptul să joace la complet cu toți băieții. Asupra ei nu căzuseră la învoială să danseze numai cu unul. Fira trecea dela unul la altul, răsând deopotrivă cu toți și știind să pună pe fiecare la locul lui.

S'a arătat într'o Duminecă, acolo, unul cu guler mai înalt și cu manșete scrobite. Părea mai subțire și nu-l cunoștea nimeni. O lege a completurilor era că tinerii dintr'o mahală nu au ce căuta într'alta. Întâi, în înghesuială, noul venit n'a fost băgat de seamă. Pe urmă, băieții au văzut-o pe Fira dansând cu el. Au văzut din felul cum râdea cu el, că se cunoșteau mai demult. Il adusesse ea. S'au posomorit. Cheful li s'a stricat. Și-au dat între ei coate. Li supăra și gulerul lui și manșetele lui. Unul a venit mai aproape și l-a călcat pe pantof. Altul, peste câteva minute, a dat ca din nebăgare de seamă peste el când se învârtea în vals cu Fira. N'a trecut mult și ce era să se întâmple, s'a întâmplat. Fata a fost smulșă de lângă băiat și băiatul a fost târbăcit pe jos, un sfert de ceas, în țipetele fetelor și femeilor. Fanfara a încercat să acopere sgomotul. Pe urmă a tăcut și ea. Băiatul a fost făcut scăpat și-a fugit

ca un iepure, de-i scăpărau picioarele. Completul s'a dus pe apa gârlei în ziua aceea. Fira a fost luată de mama ei și bătută, acasă, măr.

Fira n'avea minte. Nu avea drăcușori numai în priviri. Li avea și în inimă. Putea s'o rupă în bătăi mama ei, făcea numai ce-o tăia capul și o împingea sufletul și poate soarta ei.

N'a mai venit la complet, de rușine și, deasemeni, pentru că purta dispreț și ură bătăușilor care îi călcase iubitul în picioare. Acesta era vânzător de prăvălie la Sf. Gheorghe și îl cunoștuse când s'a dus să cumpere niște panglici pentru stăpâna ei. S'a mai întâlnit cu el de vreo două ori, într'ascuns, și ea, cu mintea ei, l-a chemat la complet. Pe lângă că-i plăcea băiatul fiindcă era îmbrăcat bine și vorbea cu alte cuvinte decât băieții din mahală ei, se simțea acum vinovată față de el că din pricina ei a fost tăvălit în Dumineca aceea, la complet.

Peste o săptămână, tot Duminecă, Fira și-a făcut vânt de-acasă și s'a întâlnit cu el și s'au plimbat, și el a dus-o la berărie unde au mâncat cornuri cu sare și-au băut bere.

„Ne întâlnim și peste o săptămână, vrei?” i-a spus băiatul care se purtase cu ea ca un tânăr bine crescut, îndrăznind abia să-i strângă mâna pe sub masă, în berărie.

„Cum să nu!” a răspuns Svârluga, fericită că e în vorbă cu un băiat de familie bună și plăcându-i mai mult felul acesta de distracție, decât completul cu mocofani.

„Am să-ți fac cunoștință și cu doi prieteni ai mei. Vrei?”

„Ba bine că nu!”

Și Fira s'a bucurat la gândul că va petrece chiar mai bine cu trei decât cu unul, mai cu seamă că băiatul acesta vorbea cam puțin și-și înghițea mereu cuvintele, când voia să spună ceva.

Prietenii lui erau, într'adevăr, mai desghetați, mai veseli. Știau să povestească tot felul de lucruri cu haz. Fira bătea din palme și râdea cu tustrei. A băut vreo trei țapi cu bere până a simțit că se cam învârtește locul cu ea. Dar ca să nu creadă băieții că este o pușcoace pe care o dau gata cu trei țapi, a mai băut unul și a răs mai tare și i-a bătut pe umeri, băiețește.

Când au ieșit din berărie, unul dintre ei a spus:

— Hai să luăm o trăsură și să mergem în Moși.

Se înțelege că Fira mai fusese la Moși, dar cu trăsura, nu, nici acolo și nici în altă parte. Avea pentru întâia oară prilejul să se plimbe ca o cucoană sau ca o domnișoară bogată. Băieții se pricepeau să trăiască și aveau bani. S'a gândit o clipă acasă, la mama ei, mai cu seamă că se întunecase. Iar o s'o bată. Ei, și! Atât numai că e cam moleșită de bere. Dar o răcorește aerul când merge cu trăsura între doi băieți, pe perna moale. Al treilea stă pe scăunelul din față și parcă își lipește mereu picioarele de picioarele ei.

În Moși au cumpărat câte o trompetă și au suflat în urechile oamenilor și au făcut tot felul de nebunii. Svârluga se desmorțise și era mai veselă

decât îi stătea în fire. Unul sau altul dintre băieți o mai strângea de-un braț sau de mijloc, dar ea îi depărta și băieții se supuneau. „Băieți bine crescuți!” a gândit în mai multe rânduri Fira, mândră că are altfel de cunoștințe decât bătăranii care o ciupeau.

Au rămas în urma lor luminile. Gălăgia parcă s'a depărtat. Au ieșit de mult din Moși, dar sunt acum în locuri cu gropi și fără felinare. Când Fira și-a dat seama, piuitul ei a pierit. Nici băieții nu se mai întreceau în vorbe și în glume ca înainte. Mergeau tot mai strâns lângă ea. Ca să nu le arate că-i este frică, a încercat să spună ceva și a schimonosit un râset. A simțit însă că mâinile îi sunt prinse și că gura îi este astupată. Pe ochi, spaima i-a așternut o pânză de întuneric, mai des decât întunericul din locul în care se afla. S'a sbătut și a izbutit să muște mâna care-i astupa gura, dar a simțit arsura unei palme. Și nu a mai simțit după aceea, nimic.

A deșteptat-o frigul nopții. În jurul ei, pustiu. Lătrau niște câini, departe. Și tot departe se auzea fluierătura unei locomotive. Într'acolo era linia ferată. Avea bluza și fusta, sfâșiate. Și simțea în tot trupul dureri care o săgetau și-i era capul prins într'un păienjeniș.

Când s'a ridicat, abia o țineau picioarele. Parcă toată berea pe care o băuse devreme, în oraș, îi căzuse în ele. S'a gândit la mama ei și-a podidit-o plânsul, și s'a oprit de frica lătrăturilor. A mers bălăbănindu-se, și-i părea bine că n'o vede nimeni,

ca să nu creadă că este beată. O duceau picioarele, fără să-și dea seama, înainte, spre locul unde fluierase locomotiva. A ajuns acolo, târziu. A stat în fața liniei cu acelaș păienjeniș în jurul capului și'n jurul ochilor. Nu mai simțea dureri în trup. Staruia parcă numai arsura palmei care o lovise peste obraz.

Se auzea huruitul unor vagoane. Se apropia, pe lângă linie, un om cu'n felinar în mână. Poate a văzut-o. Doamne, de-ar ajunge trenul înainte s'ajungă omul!

Și trenul a ajuns când omul cu felinar dădea fuga spre ea, s'o prindă. N'a mai putut s'o prindă.

Tataiui tău îi plăceau porumbeii, așa cum unchiului Niță îi plăceau sticleții, scatiții, cintizoi. Aveau și alți meșteșugari patima asta. Aveau în bătaură un coteș mai mare sau mai mic — și în el, porumbei de toate neamurile și de toate culorile. Știa cum să-i împerecheze, ca să dea îmbinări mai frumoase și mai de soi. Erau cu luare-aminte, să-i apere de hoți, de pisici și de uliu. Când aveau răgaz, și mai ales duminica, se bucurau făcându-le vânt și urmărindu-i cu mâna streășină, cum se rotește și cât de mult se înalță în văzduh. Câte unii nu mai venea. Se rătăcea de stol și o lua razna și îl înhăta șoimul sau cobora în altă bătaură. Alteori, omul se pomenea cu un porumbel străin pe streășina casei. Cu o trestie lungă, cu nua înclăiată în vârf, se da pe lângă zid și era bucuros că în ziua aceea s'a ales cu ceva. Îndeobște, dacă pasărea era a unui prieten de pe aproape, i-o înapoia. Acesta se simțea legat de aceeași îndăforire.

Oamenii își făceau vizite și își admirau, unii altoră, micile făpturi întraripate. Făceau între ei schimburi. Își împrumutau porumbește pentru încrușare.

Pe tata îl bucura gunguritul porumbeilor în bă-

tătură. Dumineca avea grijă și le curăța cuibul. În fiecare zi, înainte de a pleca la lucru, dădea înlături capacele ochiurilor de jos prin care ei ieșeau. Le schimba apa și împrăstia pe pământ, cu mișcări de semănător, grăunțele spre care porumbeii dădeau năvală. Mama avea datoria să le mai dea hrană și după prânz. Le dădea, măcar că ei erau totdeauna motiv de discuții între părinți: „Fiți-ar porumbeii să-ți fie! o auzeai pe mama. În fiecare zi, bani pe porumb... Și mereu văz că aduci alții”. Tata schimba vorba. Sau se făcea că n'aude. Sau spunea o glumă. Sau se lua serios la gâlceavă cu mama. „Ce-ți pasă ție? Sunt banii tăi? Ai uitat că iarna, la o nevoie...”

Ca să scape de gura mamei, când cumpăra un porumbel, doi, îi amesteca pe furis printre ceilalți. Mama băga de seamă, căci îi cunoștea și ea. Atunci tata spunea că i-a primit pe degeaba dela vreun prieten. Mama tot nu-l credea.

Se bucura tata când porumbețele cădeau la clocit și îi sporeau avutul. Urmărea creșterea puilor cu tot atâta dragoste, cât și creșterea voastră, a copiilor. Dacă vreo ghighilice cu puț de aur tânjea în cuib, se întrista ca și atunci când îi era un copil bolnav. Dacă nu se pricepea să-și vindece copiii, era doctor al puilor, turnându-le în cioc o picătură de untdelemn. Murea câte unul căzând din cuib, — era pricină de mâhnire mare pentru tata. Când creșteau îndeajuns ca să poată ieși în bățatură și să-și încerce sborul, tata nu uita să le reteze aripile pentru ca puilandrii să aibă timp să se deprindă

cu locul de naștere și să nu se rătăcească în altă parte. Mai târziu, îi lăsa în toată voia lor.

Dacă un porumbel îmbătrânea și sbura tot mai greu, tata se hotăra să-l taie și alegea atunci o zi de sărbătoare sau o zi când mama avea bani mai puțini pentru mâncare. Il tăia și i-l dădea mamei ca pe un vânat de soi. I-l dădea, neuitând să-i dea și peste nas cu o vorbă: „Mai spui că nu e bine să aibă omul un porumbel la casa lui. Uite că folosește și el la o strâmtoare. Azi o să avem o ciulama bună”.

Era bine să aibă omul cât de mulți porumbei în bățatură, mai ales iarna.

Ai cunoscut iernile cu frig când provizia de lemne se sfârșea după Lăsata Secului și când, pentru a avea un abur de căldură, tata reteza câte un pom din curte. Crengile și trunciul sfârâiau în sobă și scoteau un fum care vă înțepa ochii. Dar copacul ținea câteva săptămâni și astfel amăgeați iarna. Mai cumpăra mama câte o roabă sau numai un braț de lemne dela depoul din colț unde vara trăgeau oltenii. Erau ude și acestea, și lipsă la cântar.

Chiar de ați fi avut căldură îndeajuns, nu mai trebuie oamenilor și altceva? Mai cu seamă nu au nevoie de ale gurii?

Până după Sărbători, până prin Postul Mare uneori, de bine de rău se mai trăgea targa pe uscat. Se mântuiau atunci proviziile făcute în toamnă: și cartofii, și varza, și murăturile și sacul cu fasole. Incepea gerul. Mai lua tata arvună dela antrepren-

norii care aveau în casa lor beșug. Antreprenorii erau cu mâna strânsă: „Știi că a mai rămas o socotelă între noi, meștere? Nu am nici eu. Nu se simte nimic până acum. N'am tocmit nicio lucrare. Și iarna asta o să ție până după Paște. Sunt semne că se lungeste...”

Domnul Tudose, cu care lucra tata mai mult, ședea cuibărit la căldură, se îmbuiba cu carne friptă dimineața și cu stacană de vin. Tata îl găsisese într'un rând cu farfuria plină. Il ținea pe tata în picioare, și ducea la gură câte o bucată trecută prin ardei roșu și sorbea din stacană și se tânguia. Pe urmă se apucă să-l judece: „De, meștere! Ai avut de lucru toată vara. Ai câștigat meriteu. Omul e dator să fie și el mai așezat. Ai cam petrecut, meștere. Eu nu zic să nu mai uite omul de un necaz, dar să fie și cu măsură. Eu cum mă chibzuiesc?” Nevasta îi adusese o halcă de brânză și-i luase de dinainte farfuria goală, unsuroasă. Domnul Tudose tăie o felie și-o îndesă în gură cu cuțitul. Tata se schimba de pe-un picior pe altul. Era timid, mândru și colțuros. Ii venea să-i arunce antreprenorului vreo două vorbe grele și să plece trântindu-i ușa. Tocmai că în vara aceea fusese mai cu măsură decât oricând. Nu băuse. Plouase mult și oamenii nu putuseră să lucreze la binău în roșu. Nu avuseseră material la mână. Fusese o încurcătură și cu autorizația Primăriei, și iar pierduseră un timp. „Copii mulți... Casă grea...”, a încercat să-l lămurească pe domnul Tudose, măcar că domnul Tudose îi știa greutățile. Până la urmă, domnul Tudose îl trecu în

catastif cu treizeci de lei, și-i dădu douăzeci. Când se vor face, în vară, socotelile, tata nu va mai ști dacă în ziua aceea a primit cât își amintea el sau cât arăta însemnarea antreprenorului. De necaz, se opri la cărciumă. bău o litră de țuică, își cumpără un pachet de tutun și veni acasă mohorit. Aruncă mamei bani în poală.

Trei zile a fost mai cald în casă, și în străchini arbură o fiertură. Ar fi ajuns bani pentru mai multe zile, însă aveai datorii la băcan, la unchiul, la vecini. Dacă nu plăteai la vreme, vi s'ar fi închis altădată ușa în nas.

Viscolește, fir-ar viscolul mă-sii al dracului — cum zice tata care stă în picioare la geam și se uită pe drumul cu zăpadă purtată din loc în loc și repezită mai cu seamă în ochii oamenilor, luându-le vederea. Viscolește, fir-ar mă-sa a dracului — zici și tu în gând. De două zile nu te-ai mai dus la școală, căci ți s'a spart o gheată și a dat-o mama la cismar și n'are bani s'o scoată. Mai era o buturugă, dar nu încăpea în sobă. Și când tata a vrut s'o spargă, a rupt coada toporului. A injurat, a svârilit buturuga în băătură și a îngropat-o zăpada. Au fost trecute prin foc scaunul pentru albie și niște stinghii din magazie. Măine ce naiba o să mai ardeți?

Tata trage dintr'un muc de țigară făcută cu jurnal. Nici tutun nu mai are, căci țigara asta și-a făcut-o din alte mucuri. Ar putea să nu mănânce două zile, dar nu să rămână fără tutun. Oștează și

ii vine să dea cu pumnul'n geam. S'a certat cu mama, v'a bruftuit pe voi.

Ce naiba mâncați azi?

Nu vă mai dă nimeni, nimic. A fost mama la tușa care s'a văitat că n'are de niciunele. I-a dat niște murături într'o oală. La băcan s'a făcut o listă lungă și băcanul i-a arătat-o mamei și nu i-a mai dat o săptămână pe datorie. Dacă n'ar fi vremea asta de câine, s'ar duce la tușa Lica, la Capul Podului. Nu pleacă niciodată cu mâna goală dela ea. Tușa Lica are totdeauna doi, trei lei într'un colț de basma, tăinuți de bărbatul ei. Dacă n'ar fi vremea asta și nici țipenie de om în Barieră, ar ieși tata cu știți voi ce și ar veni acasă cu câțiva lei.

Mama și-a pus broboada pe cap.

— Unde te duci? o întreabă tata. Stai să se mai potolească pustiul ăsta de viscol.

— Viu acum, zice ea.

Și iese. Dela geam, vedeți cum o învăluie vârtejul, cum își face greu loc prin curtea în care zăpada, aruncată de vânt, a format văi și dealuri, cum ea merge, puțintică la trup, cu capul în piept.

— I-am zis să mai stea! bombănește ca pentre sine tata și oftează iar cu năduf.

Mama se întoarce peste vreun sfert de ceas cu un pachet mare în mâini, cu mâinile înghețate, cu ninsoare în păr.

Unde este broboada?

Unde să fie — că doar nu a pierdut-o și doar nu i-a luat-o niciun hoț de pe cap? A rămas la bă-

can amanet, cum tot la el rămâneau mai în fiecare iarnă cerceii de aur dela nuntă.

Prin ochii verzi ai tatălui trec niște luciri, și ele verzi parcă.

În timp ce voi mâncați, cu ghemotoace mari de pâine, brânză, măsline și murăturile căpătate dela tușa — că nu mai era vreme de pus la fiert fasolea — tata e tot în picioare, la geam, fumând țigara, din tutunul adus. El nu mănâncă, și degeaba ar mai stărui mama. A repezit-o când ea l-a îndemnat să se apropie: „Lasă-mă dracului! Vedeți de voi!”

E drept că și mama abia ciugulește. Mănâncă mai mult de ochii voștri. A scuturat-o un fior. A trecut-o o fierbințeală. Cum să n'o treacă dacă a ieșit în viscol și a venit înapoi cu capul gol?

Tata îi spusese să mai stea.

Când se domolește viscolul și mai poate să iasă afară un om și-un câine, tata trage paltonul strâmt și scurt pe el, ia din magazie un ciur și se duce în Barieră sau în piața Sf. Anton — știți voi cu ce în ciur. Și atunci recunoaște și mama că e bine să aibă omul în băătăura lui câțiva porumbei, și chiar mai mulți.

Tatălui tău i-ar veni mai ușor să-i dea unul niște pumni în cap decât să se despartă de porumbeii lui. Chiar și acum, răzbit de sărăcie, stă la cumpănă grea când, cu jumătate de trup vârită în cuibarul lor, îi alege. Castaniul, Vânăta, Porumbaca, Alba, Cenușiul sunt buni de prăsilă. Nu-l dă nici pe ceia.t. Sboară sus de tot și are cioc subțire. Dacă ar fi

după el, nu ar da pe niciunul. În cele din urmă, cu un oftat din coșul pieptului și cu o înjurătură surgrumată în gât, ia la nimereală, fără să se mai uite, șapte-opt, o duzină de porumbei. Puiăie din țigară și pornește cu sufletul — catran.

Se întâlnește la Piață sau în Barieră cu prietenii lui meșteșugari, ca și el fără lucru. E acolo un fel de bursă a muncii. Se mai înfundă o sobă. I-a căzut, poate, în cap cuiva tavanul... A dărâmat viscolul un gard. A fost sburată o tablă de pe un acoperiș. Meșterii se învoiesc repede pentru orice și pentru oricât. Nu se dau înlături să facă treaba de coșari și chivuțe. Numai să scoată câțiva gologani, câțiva lei.

Se întâlnește și mai schimbă o vorbă și-și mai imprimută o țigară. Sunt toți jerpeliți, rebegiți. Iși suflă în pumni. Fac proiecte de lucru pentru la vară. Până atunci mai e, și iarna asta nu se mai isprăvește. Nevasta bolnavă, copiii nu mai pot să meargă la școală. Greu. Viață grea — fir'ar viața a dracului.

Unii au venit și ei cu porumbei în ciur.

E acolo și unchiul Niță cu scatiții, cu sticleții și cintizoi lui. E mai guraliv, mai lăudăros și mai puțin abătut decât toți. E încotoșmănat cu vreo trei haine, îmbrăcate una peste alta. Nu s'a mai bărbierit de vreo trei săptămâni și nu s'a mai tuns de trei luni. Până în primăvară se va sălbătici cu totul. Sporovăiește, mândru oarecum că este între meșterii care, vara, aproape că nu-l bagă în seamă, neavând timp de el. Se socotește egalul lor și ceva

pe deasupra lor. Ei au tocmit vreo lucrare până acum? El e pe cale să ia una, dar nu s'a înțeles încă din preț. Când s'o înțelege, o să ia și-o arvună și atunci, până la Paște, scapă de griji. Rămâne la căldură. Se dă în vorbă cu unul și cu altul. Vrea să meargă cu el la parte? Li face propuneri și lui nenea, adică tatălui tău, neuitând să-l înțepe fiindcă nu poate să uite că tata are păreri proaste despre priceperea în meșteșug a fratelui mai mic.

Dacă sunt unii care vor să vândă (măcar și porumbei și sticleți) sunt, de bunăseamă, alții cari cumpără. Altminteri n'ar sta meșteșugarii cu păsări în colivii și'n ciururi.

Tata dă un porumbel care l-a costat în vară, fără să știe mama, patru-cinci lei, pentru patru-cinci gologani. Unde mai pui grăunțele cu care l-a hrănit? Dar se cheamă că a avut noroc când găsește mușterii pentru toți sau măcar pentru câțiva, căci poate veni acasă cu câțiva lei. Mai sucește gâtul la vreo doi și aveți în ziua aceea și a doua zi o ciorbă lungă, slabă, și o tocană cu cartofi mulți, care merge cu mămăligă, astfel că se mai face economie de două pâini.

Pâine vă aducea într-o vreme brutarul cu căruța dela „Thaiss”, brutărie nemțească. Era o pâine indesată, bine prăjită, cam acrișoară. Vă plăcea că era cu cartofi și sătura. Și era bine, că aveai cont la omul cu căruța. Mama plătea duminica dimineața și treaba mergea bine până spre iarnă când, într-o săptămână, rămânea o datorie mică,

iar în a doua, una mai mare. Omul reteza pâinea și-și cerea dreptul. În primăvară se restabileau legăturile care nu țineau decât până la Crăciun.

Pe urmă omul cu căruța s'a săturat de mușterii ca voi.

Era, pe Romană, o brutărie care făcea și ea pâine cu cartofi, dar mai mult cu cartofi decât cu făină de grâu, astfel că era și acră la gust și lipicioasă. Și era cu lipsă la cântar.

Oamenii care munceau acolo aveau jég pe mâini și pe picioare și dormeau noaptea în prăvălie pe mesele pe care ziua se vindea pâinea.

Mama te oprea să cumperi dela brutăria din Romană, dar tu mințeați, spunând că n'ai găsit în altă parte și luai tot de acolo. Nu pentru că îți plăcea pâinea acră și crudă, însă te simțeați parcă îndatorat să faci aliș-veriș brutarului acela. El vă aduna vara și vă tocmea, în curtea cu grajd, cu noroi și cu miros de baiegă, să curățați cartofii pe care îi băga cu ghiotura în pâine. Într'un cazan mare, într'o apă murdară, erau cartofii fierți. Ii curățați și-i aruncați în alt cazan. Făceați treaba asta cu lucrătorii lui în ismene țărănești, rupte, fără să primiți vreun gologan. Aveați însă voie ca, în timpul lucrului, să mâncați cartofi oricât ați fi vrut, și mâncați într'adevăr până vi se făcea burta ca toba.

Ai uitat pitușca dela simigeria din Făgădău, în drum spre școala ta? Aveai, nu e vorbă, un drum

mai de-a-dreptul pe Viitor, la școală, dar când în buzunar zornăia, printre nasturi și bile, un gologan de cinci, te ispitea gândul să ocolești pe la simigeria. Ieșeau tocmai atunci pâinișoarele rotunde, aurii, dela cuptor, și aroma lor caldă se răspândea prin fereastra ridicată, în stradă. Pâinișoarele erau făcute din făină neagră și din mălai. Voi îi spuneai unei pâinișoare din acestea: pitușcă. Erau mai gustoase decât lipiile. Și erau mai spornice. Mâncai dintr'una până intrai în clasă și-ți mai rămânea și'n recreație.

Pe Calea Moșilor era brutăria lui Dorojan care făcea pâini de două, de trei și patru kilograme. Erau foarte gustoase și puteau să fie păstrate câteva zile fără să se usuce. Când erau bani în casă, tata cumpăra câteva pâini dolofane și-aveați pentru o săptămână. Îți plăcea să ronțai ca un șoarece coaja bine rumenită, cu creștături. Miezul se umfla în ceai ca un burete.

Pe vremea aceea Calea Moșilor avea încă șanțuri și podete asemenea șoselelor de țară. Tata îi spunea cu denumirea veche: La Pod.

— Du-te la Dorojan de cumpără o dublă, și-a spus într'o zi mama.

Te-ai dus, bucuros că poți să străbați toată strada Romană și să mai caști ochii pe drum. Aveai în buzunar și 10 bani pe cari îți propunea să-i spânzuri bând bragă și luând o caramă dela Armenii cu prăvălii de dulciuri de pe Pod.

Întâi te-ai deslătat cu bunurile râvnite și pe urmă

ai cumpărat pâinea rotofee, pe care o țineai ca pe-o pernă, pe piept, cu amândouă brațele, nepuțând s'o cuprinzi toată.

Trecuseși Podul, uitându-te cu băgare de seamă într-o parte și alta la trăsuri și căruțe, ferindu-te de băltoace, și apucasеși pe Romană. Ți s'a părut că o femeie cu tulpan pe cap merge în urma ta. Pe urmă femeia a luat-o înainte și ți s'a părut că ea se uită cam îndelung la tine. Pe urmă ai văzut-o la un colț, în dreptul unei cărciumi, privind sau făcându-se că privește înăuntru, prin geam. Când ai ajuns lângă ea, te-a rugat:

— Maică, vrei să intri aici și să întreb care este nenea Dumitru? E bărbatul meu. Spune-i că-l aștept afară.

Ca să intri în cărciumă, urcai două trepte de piatră. Tu erai rușinos din fire. N'ai putut să zici nu. Femeia a întins mâna:

— Dă-mi mie, maică, să țiiu pâinea până vîi, că nu poți să te urci pe scară cu ea.

I-ai dat-o. Ai intrat. Doi oameni se cinsteau la o masă. Ai întrebat:

— Cine e nenea Dumitru?

Oamenii s'au privit, te-au privit, și unul ți-a spus moale, nedumerit:

— Apoi pe niciunul nu ne chiamă Dumitru.

Când ai ieșit să-i spui femeii ce-aveai de spus, femeia nu mai era acolo.

N'ai mâncat acasă nicio papară. Nu era iarnă și în casă nu era lipsă.

— O hoajă! ai strigat bâzând.

— O femeie săracă! te-a îndreptat mama cu glasul blând.

Mama lucrase, când era fată, la Regie. Lucrau multe fete și femei din mahalaua voastră și din altele, acolo. Plecau în cărd, cu noaptea în cap, mergând vreun ceas până în dosul Gării, pe drumuri cu gropi și cu noroaie. Se întorceau tot pe înopțate pe aceleași drumuri luminate la depărtări mari de un felinar chior. Erau mai obosite și mai puțin gureșe decât în zorii zilei.

Tata n'a mai lăsat-o să lucreze când s'a măritat. „Bărbatul trebuie să fie în stare să-și ție femeia”, era părerea lui. N'a fost în stare, nu pentru că era trândav și nevolnic. A venit un copil. Au venit alții. Nu se-ajungea. Mama a început să dea și ea o mână de ajutor. Lucra la gherghel, broderii, pentru o prietenă, pentru o femeie mai înstărită. Impletea broboade din păr de cămilă. Atelierul de confecții ai armatei dădea de lucru cămăși și ismene soldățești, femeilor acasă. Erau plătite ca vai de lume. Femeile făceau bătăuri la degete cu pânza grosă în care se rupea acul și căpătau, pentru un morman de rușărie care le mănecase toată săptămâna, trei, patru lei.

Ți-o aminteai mergând, strămbă, cu o legătura

uriasă, până la Cotroceni, și venind de acolo cu altă legătură.

Tata suferea și ofta cu năduf și se simțea rușinat că nu e vrednic să ducă singur greul casei.

Munca uneori la familia Argh'ropol.

Erați vreo șapte copii în casă când mama a fost nevoită să facă ce făcuse și mama ei: să spele la străini. Tu erai pentru copiii bogați: băiatul zidarului. Te-ai bătut cu unul și i-ai rupt nasul și el ți-a mușcat un deget când a spus că ești băiatul spălătoresei. Părinții lui făceau parte dintre clienții mamei. Nu s'a mai dus acolo, însă te-a dojenit:

— Nu e rușine să muncești. Nu e rușine să fii sărac.

Tata s'a uitat la tine, la ea, a bombănit și a ieșit în curte.

Gândeai uneori: nu e rușine să muncești, însă dece tata muncește până dă pe brânci și mama spală, și vouă nu v'ajunge? Nu e rușine să fii sărac, dar dece râd copiii de tine că mama spală rufe și dece băieții cu părinți bogați stau la o parte de voi? Dece în clasă băieții bogaților sunt puși în băncile din față și voi la fund?

Lămuriri nu găseai, însă întrebarea „Dece?” te sfredelea în cap.

— O să creșteți, o să 'nvățați și-o să vă fie mai ușor vouă, îți spunea mama când te prindeai cu ea la vorbă și îi împărțaseai nedumeririle tale.

— N'o să fie dracul al dracului ca să meargă totdeauna așa: unii cu mult și alții cu nimic! I-ai auzit odată pe tata răbufnind.

A venit acum vreo zece ani unul, rugându-te să-i fii de folos într'o împrejurare. Să nu-l lași. L-a trimis un prieten. Ești prieten cu cel de care atârnă situația lui. Are capul ca o portocală sbâr-cită. Haine ca vai de lume. Ceva de actor îmbătrâ-nit înainte de timp, cum erau actorii ratați pe vremuri. Era la Primărie, slujbaş mărunt.

— Nu vă mai amintiți de mine. Adrian. Am copilărit împreună. Am învățat la aceeași școală.

Adrian? Cum să nu!

I-ai dat o țigară, însă nu i-ai dat mâna. De unde, la început, îți propusesesi să refuzi serviciul ce-ți cerea, te-ai făcut luntre și punte și i-ai rezolvat cazul. I-ai mai dat o țigară, uitându-te într'o parte când el ți-a întins mâna.

Adrian? Cum să nu!

Il aducea servitoarea la școală și tot servitoarea îl lua după ce avea grijă să-i pună șoșonii în picioare și să-l cocoloșească bine în palton.

Adrian? Cum să nu!

Când îl scoteau profesorii la lecție, îi spuneau **dumneata**.

Era, tatăl lui, procuror și a făcut scandal în cancelarie și a spus vorbe grele Directorului care a dat premiul întâi unui băiat de zidar, și odrasle sale premiul al doilea.

Ți-ai adus aminte, mai cu seamă, de Adrian, pentru că într'o zi mergeai cu mama ta. Trebuia să ducă rufele spălate la o cucoană, și cu banii luați să-ți cumpere o pereche de ghete. Fiindcă erau prea multe, a făcut o legătură mare și una mai

mică. Pe cea mica ți-a dat-o ție și-o duceai, ținând-o cu ambele mâini și rezemând-o de picior ca să nu se târâie prin țărână. Ai trecut tocmai pe strada lui, prin fața casei lui. Se juca pe trotuar cu ceroul, cu doi copii de o scamă cu el. Ai vrut să-i spui mamei: „Hai pe partea cealaltă”, dar ți-a fost rușine să explici pentruce.

Când te-a văzut, Adrian a făcut ochii mari, s'a oprit din joc, i-a oprit pe prietenii lui, le-a șoptit ceva, arătându-te cu degetul, au răs tustrei batjocoritor și după ce te-ai depărtat puțin, unul a dat peste tine cu ceroul, trântindu-ți legătura.

A doua zi a povestit altor băieți, în recreație, întâmplarea și-a răs.

Adrian?

Cum să nu!

Țuțianu era meșter tâmplar, potolit, plin de bunăvoință. Era printre pușinii care, deși destul de în vârstă știa carte. Și avea lângă casă o grădină pe care o meremetisea totdeauna pe înserate. Nu ostenea să care apă cu găleata dela cișmea și s'o stropească. Iși mătura și-și răcorea și partea de trotuar. Moale, să-l frământă în mâini ca pe-o cocă și să faci din el câteva pâini.

Era mai bine înstărit decât meșteșugarii ceilalți. Poate și pentrucă nu avea copii. Poate și pentrucă avea casa și locul, din bătrâni. Era și cam sgârcit. Poate că era numai cumpănit.

Însă, odată pe lună, Țuțianu ieșea din pielea sa și intra în alta. Se îmbăta și, o zi și-o noapte, nu mai era acela. La drept vorbind, pierdea arătarea de om. Nevasta se ascundea prin vecini, vecinii stăteau mai mult prin case ori pitiți pe după gard să nu-i vadă nebunul. Bea numai țuică. Intra și ieșea din cârciuma lui Tache, fără haină, cu mânecile suflecate, cu gulerul cămășii desfăcut. Era uscat de felu-i și roșcovan la față. I se spunea, din pricina aceasta, Neamțul. Când bea, era vânat.

Arțagos, căuta pricină tuturor. Se așeza în mijlocul străzii cu mâinile în șolduri, blogodorind măs-

cări. Se lega mai ales de femei, pe care le spurca. Ele își făceau cruce, sculpau, își astupau urechile și fugeau. Pe strada lui, pe Teilor, trecea tramvaiul cu cai. Când vagonul se apropia, vizitiul suna din clopot să libereze calea. Țuțianu socotea că nu el e dator să se dea în lături, ci tramvaiul să iasă de pe linie și să facă ocol. Făcea chiar un semn poruncitor cu mâna, vizitiului, să cârmească într-o parte, și-l înjura. Vizitiul îl cunoștea, râdeau și împingeau ușor caii până ce aceștia ajungeau cu botul în pieptul lui. Abia atunci bețivul se urnea și gonea câțiva pași după vagon. Odată, fie că vizitiul era nou, fie că animalele se speriaseră, Țuțianu a fost scos de sub vagon, turtit ca o piftie.

Își vorbea singur, și se certa cu sine, fiindcă își trăgea palme. „Încă una! Arde-o” îi spunea vreunul și își lua tălpășița să nu-l nimerească un bolovan.

Se încăiera aproape totdeauna cu câte cineva, și fie că acesta scăpa ca vai de el, fie că Țuțianu se alegea tăvălit.

Intra în casă, în căutarea nevestei și, negăsind-o, spargea tot ce-i cădea în mână. Deaceia, ea nu uita, înainte de plecarea în panică, să încuie în dulap farfurii, castroane, câni și pahare.

Nu ostenea. Nu-l prindea somnul. Mai intra în cârciumă, mai da pe gât o dușcă și iar ieșea. Un diavol era, de bunăseamă, cuibărit în zilele acelea în el și-l îmboldea să facă toate blestemățiile.

Nu uita, pe 'nserate, să stropescă grădina și trotuarul. Băjbâia prin curte după găleată, se ducea cu pași împleticiți la cișmea și, timp de vreo două ceasuri, vorbind singur și scuipând cu des-

gust, umplea și deșerta găleata până făcea o băltoacă în care ar fi putut să se bălăcească și rațele.

Sminteala lua iar formele violenței.

Se întuneca, se ducea lumea la culcare, se așternea liniștea nopții în mahala. Demonul din trupul lui Țuțianu nu-l lăsa pe omul înebunit, să se astâmpere. Avea grijă să-și cumpere dela Tache un clondir cu țuică, să aibă pentru noapte. Când uita, i-o dădea cârciumarul ca să nu mai bată cu pumnii și să nu mai svârle cu pietre în obloane după ce închidea. Ținea clondirul în buzunar și-l ducea din când în când la gură.

Vecinii mântuiau un somn, se întorceau pe partea cealaltă, și încă auzeau în stradă tropăieli și înjurături. „Tot nu s'a potolit nebunul”, își spuneau înainte de-a adormi din nou.

Se lumina de ziuă. Se trezea lumea. În curtea și în fața casei lui Țuțianu băltoaca nu se svântase. Poarta era trântită de perete sau stricată din balamale. Tăcere ca acolo unde a murit cineva. Nevasta intra pe furiș. În prag dădea peste el, tot vânat, cu gura deschisă, cu ochii deschiși, ca de sticlă. Lângă el, clondirul din care se mai prelingea puțină băutură. Femeia își contempla omul cu o clătinare din cap, cu un suspin, și-l trăgea înăuntru și se trudea cu el până-l urca în pat.

Abia în dimineața următoare, omul se trezea. Știa că s'a îmbătat, fiindcă avea capul ca într'un cerc și îl ardea pe piept, dar nu-și mai amintea nimic din ce-a făcut. Ii era însă rușine și ieșea în lume cu priviri de câine vinovat.

Puteai să dai dreptate mahalalei care spunea că neamul Cazangiilor este al dracului. Răi între ei, frați și surori, și răi cu toată lumea. Când un cerșetor deschidea poarta pentru un codru de pâine, asmuțeau câinele. Și câinii erau plămădiți sau dresați în tiparele sufletești ale stăpânilor. Se dădeau la piciorul drumețului și, dacă nu apucau să-i sfășie pulpa, îi rupeau în orice caz, nădragul. Erau, se spunea, hrăniți numai cu carne crudă, ca să fie cât mai feroși. Spunea lumea că un câine al bătrânului Cazangiu a mâncat, pe vremuri, un copil. Tu însuși ai încăput odată, când erai mic și te duceai la bunici, în gura unui dulău al lor care te-a purtat ca pe-o cârpă prin praf și te-a mușcat de subțioară. De nu tăbăra un om cu ciomagul pe capul lui, îți smulgea brațul. Ani în șir, până te-ai făcut mare, în visurile tale era totdeauna un câine care te purta prin țărână. Svâcneai din somn cu'n scâncet sau cu'un răcnet.

Omul care te-a scăpat, amețind fiara cu o lovitură în creștet, a avut un curaj cum nu avea nimeni în mahala. De bunăseamă era din alte locuri. Altminteri, ar fi știut că dacă se atingea cineva de un câine al Cazangiilor, fie cu bățul, fie

cu vorba, da de naiba cu ei. A încăput în pumnii și în palmele celor trei frați, un biet țigan, și a fost dus pe urmă legat, la secție, numai pentru că a spus: „Mânca-te-ar boala!” unui dulău al lor, care îi sărise în față. Ca să fie pe placul Cazangiilor, comisarul l-a ținut pe om închis în beci o zi și-o noapte. Cazangiii îi pretindeau să-l trimită pe țigan la parchet.

Stăteau, frați și surori, pe vreo trei străzi, proprietari de case și de locuri pe care le dobândiseră prin înfricoșare și înșelăciune. O parte din avere o primiseră dela bătrâni, și se bătuseră și se judecaseră între ei ani în șir, până s'au înțeles cum s'o împartă. Apoi au mărit-o, an cu an, sărăcind și gonind oameni proști, pe care îi aveau la mână cu hărții semnate prin punere de deget. Omul era la o nevoie: își mărita o fată, îi murea un băiat, avea guri multe de hrănit, îi era bolnavă greu nevasta. Se ducea la unul dintre Cazangii și cerea un împrumut. „Îți dau, neică. Două sute de lei? Adică patru sute“. Număra în față omului patru sute de lei, își trăgea înapoi jumătate și-i da omului două sute. „Pune deștul, neică, aici“. „Păi, cum vine treaba, dom'le Costache? întreba omul nedumerit. Îți cerui două sute, dumneatale mi-ai spus că patru, ai numărat banii în față mea, pe urmă ai tras înapoi două. Eu pentru câte am iscălit?“. „Pentru patru, neică, pentru patru, că două sunt ale mele, dobânda. Eu să nu trag niciun folos, măi neică? Păi, ești neam cu mine? Ești tovarăș cu mine? Ei, te-l'ași...“ Omul încuviința din cap. Avea dreptate domnul Costache.

Ce, erau neamuri? Erau parte și parte la avere? Vorba Cazangiului: „Ei, 'te-l'ași...”. Peste o jumătate de an, se pomenea chemat de domnul Costache: „Măi neică, măi, nu mai dai pe la mine? Te supărași pe mine? Așa e omul: numai când îl strânge ceva în c..., bate la ușa mea. Ce facem cu datoria, neică?” „N'avusei, dom'le Costache, fiindcă vezi dumneatale...”. „Cred, măi neică, măi, eu cred la toată lumea, numai mie nu-mi crede nimeni. Eu nu pui, măi, sula în coastă omului dacă zice că n'are. Te mai las o jumătate de an”. „Să-ți dea Dumnezeu sănătate, dom'le Costache”. „Să-mi dea, să-mi dea, că nu-l costă nimic. Numai pe bătrânul l-a costat că s'a dus pentru Dumnezeu, în hagialâc, la Sfântul Munte și la Ierusalim. Da' tu să-mi dai numai o iscălitură cu laba găștii că s'a dărâmat școala pe voi”. „Ți-o dau, dom'le Costache”. „Măi neică, măi, să n'avem vorbă pe urmă: iscălești acum pentru opt sute. Că nu suntem neamuri, 'te-l'ași... nu suntem tovarăși, n'am mâncat dintr'o strachină împreună”. Omul se făcea luntre și punte până la termen și venea cu vreo trei sute de lei. Mai mult nu putuse să încropească. Domnul Costache nu primea banii cu țârâita, spunând că nu se alege cu nimic. Se supăra. Ce, el este milog? Ii svârlea banii. Ii lua altă iscălitură pe-o mie două sute. Iar fiindcă omul îl supărase, îi micșora termenul: trei luni. Să se învețe minte.

Dacă domnul Costache își pusese în gând să-i ia omului casa, omul nu scăpa chiar dacă la soroc ar fi venit cu toți banii în dinți și cu un plocon pe deasupra. Fiindcă nu-l găsea. Domnul Costache era de

negăsit chiar și o săptămână. Pe urmă începea treaba avocatului pe care îl avea plătit cu anul, unul cu haine roase și lăbărțate, cu o voce de capră, slugof cu domnul Costache și cârcotaș cu oamenii ceilalți. Se bucura când putea să-i înfunde, ca și cum ar fi fost la parte cu stăpânul. Acesta îl plătea cât să nu moară de foame și-i dădea, cu aerul că îi dă de po-mană.

O femeie care pierduse procesul cu Cazangiul, l-a opărit pe clănțau cu apă fiartă când venise cu portărelul să-i ridice lucrurile din casă.

Avocatul își făcea cu sârguință treaba și în cazul omului care datora acum domnului Costache o mie două sute de lei, deși nu primise decât două sute. Il înșuruba în articole de legi, îl purta la judecătoria, tocmea martori luați dela ușa judecătoriei să spună cu mâna pe cruce că au fost de față când pârâatul a primit toți banii, ba îl încondeia cu toate păcatele și-l făcea de batjocură în fața judecătorului. Omul asculta și-l treceau nădușelile de câte auzea. Ii venea să-l scuipe în ochi pe avocat și să se ia cu el de gât, dar se speria de judecător, de toți clănțaii de acolo cu ochelari pe nas, și de jandarm. Nu mai era în stare să scoată un cuvânt, ceea ce pentru avocatul domnului Costache însemna dovada vinovăției împincinatului. Aceași dovadă însemna și pentru omul pus să împartă dreptatea, mutra înlemnită a acuzatului, — drept care hotăra că acuzatul trebuie să mai plătească și niște despăgubiri, înafară de datorie, și niște cheltueli de judecată și o mulțime de timbre.

Ce mai calea-valea, casa trecea, cu forme, în stăpânirea Cazangiului, care-și mărea averea și care făcea în necaz fraților lui că a mai jupuit un prost.

Nu se lăsau nici ei, dar cu alte mijloace.

Enache era cârciumar și găsea totdeauna pe câte cineva să-l bage în afacere. Vad bun, treabă bună, mai ales în alegeri, când cartierul-general al bataliei pe mahala era în cârciuma lui. Ca și Cazangiul ceilalți, Enache făcea și el politică, știind să aducă voturi pentru „ai noștri”, fie cu duhul blândeții, fie punându-și oamenii să convingă cu toroipanul. Dar, și într'un fel și într'altul, bolobocul trebuia golit și candidații puneau mână delă mână să acopere lui Enache, omul lor, cheltuielile.

Vad bun și treabă bună.

Scotea unul toate economiile, mai lua și delă rude, să facă rost de capital ca să se pricopsească dimpreună cu Cazangiul. „Mergi cu mine, șefule, dacă vrei să legi măgarul la gard. Nu că am nevoie de banii dumitale, dar eu fac și politică și mi-a spus Șeful să viu mai des la Club, așa că n'am vreme de prăvălie. Trebuie să fie aici un tovarăș al meu și m'am gândit la dumneata. Cine a mers cu noi, s'a pricopsit — ceapa și usturoiul mă-sii!”

Omul se lăsa ispitit de ideea de a-și lega măgarul la gard, lângă toți măgarii Cazangiilor, că voia și el să se pricopsească, să nu mai aibă grijă la bătrânețe. Până într'un an, însă, Enache îi căuta pricină, îl incurca în tot felul de socoteli, îl scotea și hoț și-i dădea un picior — ceapa și usuroiul mă-sii.

Rămânea lefter, dar dădea acatiste că a scăpat

cu-atât și nu s'a ales cu mai mult: cu o bătaie, adică, și cu procese. Avea și domnul Enache avocatul lui plătit cu anul.

Al treilea era controlor la Percepție. Purta geantă și-un baston gros pe braț. Fura Statul și era spaima oamenilor când venea cu toboșarul după el, pentru bir. „Dece nu plătești birul, pușorule, vangheaua ta? Ești tovarăș cu Statul? Ești Sturza sau conu Petrache să fii scutit? Păi Statul de unde să ia, măi, să-ți facă drumuri, să-ți puie felinare? Ești orbete, puiele, vangheaua ta, să-ți dea Statul toate de po-mană?”. „Coane Mihalache, nevoile...”. „Să te calce nevoia, pușorule, da' de plătit trebuie să plătești”. Scotea un catastif mare din geantă, îl punea pe geantă, geanta o pune pe genunchi, stătea într'un picior ca o barză, lua creionul de după ureche: „Hai, scoate gologanii”. „Mai îngăduie, coane Mihalache, până peste o lună. Viu eu la percepție”. „Lui Mutu, pușorule, s'o spui lui Mutu, vangheaua ta. Gologanii că, de nu, pun toboșarul să-ți cânte ca la nuntă”.

Oamenii simțeau că intră în pământ la gândul că va începe să bată darabaua în dreptul casei lor. Când unuia i se întâmpla rușinea asta, se aduna lumea ca la urs și copiii țopăiau prosteste. Din ce se aduna mai multă lume, din aia Manole chiorul bătea toba mai tare, iar domnul Mihalache își răsucea mustața cu gravitate și aștepta cu catastiful deschis pe geantă să facă datornicul pe dracu în patru și s'aducă de prii vecini câțiva lei.

„De când nu mai plățiși, pușorule?” îl încerca

omul Finanțelor. „Păi, dela Paște!”. „Aud? Care Costache, pușorule, vangheaua ta? Ce zice catastiful? Zice că n'ai dat dela Crăciun nimic”. „Am recipisa”. „Adu recipisa, că nu mă crezi pe vorbă. Eu sunt hoț! Eu sunt vagabond, măi! Eu n'am crezare, nu?”

Omul își pierdea cumpătul. N'a vrut să spuie asta. Cum o să spuie el că domnul Cazangiu e hoț sau vagabond când are câteva rânduri de case în mahala? Și cum n'o să-l creadă pe cuvânt? Știe însă că în săptămâna Paștelui a plătit zece lei. Ca dracu, nu are recipisa. A dat un copil peste ea și a rupt-o. A pus-o nevasta, zăpăcită, printre alte hârtii, și-a uitat unde. Uneori o are le 'ndemână. „Poftim, domnule Mihalache”. I-o întinde cu teamă. Naiba știe ce-o mai ieși acum... Domnul Mihalache puflăie pe nas, smulge recipisa, își potrivește ochelarii și citește. Puflăie iar pe nas și i-o dă înapoi, disprețuitor și triumfător: „Belește-ți ochii și dumneata, pușorule. Înțelegi ceva? Se vede acolo că ai plătit la Paște? Eu nu văd nimic. Niște bărzăuni cu creionul. Uită-te bine, hai”. Omul se uita bine și vede și el niște bărzăuni cu creionul și oricât ar beli ochii, tot nu poate spune că în recipisă e scris că a plătit zece lei în Săptămâna Mare. „Ei vezi? vangheaua ta!” îl infundă domnul Cazangiu cu un aer de dispreț și de milă. Omul nu mai îndrăznește, ori uită, să spună că bărzăunii au fost măzgăliți chiar de domnul Mihalache pe recipisă.

Fiindcă e azi în toane bune, domnul Cazangiu se mulțumește numai cu cinci lei și cu o găină pe care

femeia datornicului i-o va aduce mâine acasă. Nu-i mai taie recipisă acum. Ii va da una pentru toată datoria pe-un an când va veni data viitoare să-l încaseze.

Domnul Mihalache face și așa, adică nu dă dovadă de primire, dar face și altminteri: taie din catastiful ăsta o recipisă cu suma pe care a primit-o într'adevăr, și trece o sumă mai mică în celalt catastif, cu care face vărsarea la Finanțe.

Și-și mai rotunjește starea și cu plocoane și cu mână de lucru, pe care n'o plătește — dela unii într'un fel, dela alții într'altul, vangheaua lor...

Surorile Cazangiilor, două la număr, n'au bărbați. Una a rămas fată mare, alta a fost măritată de trei ori și de fiecare dată bărbatul a fugit cu ce avea pe el, jumulit de ea și bătut de cei trei frați ai ei. Sunt bătrâne, — una de cincizeci de ani, alta de peste cincizeci — și evlavioase. Nu lipsesc niciodată dela biserică unde își au locul în stranele din față. Ședeau țepene, uscate, cu buzele tivite, cu mânuși lungi, negre, până la cot, dar cu umbreluțe colorate în mâini, fie că era vară, fie că era iarnă. Făceau cele mai multe cruci și nu dădeau cerșetorilor niciun gologan când ieșeau din biserică. Nu vorbeau cu nimeni. Lumea din mahala nu era pentru ele. Veneau împreună și plecau împreună, însă nici între ele nu schimbau un cuvânt, fiindcă nu se puteau suferi și erau totdeauna certate. Locuiau în aceeași casă, deși avea fiecare câte două-trei proprietăți. Dar stăteau împreună, fiindcă erau sgârcite și puteau să facă astel economie de căldură, mâncare, servitoare.

Mâncau mai mult verdețuri și țineau servitoarele numai cu cartofi și fasole, astfel că acestea se schimbau mereu, — între altele și pentru că erau bătute și nu primeau niciodată simbria.

Nu se puteau suferi și se spionau și se învinuiau că aduc noaptea, în odaia lor, bărbați pe fereastră. Fata mare a dat-o odată pe sor'sa în judecată și a cerut despăgubiri pentru insulte aduse moralității ei. S'a prezentat și cu un certificat medical, și a răs întreaga judecătorie.

Laolaltă își blestemau frații că din cauza lor n'au bărbați și că nu le primesc în casele lor. Nu le primeau fiindcă se certaseră și se bătuseră cu nevestele fraților.

Fiindcă era una bolnavă de ficat și alta abia își trăgea răsuflarea de astm, ei așteptau să moară ca să le ia averea.

Între ele se dușmăneau, pentru că și făceau concurență când era vorba de amanete. Imprumutau bani cu dobândă pe amanet. Odaia fiecăreia era o hală de vechituri. Casetele lor — doldora de giuvaericele. Femei necăjite, cu bărbați netrebnici sau cu bărbați fără lucru, cu copii goniți dela școală fiindcă nu aveau cărți, cu chirii neplătite și cu multe alte bebele, veneau la Cazangioaice cu cercei, verighete, cu șase farfurii, cu două cearșeafuri de pe pat, cu tot ce aveau mai de preț în gospodăria lor. Surorile se întreceau, care să pună mâna pe prada celeilalte. Își împărțiră zilele din săptămână: astăzi eu, mâine tu, dar se trăgeau pe sfoară. Dacă din șfada lor, ar fi tras amărătele vreun folos... Nu,

fiindcă surorile erau la fel de hrăpărețe. Pentru o pereche de cercei dădeau treizeci de lei și cereau la termen, ca și fratele lor, înc'odată pe-atât. Nu se înființa la termen, femeia pierdea lucrul amanetat. Fără ceartă și fără judecată.

Frații și surorile semănau întru totul cu părintele lor. Spuneau unii că bătrânul fusese căldărar, iar alții că fusese de meserie spoitor de tingiri și cazane. Stătuse, când era tânăr, cinci ani în pușcărie, pentru că tăiasă un om, pe urmă alți vreo trei, că jefuia la drumul mare. În ocnă învășase cum să toarne din aramă galbeni de aur și așa s'a îmbogățit, că se ducea la țară să-i păcălească pe oameni.

Dușmănos cu toată lumea, și dușmănit la rândul-i, dormea în odaie cu doi câini mari care îl păzeau și nu se despărțea de ei nici ziua

Se mai spunea că și omorise nevasta în bătai.

Înjura năpraznic numai de papucii Maicii Domnului, măcar că ținea toate posturile și se bătea cu fruntea de lespede a bisericii.

La vreo șaptezeci de ani a plecat la Sfântul Munte și la Ierusalim unde a făcut daruri scumpe, spre desnădejdea copiilor lui, care au vrut pe urmă să-l lege în casă. Nu i-a fost de-a bună. Vorbeau bătrânii că la Ierusalim, când hagiul bătea mătăni la icoana Maicii Domnului, Maica Domnului și-a întors fața dela el, pentru că înjura de papucii ei.

De înjurătura asta n'a s'a lăsat nici pe urmă, cât a trăit, și înc'odată s'a supărat Maica Domnului pe el, fiindcă într'o noapte, când el dormea, icoana ei, grea, de lemn, a căzut din perete în capul lui. Și

încă odată l-a pedepsit Fecioara, umflându-i tălpile de bube, încât bătrânul n'a mai putut să pună papucii în picioare și să umble.

A răposat la vreo optzeci de ani, umflat ca o butie rău mirositoare, lăsând cu limbă de moarte să fie îngropat în curtea bisericii. S'au mai întâmplat două lucruri atunci, despre care ai tăi vorbeau ca despre o osândă cuvenită păcatelor Cazangiului: atârna greu când l-au ridicat oamenii, de a trebuit să-l poarte vreo doisprezece inși; pe urmă zăvozii lui ca lupii, care își luaseră lumea în cap, după ce stăpânul murise, au fost găsiți într'o noapte la groapa Cazangiului. Scurmaseră pământul, îi scosaseră sârvul și trăgeau de el printre mormintele din curtea bisericii. Băieții mortului au venit cu o pușcă, au tras în câini, au luat hoitul și l-au dus la Cernica.

Mai știi o poveste cu urzeală complicată, întu-necoasă ca într'o întâmplare din fasciculele lui Panait Macri. Era vorba de Florea Lingurarul pe care îl cununase bunicul dinspre mama. Fusesse dulgher și șindrilar, adică învelea casele cu șindriă, meșteșug în care se pricepea și de pe urma căruia putea să-și fie casa. Dar se apucase într'o zi să facă linguri și albiu de lemn și donicioare, cu creștături frumoase. Avea și calfe. Bunicul, la care Florea învățase dulgheritul, era nedumerit: de ce s'a lăsat omul de-un meșteșug și s'a apucat de altul, când nici cu întâiul nu murea de foame și când nici cu al doilea nu putea să se înavuțească?

După ce făcea lucruri cât să umple o căruță cu ele, Lingurarul și calfele porneau pe la târguri, prin sate, și se întorceau după câteva săptămâni cu căruța goală și cu chimirul plin. Se întorceau, pare-se, cu prea mulți galbeni, căci el, și mai cu seamă calfele, nu mai munceau o vreme și se cinsteau ziua și noaptea în mahala, și cinsteau pe oricare. Pe urmă se băgau iar în șopronul lor și scobeau lemne și le încondeiau cu un cuiu înroșit în foc, și iarăși grămădeau într'o magazie linguri, donicioare și albiu.

Florea era un om întunecat, care se uita înlături când vorbea cu un om, și a fost și mai întunecat după ce nevasta i-a făcut un băiat. I l-a botezat tot bunicul și a fost petrecere mare, însă la petrecere a lipsit o calfă a lui Florea. După botez și după ce lumea a plecat, Lingurarul a bătut-o pe nevasta lui, lăuză încă, de-a stat femeia vreo trei luni în așternut.

Multă vreme, el nu s'a mai trezit din beție. Lucrau numai calfele, fără flăcăul care își luase câmpii.

Era și mai întunecat Florea și se uita numai în pământ.

A început să se vorbească în mahala că femeia Lingurarului căzuse în păcat cu băiatul care fugise și că odrasla ar fi a calfei, nu a jupânului. Deaceea, femeia a fost ruptă în bătai pe palul lăuziei și deaceea Florea se îmbăta. Dar vremea a trecut și se părea că Lingurarul a iertat nevastei greșala în care căzuse. Își vedea iar de treabă și iar pleca la drum cu marfa și calfele, însă nimic nu se alegea din toată agoniseala lor, căci o dădeau pe băutură și lăutari. Au venit odată de prin sate, fără cal și căruță, cu veșmintele rupte. Spuneau că le-au ieșit hoții în cale și că abia au scăpat cu fuga.

Băiatul creștea. Avea vreo șase ani. Florea îl iubea ca pe-al lui. Însă altă vorbă a început să umble din gură de om în gură de om. Pe șoptite, cu spaimă în priviri. Anume că Lingurarul și calfele lui erau tâlhari ei înșiși. Vindeau lucrurile la târguri, iar după aceea se ațineau pe poteci de păduri și la

răspântii de șosele și tăbărau pe oameni. Pe sub albiu, linguri și donicioare aveau băte grele și-o flintă. Așa se face că veneau cu mai mari câștiguri la chimir decât ar fi putut să aibă de pe urma lucrurilor lor. Și așa se face că, pe urmă, pulberea se-alegea din bănet.

Lumea vorbea.

Lingurarul începea să fie ocolit, el cu oamenii lui. Când au venit hărțuiți, fără cal și căruță, mahaliaua a spus că s'au bătut cu potera.

A plecat, într'o vară, Florea la drum și a luat și copilul cu el. S'a întors fără copil. Zicea că băiatul s'a aplecat într'o fântână și a căzut și a rămas acolo.

Atunci au început oamenii din mahala să-și facă cruci, să murmure, și atunci au tăbărit ipistații și toți oamenii stăpânirii la casa Lingurarului, l-au legat cobză pe el și pe calfele lui, și i-au purtat prin târg, fărâmandu-le oasele în bătaie.

A fost vâlvă mare, căci a ieșit la iveală toată blestemăția omului. Era cu adevărat meșter și tâlhar. Și-i purta sâmbetele calfa care se culcase cu femeia lui. Se făcuse poteraș și-l pândea pe jupân cu potera, să-l prindă când ar fi făcut o nelegiuire și să-l bage în ocnă. L-a prins odată, s'au bătut ca orbeții și Florea cu ai lui le-au scăpat. Acum, când Lingurarul plecase cu băiatul și se întorsese fără el, dăduse iarăși o bătălie cu potera și cu dușmanul lui. Pusese acum ei potera pe fugă, însă lui Florea îi rămăsese un gh'impe în inimă: nu cumva copilul, mic și fără minte, să scape vreo vorbă din ce-a vă

zut, mai cu seamă, dacă l-or strânge în chingi. S'a gândit la calfa vrăjmașă și încă odată și-a adus aminte de păcatul nevestei. A luat copilul, i-a pus mâna la gură și l-a aruncat în fântână.

Toate faptele astea încălcite au fost descurcate de judecători, și tâlharii au fost trimiși la sare, cafele pe mai puțină vreme, Florea pe viață.

Se întâmplaseră grozăviile de care își aduceau ai tăi aminte, în urmă cu vreo patruzeci de ani. După treizeci de ani de ocnă, Lingurarul venise gârbovit, cocoșat. Nevasta se spânzurase de rușine și de inimă rea. Printre oamenii cu care trăise nu mai avea tărie în inimă și ochi să se arate. Se pripășise în altă mahala și făcea linguri și le pune în sac și umbla cu ele prin târg. Pribegind astfel, a auzit vorbindu-se despre blestemăția lui. Lumea n'o uitase, măcar că nu îl cunoștea nimeni, și că spunea că a murit în ocnă.

Și i-au mai ajuns într'o zi la ureche niște vorbe care l-au cutremurat. Cum că nu murise copilul în fântână, fiindcă după ce l-a aruncat, au trecut niște oameni și au auzit scâncete la fund. L-au scos. Cum că pe copil a venit un călugăr dela Căldărușani, peste vreun an, luându-l cu el și ducându-l la mânăstire. Cum că la mânăstire, ar fi trăind și azi un călugăr bătrân care nu era altul decât călugărașul de pe vremuri și că tot acolo, cu bătrânul, era și copilul de atunci, care era tânăr în floarea vârstei, călugărit și el.

Florea s'a târit cu sacul lui cu linguri la mânăstire, într'o sărbătoare când era hram acolo, a stat

la slujbă, s'a uitat la călugării care slujeau și a văzut pe unul în al cărui chip și în ai cărui ochi, a recunoscut pe calfa și pe poterașul din tinerețe. Iar la dreapta acestuia era un călugăr mai tânăr, trecut de treizeci de ani, care cânta cu o voce frumoasă.

Oamenii cari merseseră la hram și care veniseră, cum era obiceiul, cu briști și căruțe din București, spuneau că, după ce au fost la slujbă și s'au ospătat pe iarbă verde și s'au dus pe urmă prin păduriște, au dat cu ochii de-un bătrân spânzurat într'un pom.

La tulpina copacului era rezemată o desagă cu linguri.

Pe Bică, înrăurit, în copilărie, de-o broșură anti-semită, dar care pe urmă era cel mai bun prieten cu Ițic, băiatul tinichigului, l-ai pierdut în război. Cu el ai câștigat într'ascuns cei dintâi bani, ai devorat întreaga colecție cu Sherlock Holmes, ai deslegat și ai publicat cele dintâi șarade în revistă.

Tatăl lui Bică avea chioșc de ziare și, în acelaș timp, pe-o tarabă în fața chioșcului, rahat, caramele, susan, artificii, bile și muzicuțe. Pe o altă tarabă, romanele lui Hertz, date și cu împrumut, și întreaga operă scoasă de Pinath, tipograf, librar și editor al Micului Dor, al Cărții Viselor și al vieților de haiduci.

Chioșcul cu anexele lui, înghesuite pe două tarabe: librărie, cofetărie, bibliotecă de împrumut, era în calea Moșilor. Tatăl lui Bică avea o tașcă de piele, legată de șold, sub haină, și zornăiau în ea gologanii de aramă și nichel și ție și se părea că el e omul cel mai bogat din câți știai, și că în tașcă se află cuprinsă o avere. Pleca la trei noaptea, odată cu otenii precupeți, să cumpere ziare pentru chioșc, și venea seara târziu acasă. Mânca și moțăia, în zilele de vară, cu fruntea în mâini, în chioșcul lui.

Ca să plătească un ajutor, nu-i dădea mâna și nu avea încredere. Poți să ții socoteală când faci ne-

goț cu atât de multe lucruri mărunte, pe care nu le poți da cu inventar? Tocmise un băiat care-i aducea „Adevărul” și alte ziare de după prânz.

Ajutorul acesta i-a fost Bică, feciorul lui, când s'a făcut mai mare. Încredere deplină n'avea nici în el, căci îl căuta apoi în buzunare să vadă, nu cumva a ascuns gologani din vânzare, și-l puneă să deschidă gura ca să găsească între dinți urmele de susan.

La început nu i-a părut bine când a văzut că vii și stai cu Bică. Ți-a făcut vânt acasă. Pe urmă a chibzuit că tu ești mai cuminte decât băiatul lui și că, fiind lângă el, ai putea să-l informezi dacă Bică a tras la stânga ceva bani sau dacă a mâncat rahat și caramele. E drept că Bică se sfia de tine, firește fără să se teamă că îl vei da de gol. Se sfia, pur și simplu. Te imbia cu un susan ca să fie liber să ronșăie și el, fără muștrare de conștiință, două. Odată mergea. Când voia să repete, refuzai, deși bunăta-tea te ispatea. „Nu, nu vreau. Bagă de seamă că află nenea”. Cu părere de rău și cu încredințarea că ești fricos, renunța și Bică.

Altceva făceați însă, fără măsură și fără teamă: citeați pe rupte, de-a-valma, înghițind cu un stomac de struț, tipăriturile toate de pe tarabă.

S'a întâmplat, fiind amândoi cu nasul în fascicole, ca un client sau altul să ia o gazetă fără s'o plătească și ca vreun derbedeu să șterpelească de pe tarabă, nebăgat de seamă, o muzicuță sau un susan. N'ai simțit de câteva ori nici când tatăl lui Bică a venit. Voi erați departe, cu marele detectiv

și cu ajutorul acestuia Harry Taxon, pe urmele unor gentilomi și bandiți. Erați gata-gata să-i veniți de hac lui Jack Spintecătorul.

În zilele de duminică și sărbători, se vând mai multe ziare. Bică era trimis dimineața, pe la zece, să mai aducă o provizie din „Universul” și „Dimineața”. Într-o zi mai târziu, în îndatoririle lui Bică să aducă și „Adevărul”, tată-său putând să dea drumul băiatului străin și să facă astfel o economie.

Mergeai cu Bică.

Te-ai băgat cu el printre vânzătorii de ziare, care se îmbrânceau și se ghionteau și se înjurau să apuce rândul mai înainte, să înșface foile umede scoase atunci din rotativă, pentru ca să împânzească și să asurzească apoi strada Sărindar și Calea Victoriei și Bulevardul cu „Speciala”. Până să iasă gazetele de sub tipar, derbedeii se grozăveau cu isprăvi pe care le făcuseră și cu traiul dela Poliție și dela Pușcărie. Iși spuneau vorbe care făceau să ți se roșească vârful urechilor. Jucau fripta și-și puneau piedici. Jucau barbut, cu ochii în patru să nu-i prindă curcanul. Bică s'a pomenit odată cu buzunarul tăiat și cu banii furați. Altădată s'a așezat cu ei la zaruri și, pierzând toți banii, a spus iarăși lui tat'su c'a fost furat. Te-a luat martor pe tine, și nenea te-a crezut.

O parte din gazete i le duceai și tu, că doar nu aveai să-l lași pe Bică să se încovoiaie sub greutatea lor. Pe Bulevard și pe Moșilor, până ajungeați la chioșc, vă oprea un trecător sau altul: „Băiete, dă-mi gazeta”.

Spune într'un rând Bică:

— Dacă am avea capital, am putea să cumpărăm mai multe foi și să le vindem pe contul nostru. Tata n'ar ști și nu-l păgubim cu nimic. Banii i-ai ține tu.

Nu era desigur ceva vinovat în ideea lui.

Când ați avut o băneuță, ați făcut negustoria pe contul vostru. Ați câștigat douăzeci de bani.

— Ne-ar trebui un capital mai mare, a cugetat Bică nemulțumit. Dacă am avea cinci lei, am putea să ne alegem cu câte un leu de fiecare.

Cinci lei erau cât o roată de car, nu numai pentru tine, dar și pentru părinții tăi. Și, cu toate astea, ai avut într'o zi cinci lei. Cum? Aveați vreo douăzeci de lei în casă. Li ținea mama ca pe o comoară sub saltea, așteptând să mai strângă ceva ca să cumpere lemne. Era prin August. Ai luat de acolo o piesă de argint, ai cumpărat, dimpreună cu Bică, gazete și ați început, tu pe o parte a trotuarului, el pe alta, să strigați: „Speciala! Universul! Dimineața!”. Ca naiba, a mers în ziua aceea mai greu decât oricând.

Vreo trei ceasuri ai cutreerat cu Bică și prin centru și mai departe. În sfârșit, ați scăpat de ele. Aveați doi lei câștig. Bică uitase greutatea prin care ați trecut, dar tu nu uitaseși temerea că era să pierzi capitalul care nu-ți aparținea. Făurea planuri vaste de înmulțire a celor doi lei și ajungea la încheierea că, până într'un an, ați putea să aveți un chioșc al vostru, cum avea tat'su.

Până una alta, f'indcă era într'o zi de duminică, ați ho'nărit prin Cișmigiu, ați băut lapte bătut, ați mâncat prăjituri, pe urmă seara, într'o grădiniță cu grătar, chiar în mahalaua voastră, ați comandat miștel și bere. Toată vremea ați frământat planuri de îmbogățire. Bică se gândea acum la o tutungerie.

Cutreierând cu Bică în ziua aceea, fiecare pe trotuarul lui, cu folle sub braț, v'a văzut cineva de pe strada voastră. A vorbit la el acasă și-a ajuns isprava la știința mamei tale.

— N'am ce zice, tragi la bine! te-a dojenit ea.

Tata a zâmbit pe sub mustață și te-a ironizat.

... Spicalat! Dă, băiete, un jurnal la boierul...

Până să ajungi să scrii, bine sau prost, prin redacții, ai mai vândut ziare. Lucrai la tipografia Minerva și apăruse „Minerva”, gazetă care făcea concurență „Dimineții” și „Universului”. Administratorul Filip, ingenios, căuta să atragă cititori și abonați, dându-le ca premii, ceasuri deșteptătoare, gramfoane, mașini de cusut, farfurii și pahare.

Ca să vândă mai multe foi, scotea pe ucenici din atelier și-l trimitea cu ziarul pe străzi.

Oamenii căutau să scape de condiția lor și făceau oricum încercări să-și mai ușureze sărăcia. Încropeau un negot sau altul. Se-alegeau mai cu nimic, ori se îmfundau și mai mult în nevoi și nu mai știau cum s'o dreagă.

Era cam pe fiecare stradă câte o bostănărie. Împroviza unul un umbrar, în poartă, cu rogojini și frunze și aducea o căruță cu pepeni. Stătea, el sau nevasta acolo. Se zoreau să se adune muștele, dar nu se grămădeau mușterii. Pepenii se dospeau în soare. Injgheba negustorul o târlie, puneă vreo douăzeci de pepeni în ea și pornea și pe străzi. Avea noroc să scoată un câștig — mai deșerta sub umbrar o căruță. De nu — se lăsa păgubaș. Altul, în aceleași condiții, se făcea zarzavagiu, fie la el acasă, fie trăgând un cărucior prin mahala, el în față, un copil al lui împingând dela spate. Țața Niculina pregătea borș. Ca să se răzbune, că-l bătuse, Tică a aruncat o pisică în dutină și, câteva săptămâni, gospodinele au gătit ciorbe cu borșul, în care putezea stârvul. Vedeai pe câte unul, măcelar ambulat. Cumpăra o vită din Obor, o căsăpea singur la el în curte, puneă hălcile într'un cărucior sau în coșuri, ca oltenii, și o lua prin mahala. „Carne, fi-

cat, rinichi, mușchiuleț” striga el. Era plin, ca un ucigaș, de sânge pe mâini și pe șorțul pe care și-l punea dinainte. Fiindcă era descoperită, se așternea pe carne pulberea străzilor și-un roiu de muște.

Din zori până în noapte se exercitau pe drumuri cele mai felurite negustorii, în coșuri, în doniși, în găleți, în castroane de pământ, pe tarabe purtate după gât: și verdețuri, și fructe, și iaurt, și bragă, și zaharicale, și gaz, și ciorbă de burtă, și dovleac, și crenvurști, și covrigi, și cornuri, și plăcintă, fiecare după anotimp. Ai uitat gogoșile, floricelele, porumbielul fiert și porumbielul fript.

Răsăreau mustăriile, toamna.

Tot așa își încercau unii, cu o brumă de capital, norocul. În curtea lor sau pe un loc viran, cu răchită adusă din balta dela Fundeni, ticluiau mustăria. O împodobeau cu ștergare. Făceau rost de mese și de scaune de pe la neamuri și dela vecini. Cumpărau din Obor talere de lemn și ulcele de pământ. Furculițe, cuțite, de pe unde găseau. Tocmeau un lăutar cu cobza și altul cu țambalul. Aduceau un boloboc de țuică și unul de must. Tăiau câte o vită. Iancu tinichigiul le făcea grătarul. Ori se însoțeau doi, trei, cu nevestele lor care făceau mititeii și fripturile, ori dacă era unul singur își aduna toate neamurile să-i dea mână de ajutor.

În nădragi și'n papuci, cu mânecile cămășii suflecate, de parcă ar fi fost negustor de când a venit pe lume, omul își primea seara mușteriii, bătând cleștele în grătar. Venea lumea din mahala și de mai de-

parte pentru fleici și momițe și ficat și rinichi și pastramă. Sfârâiau mititeii și fripturile pe jăratec, împărăștiind fum și un miros înecăcios de seu și carne arsă.

Meșteșugarii erau în dârdora lucrului, astfel că-și îngăduiau, seara, să-și scoată femela și copiii ca să se înfrupte cu o friptură și să bea must.

*De-ași mai trăi pân'la toamnă
Leliță Ioană,
Să bem vin, să frigi pastramă
Leliță Ioană,*

cântau lăutarii căutând să acopere mitraliera cleștelui pe grătar, ciocnetul ulcelelor și vorba tot mai încălzită a oamenilor.

Erau seri și nopți albastre de Septemvrie. Aveau mahalagiii o iluzie de belșug, un simțământ de tihnă și bucurie. Mustăria cu ștergare pe pereții de răchită li strămuta undeva unde sunt câmpuri verzi și coline împădurite, cu aer mai curat, cu mai multă răcoare. Unde nu sunt noroaie și praf și gropi și maidane cu hoituri și gunoaie. Unde nu-i strânge de grumaz sărăcia de dimineață până seara și mai cu seamă iarna. Nu e departe iarna când brațele încremenesc fără lucru, dar acum au uitat-o.

Țuica e curată și când o bei seara, pe 'ndelete și pe răcoare, nu cade în picioare, nu se urcă la cap. Merge. Merge și mustul tulbure la culoare, dulce și înțepător la gust. Merge cu mititeii ardeiați, cu fripturile grase, cu pastrama sărată. Și merge cu dibla și țambalul țiganilor.

De-ași mai trăi pân'la toamnă

Sâmbătă și duminică seara era voioșie mai multă și mai prelungită. Era pentru negustor deverul mai mare. Merge treaba. Iar de-o merge așa — își face el socoteala — apoi dă dracului meșteșugul și se ține de negustorie. O băcănie. Un birt. O cărciumă. Păcat că nu ține toamna tot anul ca s'o ducă mereu cu mustăria.

Câteodată socoteala se întoarce pe dos. Nu face treabă. Nu are cîntelă. Răpăie de-a-surda cu cleștele pe sârmele grătarului. Își rup pe degeaba lăutării, bojocii, s'ademenească lumea. Se duc — mama lor, — toți la altă mustărie. Omul fără noroc dă miștelei uscați și reci, la câini. Ori, tocmai când deschide el, se pornesc ploile. Cum să stai sub umbră dacă e frig și dacă apa te face ciuciuete? După două săptămâni, negustorul se imbată de unul singur, dărârnă șandramaua, vinde în pagubă, lui Tache sau lui Paraschiv, țulca și mustul și bagă de seamă că praful s'a ales de bruma lui de economii, că a rămas dator. În loc să se dreagă, mai rău s'a rupt.

— Ne e dat nouă să se țină sărăcia de noi! filosofează, pe urmă, amărit, cu nevasta.

Când întâlnea un om în uniformă, pe stradă, ofițer, ipistat sau vardist, tata îl saluta. Avea respect și teamă pentru oamenii stăpânirii. Pe ofițeri îi saluta în amintirea celor vreo opt ani cât făcuse armata cu schimbul. I se părea că e militar și acum. Ipistații și vardistii reprezentau pentru el Autoritatea. E bine să n'ai de-a-face și, în orice caz, să te pui bine cu ei. Pe vardistul de pe străzile voastre îl cinstea în cărciumă. Avea o socoteală și cu acesta: îi mai păzește casa, mai are grijă de copii să nu dea peste ei vreo căruță sau vreo trăsură. Când o soră a ta s'a rătăcit și-a adus-o vardistul, tata l-a oprit la masă și a cumpărat vin.

Ursuzenia ascundea timiditatea lui. Avea îndărătnicii pe care ți le-ai lămurit mai târziu. Se urnea, greoi ca ursul, din băllog. Când era vorba să mergeți undeva, se înfășura prin odaie, își făcea de lucru prin curte, se uita pe cer, tot părăndu-i-se că o să'nceapă ploaia.

— Dacă n'am merge? căuta s'o convingă pe mama.

— Am spus că venim. Ne-așteaptă. E rușine.

— Du-te tu cu copiii! spunea atunci răstit, smulgându-și gulerul și cravata cu care se chinuise mama să-l gătească.

Nu se putea merge cu tot cârdul de copii, unde erați poftiți. Erau întotdeauna două-trei plduri mici. Plimbare mai era aia? Petrecere care să tihnească mai era aia? Cineva trebuia să rămână acasă.

Când n'avea încotro și se hotăra să meargă, tata avea grijă să închidă ușa la sobă și să micșoreze lumina lămpii. Ii culca pe copii, îi învelea până peste cap, îi sfătua să nu se dea jos din pat, să nu umble la sobă, să nu se atingă de lampă. Pleca îmbufnat după ce încerca bine cârligul dela poartă și se mai uita odată îndărăt. Acolo unde mergea cu mama și cu tine, ședea ca pe ghimpi. Rareori se întâmpla ca, după mai multe pahare cu vin, să-l prindă voia bună. Dar îndată își ștergea mustățile și începea să-i dea ghes mamei cu privirea și cotul. „Mai rămâi, nene, mai rămâi fine. Copiii s'au culcat. Sunt destul de mari. Sunt cumînți”. Da... 'nda... mai stăm...: mai stăm“, spunea el rușinat, cu ciudă pe mama care zăbovea. Și stătea, însă acum simțea că pe scaun sub el nu mai sunt ghimpi, ci e un lighean cu jăratec.

Casa nașului era pentru tine intruparea bunului trai. Când te gândești la ea, vezi dinaintea ochilor cozonaci și gogoși și o tavă cu un purcel pe ea, gătit cu-o fundă roză. Îți sună în urechi clinchet de pahare brumate, ca niște clopoței de argint. Promiseși ca premiu un album cu poze colorate și nu mai despărțeași cuibul nașului de casele din turtă dulce în care trăiesc făpturi fericite, cât un deget de mici.

Nașul era antreprenor și el. Ii plăcea să boteze și să cunune. Dădea finilor numele lui, al nașei și-al copiilor lor.

De ziua lui și de Lăsata Secului, veneau finii lui la el. Veneau în două serii, căci erau mulți și n'ar fi încăput în odăile care se înșiruiau, dând din una în alta, ca vagoanele unui tren. Finii erau aproape toți mai săraci decât nașul, și veneau în casa lui cu sfială, ștergându-se afară câte un sfert de ceas pe picioare, iar înăuntru stând stingheriți pe scaune. Tot așa, mâncau cu stângăcie și se ștergeau mereu cu șervetul la gură. Copiii lui și copiii botezați de el mâncau în altă odale unde ghița se topea mai ușor.

Nașul stătea în capul mesei, cu nașa lângă el. Ea era mai caldă în vorbă și'n priviri. Știa să se înțeleagă mai ușor cu femeile, despre gospodărie, despre creșterea și bolile copiilor. Cu ele se vedea și în timpul anului. Veneau finele la ea să-i ceară un sfat, un ajutor, și nașa le ajuta, mai pe față, mai pe ascuns: „Să nu mai știe nașul, nu știi cum sunt bărbății?” Se ducea pe la ele pe-acasă și niciodată cu mâna goală.

Aduceau și finii, când veneau, nașilor, portocale.

Acum îi îndemna și ea și nașul să se ospăteze cu cât mai multă poftă. Bucatele veneau, unele după altele, în castroane mari și pe tăvi de argint. Vinul rece, curat, era turnat din căni de câte un kilogram. Nașa avea și cu ce, dar avea și priceperea ei în făcutul plăcintelor cu brânză, al gogoșilor și al cozonacilor.

La o vreme, nașa se retrăgea cu finele să mai vorbească despre ale lor, „ca femeile“. Rămâneau bărbății cu limbi mai deslegate după câteva pahare de vin bun și ușor. Nașul spunea o glumă mai cu piper

și finii râdeau ca la comandă, toți. Nașul zâmbea, trăgând cu coada ochului să nu-l audă nașa.

Se-auzea la fereastră zdrăngănit de țambal și vioară. „Dă-le drumul să intre!” încuviința nașul, și nașa deschidea lăutarilor pe la bucătărie. Lăutarii îl salutau pe nașul, îi cântau „Mulți ani trăiască”, „A fost odată un mic copilăș”, o dădeau în cântece de inimă albastră. Nașul se rezema de speteaza scaunului, asculta, se înduioșa, pe urmă se răstea la țigani:

— Ziceți, măi, ceva vesel. Astea să mi le cântați când oi muri.

I le-au cântat, într'adevăr, târziu, când a murit, dar până atunci i le-au spus în fiecare an, de sărbători, căci îi plăceau.

Cum a fost atunci când te-ai dus cu părinții, și ai găsit, ca niciodată, poarta zăvorită și ai bătut în poartă și nu vi s'a deschis? Mai mult decât oricând, nu-l trăgea inima pe tata să meargă. N'o trăgea nici pe mama. Erau necăjiți amândoi din cauza sărăciei. Era și un copil bolnav, cu fierbințeli. Dar mamei îi era rușine să-l supere pe nașul. „Nu stăm mult. Nu-mi tihnește nici mie. Îi spunem nașei și plecăm fără să ne bage lumea de seamă”. Era o lapoviță afurisită, pe drumuri, și vântul hăuia ca un câine. Până a oblojit mama cu spirt pe copilul bolnav, până l-a luat somnul, până s'au îmbrăcat amândoi cu ce aveau mai bun, s'a făcut cam târziu. „S'or fi pus la masă și e rușine să venim când mănâncă”, a mârâit tata. „Intrăm prin fund, să n'o sculăm pe nașa. E

mai rău dacă nu ne ducem”, a stăruit mama să-l încredințeze și l-a încredințat numai pe jumătate.

V'ați dus la petrecere cum v'ați fi dus la mort. Inciudarea tatei a crescut când a nimerit și într'o băltoacă. „Fir'ar viața a dracului!” Mama nu s'a putut ține și i-a spus: „Nu mai blestema și tu acum de sărbători, că e păcat”. Tata a luat-o, îmbuflat, înainte cu mama în urma lui.

Ca nea'tădată, poarta era încuiată. Casa nașului era la jumătatea curții. A căutat tata să bage mâna prin gard și să dea zăvorul la o parte. Nu a putut. A bătut mama. întâi încet, apoi ceva mai tare. Nimic. Nu mișca nimeni. Se vedea lumină în casă. Zumzet de voc și sunet de tacâmuri ajungea până'n stradă. Mama a mai ciocănit în gard. I-a spus tatei să bată și el, să caute vreo piatră, vreun lemn, ca să bată mai tare. „Păi da, c'o să dărâm poarta omului!” a bombănit tata — și vă sufla pe toți trei vântul și vă pătrunsese lapovița la picioare. „Ce facem acum?” s'a răstlit tata, care, mai puțin decât oricând avusese poftă să plece de acasă. Mama era mâhnită, necăjită și, pentru întâia dată, fără inițiativă. Stăteați tustrei ca niște mogâldețe în întuneric, în fața porții. „Ca niște milogi”, l-ai auzit pe tata mârâind. După ce mama a bătut ceva mai tare, s'a deschis ușa dela bucătărie, un cap s'a desprins în lumină. „Cine-i?” ai auzit un glas. Mama credea c'o să răspundă tata, el credea c'o să răspundă mama. S'au uitat unul la altul, îndemnându-se din priviri, însă în vremea asta ușa s'a închis.

Când, peste vreun sfert de ceas, ai pornit înapoi, cu frig în inimă și'n coaste și'n picioare, tata a fă-

cut-o pe mama vinovată de toată întâmplarea. Era atât de cătrănit că ar fi putut s'o facă vinovată și de vântul care bătea și de băltoaca de pe jos. Mama tăcea. Ai simțit că a dus mâna la ochi să-i ștergă.

„Dacă nu-i mai convine cu finii, să spuie...” a mai bombănit tata acasă și și-a răsucit o țigară.

Abia în primăvară a ajuns la urechea nașilor, întâmplarea. A venit nașa la voi și a vorbit cu mama și s'a jurat și a adus mărturia altor fini, că incuiase poarta servitoarea, fiindcă niște hoți încercaseră în ajun să umble la cotețul găinilor. Dar i-au spus să incuie după ce vin toți musafirii, și ea n'a băgat de seamă că lipseați voi, și toată seara nașul și nașa s'au întrebat: ce e cu finii?

Nașa putea să fie crezută pe cuvânt. Și au întărit vorbele ei finii ceilalți.

— Mai dă-le dracului, mă, porcăriile alea pe care le citești! Ți-a spus Ghiță, un alt văr al tău, mai mare cu vreo opt ani decât tine și căruia părinții lui îi spuneau Nebunul.

Se uita la el, ca la unul într'o ureche, și celelalte neamuri și străinii din mahala. Era în el o tendință de ridicare din noroiul și praful străzii. N'a vrut să învețe meșteșugul. N'a dus la nimic constrângerea părinților care nu voiau să-i mai dea de mâncare. „Trântor la casa mea nu vreau să Țiu!” i-a spus tată-său. Mânca pe unde putea și era nepăsător și vesel. A tocit singur și a dat vreo două clase de liceu, într'ascuns, pe la Giurgiu. Urla în casă și în curte arii din opere și, când a mărturisit a-lor săi că vrea să ajungă cântăreț, artist, ai săi s'au încredințat într'adevăr că e nebun, și din Nebunul nu l-au mai scos.

Intr'o zi n'a mai avut nevoie de castronul lor cu fasole. Se înhăitase cu alți trântori și cânta în cor la o biserică, pe urmă s'a înscris într'o societate corală și câștiga atâta cât să se țină. Stătea încă acasă și izbutise să aibă pentru el o odăiță în fundul curții, lângă latrină, pe care și-o mobilase cu ce-a

putut, spânzurând în pereți, cu piuneze, cărți poștale care arătau figuri de cântăreți celebri.

Își mătura singur odaia și, când lipsea de acasă, o încuia și lua cheia cu el.

De-ai săi își bătea joc cu cruzime. „Trăiți ca porcii!” le spunea, și mamă-sa îl ocăra căutând să-l plesnească. Tată-său, când se îmbăta, îl înjura. „Să mi-l dai afară pe nebun!” striga nevesit-si. „Face pe artistul, hai, ca să nu muncească? Să se ducă dracului! Râde lumea de mine...”

Nebunului i-a venit pe la vreo optsprezece ani ideea să plece la Paris. Mai dăduse vreo două examene în particular. Zicea că pleacă la Paris ca să urmeze acolo școala de cântăreți, și pe urmă se angajează la Operă sau pleacă în America. N'au putut părinții să-l oprească dela ale lui când era mai mic. În ce fel puteau să-i scoată gărgăunii, acum? Au fost și mai înmărmuriți aflând că el și-a pus în cap să plece pe jos, ca turist, vânzând cărți poștale pe drum și scoțându-și astfel banii de cheltuielă. „Vai de capul tău! Balamucul o să te mănânce!” i-au spus ei plini de compătimire. Ghiță și-a făcut rost de niște ghete cu talpa groasă, țintuită, de un tricou alb, de-a-curmezișul pieptului și-a pus o eșarfă tricoloră și s'a fotografiat. Până să plece, a umblat câteva săptămâni pe străzile orașului, vânzând cărți poștale prin berării. Într-o zi și-a făcut vânt și, peste vreo trei luni, mamă-sa arăta, consternată, vecinilor, o carte poștală ilustrată, cu un turn, turnul Eiffel, primită dela Nebunul, din capitala Franței.

Ghiță venea pe la voi fiindcă găsea la mama ta mai multă înțelegere. Găsea, oricând ar fi venit, și o farfurie cu mâncare. Te vedea cu fasciculele în sân și'n buzunare.

— Dă-le dracului, mă, porcării'e alea! ți-a spus. Citește lucruri mai bune...

Auzeai și tu ce se spunea despre el: că e într'o ureche. Ai fost, când te-a apostrofat, de-o părere cu tat-su și cu mă-sa. Porcării — Sherlock Holmes care descoperea în fiecare săptămână câte un criminal, și Memoriile lui Manolescu și Contesa Palidă? Ai împărtășit și lui Bică părerea lui Ghiță și nu v'ați mai îndoit că e într'adevăr nebun.

— Vino, mă, la mine să-ți dau eu cărți!

Avea vreo două teancuri de cărțile din Biblioteca pentru Toți, fiecare îmbrăcată de el în hârtie albastră. Ți-a dat „Paul și Virginia”, povestea lui Bernardin de Saint-Pierre, pe care te-ai simțit ispitit de-a-lungul anilor s'o recitești, fără a mai avea, până astăzi, curajul să te placi asupra paginilor ei. N'ai vrut și nu vrei să destrami impresia puternică și suavă pe care ai încercat-o în momentul acela, să spulberi poezia în care sufletul tău a fost învăluit. Simțeau că e altceva, mai înalt și mai frumos, în romanul celor două fături. În vreo două săptămâni ai dat gata biblioteca Nebunului, cu Manon Lescaut, cu povestirile lui Gane și Vlahuță, cu Andersen și frații Grimm, cu Dama cu camelii. Se deschiseseră ochilor tăi și sufletului tău zări noi, largi, luminoase. Ai revenit la scrierile cu detectivi și cu întâmplări tenebroase, în care era vorba de

conți și contese, căci foamea ta era nestăvilită, însă cât de searbădă îți se părea acum viața acestor personaje și cum rămâneau cu un gol în cap și cu un gust sălciiu după fasciculele pe care le schimbai cu Bică...

Acesta continua să le mistuie cu aceeași plăcere și se gândea să se facă, mai târziu, detectiv.

Nebunul nu s'a făcut artist. A umblat vreo patru ani prin lume și nu a mai venit înapoi pe jos, ci cu trenul. Iși lăsase păr mare și mahalaua îi spunea, în batjocură, Poetul. Cu ce-a învățat prin străini, cu niște certificate pe care le-a adus de acolo, cu alte examene pe care le-a trecut în țară, a ajuns maestru și pe urmă profesor de muzică în provincie.

Artistă s'a făcut Zoica, nepoata coanei Leanca. O avea dela o soră a ei care nu avusese bărbat cu cununie. Despre sora aceasta, coanei Leanca nu-i venea la îndemână să vorbească, fiindcă nu se înțelesese cu ea și fiindcă aruncase o pată asupra familiei. Trăise cu unul și cu altul și mai cu seamă cu un ofițer care se însurase apoi cu fata colonelului. A fost, se spunea, o dandana de care au vorbit și jurnalele când, la Biserica Domnița Bălașa, la cununia ofițerului, ea a vrut să arunce asupra lui cu o sticlă cu vitriol.

Dela el o avea pe Zoica, luată de coana Leanca după ce mama fetei murise — nu se știa de care boală. Fata avea șase ani când a rămas orfană. Era subțirică și blondă și sglobie. A fost dată la școală și, pe măsură ce creștea, coana Leanca se simțea stăpânită de mai multă neliniște. Semăna cu mamă-sa, fiind tot mai frumoasă și svânturatecă. Mătușa o ținea de scurt, o cicălea, chipurile pentru a-i face educația, și-o bătea. O ponegrea pe mamă în fața copilei. „Vrei s'ajungi ca ea? Să faci și tu familia de răs?”

Zoica nu știa la început cum a făcut mama ei, familia de răs. A aflat mai târziu și-a iubit-o mai mult.

Își amintea de ea, frumoasă și blondă și fiică, făcându-i toate voiele, spunându-i „Păpușa mea“, îmbrăcând-o cu rochițe colorate, gătind-o cu panglicile ei. Lipsea câteodată de-acasă, dar când venea se năpustea cu mai multă dragoste asupra fetei și o strângea la piept. Și-i cânta copilei, toată ziua. Dar dece, din cânt, mama dădea în plâns? „Nu e nimic, Păpușa mea. Mămica e proastă. Și-a adus aminte de ceva. Am să-ți spun când ai să fii mai mare. Ha! le acum să ne jucăm. Tu ești mama, eu sunt fetița. Ala-bala, portocala, cloc-boc, treci la loc...“.

Ala-bala, portocala...

Până când, într-o zi, mama nu s'a mai sculat din pat, și-a venit coana Leanca, mătușa, în casa lor și Zoica a fost ținută într-o odaie din care nu avea voie să iasă. O singură dată a fost adusă la patul mamei, și mama era cu părul despletit pe perne și avea obrajii subțiri și mâini subțiri și priviri triste. Mama i-a făcut cu mâna un semn și i-a zâmbit, cum făcea când pleca de-acasă și-o lăsa pe Păpușa ei singură. Pe urmă a fost scoasă Zoica de acolo și adusă la coana Leanca și coana Leanca, peste vreo săptămână, a îmbrăcat-o cu o rochiță neagră,

„Obraznico!“ îi spune mătușa, „iar pun mâna în părul tău!“— măcar că Zoica este de unsprezece ani.

„Te mojezi toată ziua și îți scoți zulufii din bere'ă“, o ceartă coana Leanca, măcar că Zoica are paisprezece ani și e la Externat.

„Așa făcea și mă-ta și ai văzut unde a ajuns...“ se cutremură coana Leanca atunci când o aude pe

fată cântând și când o vede făcând piruete prin casă.

Unde a ajuns mama ei? În mormânt. E mai bine în mormânt decât sub privirile de scorpie ale mătușei.

Când Zoica a mărturisit bătrânei că vrea să se înscrie la o școală de balet și că visul ei este să se facă dansatoare, coana Leanca a cufuit-o și i-a tras o palmă, cu toate că fata era de șaptezeci ani. Pe urmă, bătrâna s'a dus la biserică să se roage pentru sufletul răătăcit al nepoatei, care calcă pe urmele mamei, iar când a venit acasă n'a mai găsit-o pe Zoica.

Păpușa sburase cu două rochițe puse în ghiozdanul de școlăriță, iar coanei Leanca îi venea greu acum să vorbească, nu numai despre sora moartă, dar și despre nepoata fugită.

Ce-a făcut Zoica după aceea? Ce fac mai toate fetele care-și iau lumea n cap. Le poți însoți oare pe toate drumurile vieții care toarnă peste suflet, cenușă?

A trăit.

Cum?

Dar tu ești popă, ești judecător, să se destăinuie în fața ta?

S'a făcut artistă și ai întâlnit-o peste mulți ani, la grămadă, într'un varieteu, cu toate semnele oboselei sub fardul țipător, în lumina țipătoare a localului de petreceri.

Ai văzut cinematograful, întâia oară, în piața Sărin-dar. În fund, unde s'a ridicat Cercul Militar mai târziu, se bea lapte bătut, kelir Luchianoff, iar spre calea Victoriei era o pânză întinsă pe prăjini și se proiectau, seara, filme scurte la care lumea și cu deosebire copiii fugiți de acasă căscău gura. Spectacolul se desfășura fără taxă, fără scaune, fără bănci, onoratul public lungindu-se pe pietrișul mărunț. Într'acolo porneați pe inserate, voi copiii din mahalale, întâlnindu-vă cu alții din alte mahalale, și vă apuca aproape miezul nopții. Imaginile se proiectau pe pânză, fără legătură între ele, și vă înveselea cu deosebire una în care o femeie dregea pantalonii rupți ai unui băiat, desculț ca voi, fără să-l desbrace, ci răsturnându-l cu capul în jos și punându-i poponețul deasupra mașinei de cusut. Hohoteați, băteați din palme, și nu vă mai săturați urmărind scena care întruchipa în fond o reclamă a mașinilor de cusut „Singer”. Alta arăta un negru cu joben, cu dinții albi, scuipând o gheată și frecând-o apoi cu peria până îl treceau nădușelile. Pe urmă negrul râdea cu gura până la urechi: freca aceeași gheată, ușor, și se uita în ea ca într'o oglindă. Râdea, arătând o cutie rotundă, mare, cu cremă Cavalier.

S'a deschis, într'o zi, când erați în recreație, ușa clasei și a intrat prin ea un cap cu gâtul lung și cu nasul la fel. Ați privit cu nedumerire și pe urmă ați văzut că făptura avea și-o limbă lungă ca de un cot, pe care o mișca în dreapta și în stânga ca pe-o limbă de clopot. V'ați pornit pe râs. Atunci ușa s'a deschis mai mare și în prag s'a arătat un om cu un teanc de bilete în mână. A râs dimpreună cu voi și a făcut apoi pe seriosul și pe nedumeritul. Limba i-a ieșit iar din gură și a vârit-o repede cu palma, înapoi, așa cum ar fi vârit o batistă în buzunar.

Era actorul Montaureanu care umbla prin școli și plasa bilete de zece și cincisprezece bani pentru reprezentațiile lui, la Eforie sau la Circul Sidoli. Tu abia mai târziu, când ai început să-ți câștigi singur existența, ai putut să urci la galeria Naționalului, în matineuri, și să vezi pe Aristizza, pe Nottara, pe Liciu, pe Brezeanu și pe Toneanu. Să urmărești „Fântâna Blanduziei”, „Scrisoarea Pierdută” și „Punctul Negru”. Până atunci ai râs la Cinel-Cinel de Alecsandri și te-ai înfiorat la Moartea lui Vlad Țepeș de nu știi cine, în care îl recunoșteați după nas pe Montaureanu, fie în rol de comedie, fie în rol de dramă și care, ca să umple spectacolul, mai spunea un monolog cu vorbe în galop de te minunați cum poate să-i umble gura atât de repede.

Prin urmare, celé dintâi emoții ale artei, cum s'ar zice, el ți le-a dat. Oricum, gustul pentru teatru el ți l-a deschis, și-l așteptai să mai vină la școală și să lase bilete la cancelarie până când vă învredniceați s'aduceți bani de-acasă.

A doua zi și în zilele următoare, vă împărtășeați

impresiile, râdeași amintindu-vă comedioara lui Alecsandri, încercași reconstituirea monologului cu Drăgan, care a încăput pe mâna domnului comisar Becarian, și vă cutremurași încă odată evocând sumbra dramă cu Țepeș, neînțelegându-vă între voi dacă atunci când domnitorul a dat cu pumnalul în pieptul turcului, a dat într'adevăr și l-a omorât de-adevăr.

Ei da, peste câțiva ani, cu-o băncuță în mână, ai făcut coadă la ușa din stânga, a Teatrului Național. Acolo se duceau de mult, cu servitoarea sau cu o rudă mai mare, copiii domnului Arghiropol, pe care li vedeai mai târziu, dela cucurigu, în stal. Ei intrau prin ușile din față, pe unde intrau domni și doamne, care veneau cu trăsura și-i lăsa trăsura lângă scară, astfel că nu-i uda ploaia și nu intrau cu picioarele în zăpadă. Tu stăteai cu zeci și uneori câteva sute de școlari și ucenici și oameni săraci în stânga, îngheșuindu-te printre ei, împreună cu ei, bătând cu pumnii în ușa grea și încercând, cu răbdare pusă prea mult la încercare, s'o smu geți din balamale. În sfârșit, un om în uniformă, al teatrului, binevoia s'o deschidă și se ferea numai decât înlături, căci altminteri, în iureșul vostru, l-ași fi strivit. Incepea goana pe scară, câte două și trei trepte deodată, cu vreo două opriri la vreo două grilajuri de fier, unde controlorii vă cercetau biletele. Erau alții cu pași mai lungi și mai iuși de picior. Când ajungeai gâfâind, sus, cu doi nasturi lipsă la haină sau palton, cu pălăria sau căciula strâmbă pe cap, vedeai că băncile din față erau ocupate. Credeai tu și credeau și alții, poate

uneori cu temei, că oamenii teatrului băgau prin contrabandă pe unii prin alte locuri, în timp ce voi stăteai ca blegii, la ușa zăvorită. Destul că, multă vreme n'ameași, sau în fund unde nu puteai să vezi decât picioarele artiștilor și n'auzeai nimic, sau în părțile laterale unde, când erai în stânga, nu vedeai decât ce se petrece în dreapta scenei, iar când erai în partea cealaltă, știai numai ce a fost pe stânga. Nu putea s'ajungă până la știița lui Nottara sau a lui Brezeanu dorința ta fierbinte, dar mută, de-a veni mai la mijloc sau mai în față, ca să nu te doară gâtul strâmbându-l într'una după ei și să nu fii în pericol, tot plecându-te peste rampa de catifea, să cazii peste domnii și cucoanele de jos.

Pismuiaii cu deosebire persoanele din loji, unde ele stăteau, câte două sau patru, în toată voia, femeile mâncând bomboane și făcându-și vânt cu evantaiul, iar domnii stând, la spatele lor, în picioare, cu mâinile în buzunar și vorbind cu ele și râzând. Pismuiaii, firește, și pe cei din stal. Odată, pe când stăteai ca un cocostârc într'un picior, uitându-te peste balustradă, te-a văzut Tit și te-a arătat fratelui și surorilor lui și ți s'a părut că își bat joc de tine. Iți venea să-i scuipi drept în cap dacă ai fi fost sigur că-i nimeresti și că bătrânul Prenta, mai mare la galerie, nu te-ar fi dat afară.

După alți câțiva ani, erai figurant cu un leu de spectacol, paj al Constanței Demetriade, regina din Hamlet, și cetățean care-l aplauda pe Iancu Niculescu în Cașavencu, la întrunire. Vă recruta un bă-

iat frumos, elev de Conservator, Sorin, care a murit curând, tuberculos. El aduna, ca să împlinească numărul trebuitor, și olteni dela piață. Tot el vă îmbrăca în gioarse ferfenițite și vă instruia despre ce aveai de făcut în scenă. Vă examina apoi, încrunțat și răstit, regizorul Davidescu, totdeauna nemulțumit că Sorin îi aduce haimanale și precupeți.

Un figurant sau altul încerca la spectacol să se vâre mai în față, printre actori, dar se pomenea cu un nobil în catifea că-l trage de haină și-i șoptește printre dinți: „Treci mai în fund, în mă-ta!”.

Proprietăreasa voastră, baba Rada, vă închiriasse casa și curtea în care tata semăna porumb și fasole, iar pe margini pusese Floarea Soarelui. Era în el o pornire de țăran, care-i venea poate dela bunicii din Ardeal, și-i plăcea să cultive brazdele și să îngrijească pomii din fund, cu rod. Folos mare nu trăgea, însă îl bucura verdele din preajma casei și își întrebunța cu tragere de inimă timpul, săpând, punând sămânța, stropind, curățind copacii de omizi. Doar fasolea prindea bine gospodăriei și poate știuleții de porumb pe care mama îl fierbea vara sau îl frigea toamna. Altminteri, grăunțele de Floarea Soarelui erau ciugulite de vrăbii și copii, și tot copiii dădeau iama prin corcoduși și mere, mâncându-le înainte de a da în copt și îmbolnăvinduse deseori de stomac.

Baba Rada avea nepoți care învățaseră prin școli și se însuraseră cu femei bogate, față de care își tăinuiau obârșia și își țineau neamurile sărace la o parte. Cu toate astea, unul care era profesor și avea o nevastă cu moară în București și moșie în Moldova, o trimisese pe mătușă-sa acolo, pe lângă Botoșani, unde ea păzea la curte să nu fure argații. Multă vreme moșiereasa, care venea vara la

moșie, n'a știut că baba Rada e mătușa bărbatului ei, ci a crezut că e o femeie săracă și de încredere. N'ci după ce-a aflat, nu și-a schimbat atitudinea în legătură cu bătrâna, prefăcându-se că nu știe.

Bătrâna venea cam oda'ă pe an, să mai vadă ce mai e pe-acasă, în București, și să-și ia chiria. V'aducea pască, ouă și brânză. Se îngrișa mereu, că spunea că are toate pe mână și, văzând-o și auzind-o, viața la țară, la moșia nepotului și pe toate moșile, vi se înfățișa plină de fericire. Baba Rada stătea vreo săptămână, în care vreme vă înghesuiați în odaia din fund și'n magazie ca să-i lăsați ei odaia cin față. Se bucura că ai tăi au grijă de casă ca de-a lor, și pe urmă pleca și nu mai venea decât peste un an, spre toamnă.

A citit mama în gazete, într'o primăvară, c'au început răscoalele'n Moldova. Erau mai departe de locul unde știați că este baba Rada.

— Apoi că nu era dracu' al dracului să se lase oamenii mereu jupuiți! a răbufnit tata ascultând într'o seară când mama citea la lumina lămpii, ziarul.

A tresărit mama și v'ați strâns toți în jurul ei când ea a citit mai târziu că țaranii au dat foc la conacul moșiei despre care știați că e a nepotului proprietăresei voastre. Gazeta spunea că moșiereasa tânără a fugit, însă că pe bărbatul ei țaranii l-au bătut și l-au legat de un pom.

Încă în săptămâna aceea v'ați pomenit într'o noapte cu baba Rada, care venise dela gară cu-o

brică și cu o legătură de boarfe. Se închina și se trăgea de păr și avea priviri speriate și plânse.

— Pârjolul lui Dumnezeu! atât putea să spună când a venit, și abia în zilele următoare a fost în stare să vorbească mai pe'ndelete despre ce văzuse și prin câte trecuse.

Până la urmă ați priceput că prin multe ea nu trecuse, însă că nepoata ei a fugit călare și că nepotul, împotrivindu-se cu jandarmii din comună, a fost ciomăgit și dus la spitalul din Iași.

Era toamnă, târziu, cu fulguri în aer. Era un frig tăios. Te trimisese mama la Paraschiv să târguiești ceva. În prăvălie la teighea, se cinsteau în picioare câțiva oameni din mahala. Intre ei era un țăran deșirat de statură, cu-o zeghe peticită și cu o căciulă cât o oaie, pe cap. Era și căciula lui ruptă. Vorbea încet cu oamenii care îl ascultau și clătinau din cap. Ți-a ajuns o vorbă, „jandari“, în auz și ai zăbovit după ce făcuseși cumpărăturile, trăgând cu urechia. Omul ducea țuca la gură, tușea, hârâia din gâtlej și spunea mai departe.

Că a fost răscoală și la ei — însă unde n'a fost? Că s'au ridicat cu toții pentru dreptate. A tras armata. El a trăit prin păduri, o vreme. Când a ieșit după hrană cu alții, i-au prins jandarmii, i-au legat, i-au bătut și i-au trimis la Bârlad, unde a fost judecata. Lui i-au dat șase luni de pușcărie. A ieșit de curând. Unde să se ducă, dacă în satul lui s'a tras cu tunul? Să-l prindă iar jandarmii, să-l lege și să-l bată? Nu mai știe nimic de-ai lui. Și-a luat

lumea în cap și a venit la București să caute o pâine.

Oamenii îl ascultau și clătinau din cap. Duceau paharul la gură, îmbiindu-l și pe țaran.

Tu ai povestit acasă, întâmplarea.

Peste vreo două zile, l-ai văzut pe om la depoul de lemne d'n colț, crăpând cu toporul, buturugi.

Când căra pe la oameni o roabă cu lemne, oamenii îl opreau și-i dădeau o farfurie cu mâncare. Avea priviri ferite și era scump la vorbă.

În primăvară s'a pierdut urma lui.

Cobzarul era bătat „de la cut'e“. Adică aruncat în cârpe undeva și luat de Primărie și crescut la un azi! sau la femei sărace, fiindcă erau mulți copii pe care mame nenorocite îi lepădau ca pe mâțe sau pe căței, și puține locuri în azi'uri. Atunci Primăria îi dădea pe la casele unor femei, plătindu-le ca vai de lume, și ele îi creșteau cum se pricepeau și puteau, ca pe copii lor sau, dacă nu aveau inimă, ca pe niște făpturi pentru care nu le cerea nimănui vreo socoteală. Pentru ei Primăria dădea rufărie și îmbrăcăminte și șt'ai că sunt „dela cutie“ după cămășile aspre de pânză și după hainele sau rochițele vârgate ca uniforme de pușcăriașilor.

Unii aveau încă o rază de noroc, atunci când erau lăsați în pragul unei porți sau pe scara unei biserici. Se împiedca de ghemolocul mic sau îl zărea un om. Un om sărac. Fiecare cu pleșca lui. Unul găsește o pungă cu bani, altul o pisică, un câine sau un prunc de pripas. Stă în cumpănă, cu vietatea mică în brațe. S'o ducă la secție și să facă o declarație, și comisarul să stea și el în cumpănă până îi dă în minte să trimită copilul, cu un vardist, la Primărie? Se scarpină cu o mână după ureche și cu alta leagănă lighioana care s'a trezit și

scânțește. O duce la el, acasă. Unde mănâncă atâtea guri, poate să mănânce încă o gură. I-o dă nevastei, în brațe: „Uite, femeie, să nu zici că astăzi n'am ieșit cu dreptul înainte“.

Sunt oameni care, fără să fie înstăriți, simt nevoia unui copil. Nu au niciunul. Prea e pustiu în casă. Și sunt alții, bogați, sunt cucoane care au pisici, însă ar vrea să aibă și o mică făptură omească. Se duc la Primărie și, fără multe forme, capătă un copil. Copilul e „dela cutie“ și știe și simte, uneori, toată viața, ca pe o arsură cu fierul roșu, că a venit în lume, făcând mai întâi un popas pe un maidan, sau lângă un gard sau pe-o scară de piatră. Alteori, nu află niciodată, căci s'a trezit de când se știe, cu părinți iubitori, și-l chiamă ca pe ei.

Pe alții, îi urmărește osânda grea a soartei. Cu timpul se leapădă de ei și stăpânirea. Nu mai plătește întreținerea lor, iar oamenii la care cresc îi pun pe goană. Ei nu se întorc la Primărie, fiindcă știu că Primăria i-ar trimite la casele de corecție cu gardieni care îi sting în bătaie. Printre cei care hoinăresc prin oraș, dormind pe unde găsesc și mâncând pe unde apucă, vânzând ziare sau băgând mâna prin buzunare, goi și flămânzi și răi, clienți de pușcărie sau de spital, cei mai mulți sunt copiii „dela cutie“.

Cobzarul a fost crescut de moș Ioniță, cârpa-ciul, în coliba de pe maidan. Îi spuneai Cobzarul, poate pentru că el era oacheș la față, poate pentru că moș Ioniță era într'adevăr țigan.

Moș Ioniță trăia din potloagele pe care le puneă încălțăminteii oamenilor din mahala. Coliba lui se alcătua dintr'o singură odaie, mică, strâmbă, cu un singur ochi de geam, înlocuit cu'n petec de jurnal. În odaie te împiedicai de calapoade, de bancul pentru lucru, de scaunul cu trei picioare, de mașina de tablă și de patul fără saltea, acoperit cu o velință ruptă. Curtea lui nu avea gard, astfel că mahalaua o schimbase în maidan, ceea ce nu-l supăra pe cârpaci, fiindcă răscolea prin gunoaie și culegea cârpe, tablă, fier vechi. Făcea din ele o grămăjuie și pe urmă vindea grămăjuia altor țigani. Culegea și câte o gheată ruptă pe care o folosea pentru reparatul altor ghetete rupte aduse de mușterii lui.

Din primăvară până în toamnă, omul lucra afară, la ușa coșmeliei. Iarna, stătea în bârlog, cu lampa chioară, aprinsă foată ziua, în căldura și mai mult în fumăraia mașinii pe care fierbea o oală de pământ cu fasole.

O singură dată pe an, moș Ioniță se-arăta ochilor mahalalei ca o altă făptură. El făcuse războiul dela 77 și defila cu veteranii la Zece Mai. Chiar de n'ar fi vrut să se ducă, îl puneă cu sila comisarul pe drumuri, fiindcă îl ținea trecut în scriptele secției și avea ordin să adune pe toți veteranii din mahala.

Avea în ladă o redingotă verzuie, cumpărată de ani și ani dela hala de vechituri. Avea și o pereche de nădragi mai lungi decât măsura lui, astfel că-i

sumetea de două și trei ori. Avea și niște ghetete cu petece tănuite sub stratul gros de vax.

Trecea de dimineață, șoldiu, trăgându-și mereu pantalonii în sus, spălat și băb'erit. Pe pieptul redingotei se bălăbăneau medaliile.

— Uite-l pe moș Ioniță. Se duce la paradă, își dădeau oameni din mahala cu cotul.

Se ducea și se înapoia după amiază, târșâind greu picioarele, ostenit și flămând, mai strâmb, mai încovoiat, mai umil.

Chelului îi lipsește tichia și cărpaciului îi lipsea o gură pe care s'o hrănească, măcar că abia avea cu ce să-și ducă traiul. Ii lipsea. Ii lipsea, de bună-seamă, o făptură, altfel nu s'ar fi dus la Primărie să ceară un copil. Nu avea pe nimeni în lume. De când se pomeniseră ai tăi pe-acolô, îl știau fără nevastă, fără copii și fără neamuri.

L-a crescut pe băiat lângă el, în cocioaba cu fum și întuneric, hrănindu-l cu ce câștiga din meșteșug și îmbrăcându-l cu lucruri de căpătat, pe care nu le cerșea, însă pe care i le aduceau oamenii milostivi.

Cobzarul a învățat vreo două clase și pe urmă a fost dat afară dela școa'ă, căci moș Ioniță n'avusesse bani să-i cumpere cărți. Nici băatul nu avea trageră de inimă pentru învățătură, mai ales că băieții îi aduceau aminte că e „dela cutie“. Oco'ea și pe băieții din mahala, fiindcă și acșt'a se u tau la el mai de sus și nu uita u, la joc, să-și rădă de el.

Cobzarul era tăcut din fire. Stătea lângă bătrân,

și-i ținea de urit, în vreme ce acesta punea petec lângă petec, ghetelor desfundate și scâlciate. Bătrânul îl cuprindea în priviri de cloșcă iubitoare. „Mai du-te de te joacă, sufletul tatei“, îl imbia.

„Sufletul tatei“ se depărta, însă numai până la mormanul de gunoi unde răscolea cu un băț și pune la o parte o cărpă, o poicoavă, o custură.

S'a îmbolnăvit într'o vreme, și umb'a bătrânul prin vecini și cerșea, măcar că nu-i stătea în fire să cerșească, o cană cu lapte pentru băiat. A pierit coanei Leanca o găină și coana Leanca incredința pe toată lumea că i-a furat-o Ioniță cărpaciul. N'o credea nimeni, fiindcă oamenii știau că bătrânul nu se atinge de nimic străin. Inșă, trei zile, „sufletul tatei“ s'a hrănit cu o ciorbă de pasăre, care i-a dat puteri.

Avea nouă ani băiatul când și-a făcut singur o scripcă și a început să alerge după tramvaie, măcar că Ioniță s'a împotrivit. „Eu n'am nevoie de gologanii tăi, sufletul tatei. N'am eu grijă de tine? Tu mai așteaptă să crești și să înveți pe urmă o meserie bună“. Cobzarul gonea după vagoanele de tramvai și căpăta câte un ban de aramă și câte un sfârc de bici din partea vizitiului. „N'am spus noi, mă, că e pui de țigan și el?“ vorbeau între ei băieții care, când îl vedeau, îi strigau „baragladină“.

Cobzarul a spart scripca și nu s'a mai urrit de lângă bătrân. A pus mâna într'o zi pe-o gheată și a început s'o pingească. „Nu vreau, sufletul tatei, nu! glăsui Ioniță cu glas blând. Tu nu trebuie să înveți cismăria. Tu trebuie să faci altceva. Mai

așteaptă până te faci mai mare.” „Nu vreau să stau degeaba”, a rostit băiatul aruncând cu necaz cala-podul.

La vreo zece ani s'a apucat să vândă gazete. Aducea seara, bătrânului, câțiva gologani. Ioniță ofta și punea banii deoparte. Intr'o zi i-a adus un portofel cu o sută de lei: „L-am găsit”. I-a adus altădată un ceas și-a spus că l-a găsit. Câteva nopți, pe urmă, Cobzarul n'a mai dat pe acasă. Cărpaciul își frângea mâinile. Ce s'o fi întâmplat sufletelului tatei? Unde să se ducă? Pe cine să întrebe? Intr'o dimineață băiatul e adus legat de mâini. Avea obrazul cu vânătăi. Se uita în pământ, încruntat. Comisarul care-l adusese căută prin colibă și nu-i fu greu să găsească portofelul și ceasul. „Ah, gușter bătrân, va să zică tu îl trimiteai să fure? Se făcea că vinde ziare și băga mâna în haina oamenilor...” A plecat cu bătrânul și cu băiatul. Peste o săptămână au venit acasă amândoi, moș Ioniță mai strâmb din șale și mai încovoiat din spate, băiatul cu alte umflături și vânătăi pe față. „Neam rău puiul de năpărcă”, spuneau oamenii cu ură pentru copil și cu milă pentru moșneag. „Așa e cu aștia dela cutie”. Băiatul atât a putut să se desvinovățească: „Tăicuță, eu voiam să te-ajut”. Nu mai ridica ochii din pământ și-i era chipul mereu întunecat. Bătrânul ofta și plângea și nu-l do-jenea.

N'a trecut mult și Cobzarul și-a pierdut jarăși urma. Inșă, când a venit peste vreo jumătate de an, nu-l mai aducea cu mâinile legate un comisar.

Era sdrențuros și slab și cu râie pe el. Umblase de-parte și intrase la un cârciumar, slugă. Il muncea peste puteri, nu-i dădea de mâncare, inșă îl bătea, iar când băiatul și-a cerut simbria, prins de dorul pentru bătrân, stăpânul l-a gonit. „Voiam să te ajut, tăicuță”, a rostit iarăși în chip de desvinovă-țire, în vreme ce bătrânul ofta și-i freca mâinile bubeose cu apă și cenușe.

„Neam rău, neam rău”, se întăreau oamenii în credința lor, aflând de întâmplare.

— Dece nu-l pui pe goană, moș Ioniță? Spurca-tul ăsta o să-ți mănânce zilele”, i-au spus niște femei.

Bătrânul s'a uitat la ele cu durere:

— E copil bun. Eu știu ce știu. Ce vorbiți dum-neavoastră?

Și s'a depărtat cu mâhnire și supărare.

— Tăicuță, uite, nu-ți mai fac necaz să plec fără să știi, a glăsuțit băiatul la o vreme după aceea. Mă duc în lume. Da' să știi, tăicuță, că ai s'auzi de mine.

Pentru întâia oară din ochii încruntați ai copilu-lui au căzut lacrimi pe mâna cu noduri a bătrâ-nului. Bătrânul a oftat și a plâns și el.

— Eu gândeam să am un suflet pe lângă mine, i-a spus. Inșă dacă vrei să-ți cauți norocul, du-te. Am să mor singur.

N'a murit. Cobzarul avea vreo doisprezece ani când a plecat. Peste vreo cinci ani, un om dela Poștă îi aduce o hârtie să-și pună degetul pe ea și douăzeci de lei. „A primit un mandat”, aflară ve-

cinii, făcându-și tot felul de inchipuiri și dându-și tot felul de păreri. Bani erau de departe, dela băiatul pe care îl crescuse. Mirarea a fost și mai mare când, după alt timp, bătrânul primi treizeci de lei. A primit așa, mereu, bani când mai mulți, când mai puțini, și bătrânul începea să se înfiripeze mâncând mai bine și nemai tremurând iarna de frig. În ochii lui era mai mulă bucurie, măcar că, vorbind cu unii și cu alții, îl treceau lacrimile.

— Am știut eu că e un copil bun.

Mergea parcă mai îndreptat din șale.

— Norocul țiganului, începu să recunoască lumea în mahala.

Bătrânul nu mai vedea bine și îi tremura mâna. Cu toate astea, un vecin se m'nună când, aducându-i lui moș Ioniță niște troace să i le dreagă, cărpaciul rosti:

— Apoi, fără supărare, vecine, da' eu nu mai lucrez. Mi-ajunge decând tot pui polloage. Cu cât îmi trimite băiatul, pot să trăiesc.

„S'a urcat scroafa în copac”, fu încheierea țatei Nicul na, gândindu-se la norocul omului, la băiatul „dela cutie”, și la necazurile ei cu neisprăvite-e-i de odrasle.

Zece ani trecuseră dela plecarea Cobzarului în lume. Și într'o noapte, bătrânul auzi o bătaie în ușa cocioabei.

— Eu sunt, tăicuță!

I s'a părut lui moș Ioniță că visează, cum visa mereu de când băiatul își luase lumea în cap, visuri și bune și urite. Inșă acum nu era vis. Venise într'a-

devăr băiatul lui, băiat mare, voinic și cu haine curate.

— Am venit să te iau cu mine, tăicuță. Mergem departe, la Dorohoi. Acolo mi-am făcut rostul meu. Am învățat meșteșugul brutăriei și am brutărie și moară. Ți-am spus c'o să auzi de mine.

Dimineața, de vreme, două femei care ieșiseră în poartă și tăifăsuiau, l-au văzut pe bătrân mergând lângă un băiat tânăr, cu mustață mică și cu obraz smolit. Bătrânul șchiopăta, însă trăgea picio'ul ca în ziua când se ducea la parada de Zece Mai. Și, tot ca în zilele acelea, purta nădrag și redingota.

De-a-curmez:șul ușii cocioabei lui era bătut un drug, care a rămas astfel până într'o zi când veniră mai mulți oameni și făcură niște măsurători și pe urmă se apucară câțiva lucrători de dărâmară, din câteva târnăcoape, coliba. Mahalaua a aflat atunci că locul lui moș Ioniță a fost vândut și că moș Ioniță trăia la băiatul lui, în Moldova.

Tu plecaseși de mult de pe strada aceea și din mahalaua aceea. Inșă ai aflat de întâmplarea pe care gura lumii a mai înflorit-o, rămânând, totuși, destul de interesantă și fără ceea ce oamenii mai puseseră dela ei.

Pe lângă romanul-foileton, întâmplări din Capitală și lista morților, mama a cetit multă vreme în ziar și Lista Loteriei, urmărind numerele câștigătoare. Tutingjul a convins-o odată să cumpere a opta parte dintr'un loz, și pe urmă ea a avut grijă să cumpere optimea, făcând ce putea pentru bani și nădăjduind în taină că veți scăpa de sărăcie în acest fel. Omul e dator să încerce. Emoție și încredere în norocul propriu a stârnit în mahala faptul că dascălul Pandele a câștigat zece mii de lei. Și dascălul Pandele era un om sărac, astfel că nu se putea spune că banul la ban trage.

Mama a câștigat odată douăzeci de lei, cât o costaseră biletele până atunci la tragerea aceea, iar când numărul a ieșit cu cinci sute de lei, mama, descurajată, luase hotărîrea să renunțe la loterie, astfel că nu mai ridicase optimea.

A venit însă tata, într'o seară, cu o colivie frumoasă, rotundă ca un pavilion și în ea cu'n canar care părea un cocoloș mic de aur. Câștigase și colivia și pasărea la o loterie ticlujită în cârciumă, în sâmbăta când antreprenorul le făcea plata. Aveau la bina un zugrav tânăr, bun de gură, care se împărțea între binaua aceea și-o casă gata la care se făcea

numai o reparație și se schimba tapetul încăperilor. Zugravul a venit în cârciumă cu un pachet împăturit în cârpe și'n jurnale. „Ce ai acolo?” „O să vedeți”. A pus pachetul pe masă și, ca un scamator dela Moși a spus: „Una, două, trei!”, apoi l-a desfăcut. Era cârciuma plină de toți lucrătorii dela bina, care s'au minunat văzând colivia și pasărea. „Sunt ale mele, dar am nevoie de bani, așa că le pun la loterie. O sută de bilete, și doi lei un bilet”. Era bun de gură și vesel și isteț. Avea toate biletele pregătite în buzunar: „Uite o sută de bilete. Nouăzeci și nouă albe și unul pe care scrie câștigător”. S'au apucat vreo doi să cerceteze biletele. Erau într'adevăr așa. „Le pui în pălărie și cumpără fiecare câte vrea. Cine are noroc, se alege cu canarul și colivia”. Oamenii erau la câteva pahare și erau toți voioși. S'au uitat la pasăre: pasărea frumoasă și scumpă. La colivie: colivia, cum n'avea niciunul dintre ei acasă. A luat unul un bilet, alții au luat mai multe. Pentrucă mai rămăseseră, au mai luat câteva, până n'a mai rămas unul în pălărie

Tata n'a vrut, la început, să joace. Zugravul fanfaron nu-i era lui pe plac. Însă l-au îmboldit prietenii, astfel că a dat doi lei și a luat un bilet. Câștigător era tocmai acela.

Zugravul n'a mai venit, în săptămâna ce-a urmat, la bina, măcar că mai avea de lucru. Se știa despre el că e un stâlp de cafenea și că-i place să se țină mai mult de biliard decât de meserie.

Când a venit cu norocul acasă și ați admirat colivia și canarul, tata a spus în glumă: „La o colivie

ca asta ne-ar trebui și o casă mai ca lumea. Nu vedeți că pasărea nu se simte bine a.c.?" Intr'adevăr, pasărea ședea bosumflată, cu ciocul în pene și părea cu adevărat un ghemotoc de aur. Mai mult de o săptămână, însă, canarul n'a trebuit să stea în odaia care nu-i era pe plac, fiindcă v'ați pomenit cu trei înși: comisarul, zugravul și un domn. Zugravul era cu șapca pleoștilă pe frunte, lipit de umărul comisarului: și ai băgat de seamă că o mână a lui avea niște cătușe de sfoară, pe care comisarul le ținea în așa fel, încât să nu bată la ochi.

— Asta e! a spus domnul străin arătând colivia.

Tata și mama se îngălbeniseră, dar comisarul se uita încruntat la zugrav, nu la ei.

S'a lămurit treaba din două vorbe. Domnul era stăpânul casei unde lucrase hoțul, și stăpânul coliviei și al canarului. Derbedeul le furase, le adusese la cârcumă și le jucase la loterie. Se știa că hoțul este el, însă n'a fost găsit numaidecât.

Domnul a dat tatei treizeci de lei și a plecat cu colivia în brațe, iar comisarul a plecat cu zugravul.

Șt'ai despre un neam mai depărtat al tău, că este vânător, iar când te duceai acolo erai cuprins de respect și puținel de frică, văzându-i în sală, în cuier și dedesubtul cuierului, echipamentul: pușcă cu două țevi, ha'nă groasă cu guler din blană de vulpe, cartușieră, șapcă, tolbă și cisme. Te impresiona cuierul fiindcă era făcut din niște coarne mari de cerb care parcă stăteau gata să-ți intre în ochi. Avea și-un câine care, când se înălța pe picioarele dinapoi, era aproape de statura omului.

Când l-ai cunoscut tu, ruda aceasta era bătrână și avea renumele de bețiv clasa întâia. N'ai spus că în cuier atârnav și două bidoane pe care avea grijă, când pleca la vânătoare, să le umple de acasă cu țuică și să reînchiască provizia de două-trei ori, prin satele pe unde trecea. Putea să plece fără pușcă, însă nu fără ele.

Cutreiera prin pădurile și bălțile din preajma Bucureștilor, împreună cu un prieten al lui, vânător cu aceeași meteahnă ca și el.

Se spunea că, atunci când veneau acasă, pe două cărări și plini de glod, râdea mahalaua de se prăpădea. Venea uneori cu un iepure sau cu două potârniche, însă alteori toba lor era goa'ă. Ii luau ne-

vestele în primire și, până să-i descătărămeze și să-i desbrace, adormeau tun. Se spunea deasemenea că, luându-se prin sate cu petrecerea, trimiteau un flăcău sau altul cu pușca să vâneze pentru ei, ca să aibă cu ce se 'nfațișa acasă. Și se mai spunea — spuneau ai lui — că acest neam al tău a fost făcut odată de rușine, fiindcă niște afurisiți de țărani i-au băgat în tolbă, când el era afumat rău, un câine mort, călcat de o căruță.

L-ai cunoscut bătrân și numai cu păcatul băuturii. Avusese în tinerețe și altul: se ținea cu femeii. După ani și ani a aflat femeia lui că el și prietenul său, tacâm ca el, trăiau cu două surori din Plumbuita. Acolo își făceau vacul în zilele de sărbătoare, cu găini fripte, cu ghiveciuri la tavă, cu tot neamul femeilor în jurul lor. Se îmbătau în lege, iar un frate al femeilor avea îndatorirea să le bage cismele în baltă ca să se creadă că ei cutreieraseră prin toate glodurile, și tot el împușca pentru ei câte ceva ca să fie de probă la București.

Și-a făcut cineva din comună, care știa cine sunt vânătorii și unde își au hramul, pomana să-i dea de gol față de neveste, și acestea i-au prins în cumeetrie mare.

Dar dandanaua se 'ntâmplase demult, și când nevasta lui era în toane bune, istorisea cum au dat ele peste ei, cu țărăncile de gât. Satul a chiuit când nevestele și-au înșăcat bărbații și i-o urcat, cu ghionturi, în căruța care le adusese.

Dacă apoi, de rușine, oamenii au schimbat locul, nu putea să jure nimeni c'au schimbat și năravul.

Ai fost și tu vânător într'o vreme, însă de vrăbii, pițigoii și sticleți, cu praștia, cu cleiul și prinzătoarea. Te inhăitai cu alți băieți și vă duceai, iarna, pe câmpul lui Ciupitu, plin cu scaieți îmbrăcați în zăpadă. Il întâlneai acolo, câteodată, pe unchiul Niță, care era meșter în meseria de păsărar, având lațuri presărate cu iscusință. Cum stătea, la pândă în zăpadă, cu barba crescută, cu-o căciulă ciobănească, plesnită, și se părea că este călugăr sau haiduc. Avea un ciur lângă el și în ciur băga păsărelele care cădeau în capcana meșteșugită.

Pe voi vă lua la goană, fiindcă îi stricați rostul, sperind stolurile de păsăruici, care se așterneau, flămânde și înțepenite de frig, pe câmpul cu scaieți. Deși te vedea bine, se făcea că nu te cunoaște. Nu putea să fie însă el stăpân peste toată întinderea, așa că vă rămânea un crâmpei de loc unde vă făceați mendrele. Puneai câteva nujele unse cu clei printre ciulinii, și o colivie cu prinzătoare în zăpadă. De departe, pitulați pe vine, suflându-vă în pumni, pândeați. Cădea un pițigoii, un scatiu, un sticlete. Cele mai multe care se incurcau în clei și dădeau orbește în prinzătoare, erau vrăbiile, ca mai lacome și mai proaste. Cu pițigoii n'aveai ce face. Până la urmă le dădeai drumul, fiindcă se spânzurau în colivie. Ei nu voiau să fie captivi. Rămâneați cu scatiu și sticleții care, de cele mai multe ori, erau bătrâni și nu mai cântau. Mâncau de pomana grăunțele de cânepă. Era o nedumerire pentru voi, cum de, la unchiul Niță, cădeau numai păsări tinere, cântătoare, și la voi nime-reau numai băbuște. Folosul adevărat îl întruchipau

vrăbiile, fiindcă, într'ascuns, ferindu-vă de părinți, le suceați gâtul, le curățați de fuigi și le mâncați fripte în jar.

Vânători de vrăbii erați și'n restul anului, ochindu-le cu praștia pe garduri și pe sârmele de telegraf.

Când ai încercat o mare mâhnire și te-ai lăsat pentru totdeauna de vânătoare, n'a fost nici după ce spărseseși un geam, nici după ce te-a fugărit un drumeț, căruia îi găuriseși cu piatra, pălăria de paie. A fost când, fără vrere, praștia ta a lovit un pui de rândunică și puțul a căzut de pe stâlp și a murit în mâna ta după ce te privise cu ochi umezi și triști. Parcă te muștra că l-ai ucis. Și te-au muștrat zeci și zeci de rândunici care, ca la poruncă, s'au înșiruit pe sârmele de telegraf, cercetându-te cu clătinări din căpșoarele negre și cu ciripiri neîntrerupte.

Multe nopți ale tale au fost tulburate în v's de stolul rândurelelor care se tânguiau și te dojeneau aspru. Și în multe nopți te-ai trezit simțind în palmă trupul micuț și cald al puțului ucis, care te privea cu ochi îndurerați și triști.

Era un cântec pe vremea ta, și nici vorbă că-l spunea vreun actor la grădina Rașca sau Blanduzia. Il cântai cu băieții, iar tălcul i l-ai prins ceva mai târziu, în ziua de alegeri:

*Eu sunt Jean dela Obor
Junimist conservator.
Cu porunca dela Nașul
Am speriat tot orașul.*

Cât au ținut alegerile, a fost, în orice caz, speriată mahalaua ta, iar dinspre Tunari, unde era secția de votare, se auzeau până în strada voastră strigăte și lătrături de câini. Ți-a spus mama, fiindcă nu învățai, să rămâi pe lângă casă și, tocmai pentru că te-a sfătuit astfel, te-ai furișat acolo. Însă, lângă strada Leonida a trebuit să te oprești, deoarece un lanț de oameni și niște jandarmi împiedicau trecerea mai departe. Erai mic și nu te luau în seamă și căscau ochii ca la un spectacol cum nu mai văzuseși până atunci. Pe jos zăceau afișe mici, iar pe pereții caseilor și pe garduri erau afișe mari cu nume și cu chituri de oameni grași, bărboși. Printre cei care alcătuiau lanțul de-a-curmezișul străzii și printre cei

care stăteau în pâlcuri pe lângă ei, erau oameni din mahalaua ta. Erau și alții, cu bastoane grele, noduroase, unii fijoși, alții veseli și vorbind tare. Printre ei, în neastâmpăr, cu pălăria uneori pe ceafă, alteori peste ochi rupând lanțul și îndreptându-se grabnic spre școală, pe urmă revenind și împărțind câte ceva dela om la om, dela grupă la grupă, Cazangii aveau aer de comandanți.

S'a oprit o birjă, și pe pernele ei ai văzut o burtă mare și un domn cu barbă mică albă, cu obraji roșii, cu pălărie tare pe cap. Oamenii au înconjurat trăsura ca dulăii, încruntând privirile, schimbându-și ciomegele dintr'o mână într'altă. Dar unul dintre Cazangii a venit repede și, când era la câțiva pași, s'a descoperit, a luat poziție ca de militar și a săltat bastonul în sus, răcnind:

— Trăiască conu Iancu!

Toată lumea și-a scos pălăriile de pe cap, le-a fluturat în aer și a răcnit:

— Trăiască conu Iancu!

Domnul din trăsura a vorbit ceva cu cei trei Cazangii, care stăteau la distanță, respectuoși, pe urmă a mulțumit oamenilor cu un zâmbet și o ridicare a pălăriei, și lanțul s'a rupt făcându-i loc să treacă spre secția de vot.

Dece nu spui că, înainte de ziua aceea, se mai întâmplase ceva în mahalaua ta? Că, într'un rând, pe înserate, conu Iancu a mai trecut pe străzi și s'a oprit la porți și a stat de vorbă cu oamenii și a dat mâna cu ei, bătându-i pe umăr și mângâindu-și barbișonul. Il urmau Cazangii care, de data aceasta,

urmau și ei pilda lui conu Iancu, arătând mahalagiiilor mare prietenie. Il mai urmau și alții. S'a fâstâcit țafa Niculina, când candidatul i-a spus niște glume, făcând cu ochiul celor din jurul lui, și sărutându-i mâna. Vreun an de zile, Gura Mahalalei povestea cu emoție, întâmplarea. Pe urmă s'a aflat că în seara aceea, a fost petrecere mare la Cazangiul care era cu cărciuma și că acolo conu Iancu a cinstit cu oamenii și a jucat sârba.

A venit în altă zi în mahala și conu Nicu, mic și negricios, cu țacălie sură, cu ochi de viezure. Era rivalul conului Iancu, și-l insoțeau domnul Arghiropol, domnul Petrescu bărbatul directoarei tale dela Ghica-Vodă, Paraschiv cărciumarul și Popa Bradu. Se oprea și el pe la porți și intra cu oamenii în vorbă și-i întreba cum trăiesc, ce nevdi au. Unul, lângă el, tinerele, însemna într'un carnet, iar conu Nicu îi bătea pe oameni pe umăr, incredințându-i că are grijă de ce i-au spus. Pe copii îi mângâia pe păr și le dădea câte un gologan. Clipea mereu din ochi cu înțeles și-și mângâia bărbuța, apoi vorbea încet cu cei din jurul lui și clătina din cap.

A fost neliniștită mahalaua, atunci, fiindcă se brodisse ca și conu Iancu să fie prin locurile acelea. „Să vezi ce-o să iasă când s'or întâlni. Iese dandana mare”, își spuneau oamenii. Până la urmă s'au întâlnit, s'au măsurat din ochi, insoțitorii lor au făcut la fel. Inșă rivalii s'au apropiat, și-au dat mâna și s'au îmbrățișat, râzând cu hohote și arătându-și semne de mare prietenie. Figurile celor din preajma lor s'au luminat și au început și ei să-și vorbească.

Fîndcă acum, în ziua de alegeri, conu Iancu Brătescu z'is Decalitru era candidat al guvernului, iar conu Nicu Fleva se afla în opoziție, alegătorii acestuia erau snopiți de oamenii Cazangiiilor. La alte alegeri se întâmpla dimpotrivă.

L-ai văzut și pe conu Nicu venînd să cerceteze cum merge votul, însă oamenii care stăteau ca du-lăii, țineau mâinile în buzunar, iar Cazangiii se întorseseră cu spatele. Ai auzit nișe huiduieii când trăsura s'a depărtat.

Ai văzut cum alegătorii se îndreptau spre școală după ce Cazangiii le cercetau hârtiile. Unii treceau mai departe. Alții erau opriți. Incepea gâlceava. Și deodată o palmă sau un baston se lăsa peste capul omului și-l turtea. Pe el tăbărau și alții. Omul o lua, iepurește, la goană, ori se târa pe lângă uluci, țîndu-se de șale. Tot astfel se întâmpla și cu unii care se înapoiau. Ori schimbau glume cu cei de pază, ori se pomeneau împresurați și tăvăliți.

După ce s'au mântuit alegerile și s'a cunoscut votul, conu Iancu a fost purtat pe brațe prin mahala de o mulțime de oameni. După ei, vă țineai voi, copiii. În frunte, călcau încrunțați și mândri, Cazangiii. Tot în frunte era și o fanfară căreia mahalagiii îi spuneau „Șapte găște”.

Boala n'a venit din Țigănie, și e foarte ciudat că, în tot timpul cât ea a bătuit, cuibărindu-se prin toate casele, nu s'a întâmpat niciun caz la țigani. Tot așa de ciudat e că întâi s'au îmbolnăvit de scarlatină copiii domnului Arghiropol. Pe urmă țata Niculina a spus mamei că Tică al ei bolește de trei zile, cu gâlci și fierbințeli. La vreo săptămână ea se bătea cu palmele peste obraji, vestind că sunt la pat și copiii ceilalți ai ei care dărdăie sub velință și au buzele arse. În vremea asta se plîngeau mamele de pe strada voastră și din celelalte străzi că le sunt odraslele bolnave. Pe Tică, țata Niculina l-a prins cu corcoduși crude în buzunar, când el s'a sculat într'o dimineață în friguri și întâi l-a bătut. A aruncat corcodușele în curte și le-au mâncat ceilalți copii ai ei. Alții fuseseră la gârlă, alții se jucaseră, se încălziseră și băuseră apă rece. Umblaseră cu boala în trupul lor și-o dăduseră altora. Dar copiii domnului Arghiropol, care nu veneau în atingere cu copiii din mahala și care nici fructe crude nu mâncau, nici în apa cu mușiță din Tei nu se scăldau, nici la doniță nu se repezeau să-și potolească setea? Și cum de, mai întâi, se îmbolnăviseră ei?

Te-ai îmbolnăvit și tu și s'au îmbolnăvit și ceilalți copii din casa voastră. Ce putea să facă mama decât să se uite la voi, pierdută, să vă dea ceaiuri de mușeșel și să vă oblojească în pat?

La domnul Arghiropol venea doctorul de două ori pe zi, și doamna Arghiropol umbla cu un halat alb pe ea iar servitoarea lor se ducea mereu la farmacie. Prin celelalte case umbla baba Ghioala care strivea gălcile copiilor cu coada lingurii și folosea toate descântecurile ei cu cărbuni stinși în apă, cu treceri peste prag, cu scuiături în vânt. Avea de lucru și popa Bradu, la care veneau femeile pentru rugăciuni, ca boala să plece dela ele și să se cuibărească în alte case.

S'au auzit țipete într'o zi: muriseră Poștarului doi copii. În sgâlțâitul frigurilor, ai tras cu urechea când mama spunea tatălui tău că și pe alte străzi au mai murit copii.

S'a iscat, la vreo săptămână, o mare spaimă în toată mahalaua. Umbla din casă în casă o comisie sanitară, turna cu tulumba acid fenic pe jos și pe pereți și insemna într'o condică numele copiilor bolnavi. Când, peste trei zile, a venit o dubă să-i ridice și să-i ducă la spital, sanitarii n'au mai găsit nici jumătate din numărul bolnavilor. Mamele îi înfășuraseră în broboade, ducându-i pela neamuri, prin alte locuri. „Nu dau copilul meu pe mâna felcerilor, pe mâna măcelarilor!” spunea câte una cu dârzenie și cu infrițoare.

Voi și alții ați fost duși la Spitalul de copii de lângă Capul Podului. Vă ținea câte doi și trei într'un

pat, fiindcă nu erau locuri. Și pe băieți și pe fete vă tunsese un sanitar și vă băgase în apă fierbinte o femeie care se răstăia la copii. Vă îmbrăcaseră în halate sdrențuite, mult prea lungi și prea largi pentru voi. Vă îndopau cu prafuri amare și cu ceaiuri neîndulcite. Un doctor trecea, dimineața, pe lângă patul vostru, însoțit de oameni tineri și de fete în halate albe. I se spunea câte ceva și el mormăia și trecea mai departe, cu alaiul în urma lui. Copiii cu capetele ca niște căpățâni mici de varză se uitau după el, speriați, și abia după ce ieșea din încăpere îndrăzneau să-și tragă răsuflarea. Alte două prilejuri de spaimă erau când, dimineața și pe inserate, îngrijitoarea le lua temperatura, băfând pe câte unul care nu ținea bine termometrul. Cât aveau drăcia la subțioară, nici nu cutezau să clipească, temându-se ca nu cumva să-i muște.

În restul timpului, se sbăteau în fierbințeli și plângeau. Copiii mai mici făceau pe ei, iar îngrijitoarele îi certa și le da o palmă peste cap, amenințându-i că-i bagă cu nasul în murdăria de pe cearșaf.

Amuțea un copil, cu ochii sticloși. Îl ridica îngrijitoarea într'o pătură și nu-l mai aducea înapoi.

Părinții pândeau toată ziua la gard, afară, până să aibă voie să intre în spital. Unii veneau cu o sticlă cu lapte, alții cu o strachină cu iaurt, alții aduceau o găină fiartă, alții tocană sau ciorbă de fasole. Se agățau de un îngrijitor sau de-o îngrijitoare, pe care îi vedeau prin curte, rugându-i să le ia lucrurile aduse și să le dea copiilor. Unii erau refuzați, altora li se luau pachetele, și pachetele se împărțeau între oamenii din spital.

Era în salon un băiat cam de-o seamă cu tine la care boala fusese mai ușoară. L-ai auzit pe doctor hotărînd, după ce se uitase la foaia care era la capul patului, să-i dea drumul peste două zile. Băiatul nu mai stătea în pat și era vesel, și dela fereastră a văzut-o pe mama lui care se uita printre zăbrele. Poate mama lui s'a rugat mai tare de un om, poate i-a dat vreun pachet cu tutun — atîta numai că băiatului i s'a adus pe furiș niște carne friptă, brînză și mere. El s'a năpustit asupra bunătăților, căci îi era foame, însă pînă seara l-a întors boala și a doua zi doctorul răcnea la cei din jurul lui, arătînd spre băiat.

N'au murit toți copiii din mahala pe care mamele li ascuseră când venise duba să-i culeagă și n'au scăpat toți cei ce fuseseră luați la spital. Triumfa lața Niculina care îi ținuse pe-ai ei în pod și dăruise babei Ghioala o pereche de papuci rupți. Căuta să afle cine a avut gîndul rău să aducă pe capul mahalalei comisia sanitară, ca să-i facă o prafură. Pe copiii ei, și mai ales pe Tică, după ce se făcuseră bine, i-a mai bătut odată, să se învețe minte și să nu-și mai umple buzunarele cu corcoduși.

Cînd erau mici, fetele voastre semănau cu niște băiețoi. Luau parte la toate jocurile, se cățarau pe garduri și prin pomi cu mai multă sprinteneală decît voi, știau și spuneau tot atâtea vorbe urâte și se băteau cu voi și vă băteau. Doar că aveau cozi și rochii lungi, urite. Era în socoteala mamelor că o fată trebuie să se îmbrace pînă la glesne, măcar că le lăsau să umble cu picioarele goale, și le speriau că dacă nu se lasă cu cozile strânse pînă le usturau ochii, rămîn chele ca Măndica bețiva. Impotriva păduchilor le ungeau, după spălătura de Sâmbătă seara, cu gaz pe cap, astfel că fetele miroseau a petrol săptămîna întregă.

Mîncau bătaie acelea care, pe la zece-unsprezece ani, începeau să slăbească strînsorea cozii și să-și tragă un mic zulf pe frunte: „Vrei s'ajungi ca Zoica a coanei Leanca, nerușinato?”

Erau culcate pînă la zece ani în pat, laolaltă cu frații lor, și diferențierea începea cînd fetele erau puse la treabă. Băieții puteau să mai bată maidanul. Fetele erau apucate de păr și aduse acasă unde trebuiau să legene pe copiii mai mici, să care apă dela cișmea, să curețe cartofii. Erau mame mici care uneori trînteau câte un pumn pruncilor din copale și gospodine mici care tînjeau cu ochii la stradă unde

frații lor, și mai mici și mai mari, și toți ceilalți băieți, își făceau de cap.

Nu prea erau date la școală și mai totdeauna erau oprite să meargă înainte de a ajunge până'n ultima clasă. Ce nevoie au să știe carte? Dacă nu sunt gheboase, svăpăiate și leneșe, găsesc ele mai târziu un bărbat care să le dea de mâncare. Ia, mai bine să știe cum se coase o hanță, cum se pune o iahnie la foc și cum se ține mătura în mână!

Mai multe fete într'o casă însemnau griji mai multe. Când femeia îi făcea un băiat, omul se îmbăta de bucurie. Dacă venea o fată și apoi încă una, se îmbăta de necaz. Griji mai multe cu ele. Să le înghebezi o zestre, să stai cu ochii în patru să nu-ți faci vreo pozna când se măresc, să aibă noroc de un bărbat care să nu fie nici nătăntol și nici să le frângă oasele în bătăi, să nu te pomenești că-ți vin la un an după nuntă pe cap și rămân ca o pacoste cu'n mormoloc în brațe.

Pe la doisprezece ani se schimbau deodată cum se schimbă, peste noapte, bobocul într'o floare. Nu mai erau băiețoi uriți de până atunci. Deveneau timide și frumoase. Nu mai umblau desculțe. Le dădeau voie mamele să-și mai scurteze rochiile, ba chiar se bucurau când fetele se pricepeau să-și facă dintr'o vechitură a mamei o rochiță ca lumea. Inchideau ochii mamele și când fetele își aduceau părul mai pe frunte și-l găteau cu o panglică. Să nu le prindă însă cu pudră și foiță roșie pentru buze. că al lor este dracu! Bătaie mâncau fetele și când erau în pragul măritişului.

Cele mai multe porneau să meargă la lucru, la tipografie, la fabrică, începând să fie de ajutor în casă. Oricum, nu mai erau nevoiți părinții să poarte grijă pentru îmbrăcămintea lor. Acolo fetele se desghetau mai mult. Altele erau date la modiste, la croitorie, dar, ca și cu școala, nu puteau să facă anii uceniciei. Aflau mamele că stăpânele fetelor, în loc să le învețe meseria, le țineau la copii, le puneau să facă treabă de servitoare și le cărau cu cutia pe la cliente. Și-apoi nu le plăteau nimic. Dacă e vorba să rupă încălțăminte și să slugărească la altele, mai bine stă fata acasă și îi ajută mamei.

La cincisprezece, la șaisprezece ani aveau voie să iasă la complet. Cu băieții vorbeau numai în taină, uneori cu complicitatea mamei și totdeauna cu teama să nu afle frații mai mari. Ei își păzeau surorile și le băteau sdравн când le prindeau în umbra ulucilor cu vreunul, și-l cotonogeau și pe băiat.

Ce frumoase erau fetele voastre atunci, sprintene în mișcări, cu obraz fraged, cu ochi care oglindeau apele tinereții! Trăiau o primăvară, două sau trei. Și iarăși se schimbau și nu mai era neastâmpăr în ele și nu mai răsuna râsul lor ca un gălgâit de isvor.

Șaisprezece, șaptesprezece ani...

Se măritau sau erau măritate. După optsprezece ani erau socotite pietre în casă, fete bătrâne. Descopereau părinții că fata lor n'are noroc, sau e prea svânturatică, sau e o toantă, și deaceea nu o ia nimeni, îi făceau zile amare, mai cu seamă dacă fata nu dădea semne că se grăbește sau arăta că nu-i este pe plac unul ori altul. „Vrei să îmbătrânești la ușa

mea? o certa mamă-sa. Du-te dracului, că mai ai încă două surori care din cauza ta rămân nemăritate. Vrei un ofițer? Să fii bucuroasă că te vrea băiatul fără zeste!”

Se mărita și, până într'un an, avea un copil. Până peste trei ani, umbla cu unul în brațe și-o trăgeau doi de poale. Nevoile alungaseră amintirea tinereții scurte. Bărbatul era necăjit și el de câte trebuiau pentru casă. La scurt timp după nuntă a bătut-o, fiindcă ea era frumoasă și încă veselă și lui i s'a părut că gândul ei e tot la complet și la dracu. Acum, când e mereu cu burta la gură, o injură și zăbovește seara la cârciumă. Ea are douăzeci, douăzeci și ceva de ani. S'a urât. N'o mai deosebești de femeile mai vârstnice. S'a făcut rea. Plânge plodul în brațe. Trag de ea ceilalți doi. „Plesnir-ați!” le spun, și-i e necaz pe ei și pe viața care a prins-o prea devreme în horă, o altă horă decât aceea în care jucase fericită, nepăsătoare, un an sau doi.

Pe urmă se resemnează și, la treizeci de ani, cu patru-cinci copii, e femeie bătrână. Tinerețea a fost de mult, odată, sau poate niciodată.

O stradă din mahalaua ta purta numele îndeletnicirii lor: strada Birjarilor. Ba erau două străzi: Birjar i Noi și Vechi, așezate la depărtare destul de măricică, însă aceasta care da în Fănari le tusese totdeauna cvartir. Avea casele și mai cu seamă curțile altfel decât toate celelalte pe care le vedeai: garduri înalte, prin care nu răzbea nimic, poartă mică, îngustă, cu prag înalt, curte largă, pietruită și, în fund, casele vopsite în verde sau a:bastru, cu obloane de lemn. Tot în curți grajdurile, mai înalte și cu mai multă lumină decât locuințele pentru oameni. În unele curți, în loc de grajduri, erau atelierele de construit trăsurile, de reparat, de potcovit. Și era strada liniștită ca un spital sau ca un cimitir. Era și cea mai curată, fără gropi, fără praf și noroaie.

Treceai stăpânit de sfială, trăgând cu coada ochiului în lăuntru așezărilor. Recunoaște că sfiala ta cuprindea și puținică frică, altminteri n'ai fi mers atât de cuminte numai prin mijlocul drumului și n'ai fi respirat cu ușurare când te depărtați de acolo.

Era pentru voi, copii, un loc înfășurat în mister. Auziserăți ceva dela ai voștri și împlinise restul închipuirea voastră. Scopiiți înfășău o lume deosebită, cu obiceiuri pe care nu le lămuriseră bine nici cei mari, dar care, netulburând viața altora, nu era

la rândul ei tulburată. Nu se amestecau cu ceilalți, însă nici nu arătau îngâmfare sau vrăjmășie, astfel că lumea le răspundea cu aceeași bunăvoință.

Aveau chipuri de băbuțe sbârcite și parcă același număr de ani, cu toate că unii erau tineri de tot, iar alții erau cunoscuți de zeci de ani prin părțile acelea. Și vorbeau toți cu glasuri subțirele, de parcă ceea ce rosteau se înșira ca boabele mărunte pe-un fir de ață. Erau între ei și bogați și săraci, cunoscându-i pe unii și pe alții după livrelele și șepcile lor, unele strălucitoare, altele amărâte. Ai fost mirat, și ai întreat-o pe mama, și mama a ocolit răspunsul, că nu vedeai printre ei nicio femeie. Ai fost mirat, și iarăși n'ai primit răspuns, că nu aveau copii de vârsta voastră, care să se joace ca voi, dacă nu împreună cu voi.

Birjile și cupeurile lor, cu roți îmbrăcate în cauciuc, purtau lumea bogată a orașului la plimbare și la petreceri.

Auziseși de Mișca și îl văzuseși și chibzuseși că el e mai mare peste scopiți, întrucât avea cupeul cel mai frumos, caili cei mai mândri, biciul totdeauna împodobit cu o fundă albă, livreaua de catifea cea mai strălucitoare. Mișca era înalt, voinic și nu se despărțea de biciul lui nici când mergea pe jos, cercetând fiecare curte și fiecare casă ca un fel de dregător al lumii de pe strada Birjarilor. Când se supara de ceva sau pe cineva, plesnea din bici și vocea lui subțire devenea răgușită, iar ceilalți își puneau mâinile pe piept și se încovoiau cu capul în pământ. Mișca era birjarul tocmit la nunțile și înmormân-

tările mai mari și cupeul lui era cel mai gătit când se dădeau la Șosea bătăile de flori.

Spuneau ai tăi, și aveau dreptate, că el și alți birjari cu trăsuri și cupeuri cu arcuri moi, cu perne ca de puf, cu arnăsari voinici, erau plăți cu luna de boieri să-i plimbe pe ei și pe cucoanele lor de dimineața până seara.

Dascălul Pandelescu era un om potolit, care ținea două surori rămase fără bărbați, însă cu câte doi și trei copii fiecare. Surorile erau gâlcevitoare și-i numărău gologanii câștigați la biserică și-l luau de scurt când îl cinsteau oamenii la cărciumă. „Eu nu m'am însurat ca să nu am pacoste pe cap și mi-a dat Dumnezeu două soacre”, răbufnea el. Nu ducea la băutura, astfel că se muia din două țuici, și atunci începea să cânte pe nas, bisericeste, și se îndușă de viața lui pustie, uitându-se mereu, peste umăr, spre ușă să nu-l prindă vreo viespe de soră cu paharul la gură. „Nu mă pricopsesc eu odată — avea obiceiul să spună, jumătate cu năduf, jumătate cu vioșie — că iau un birjar și mă plimb toată ziua cu el prin mahala. Să vedeți că-l îmbăt și pe el...”

Scopiții nu erau băutori. Nu le îngăduia credința lor, așa că vorbele dascălului Pandelescu păreau rostite în vânt, potrivite cu felul său de-a fi când o lua la măsă.

Minunea s'a întâmplat când a câștigat zece mii de lei la loterie. S'au întâmplat, la drept vorbind, mai multe minuni în ziua aceea. întâia, că surorile tăbăcirând pe el să-i ia banii, și-a adus aminte de toate necazurile pe care le îndurase cu ele și le-a dat cu

capul de toți pereții. Era treaz în momentul acela, însă atât de pornit în răscolirea lui, încât femeile au crezut că fratele lor și-a pierdut mințile din cauza norocului ce a dat peste el. Pe urmă, da, cu toți banii la el, a intrat în cârciumă și a cinstit pe toți oamenii de acolo și a mai chemat și de pe drum. Pufăind pe nas, a plecat și a fost văzut peste vreo două ceasuri tolnănit pe pernele unei trăsuri cu un scopit pe capră. Dar, până să înceapă să arate că și-a împlinit visul în întregime, poposise de bunăseamă prin alte locuri, la alte cârciumi, și-l făcuse și pe scopit să calce obiceiul credinței lui. Erau amândoi turtă, dascălul Pandele în birjă și scopitul pe capră. Lumea a ieșit de prin case și de prin curți, nevenindu-i să-și creadă ochilor. Dascălul Pandele cânta cântece bisericesti, iar birjarul îi ținea isonul cu vocea lui subțire și răzând cu figura-i de babă și bălăbănindu-se într-o parte și alta, gata să cadă.

S'au oprit și la Tache și s'au cinstit din nou și se adunase toată mahalaua la ușa cârciumii și se minuna și râdea. Când dascălul Pandele a dat cu ochii de surorile lui, care veniseră și ele, pocăite, cu ochii plânși, el i-a spus ceva scopitului și scopitul, voios la culme, țipând ca un copil, a luat biciul și le-a gonit

Au pornit, s'au depărtat, nu se știe pe unde, și iar au mai venit. Căii mergeau acum în voia lor, căci birjarul adormise pe capră. Ațipise pe perne și se trezea din când în când, și dascălul Pandele.

Târziu în noapte, el a fost coborât în poarta casei și dat pe mâna surorilor, dintr'o brișcă jerpelită de

la Barieră. Era moale ca o cârpă, neinstare să deschidă ochii și să spună o vorbă. L-au cotrobăit femeile, s'au luat cu mâinile de cap, văzând că din banii dela Loterie lipseau vreo șapte sute de lei, și l-au trântit ca pe-un buștean pe pat.

În afară de întâmplarea aceasta, niciun alt vânt de furtună și de grea tulburare peste strada Birjarilor. Scopiiți aflaseră târziu despre blestemăția unuia din ai lor. Mișca șulerașe biciul pe deasupra capului plecat al tuturor, țipase la ei și le dăduse poruncă să pornească în căutarea blestematului care li făcuse de rușine. Au plecat îndată, în iureș, trăsurile și cureurile, răscolind toate mahalalele, fără să le treacă oamenilor prin minte că ereticul, cu mușteriu lui, era aproape sub nasul lor, în Bariera Moșilor.

Când au dat peste el, l-au trântit în trăsura și l-au adus la el, la aspra judecată. Pe dascălul Pandele și-au făcut pomană oameni care îl cunoșteau, de l-au aruncat într'o brișcă și l-au trimis acasă.

În afară de întâmplarea aceasta, niciun alt vânt nu a mai bătut peste viața tainică și tihnită a scopiților. Așa însă cum era strada în cuprinsul căreia trăiau retrași de lume, aveau la cimitir, la Pătrunjel, un loc anume pentru odihna veșnică. Era o alee lăaturalnică, păstrată curat, cu cruci mari și candelă aprinse totdeauna.

În zilele de Paști veneau acolo, la ai lor, și se așezau lângă morminte, pe iarbă verde. Intindeau ștergare albe pe care puneau cozonac și ouă roșii, și ciocneau ouăle și tăiau cozonacul în felii, și mâncau între ei.

Se leagă de Expoziția din Dealul Filaretului o întâmplare pe care n'ai avut curajul s'o povestești acasă, fiindcă multă vreme ai tăi n'au știut că te încumetaseși să străbați singur jumătate din oraș pân'acolo. Însă tot ce văzuseși, furnicarul de lume, prăvălirile cu o barcă dela înălțime, în apă, celelate prăvăliri, acestea caraghioase, de-a-lungul unor scânduri care lunecau și aveau din loc în loc niște umflături, încât cei ce nu puteau să le ocolească veneau bândâbâc până jos, și barăcile cu tot felul de minunății ca la Moși, și luminile colorate de artificii care cădeau în lac — rămăsese în umbră. În mîntea și în sufletul tău stăruia spaima pricinuită de un om care putea să fie un om ca toți oamenii, puțin băut, sau un biet nebun fără gânduri vătămătoare. El te-a prins de mână când ieșeai pe poarta Expoziției și te uitai în toate părțile, amețit de sgomot, de trăsuri și tramvaie și de valul de lume care intra. Căscând ochii înăuntru, te apucase noaptea fără să bagi de seamă, iar acum aveai inima sgribullită: ce-o să zică ai tăi acasă și, mai cu seamă, cum ai s'ajungi acasă? Ziua, a mers ușor. Știai unde e Piața, și dela Piață te-ai luat după lumea care se îndrepta, pe lângă Mitropolie, spre Expoziție. Dar acum, noaptea?

Te uitai și nu știai încotro să apuci și te stăpâneau remușcările.

„Haide, băiețelule, haide!” ți-a spus omul și te-a tras după el strângându-ți mâna în palma lui caldă și umezită, care svâcnea din când în când. Svâcnetul acesta a fost pentru tine pricină de neliniște. A mai fost și mișcarea pe care o făcea cu mâna cealtaltă, trăgându-și pălăria pe frunte și repezind-o după aceea pe ceafă. Când te-ai uitat la el, ai văzut că închidea ochii și-i deschidea și mișca din buze, vorbind cu sine parcă, însă fără să-ți ajungă la ureche ee spune.

„Haide, băiețelule, haide“, auzeai după un timp, și mâna care te ținea svâcnea iarăși și ți se părea că omul râde încetișor ca pentru el, răspunzând unor gânduri ce te infricoșau.

Erai cu amintirea lecturilor de romane în fascicole, care istoriseau toate năzdrăvăniile. Te-a fulgerat gândul cu privire la Jack Spintecătorul, un Spintecător de prin părțile tale, care nu omoară femeii, ci copiii găsiți în Expoziție. Și te-ai mai gândit la hoții de copii care îi schilodesc și-i trimit să cerșească. Dacă însă omul e numai nebun, dar un nebun care te va strânge de gât?

Jurai că dacă scapi cu bine de data asta, n'o mai vei razna și nu mai întârzii seara prin locuri depărtate.

„Haide, băiețelule, haide”!

Ca naiba, mergeați pe strada 11 Iunie pe partea mai puțin luminată. Și, ca naiba, în lungul dealului Mitropoliei era întuneric de-a-binelea și lume foarte

puțină. Acum e acum! Îți spuneai. Inșă omul continua să meargă fără să se uite la tine — dar mai repede și mai neliniștit. Nădejdea ta a licărit un moment în apropierea unui vardist. Poate că te va smulge vardistul din mâna răpitorului, dând cu el o luptă pe viață și pe moarte, cum dădea Sherlock Holmes cu bandiții în fundăturile negre ale Londrei... Dar vardistul s'a uitat în treacăt la omul acela și la tine și și-a văzut de treabă. Îți venea să strigi și-ți era rușine.

Ciudad, omul mergea pe drumul pe care ai fi mers și tu, după ce te-ai fi dumirit încotro și-este casa, cu toate că nu te întrebese nimic. Cât ai trecut prin Piață, inima ta și-a mai venit în fire, fiindcă pe acolo erau oameni și felinare. Uite că o ia spre Sfântul Gheorghe, uite că apucă spre Colțea. Nici tu n'ai fi apucat altfel.

Eliberarea a venit la colțul Bulevardului cu strada Sfinților unde era plăcintăria. Omul și-a dat un bobârnac mai puternic să-și aducă pălăria de pe ceafă, pe frunte, și pălăria i-a căzut pe trotuar. A dat drumul mâinii tale, când s'a aplecat s'o ridice, și în clipa aceea ai fugit. Erai ca un fulg și picioarele aveau aripi. Ai auzit în urma ta vorbe pe care nu le-ai înțeles, iar când ai întors capul, fără să te oprești, ai văzut o umbră încremenită parcă în loc.

La multă vreme după aceea, ai putut să treci pe dinaintea ochilor, liniștit, ce văzuseși la Expoziție. Nici atunci însă nu ai întârziat cu gândul la jocurile cu barca prăvălită în lac, la toboganul pe care se

răsturnau oamenii, la barăcile cu tot felul de lucruri și distracții. Îți rămăseseră în minte sumedeniile de țărani purtați în pâlcuri pe cărările Expoziției, care de care în veșminte mai frumoase și mai felurite. Și știi că te-ai gândit atunci la baba Rada, proprietăreasa voastră, care vă spunea ce bine e și cât belșug este la moșia din Moldova a nepotului ei. Și te-ai mai gândit și la omul din cârciumă, cu zegheruptă, care spunea cătorva meșteșugari întâmplarea cu prăpădul, cu jandarmii, cu bătaia, cu pușcăria, omul care, o iarnă întreagă, crăpase buturugi la depoul de lemne.

Tata nu era religios. Când venea preotul cu Zi'n-tâiul, o lua spre fundul curții, iar mama îi spunea în g'umă, după plecarea popii, că e păgân. Nici în Noaptea Invierii nu isbutea mama să-l urnească la biserică, spunând că ajunge dacă merge ea cu copiii. Trebuie să rămână acasă, cineva.

Cu toate acestea, când pornea dimineața la lucru, îl vedeai făcându-și, în poartă, semnul crucii.

Adevărul e că tata nu avea părere bună despre popi și mai cu seamă despre popa Bradu, care era întunecat la chip și lacom după bani. La botezuri, la cununii și la înmormântări, preotul se tocnea stând cu mâna întinsă și spunând credincioșilor: „Mai dați, fiilor, mai dați, că nu ajunge!“ Voia, înainte de-a face slujba, să știe cât i se plătește, iar dacă i se plătea puțin, o făcea de mântuială. N'a vrut odată, la o înmormântare, să pornească cu mortul până nu i se aduce o trăsură, măcar că neamul mortului era sărac lipit.

Tata știa toate acestea. Nu uita nici că, într'un rând, popa Bradu îl chemase la el acasă, unde îl muncise vreo săptămână reparându-i sobele și odăile, și că apoi Părintele nu i-a plătit nimic: „Plata în ceruri, fiule. Dela popi nu se ia”.

Impărtășeai părerea tatei cu privire la popa Bra-

du pentru alte motive cunoscute numai de tine. Într-o toamnă, împreună cu alți băieți, vă urcaserăți pe gardul lui și trăgeați de-o creangă de gutui, să dați jos câteva. Popa v'a simțit din casă, a ieșit în ismene, a asmuțit câinele și a dat cu-o joardă după voi.

Într'o altă împrejurare erai cocoțat pe capra unei trăsuri, purtând crucea la o înmormântare. În spațele tău, în trăsură, era popa cu dascălul. Vorbeau și trăgeai cu urechea, așteptându-te ca ei să vorbească despre lucruri sfinte. Vorbeau despre altele. Popa spunea că a mâncat la o cumetrie un ghiveci bun. Spunea c'o s'o pună pe preoteasă să-i facă duminecă un boboc pe varză. Dascălul povestea despre o cloșcă și despre niște ouă. Un timp au tăcut amândoi. Apoi au început amândoi să vorbească despre mort că era bețiv. Pe urmă popa a căscat. Iar după alt timp ai simțit, du'ă clătinătura birjei, că Părintele s'a aplecat într'o parte. L-ai auzit bombănind către dascăl:

— Pe unde, măsa'n c... o ia ăștia, mă? Ne ocolesc prin toată mahalaua.

E drept că erai nelipsit dela denii, însă te duceai ca să te sbenguiești cu prietenii tăi prin curtea bisericii. Când ajungeați mai prin fund, dădeați peste băieți și fete mai mari care se strângeau în brațe și se sărutau. În biserică intrați din când în când, însă vă dădea lumea afară, căci nu aveați astâmpăr.

Mergeteai cu mama și la Inviere, nerăbdător să îmbraci hainele noi pentru a te măsura cu ceilalți copii, gătiți și ei ca niște lumânări de botez. Recu-

noaște că te pătrundea un fior când, la miezul nopții, începeau să bată clopotele, iar lumea începea să cânte „Cristos a înviat!” Dar după aceea stăteai pe mărăcini să se facă ziuă mai repede ca să ajungi acasă și să mănânci un ou.

Tata făcuse, în vremea asta, treabă de gospodină, veghind să nu dea borșul de miel în foc și să nu se ardă friptura.

Vă duceați, vara, de două-trei ori „la iarbă verde”. Plecați sau vă întâlneți acolo cu alte familii, punând laolaltă lucrurile de mâncare înfășurate în șervete și în hârtie. „Iarba verde” era mai totdeauna la Tei, fiind mai aproape de mahalaua voastră și neavând, ca atare, nevoie de brișcă sau căruță.

Alții luau cu chirie un camion pe care îl împodobeau cu crengi și în care se înghesuiau ca într'un fel de bejenie. Se duceau în pădure la Pantelimon, unde întindeau masă mare, cu scripcari care umblau dela un grup la altul. Ingingeau și jocuri. După ce mâncau înainte de amiază, se culcau pe velințe aduse de acasă, iar pe înserate mai întindeau masa odată, le cântau lăutarii și băteau pământul în sârbe și în hore, după care se urcau în camion și plecau înapoi, rupți de osteneală.

Cam tot astfel făceați și voi la Tei. Dar voi vă și scăldați în lac, în partea unde nu erau gropi adânci, unde nu erau hăjișuri care se împleteau pe după picioare și unde nu se bălăceau bivolii cărâmidarilor. Se cuvenea ca locul să fie mai retras, pentru ca nu prea multă lume să caște ochii la voi când vă desbrăcați și deasemenea să nu vă fure cineva hainele de pe mal.

Voi, coplii, intrați goi pușcă și plescăiați în apă ca brotaccii, luându-vă la întrecere să ajungeți pe malul celalt unde erau grădinăriile sârbilor. Vă împiedicau însă, părinții, ducându-vă grijă să nu vă înnecați. Ei intrau în apă și rămâneau lângă mal, îmbrăcați în cămăși lungi ca niște halate. Apa le venea până la jumătate, iar pentru a-și uda tot corpul se lăsau pe vine și se ridicau. Făceau baie cum făceau acasă, în lighian.

Până să ajungeți la Tei, hainele și chipurile vi se albeau de praf. Erați acum curați, proaspeți, și scuturaserăți vântos și îmbrăcămintea.

Simțeați o ioame neobișnuită. Pentru a o înteti, cei mari goleau o sticlă cu rachiu, care fusese păstrată până atunci cu o sfoară, în gărlă. Rachiuul mergea cu roșii și castraveți. Mergea pe urmă vinul, răcit și el la fel, cu găină friplă, cu brânză și cu ardei grași. La iarbă verde nu se mănâncă după regula de acasă, cu furculițe și cu cuțite. Se ia cu mâna, care apoi este ștearsă în iarbă. De băut, cum să bei cu paharele care n'au fost luate la drum, căci s'ar fi putut sparge? Duce fiecare clondirul la gură și-l trece pe urmă celuilalt. Se forma o roată în mijlocul căreia erau întinse toate bucatele și apucau ce-ți venea la mână, stând fie în capul oaselor, fie într-o rână, fie lungit pe burtă.

Scăldatul, adierea vântului, gândul că sunt la iarbă verde, sporea pofta de mâncare a oamenilor și le dădea simțământul că trăiesc o zi bună, altfel decât celelalte zile din săptămână.

Dar venea soarele după ei. Dar îi prinsese toro-

peala. Căutau un loc umbrat și se culcau. Părinții erau cu ochii după copii să nu se mai bage în apă. Soarele începea să apună. Vă trezești. Mai rămăsese ceva din ale mâncării, mai puțin decât ar fi vrut pofta care se deșteptase iarăși. După ce v'ați ospătat, ați întins vorbă. S'au apropiat și au început să zdrăngănească și la urechea voastră doi lăutari. Ceva mai încolo tineretul joacă.

În drum spre casă, treceți prin aceleași câmpuri și pe aceleași ulițe prăfuite. S'a așternut din nou praful pe chipurile și veșmintele voastre. E nevoie să vă mai spălați odata, când ajungeți la casele voastre. Și sunteți obosiți și vă culcați devreme. Dar nu vă părăsește simțământul că ziua a fost bună și că ea s'a deosebit de celelalte zile.

Odată ați fost la Șosea, cam pe unde e Bufetul acum. Lumea avea voie să stea pe iarbă, până pe marginea aleei și să petreacă, tot așa, cu mâncare de acasă. V'ați întâlnit acolo cu tușa Lica și cu ai ei, fiindcă stătea prin partea locului. Umblau printre grupurile de pe jos, vânzători de bragă, limonadă și dulciuri și țigănci multe cu floricele. Mâncarea adusă de voi și de tușa Lica a fost cam puțină, așa că v'ați îndopat cu floricele. Tu ai băut atâtea răcoitoare, că pe urmă te-a durut burta.

Pe înserate, oamenii se trăgeau mai spre față și se uitau la convoaiele nesfârșite de trăsuri și cupeuri ale boierilor care ieșeau la plimbare. Cucoanele purtau pălării mari, încărcate cu flori și păsărele și-și făceau vânt cu evantaiul. Domnii erau îmbră-

cați cu haine cadrilate și negre, și aveau pe cap, unii pălării de paie cu margini late, alții jobene. Măcar că erau mulți, se cunoșteau aproape toți între ei, fiindcă se salutau când se încrucișau trăsurile, femeile mișcând ușor din cap, bărbații scoțându-și pălăriile și îndoinind brațul cu ele într'o formă de curcubeu.

Când ați fost voi, ați avut noroc, fiindcă în duminica aceea era o bătaie de flori. Ce multe trăsuri sunt în București, ai gândit, și cât de mulți boieri, și cum știu ei să petreacă și ce fericită e viața lor.

Te-ai vârit până în spatele vardiştilor care stăteau pe margine, să nu se imbulzească lumea săracă, și de bunăseamă te-ai minunat atât de mult că un vardist mustăcios, după ce te împinsese mai în urmă, ți-a spus: „Inchide mă, broscuile, gura, că intră muștele!” Trăsurile și cupeurile erau îmbrăcate în flori, iar bicele vizitiilor erau și ele împodobite cu flori și panglici albe. La picioarele cucoanelor și domnilor zăceau flori cu grămada. Când se întâlneau două trăsuri, persoanele din ele aruncau unele într'altele cu trandafiri și garoafe și alte flori, pe care le luau din grămada de jos, și râdeau și-și făceau semne de prietenie. Ai băgat de seamă că, acolo unde era o cucoană mai frumoasă, domniile svârleau mai multe flori, iar ea râdea mândră, plină de bucurie, și le mulțumea.

Mereu treceau alte cupeuri, alte trăsuri și te întrebai când se isprăvește cu ele, până când ți-ai dat seama că mergeau pe o parte și se întorceau pe altă parte. Ceea ce însă părea că nu se mai isprăvește,

erau florile cu care boierii se băteau. Și-ai mai băgat de seamă că, pe tot întinsul drumului, florile alcătuiau acum ca un covor pe jos. Păcat numai că le căleau caii în picioare și roțile trăsurilor...

L-ai văzut și pe Mișca atunci, mai mândru decât toți pe capra cupeului său, așa cum cucoanele dinăuntru avau rochiile, pălăriile și chipurile cele mai drăgălașe.

Când te-ai săturat de privit, te-ai tras îndărăt, printre oameni, să-ți găsești părinții. I-ai găsit dinapoia altora, mama săltându-se în vârful picioarelor fiindcă era scundă, să vadă, și purtând pe chip întipărirea uimirii. Tata, înalt, era cu un cap deasupra celorlalți. El nu avea pe față nici o urmă de încântare.

— Ismeneală boierească, a spus după ce v'ați despărțat împreună cu tușa Lica. Li s'a făcut de bătaie și se bat între ei. Mai bine le-am trage noi cu târnul și coada măturii.

Tata fusese, când făcuse armata, la Târgoviște cu manevrele. Și mai fusese prin câteva locuri din apropierea orașului, cu lucrul. Mama nu ieșise din București. Nici el, nici ea, nu umblaseră niciodată cu trenul.

Tu cunoșteai munții din desenele cărții de Geografie și îi văzuseși când ați ieșit cu școala în excursie la câmp.

— Uitați-vă în partea aceea, v'a spus profesorul. Acolo sunt munții. Se văd.

Se vedeau în dimineața cu cer senin, cu aer lim-

pede, ori poate erau numai o părere a inchipuirii și a dorinței voastre.

Vara se puneau hârtie albastră la ferestrele familiei Arghiropol și la alte câteva case mai mari din mahala. Plecau când praful de pe jos frigea tălpile voastre goale și când tata, ca să-și aline setea, ducea donița plină la gură și-o deșerta. Se inapoiu după o lună și era parcă o potriveală că atunci nu mai do-gorea soarele, iar serile începeau să fie răcoroase. Titi și fratele și surorile lui aveau obraji înfloriți, iar câteodată arătau ca țigani. Fuseseră atunci la mare și vă înfățișau marea într'un chip care nu vă lămurea mult. În alți ani se duceau la munte, ori se întâmpla să meargă și într'o parte și în cealaltă.

— Cum e, mă Titi, la Constanța? Cum e la Bușteni, la Predeal?

Titi vă vorbea de plajă, de Turci cu fes, de munți și brazi, și nu vă puteați cu deosebire închipui cum oare, când în București era arșiță de nu suferai cămașa în spinare, la munte umbla lumea, seara, cu flanele și cu palton.

Ca să fie mai răcoare în casă, mama pune de obicei ziare la fereastră. Într'un rând a cumpărat și ea hârtie albastră și a prins-o cu piuneze. Tata, când a văzut, a zâmbit pe sub mustața și a luat-o la vale:

— O să crează lumea, cucoană, că am plecat și noi ca boierii, la băi...

Pe urmă a aruncat o vorbă care aducea cu un mărâit, cum îi era uneori obiceiul:

— Apoi că n'o să fie dracul al dracului să nu se schimbe odată treaba asta; că nu scrie nicăeri că mereu tot ăia și tot ăia...

Fetele sărace găseau mai ușor pețitoare și pețitoarele găseau pentru ele bărbați dacă, pe lângă „ale casei“, adică pe lângă trusoul de nuntă, aveau și o mașină de cusut. Presupunea aceasta că fetele se pricep să coasă, ceea ce însemna că ar putea să aducă un câștig sau, în orice caz că, pentru ele și pentru rufăria casei, nu vor trebui să dea bani croitorelor din mahala. Și apoi mașina de cusut reprezenta o avere, un bun în sine.

Mama își dorise, și ca fată și după măritiș, o mașină de cusut. Când lucra pentru Confecții, își rupea degetele cu acul și nici nu putea să dea gata măcar pe jumătate atâtea cămăși și ismene într'o zi, câte ar fi făcut cu o mașină. Mai împrumuta dela o vecină, dela o cumnată, însă când era de lucru mai mult, atunci n'avea mașina.

„Dacă m'ași învrednici să cumpăr și eu una“, era dorința ei.

Nici vorbă să se găsească în casă vreodată patru sute de lei, cât era costul unei mașini. Însă reprezentanța casei „Singer“ vindea mașini de cusut în rate și avea oameni care umblau prin mahalale căutând să le convingă pe gospodine. În rate, prețul era de

șase sute de lei, din care, la început, trebuia să se dea o sută. Restul: treizeci de lei pe lună. Dacă nu plăteai rata la termen, nu se întâmpla altceva decât că-ți lua mașina și pierdeai tot ce-ai plătit până atunci.

Tata avusese într-o vară lucru bine plătit și mult. Erau puse deoparte, pentru proviziile de iarnă, două sute de lei. Mamei îi venise iar gândul să aibă o mașină de cusut. Partea cea mai grea era arvuna. Treizeci de lei pe lună e mai ușor. Te faci luntre și punte și, până când vine incasatorul, implinești banii. Prilejul cel mai bun este acum când e o economie pusă la păstrare sub saltea. Mai pungălește iarna pentru vreo vecină și mai scoate ceva, pentru rată și pentru casă. Tata nu s'a împotrivit. El se lăsa condus de chibzuiala mamei.

Ea a fost nespus de bucuroasă și-ați fost mândri cu toții când omul dela „Singer“ a coborît mașina din trăsură, a pus-o pe mama să iscălească tot felul de hârtii, a incasat o sută de lei și i-a spus s'o stăpânească sănătoasă. Mama o mângâia, o punea la probă și vă sfătua cu emoție să nu umblați la mașină și să n'o sgâriați.

La capătul lunii, mamei i-a venit foarte lesne să ia treizeci de lei din economiile care stăteau pe loc, și să plătească incasatorului. N'a mers greu încă vreo două luni. Dar pe urmă au fost cumpărate lemne și lucruri pentru iarnă. Sub saltea se topiseră banii. Cu toate astea, până la zi întâi a făcut rost de rată. Și a mai făcut rost încă vreo două luni, până la Crăciun. Atunci ai văzut-o frământându-se și l-ai văzut pe

tata pufnind pe nări. Când a venit incasatorul, mama a făcut un lucru care te-a durut: s'a ascuns în odaia cealaltă, învățându-te pe tine să spui că nu e acasă și că să vină omul într'altă zi. Până să vină el, mama s'a împrumutat la neamuri și a încropit banii. O auzeai oftând. Tata a bombănit: „Să-ți fie mașina a dracului! Ți-ai luat belea pe cap“.

Nenorocirea s'a întâmplat în Martie, tocmai când tata era în vorbă să ia o lucrare și o arvună. Dar până să se înțeleagă cu domnul Tudose și până când antreprenorul să-i dea arvuna, a trecut de capătul lunii. Incasatorul a venit la termen și mama l-a amânat, rugându-l să nu se supere și să treacă peste trei zile. „Nu se poate, cucoană, am ordin să execut pe cine nu plătește“. Nu era un om rău, dar casa de mașini avea regulile ei care tindeau, pare-se, la prinderea în capcană a clienților nevoiași. Plătise mama două sute optzeci de lei, aproape jumătate. Chiar în ziua aceea, omul a venit cu un portărel dela Tribunal și cu o trăsură. „N'am ce-ți face, cucoană. Ai jscălit. Legea e lege“, i-a spus portărelul.

Când tata a venit acasă, necăjit că antreprenorul îl amânase iarăși, a găsit-o pe mama plânsă. Așa cum nu era firea lui, el nu s'a întunecat la față și n'a spus nici o vorbă grea. L-a pătruns, pare-se, mâhnirea mamei. „Lasă, da-o încolo. Să zicem că n'a fost“, a potolît-o el. „O să vedem la vară“.

În vară a îndemnat-o el pe mama să vorbească la „Singer“ pentru altă mașină. Firma nu făcea greutatea clienților răi platnici, după ce intra în drepturile ei, rămânând cu ratele pe degeaba plătite de aceștia.

Te-ai încredințat că oamenii de acolo erau lupi cu înfățișare de vulpi.

A fost iarăși adusă în casă o mașină.

Până după Sfântul Dumitru plătise mama două sute douăzeci de lei. A vrut, fiindcă putea, să plătească pe încă trei luni înainte, ca să scape de grija până'n Februarie. După aceea, târâș-grăpiș, până va ieși tata din nou la lucru, va face rost de încă două rate. Însă încasatorul n'a vrut să primească. Zicea că așa e regula la ei: nici cu ratele înainte, nici cu ele în urmă. La termen! S'a ținut mama bine și de banii pentru mașină nu s'a atins. Nu voia să i se mai întâmple necazul încă odată. La sfârșitul lui Martie, când tocmai începuse tata să lucreze, mai rămânea o datorie de două sute și ceva de lei. Să vină dracului, încasatorul, luna viitoare și'n celelalte luni și să isprăvească. Dar în ziua când el a venit, s'a întâmplat ca mama să nu fie într'adevăr acasă. Era la nașa. S'a necăjit, căci avea banii pregătiți. A așteptat să se înfățișeze încasatorul a doua zi. Era altul decât acela de anul trecut și era cu adevărat un om rău, care parcă se supăra ori de câte ori vedea că mama plătește rata la timp. Mama s'a dus la firmă a treia zi, însă acolo nu i-au primit banii. „Dece n'ai fost cucoană acasă?” i-au spus răstit. „Așteaptă c'o să vină încasatorul. Așa e regula”.

Incasatorul a venit peste trei zile, însă cu portăre-lul și cu trăsura. Mama a înlemnit: „Cum se poate, domnule? Am plătit toate ratele până acum. Uite banii. Au mai rămas două sute și ceva de lei”. Omul de la „Singer” rânjea. „Da, dar ai pierdut termenul.

Trebuia să plătești de-o săptămână. Ce scrie aici? Când trebuia să dai? În câte suntem astăzi?” N'a folosit mamei nici vorba și nici plânsul. „Domnule portărel, ridicăm mașina!” a spus încasatorul, omului legii. Omul legii se scărpină în cap. El însă trebuia să-și facă datoria.

Tocmai atunci a venit și tata acasă. Când a auzit despre ce e vorba, a spus: „Hoților!”, a ieșit în curte și-a venit cu'n topor. „Praf o fac!” și a ridicat toporul să sfărâme mașina. Speriată că tata ar putea să crape și capul celor doi, mama a început să țipe, apucându-l de mână. „Să nu faci asta!” l-a implorat.

A doua zi, tata a fost ridicat dela lucru și dus la secție unde, spre norocul vostru, comisarul era cumsecade și-l cunoștea.

„Ce vruși, neică, să faci? l-a muștrat el. Uite; am o reclamație în contra dumatăle. Te știam om de treabă. Vrei să te nenorocești? Hai pleacă. Nu mai fac niciun proces-verbal. Dă-o dracului de mașină că se poate trăi și fără ea”.

Intr'adevăr, ați putut să trăiți.

Somnul oamenilor săraci e necăjit și vine greu. E ca o prelungire a obidei din timpul zilei. Il întreprup oftaturi. Până coboară peste pleoape ca plumbul, îndeplinește și funcția de contabil al întâmplărilor desfășurate de dimineața și până când cade capul pe perna tare. Impletește în jurul frunții o pânză de pălanjen. Cască lângă pat o groapă și omul, gata să treacă în uitare, svâcnește: cât pe aci era să vină băldâbâc. Oftează înc'odată și se întoarce pe partea cealaltă. L-au lăsat gândurile. Inșă ele revin. Cât o fi ceasul? Este aproape ziuă. Nu. Nu e nici miezul nopții. S'a stins focul. S'a răcit odaia cu miros ranced de mâncare și igrasie. Un copil a dat înlături velința de pe el. Il acoperă. Altul scâncește'n somn. Omul răsucește, sprijinindu-se într'o rână, țigara, o aprinde, se lungește pe spate, și fumează cu ochii în tavan.

— Nu dormi? îl întreabă nevasta în șoaptă, din patul celălalt.

— Nu... gânduri...

Nu dormea nici ea. Aceleași gânduri: truda zilei trecute, frământările pentru mâine și pentru alte zile. Chirie. Copii. Lemne. Pâine. Vorbe cu o ve-

cină. La lucru, un necaz. Întâmplări mai mari și mai mărunte.

— Hai, dormi.

— Incet, să n'audă copiii.

Somnul venea târziu și se ducea devreme. Era încă întuneric afară. In vine curgea oboseala ca o apă cu nămol mult. Ciolanele dureau. Femeia se scula și aprindea focul, să nu se deștepte copiii în frig. Punea oala pentru fiert ceaiul. Se îmbrăca și omul. Se spăla afară cu o cană cu apă rece, turnându-și în palme. Rânduia câte ceva prin curte. Sorbea în picioare ceaiul și înfuleca un codru de pâine. Apoi: „Rămâi cu bine”. „Du-te cu bine”.

Omul pleca.

Pentru femei începea treaba de fiecare zi. Copiii se sculau. Să aibă grijă să-și găsească lucrurile aruncate seara, clae peste grămadă. Să se spele pe rând în lighean. Să se îmbrace. Să bea ceaiul. Să nu întârzie la școală. Plecau cei mai mari. Rămănea cu cei mici. Li mai ținea în pat ca să n'o incurce la derelicatul casei. Iși număra banii pen'ru cumpărături. Li mai număra odată. Puțini. Pâine, legume. Pentru carne n'ajung. I s'a isprăvit și untura. Nu are nici orez. Greu. Viață grea.

— Hai, dormi...

Nu adormiseși încă, dar stăteai nemișcat. Părinții vorbeau prin ușa dintre cele două odăi.

— Incet, să n'audă copiii.

— Au adormit.

Vorbeau în întuneric, întinși în paturi.

— Se isprăvește lucrul și nu am aitul. Antrepren-

norul a adus oameni dela țară, că sunt mai ieftini
Zicea frate-meu că are niște sobe de dres.

Ofta.

— Să văz ce-oi face.

Mama:

— Am auzit că se scumpește pâinea. Ar trebui
s'avem în casă niște mălai. Copiii se măresc. S'a
îmbolnăvit coana Leanca. Nu știu ce-o să facem
că nu ne mai țin lemnele. S'au bătut azi la Tache
niște bețivi.

Amesteca grijile ei cu întâmplările vieții din ju-
rul vostru.

Tăceau.

Ea:

— Ai adormit?

— Nu. Mă gândesc.

— Hai, dormi, că trebuie să te scoli mâine de-
vreme.

Te trezeai în puterea nopții. Ii auzai:

— Nu dormi?

— M'am deșteptat acum.

— Și mie mi-a pierit somnul. Se făcea că...

Mama istorisea un vis lung, încurcat. Picurau
vorbele lor ca ploaia pe-un burlan.

— Ce facem cu băiatul? ai prins cu urechea odată.

Era vorba de tine.

— Isprăvește școala și-mi bat capul și eu, a răs-
puns mama. Nu știu ce-o să facem.

Tata a oftat.

Mai târziu, mama:

— Ar fi păcat să nu-l dăm înainte să'nvețe.

— Ar fi. Trebuie. Tot zicea că vrea la meșteșug.
Meșteșugul meu, fir'ar meșteșugul al dracului.
D'aia nu l-am mai luat cu mine.

— Mai încet, să n'audă copiii.

Tot mama:

— Am să mă duc la Director, să văz ce zice.
Poate o bursă.

— 'Mda. 'Om vedea. Hai, dormi.

În altă noapte, mama:

— Am fost la școală. Directorul e bun. L-a lău-
dat că învață bine. Zicea că m'ajută și el. Să-i aduc
o dovadă de mahala.

Știai pentru ce nu mai vrea tata să-l însoțești la
lucru și dece mama a umblat cu-o hârtie la domnul
Arghiropol, la Tache, la popa Bradu și la alți oa-
meni cu vază din mahala. Dece se ferea de tine.
Dece s'a mai dus de vreo două ori la școală.

— Să fie al dracului, a mârâit tata într'o noapte.
Vara asta merge mai prost decât niciodată. Dacă
aveam de lucru în șir, poate puneai deoparte pen-
tru băiat ca să-l înscrii la toamnă.

Venea vorba de tine mereu în sfătuirea lor. Ve-
deai, ziua, pe chipul mamei, umbre. L-ai prins odată
pe tata că se uită la tine și oftează.

— Mamă dragă, ți-a spus mama spre toamnă,
uite, am chibzuit și am stat de vorbă și cu Domnul
Director. El a umblat să te bage la Școala Normală.
bursier, însă nu mai sunt locuri. Zicea că ești debil,
așa că e mai bine să faci înc'odată clasa a patra.
Poate că la anul ne învrednicim și o să putem să

te ținem. Domnul Director zicea că la anul te bagă neapărat, dacă nu la Normală, la Seminar. Nu e bine?

— E bine! ai răspuns și-aveai un nod în gât.

Avea parcă și mama, căci îi cam tremura glasul; și-i intrase ceva în ochi, fiindcă își tot ferea privirea.

Până la urmă, ai făcut încăodată ultima clasă, fără ca dorința ta și a părinților să se înlăptuiască. Era și dorința Domnului Director care spusese mamei că e păcat să nu mergi mai departe, când vorba lui — și el era un om blajin, măsurat în cuvinte — „atâția boi pot să urmeze în gimnazii și în licee, numai fiindcă s'au născut cu avere”. El a stăruit pe unde trebuia, căutând hârția pe care o dăduse cu un an înainte, la Școala Normală, dar fără s'o găsească. „Nu sunt locuri” i s'a răspuns, cum i se răspunsese și mamei care, fără știrea ta, bătuse la ușa cancelariei școlii de învățători. I s'a răspuns și la Seminar: „Nu sunt locuri” și ți-a părut bine că aici i s'a spus așa, fiindcă îți venea parcă să râzi, gândindu-te că ai putea să fii odată popă.

„Mă fac zidar!” ai declarat cu tărie și atunci ai simțit pentru întâia oară ciudă pe tatăl tău care se'mpotriva. Dece se'mpotriva? Dacă ție meseria îți place? Și apoi, toți meseriașii sunt ca el, lucrători cu ziua, ori meșteri de lucrări la care ies în pagubă fiindcă nu știu carte ca să-și facă socotelile bine? Unchiul tău și nașul și domnul Tudose câștigă mult, fiind antreprenori, fără să fi învățat totuși mai multă carte decât ai învățat tu. „Domnul Tu-

dose? a bombănit tata. Da, da, vrei să fii ca el, să-i înșeli pe oameni cu arvuna pe care o treci altfel în catastif... Să iei lucrări peste lucrări și să-i păcălești pe clienți cu materialul pe care îl ridică dintr'un loc și-l aduce într'altul...". „Dar unchiul? Dar nașul?” i-ai răspuns cu o cutezanță pe care n'o arătaseși până atunci. El a tăcut, s'a uitat la mama ta, la tine, și pe urmă și-a întors capul în altă parte. Nici unchiul și nici nașul nu se deosebeau de domnul Tudose, și înțeleseseși mai de demult, pentruce tata se întovărășea foarte rar cu fratele lui mai mare și dece nu lucra niciodată la binalele nașului.

Mama stătea între voi, cu gânduri împărțite, negăsind în ea hotărîrea de-a trece nici de partea îndărătniciei tale, nici de partea împotrivirii tatălui tău. Te-a muștrat când i s'a părut că în vorba ta e o dârzenie care se apropie de necuviință. A încercat, cu glas moale, să-l înduplece pe părintele tău, spunându-i: „Treaba lui... Dacă așa îl trage așa...” Dar tata i-a svârlit o privire tăioasă, a ieșit în curte unde și-a făcut o țigară și s'a răstit la câine, fără pricină.

Intr'o noapte ai prins iar, cu urechea, frământările lor.

— Meșteșug păcătos, spunea tata. Ce'ncopești vara, se duce iarna pe apa gârlei. El nu vede cum muncesc eu cu palmele astea crăpate de var și cum se ține sărăcia de noi? Trebuie ca, mereu, neamul nostru să umble cu targa în spate și să-și câștige pâinea cu mistria?

Mama ofta:

— Ai dreptate. Și nici n'are putere. Dar dacă-i place lui?

— Mai bine nu-l țineam după mine, își făcea imputări tata.

Apoi, tot el:

— Sunt și meserii mai ușoare...

Se amestecase, în zilele acelea, și vărul tău, Nebunul, care însă nu avea, cum ai zice astăzi, autoritatea morală să-și impună părerile, măcar că ele cuprindeau un grăunte de'nțelepciune. Dar era repezit în cuvinte, îngăduindu-și să vorbească a-lor tăi, cum vorbea părinților lui.

„Trageți la sărăcie, fi-v'ar meșteșugul al dracului. Viață porcească. Vă stă pe cap și nu știți cum să scăpați de el. Luați-i mai bine cărți, să învețe în particular și să se ducă la anul, la examen”.

Tata l-a poftit să nu mai calce pe la voi, și Nebunul a plecat furios. Te gândeai că spusele-i nu sunt necugetate, dar nu împărțășeai ielul lui de-a vorbi. Era nedrept cu părinții tăi cari nu semănau, în ce privește creșterea copiilor și iubirea arătată lor, cu ai lui. Nu te-ai putut, pe de altă parte, lepăda multă vreme de părerea tuturora, că lui Ghiță îi lipsesc câteva doage și că umblă brambura, fiindcă e puturos. Totodată erai descurajat. Ți-era silă de carte. Ii era ușor Nebunului să dea sfatul ca tu să te pregătești singur. Cine să te îmboldească, însă, cine să te'ndrumeze? Te-ar fi putut ajuta el, dacă era mai cumpănit, cu o fire mai apropiată de-a ta. Dar el era mereu în gură cu vorbele: „porcărie” și „porci”, și trecea la altele, atunci când nu-și lua

singur, furios, tălpășita. Nu puteai să-i împărtășești nici alte gânduri ale tale. Te simțeai, acum când te măriseși, o povară pentru părinți. Vedeai cum căntărește mama, în mană, banii pe cari îi aducea tata și cum îi drămuiește ca să se-ajungă. Îl vedeai pe tata privind cu ochii în gol și oftând din adânc. Îi auzeai uneori spunându-și vorbe aspre din pricina sărăciei.

Cât fusese, în toamnă, vreme bună, umblaseși prin curte fără rost și te tolănești sub nuc, în mână cu-o revistă sau o fascicolă. Citeai și-ți fugeau ochii pe deasupra și-ți sburau gândurile. — nu știai unde. Când s'a lăsat frigul și au început ploile, tânjeai în casă, încurcând-o pe mama în treburile ei. În casă, și să fi vrut să citești, nu puteai: te împiedicau copiii mai mici cu sbenguitul lor.

— Mai ieși pe-afară, că e frumos; mai du-te pe la poartă, îți spunea mama fără vreun gând ascuns, dar tu îi talmăceai altfel indemnul: nu mai sta pe capul meu; vezi că nu e loc în odaie; alții de seama ta nu se învârtesc în fusta mamei lor.

Intr'adevăr, cei de seama ta erau la școli sau fuseseră dați la meserii. Titi și Lelioara, copiii mai mari ai domnului Arghiropol, erau, el la Cantemir, ea la Școala Centrală. Aveau și uniforme noi, — Titi, costum cu vipușcă roșie, Lelioara, șorț negru cu gulă alb, scrobite. Bică intrase ucenic la Socec. Alții fuseseră băgați la fierărie, la tâmplărie. Tică mergea cu tat-su.

Când te abăteai pe la poartă, privind în lungul străzii, nu mai întâlneai, ziua, niciun prieten. Strada pustie. Ți se părea că vecinii au ochii asupra ta și

că, între ei, se întrebă de ce clocești acasă. I-a și spus țața Niculina, mamei, în auzul tău, într'un rând, ce gând are cu tine, și te-a durut că mama a înălțat din umeri, cașicând i-ar fi dat a înțelege că hotărîrea atârână de băiatul ei, că nu-l poate sili să se ducă la muncă dacă el nu vrea.

— Eu l-am pus pe goană pe al meu, să se ducă cu tat-su, că n'o să-i dau crăpelniță degeaba! a rostit mai departe țața Niculina, și mama s'a făcut că n'o aude atunci când tu ai fi vrut să-i arate răspicat că între Tică și tine e o deosebire.

Te întâlneai cu Bică în zilele de sărbătoare, când era l ber. Își lăsase părul cu freză și purta cravată. Umbla cu un pachet de țigări la el, incrednându-te că fumează acum de față cu părinții și chiar cu lucrătorii la atelier. Mințea. Vedeai că-și dă și alte aere cu tine, zornăindu-și banii în buzunar și invitându-te, darnic, la Paraschiv să beți o bere. Se lăuda că a și început să nvețe meseria, care nu e grea. Căpăta bacșișuri dela lucrători, când le aducea, la prânz, mâncarea dela birt și câștiga și dela clienți când se ducea la ei cu corecturile. „Pică, mă, pică în fiecare zi patruzeci, cincizeci de bani, și babaca nu știe de ei! te informa el, sunându-și mereu gologanii în pantalon. Îi auzeai pentru întâia oară, spunând despre părinți, „babaci“, și mai învățai dela el și alte cuvinte, necunoscute până atunci.

— Nu vrei, mă, să mergi și tu acolo? Mai are nevoie de băieți. Vorbesc eu cu Măgăreață, te-a asigurat cu voce de protector.

— Cine e Măgăreață?

— Șeful. Îl cheamă domnul Costică, însă i se zice Măgăreață.

— De! Eu știu? Să mă mai gândesc.

— Aiurea! Nu vrei, că ai auzit că tipografiile sunt ofticoși.

— N'am auzit.

— Așa crede lumea. Nici pe mine babaca n'a vrut la început, să mă lase, că zicea că plumbul cade la plămâni. Zexe! Cade, și se spală cu bere, cu țuică și cu vin. Sâmbătă seara, când iau leafa, lucrătorii spun: Mergem la baie să udăm plămânii că e cu plumb pe ei. Și se duc la cârciuma de pe Belvedere.

Se strângeau, uneori, duminica, mai mulți prieteni ai tăi și toți se întreceau în a-și povesti întâmplări de pe la atelierelor unde lucrau. Se măsurau din ochi, privind-și hainele pătate cu ulei, cu vopsea, cu cerneală, și își arătau mâinile bătătorite sau scrijelate. Spuneau, după două, trei cuvinte: „aiurea“; „zexe“, scui-pau printre dinți și trăgeau din chios-tecuri. Față de tine se purtau cu bunăvoință și cam de sus, căci tu nu știai câte au învățat ei în lumea în care se duceau. Nu mai erau puștani și se vedea asta din faptul că vorbeau despre părinți ca despre niște babaci care nu mai îndrăznesc să le pună mâna în cap. Câte unul recunoștea, însă, în treacăt, că șeful sau un lucrător îi poartă sâmbetele și-l plesnește când i se pare că nu e cu mîntea la treabă. Mai târziu ai știut că aproape toți făceau, cel puțin timp de un an de zile, muncă de slugi și de trespăduși, la chere-mul stăpânilor, al șefilor și al tuturor lucrătorilor. Chiar la atelierelor mari, ucenicul era trimis la patron acasă și ducea coșnița de târguiești din piață. Lucrătorii îi trimiteau să le cumpere mâncare și țigări sau să fie purtători de bilete de dragoste, acolo unde lucrau și fete.

Insuți tu ai fost dădacă la copiii unuia din patroni, mergând cu doi dintre ei în Cișmigiu. Ți se pusese în vedere că dacă nu ai grijă și copiii coboară de pe trotuarul bulevardului, mănânci bătaie. Erau un bălat și o fată, băiatul de opt ani, fata de șase. Tu aveai treisprezece ani. Când ai vrut să-i iei de mână, ca să fii sigur că nu-i vatămă nimic, și-au ferit mâinile, iar fata și le-a șters de rochiță, măcar că erai curat. Mergeai în urma lor și ți se părea că ești un văcar mic după doi vițeluși gătiți. Aveau bani și, în Cișmigiu, se așezau la o masă, la Buturugă, unde beau lapte bătut și mâncau cornuri. Stătea la doi pași de ei, în picioare, mereu împiedicându-se chelnerul de tine și gonindu-te. Ii apuca sbenguitul pe alei și fugea fata într-o parte și băiatul într'alta, poate ca să te pună pe tine în încurcătură, fiindcă ți se părea că sunt înțeleși și că-și fac semne. Dacă se rătăcește vreunul sau i se întâmplă ceva, al tău e dracul. Odată s'a împotrivit băiatul să se lase ținut de mână. Te-a lovit cu vârful pantofului în fluerul piciorului și atunci l-ai strâns ceva mai tare. Te-a luat de urechi mama lui, când i-ai adus acasă și ți-a pus în vedere să nu te mai atingi de copiii ei. Altădată ai simțit că te cuprinde amețeala și ți se nădușește fruntea: băiatul și fata intraseră în pământ. I-ai căutat prin toate boschetele și i-ai găsit ascunși dinapoia unui copac pe lângă care trecuseși de mai multe ori. Ii înveselea căutarea și spaima ta.

Când un ucenic se dădea pe lângă un lucrător să prindă ceva din taina meseriei, acesta, plătisit, îl gonea: „Pleacă, mă, de-aici; ce-mi stai ca piaza rea?“ Se apropia de altul. Acesta îl întreba dacă are surori

și spunea vorbe urite cu privire la ele. Un lucrător își aducea aminte, văzându-l pe ucenic aproape, că-i e sete; îl trimitea să-i aducă un pahar cu apă, bea trei sferturi, îl stropea cu restul și-i spunea: „Șterge-o!“ Dacă, din inițiativă proprie, un băiat se apropia de-o mașină sau punea mâna pe vreo unealtă și încerca, de capul lui, să se deprindă cu ea, șeful și lucrătorii îl injurau.

Mulțor ucenici, până la urmă, le venea mai bine să nu facă nimic sau să fie puși la treburile care n'aveau legătură cu meseria. Dacă erau trimiși după țigări, zăboveau un sfert de ceas pe stradă. Mergeau pe îndelete și căseau ochii prin toate locurile când trebuiau să ducă vreun lucru în oraș. Căpătau un bacșiș și-l cheltuiiau în primul rând pentru țigări pe care le fumau pe stradă ca vagabonzi sau în privata atelierului. Căpătau bacșișuri și sâmbătă seara, dela lucrători, când aceștia luau salariul. Bacșișul și leafa de doi lei pe săptămână făceau din ei făpturi care își îngăduiau lucruri ce nu le erau în putință până atunci. Jumătate din bani îi ascundeau de părinți și-i cheltuiiau duminică. Dacă le rămânea ceva, păstrau pentru rișcă, la atelier, în ora dela prânz. Cine avea curaj mai mult, își trăgea pe sfoară patronul la vreo cumpărătură.

Se îmbogățeau cu vorbe urite auzite dela alți ucenici și dela lucrători. Spuneau, la rândul-le, măscări fetelor ucenice din același atelier sau ațineau calea altor fete mici dela alte ateliere.

Când vreun lucrător cumsecade chema pe un ucenic lângă el, și-i arăta ceva sau îl puneă să lu-

creze la ceva, băiatul pismuia pe ceilalți ucenici cari își pierdeau vremea pe-afară sau se înghioudeau printre mașini ori pe după stivele de materiale. Văzându-l fără tragere de inimă, omul se sătura, îi dădea-o palmă și-l gonea, mai cu seamă dacă ucenicul stricase vreun lucru.

În starea de înapoiere în care se găseau pe atunci, cei mari nu se grăbeau să formeze lucrători buni din ucenicii puși la îndemâna lor. Unii vedeau în copiii viitori concurenți. „Suntem și așa destui“, era părerea lor. Alții nu cunoșteau ca metodă de predare a meseriei decât bătaia. Fuseseră bătuți și ei când erau ucenici. Spunea unul, aproape cu mândrie: „Ce mă-ta bâzâi, mă, că te-am atins? Pe mine mă pocneau până am ajuns calfă. În săptămâna când mi-am scos carnetul de lucrător, m'a bătut în fiecare zi tot atelierul și pe urmă am mers cu oamenii sâmbătă seara și m'au sărbătorit“.

S'ar fi zis că nici patronilor nu le convenea să se grăbească a scoate lucrători noi. Nu se grăbeau să-i pună pe ucenici, chiar în anul al doilea, să lucreze. Până învățau, ucenicii nu le erau cu nimic de folos. Incurcau locul în atelier, își pierdeau lucrătorii mai vechi timpul cu ei, iar când, după patru ani, ieșeau calfe, se obrăzniceau, cereau salariu mare, sau plecau în altă parte. Deaceia, îi țineau un an, un an și jumătate și le făceau vânt, mai cu seamă dacă părinții veneau cu pretenția ca băiatul lor să nu mai fie pus la căratul lemnului, acasă, la stăpân. Își luau tălpășița și ucenicii, sătui de corvoadă sau de bătăi. Intrau în alt atelier, unde li se recunoștea oarecare vechime, ori se apucau de altă meserie.

Te-ai hotărît să intri și tu la Socec, unde lucra Bică, mai întâiu pentrucă-l cunoașteai pe el și pentrucă el avea acolo o vechime de șase luni. Pe urnă Bică spunea că la ei „nu se bate”, fiindcă nu dă voie Măgăreață, șeful, care a amendat pe un lucrător când acesta rupsesse urechea unui ucenic. După trei luni, băieții sunt puși să învețe casele de litere și să dea corecturi. El a început acum să împartă litera. Nu știe dacă o să rămână la zețarie. Poate c'o să se ceară la mașini, unde ucenicii învață numai de cât să tragă cărți de vizită la Boston și nu mai are voie nimeni să-i trimită să le aducă apă sau să le cumpere țigări. Bică primește un leu și optzeci de bani pe săptămână, leafă, și cu ce-i mai „pică” — vorba lui — ajunge la patru lei, câteodată la cinci. Bagă mâna în buzunar ca să te convingă și-ți arată în palmă vreo doi lei.

Era iarnă când, într'o dimineață de luni, a venit Bică la tine și ai plecat cu el.

— Ai vorbit cu șeful? Sunt locuri? l-ai întrebat.

— N'am vorbit, dar nici nu trebuie. Au fost angajați și săptămâna trecută doi băieți. Te bag înăuntru și-i spun lui Măgăreață că suntem veri. Ține la mine.

Când ați ajuns, lucrătorii și lucrătoarele intrau sub privirile portarului care li măsura din ochi. Bică ți-a făcut semn să mergi lângă el și a căutat să se furișeze dimpreună cu tine, pe lângă paznic. Brațul acestuia s'a proptit deodată ca o barieră de tren în fața voastră.

— Tu? a întrebat el cu voce aspră.

— Păi, eu..., a îngăimat Bică.

Voia să-i spună că el lucrează de șase luni acolo. Cum, nu-l cunoaște?

— Nu tu. Astălalt. Nu mai făcea pe prostul.

— El... El... domnul Costică.. a mai spus Bică.

— Șterge-o! Tu dă-te la o parte, a poruncit portarul.

Și te-a împins la spatele lui ca pe-o mătură, continuând să-și exercite controlul asupra celorlalți. L-ai văzut peste capetele oamenilor, pe Bică, înălțat pe-o ladă, înăuntru, făcându-ți încurcat semne din care ai priceput că s'a întâmplat să fie cu ghinion și că să mai aștepți. Pe urmă l-a luat și pe el valul.

După vreo douăzeci de minute, când nu mai intra nimeni, portarul și-a întors capul spre tine, dar tu i-ai întors spatele și te-ai depărtat. A fost cu ghinion, într'adevăr, și ți s'a părut că drumurile tale sunt închise pentru totdeauna la Socec, din pricina portarului care te luase la ochi. Nici Bică, nici șeful lui și nici măcar stăpânii tipografiei nu vor mai putea să treacă peste bariera pe care portarul o coborise între tine și ușa de intrare.

Erai, într'un fel, mulțumit că s'a întâmplat să fie așa. Nu te trăgea inima. Te gândeai iarăși la

vorbele Nebunului: să te prepari singur pentru întâia de liceu și să te înfățișezi la examen, în particular. Mai sunt și alții și a fost și el, care au făcut la fel. Faci rost de bani să-ți cumperi niște terfeloge dela anticari și niște caiete și tocești singur. Te va ajuta, din când în când, Nebunul, care te-a mai muștruluit odată: „La carte, mă, la carte! Nu mai trăgea a rău ca ăștia...”. Aștia erau toți din neamul vostru care se împăcau să trăiască cum apucaseră.

Trecuseși pe trotuarul celălalt și nu știai ce să faci, fiindcă Bică îți spusese prin semne să aștepti. Te ispitesc gândul s'o iei din loc și să te înapoiezi acasă. Îți părea bine că, la plecare, nu mărturisiseși mamei hotărârea ta, așa că nu va trebui să-i dai nicio lămurire. Te uitai la vitrinele ceaprazarilor și parcă te ținea ceva în loc. Nu era frig. Dacă Bică vine și te cheamă, și portarul nu te mai oprește la intrare — ce-ar fi să încerci? Sunt băieți cari fac două lucruri deodată: muncesc undeva și învață și carte. Vărul tău Ghiță Nebunul dăduse exemplul Omului Mascat dela circ, care era și campion la luptele franceze și student. Mai dăduse exemplul elevilor lui Moceanu, care erau, unii, meseriași și funcționari, și în acelaș timp urmau educația fizică pentru a se face maeștri de gimnastică.

Bică a ieșit peste vreun ceas și jumătate după ce amorțiseși căscând ochii la toate vitrinele de pe strada în pantă. Avea în mână un sul gros, învelit în hârtie pătată de cerneală. I-ai văzut mutra necăjită și iar te-ai bucurat.

— Ești aici, mă?

— Păi, nu mi-ai făcut tu semn să...

— Adevărat. Inșă nu s'a putut. Avea draci Măgăreață. Mi-a zis că are destule haimanale. Așa e el, mai cu seamă luna când este după chef. Bine că m'a trimis cu corecturi la domnul Dragomirescu, că nu puteam altfel să viu să-ți spui.

— Mi-am luat seama și eu. Nu mai vreau să intru la tipografie. Nu-mi place.

— Dece, mă? Adică acum a început și mie să nu-mi mai placă. Poate că o să mă rog să mă treacă în librărie. Ași avea și cărți de citit, câte vreau.

Te-a dus tuşa Tudora, sora mamei, la Sfetea, în atelierul de legătorie de cărţi. Ea lucra mai de mult acolo. Era mereu bolnavă, cu gâtul ciuruit de scrofuli care ieşeau într'o parte, se închideau, şi răbufneau în partea cealaltă. Cu o soră proastă, cu un frate zevzec, era nevoită, după ce i-au murit părinţii, să ducă ea singură povara traiului, şi o ducea, fără să se plângă nici de boala care-i măcina tinereţea, nici de munca de fiecare zi, plătită cu un leu şi douăzeci de bani.

Ea a fost mai cu scaun la cap decât Bică, fiindcă mai întâi a vorbit la birou pentru tine şi apoi te-a luat.

Intreprinderea lui Sfetea era la Sfântul Gheorghe, înghesuită într'o curte lungă şi îngustă, cu o poartă înaltă de fier, ca o poartă de închisoare. În faţă, pe stânga, era locuinţa patronului, iar pe dreapta depozitul de hârtie, de mucava şi de accesorii pentru papetărie. Atelierele se aflau în fund, suprapuse, înghesuite, — jos maşinile, sus zeţăria şi, deasupra, legătoria dimpreună cu cartonajele. O scară de fier, cu răsuceli de burghiu, făcea legătura între etaje.

Aer puţin, soare puţin.

Lucrau mai mult fete la legătorie şi cartonaje, sub conducerea unui şef gras (i se spunea Borţosul), care era vesel cu lucrătoarele. Era vesel şi rău şi porc. Nu se despărţea de lumina voioşiei care plutea pe obrajii lui umflaţi, trandafirii, şi licărea în ochii-i mici, jucăuşi, când le înjura cu o limbă spurcată şi le trântea în cap un maldăr de cutii de carton neîncheiate bine. Când era în toane cu adevărat bune, spunea măscări la auzul cărora unele chicoteau iar altele îşi băgau capul în piept, cu obraji ca sfecla.

Te simţeau ruşinat, auzindu-l în astfel de prilejuri, pentru tuşa Tudora, care, la rândul ei, îţi ocolea privirea.

„Ce om bun!” ai gândit când ea a străbătut cu tine atelierul şi te-a înfăţişat lui.

El era în fund, la un birou de comenzi, şi în timp ce Tudora îngăima: „L-am adus... V'am vorbit, ştiţi...”, omul îşi plimba ochii rătăcitori dela ea la tine. „Ştiu, ştiu...” a spus el şi gura i s'a deschis ca pentru a râde, însă râsul a fost de bunăseamă, înăuntrul pântecului lui, fiindcă n'a ajuns pe buze şi nu l-ai auzit. „Ai mai fost undeva?” te-a întrebat, iar tu ai răspuns încet: „Nu!” „Bine, bine!” a mai spus el, ridicându-se şi plimbându-şi o palmă ca o perniţă pe obrazul tău. „Ce om bun!” gândeai iarăşi în momentul acela, măgulit parcă de mângâierea lui, dar ai simţit o usturime cumplită fiindcă îţi prinsese cu două degete sfârscul urechii şi trăgea în sus. În vremea asta continua să te învăluie într'o privire caldă şi să zâmbească. A răs pe urmă

scurt: „Haha!” și i-a spus cu o voce schimbată, aspră, tușei Tudora care avea în ochi o svâcnire de spaimă: „Bine, bine, la treabă!”.

Treabă n'ai avut nici în ziua aceea și nici în alte zile. Stăteai ca un cățel pe lângă mătușa ta, mereu cu părerea că vremea bate în loc. Te stânjeneau fetele și femeile printre care te aflai și care, în timp ce lucrau cu mișcări repezi, își aruncau una alteia vorbe înecate în răs. De cele mai multe ori făceau glume pe socoteala Borțosului, râzând de burta lui și de mersul lui legănat. Făceau și alte glume care te sileau să lași capul în jos sau să te depărtezi cu pași înceți. Când au văzut că ești rușinos, găseau o plăcere să-și facă semne și să te necăjească cu tot felul de întrebări. În lipsa șefului din atelier se sbenguiau cu vreo trei lucrători, aruncându-și cocoloașe de hârtie și spunându-și vorbe cu două înțelesuri.

Măcar că lucrătoare veche, tușa Tudora trecea nebăgată în seamă. Printre fetele și femeile tinere, sănătoase, sglobii, ea era ca o umbră. Abia acum, în mijlocul tuturor celorlalte fături, vedeai cât de umilă și de bolnăvicioasă este ea. Și suferai simțind că în ea nu ai nicio protecție.

Nesfârșită și grea a trecut pentru tine întâia zi. Ai stat înghețat lângă mătușa, cu simțământul că ești de prisos și că te afli, ca un cintizoi, prins într-o colivie. Te-a podidit de vreo două ori plânsul. Te-ai gândit că ți-ar fi tare rușine dacă te-ar vedea, așa bleg și speriat, Bică și prietenii tăi, care se lăudau cu viața din atelierelor lor. În câteva rân-

duri te-ai întrebat cum ai face să te retragi încet-șor și să fugi de acolo. Știai, însă, că pentru asta, trebuia să treci prin atelierelor de jos, să străbați curtea lungă și să ajungi la poarta de fier, unde ai fi fost dator să dai socoteală portarului. Te oprea, pe de altă parte gândul că tușa Tudora ar fi trebuit să dea socoteală Borțosului pentru nepotul ei. Și te mai oprea temerea că mama și tata au să creadă că nu vrei să muncești, că te-ai învățat cu trândăvitul, că vrei să stai și să mănânci degeaba.

— Gata! a spus tușa Tudora, punând de o parte unealta mică de os, ca un cuțit, cu care indoia colile și acoperindu-și cu palma un căscat.

În momentul acela și celelalte fete s'au ridicat, vorbind și râzând, acum, tare.

— Plecăm? ai întrebat crezând că s'a mântuit ziua.

— Unde? s'a mirat și a zâmbit cu ironie blândă mătușa. Măncăm. E ora prânzului.

— Cum a fost? te-a întrebat mama când ai venit acasă, adus de mătușa Tudora până la poartă.

— Bine! ai răspuns cu o voce care nu era a ta, cu privirile într-o parte.

Ai mâncat și simțeai că fiecare duminică se împotrivește să lungească și că lacrimile pe care le alungaseși toată ziua din ochi, se îngămădiseră în gât.

Ursuzenia ta a fost tălmăcită ca semn al obozelei. „Așa e la început. Pe urmă te deprinzi”, a fost constatarea și consolarea mamei. „Legătoria de cărți este meserie bună și curată, și norocul tău este c'o

ai pe Tudora care poate să pună o vorbă pentru tine", continua mama și tu dădeai din cap și te simțeași mândrit că între vorbele ei și gândurile tale era o nepotrivire atât de mare.

„Ce bine ar fi să mă îmbolnăvesc în noaptea asta, îți spuneai; să mă scol cu gâtul astupat de gălci, și mama să nu mă lase să plec... Sau mătușa Tudora să uite mâine dimineața să treacă să mă ia, cum fusese vorba; aș întârzia și nu m'aș mai duce de loc, fiindcă m'ar trage de ureche Bortosul...”

Nu s'a întâmplat nici una, nici alta.

Ai pornit în ziua următoare cum pornește mielul la tăiere.

Aveai pachetul tău cu mâncare: halva și-o bucată de pâine. Afară de șef și de un lucrător sau doi, lucrătoarele și ceilalți mâncau ce-și aduceau de-acasă: magiun, brânză sau, în crăticioară, iahnle de cartofi, fasole, varză călită. Cu mândrie arăta cineva doi ardei umpluți, ori o bucată de carne friptă. Numai câtorva, cu salariu mai mare, le da mâna să se ospăteze de la birt. Ucenicii le aduceau o farfurie cu ciorbă sau una cu mâncare scăzută. Singur șeful mânca două feluri și bea un sfert de vin.

Ai socotit ca un semn de cinste și încredere din partea lui când te-a trimis pe tine să-i cumperi de mâncare. Făceai patru drumuri: întâiul când îi aduceai lista să-și aleagă bucatele; al doilea când veneai cu primul fel și cu pâinea; al treilea când îi aduceai felul al doilea și vinul; al patrulea când duceai înapoi farfuriile și sticla, golite.

La orice treabă te-ai fi găsit, trebuia să fii cu o-

chii pe ceas și, cu cinci minute înainte de ora douăsprezece, s'o sbughești ca să ieși cel dintâi pe poartă, când ea se deschidea, să alergi într'un suflet la birtul din colț cu Bărăției și să ceri lista de mâncare; să fugi înapoi și s'o ții sub nasul șefului la lavabou, lângă closet, în timp ce el își spăla mâinile; o citea de sus până jos, măcar că în fiecare zi se oprea la ciorba de perișoare și la ciulamaua cu pui; îți dădea comanda, râdea trecându-și limba peste buze, te stropea în ochi cu apa de pe mâini și te întreba: „Ai venit?” Aduceai ciorba care frigea, cumpănind-o în așa fel, încât să nu se verse și nici să nu mânjească pereții farfuriei; nu uitai să bagi în buzunar un ardei verde și să i-l pui alături; pâinea o țineai strânsă la subțioară. Goneai apoi după ciulama și ajungeai tocmai când Bortosul strivea în lingură ultima perișoară. Așteptai lângă el să isprăvească și al doilea fel ca să duci la birt, înapoi, farfuriile. Ciulamaua, șeful o mânca pe îndelete, învărtind furculița cu dumaticatul în coca moale până îl umfla ca un burde. Când îl băga în gură, se umplea pe mustăți. Ci pe spre tine cu ochii albi, de găscă. Bucata de pui o ducea la gură cu mâna și-și lingea degetele și iar clipea spre tine. Își turna vinul într'un pahar de tablă, care era al lui. Simțea din nou o plăcere să arunce în obrazul tău ul'umul strop, ceea ce pentru tine era încă un semn de bunăvoință din partea lui. „Așa, mânzule, bravo, a fost bine. Galop!”

Adică: ridică de pe masa lui farfuria și sticla, șterge cu cotul firimiturile și ia-ți calea.

Pauza pentru masă era de-un ceas, din care a-

proape trei sferturi îți treceau servindu-l pe Borșosul. Tușa Tudora te aștepta ca să mâncați împreună, repede, ce-aveai tu și ce-adusese ea. Era bucuroasă că șeful te-ales pentru treaba dela prânz, tâlmăcind și ea că i-ai intrat Borșosului sub piele. A avut o înțărare în privința aceasta, când a văzut că șeful se oprește lângă tine și-ți dă un bobârnac și râde. Tușa Tudora se uita fericită la lucrătoarele din jurul ei și râdea și vrea parcă să-ți spună: „Vezi, vezi, că este bine?”

Te dușmănea însă Mircea, ucenicul pe care Borșosul îl detronase din funcția pe care o aveai tu acum, fiindcă venea cu mâncarea sleită și cu urme de degete pe farfurie. Împreună cu ceilalți băieți din atelier, se ferea de tine și îți spunea „caiafă”, cuvânt pe care la început nu-l pricepeai. Ți-a pus într'o zi piedică, iar într'altă zi și-a șters mâinile pline de scrobeală în părul tău. Era văr cu un lucrător tânăr care-ți purta pică și-ți spunea în batjocură „savantule”, fiindcă te vedea citind înainte de începerea lucrului și în timpul scurt care îți rămânea la prânz. Dacă te apropiai de el, să privești cum lucrează și să înveți ceva, te alunga.

E drept că acum nu mai slăteai degeaba. Erai pus să fierbi scrobeala în curte, cu grija să nu iasă nici subțire, nici groasă și nici cocoloașe să nu se facă. Dacă greșeai, lucrătoarele și lucrătorii te spoiau cu pensula pe nas și te certau. Cărai, cu ceilalți ucenici, mucavale din magazie, treabă greu de îndeplinit pe scara de fier cu trepte înalte, lunecoase și răsucite. Conștiincios și timid, purtai mai multe mucavale în

brațe și făceai drumuri mai numeroase decât ceilalți. Trecând prin atelierul de mașini, de unde începea scara, vă inghionteau lucrătorii deacolo, fiindcă se împiedicau de voi. Se întâmpla ca, pe scară, când urcați cu povara în mâini, un lucrător sau o lucrătoare să coboare. Deși lor le venea mai ușor să urce înapoi până treceați, vă sileau să coboriți jumătate din scară ca să le faceți loc. Adesea vă căutau pricină ucenicii dela mașini și dela zețarie.

O altă treabă a ta și-a celorlalți băieți, mai ales la sfârșitul săptămânii, era să duceți în depozitul din curte sau la librăria de peste drum, registrele, caietele și cărțile broșate, precum și cutiile de carton. Cutiile erau cele mai ușoare și registrele, cele mai grele. Dar vi se puneau cutii multe în brațe, și ele lunecau și dădeați de naiba când se năruia maldărul lor, fiindcă se murdăreau și se turteau. Pentru fiecare cutie stricată, luați o palmă pe după ceafă. Registrele atârnav ca pietrele, iar marginile lor vă tăiau mâinile.

Indeletnicire plăcută și ușoară era fățuitul colilor de hârtie pentru registre și cu deosebire pentru broșuri. Treaba aceasta o făceau și fetele. Mai întâi, că se deați pe scaun la mesele lungi. Apoi, că întreaga operație se reducea la potrivitul colțurilor coalei și la păturirea ei în opt sau în șaisprezece pagini. Ca să nu le păturiți pe dos și să iasă greșită numerotația, trebuia să fiți cu luare aminte la cifra lămuritoare din colțul de jos.

Când fățuiați broșuri, te bucurai fiindcă, în timpul lucrului, îți puteai arunca ochii pe conținutul pagini-

lor, — cărți de școală sau de literatură. Lectura te fura uneori și atunci tușa Tudora îți făcea, muștrătoare și speriată, un semn cu cotul.

Deasupra atelierului era podul la care ducea o scară de lemn. A venit într-o zi un funcționar din librărie, a vorbit cu șeful și șeful v'a chemat, pe tine și pe încă doi băieți, spunându-vă să vă urcați în pod și să faceți regulă acolo. Sunt în pod reviste și cărți vechi pe care trebuie să le alegeți, revistă cu revistă, carte cu carte, fiecare după titlul ei, și să le așezați în teancuri.

A urcat și el cu voi. A urcat și funcționarul din librărie. Cât ținea podul, pardoseala era căptușită cu tot felul de cărți și reviste, claie peste grămadă, cu praful de-o palmă peste ele. Era în vară și dogorea soarele pe acoperișul subțire de deasupra și era în pod ca 'ntr'un cuptor.

— Uite, băieți, v'a explicat de data aceasta funcționarul din librărie, asta este revista **Vatra**. Asta e **Viața**. Asta e **Convorbiri**. Și mai sunt și alte reviste. Astea sunt cărțile. Fiecare cu titlul ei. Vă uitați la titlu, o ștergeți de praf și o puneți pe fiecare la locul ei, una peste alta. Care e ruptă sau murdară prea mult, o dați deoparte.

Ai priceput cel dintâiu și, oricum, te-ai bucurat mai mult decât ceilalți băieți cari se scărpinau în cap și se uitau la acoperișul care frigea.

— Ne-a luat dracul. Ne prăjim aici, au spus ei, după ce Borșosul și funcționarul au coborât, lăsându-vă singuri.

Nu numai că v'ați prăjit o lună întreagă, dar ați înghițit cu nemiluita și praf. Când însă au văzut că sunt de capul lor toată ziua, că nu vine nimeni acolo și că pot să se tolănească și chiar să doarmă, s'au bucurat. Făceai tu treaba și pentru ei, o făceai cu o încântare care alunga oboseala și-ți lăsa părerea de rău că ziua e prea scurtă. Grija să nu rămâneți singuri acolo și după ce se încheia lucrul, o aveau ei, vârîndu-și capul prin gaura podului ca să vadă dacă în legătorie mai este cineva.

Erau acolo tipăriturile editate de Siete și rămase nevândute: numere din **Vatra**, din **Viața**, din **Convorbiri Literare**, cărți de Coșbuc, Vlahuță, Delavrancea, Slavici, Caragiale. Ai citit, pe rupte, cu grabă, sărînd peste rînduri și pagini, de teamă că s'ar putea să se întâmple ceva, să fii luat în atelier și să-ți rămână o revistă, o carte, necunoscute. Recunoaște acum că ai băgat și în sân, din ele, și-ai adus acasă, dar numai exemplare jerpelite ca să ai în cazul când te-ar fi prins, circumstanța ușurătoare că erau maculatură.

Seara erai cu praf în gât, în păr, pe mâini și în haine. Iși ieșise și mama din ale ei când te vedea. fiindcă ea spusese că legătoria e o meserie curată. Nici tatăl tău, care venea dela binalele lui, nu era ca tine. Se umplea bătătura când îți curăța îmbrăcămintea. Și erai răscopt de arșița din pod și te dureau șalele stînd toată ziua aplecat deasupra hârtoagelor.

Ai plecat la începutul iernii în împrejurări care te-au umilit și te-au făcut să suferi, încât te gîndi-

seși vreo două zile să te spânzuri sau să te arunci pe linia ferată.

Isprăviseși treaba în pod, chiar spre părerea de rău a celorlalți doi ucenici, care, când nu se tolăneau și dormeau, se cățarau prin ferestruica podului, pe casă, și aveau dinaintea ochilor priveliștea orașului. Ca să le fie șederea mai plăcută, aruncau cu ce le venea la mână peste vreo trei străzi, fără să știe nimeni de unde le cădea bucuria în cap.

Tu ai avut alte două bucurii când ai coborât în atelier. Mai întâi, că scăpaseși de îndatorirea de-a aduce șefului mâncarea dela birt. Reintrase Mircea în drepturile lui. A doua, că ai fost pus la lucru în legătură cu meseria pe care o învățai. Erai ucenic cu destulă vechime. Te-au pus să broșezi, adică să coși coală cu coală. Tușa Tudora ți-era dascăl în ora dela prânz. Te-au pus să ungi cotoarele broșurilor și apoi să le îmbraci în coperte. Mai intraseră, în Septemvrie, câțiva ucenici, încât cei vechi scăpaseră aproape cu totul de corvoadă.

Mircea nu uitase că, într'un rând, Borșosul ți-a făcut cinstea de-a te trimite pe tine să-i aduci ciorba, ciulamaua și vinul, izgonindu-l pe el. Te socotea și-acum „caiafă”, adică omul șefului, mai cu seamă că șeful nu te bătuse niciodată.

Ți s'a arătat într'o zi un alt semn de încredere. Ai fost pus la mașina de tăiat mucavale în două, în patru, în opt, în orice măsuri era nevoie. Mașina era de mână, limitându-se la un cutit ca de ghilotină, pe care îl ridicai și-l lăsați peste coală. Trebuia doar să potrivești pe suprafața netedă a mașinii un

semn, în așa fel încât mucavaua tăiată să aibă exact dimensiunile cerute și să nu rămână din coală ștraifuri fără folos. După ce înțepeneai semnul, treaba mergea și cu ochii închiși: piciorul apăsa jos pe-o clapă și prindea coala ca într'un clește, mâna ridica și cobora cuțitul.

Toată ziua ai tăiat mucavale. Rămânea să continui în ziua următoare. Mircea se apropiase de vreo două ori și-ți dăduse peste cot, uitându-se într'o parte și'n alta să nu fie văzut. L-ai găsit a doua zi depărtându-se de mașină, înainte de-a suna pentru lucru. Ai început să tai și ai tăiat vreo două ceasuri până când a venit vărul lui, a privit, a măsurat bucățile și ți-a dat o palmă peste cap: „Mă, savantule, mă, ești chior? Ai stricat mucavalele”. S'au apropiat încă doi lucrători: unul a răs, celalt te-a muștrat, dar fără răutate. Mătușa Tudora era gâbenă de spaimă. A vrut să-ți ia apărarea, însă a fost împinsă la o parte: „Nu te băga!”. Ți se băgau ție, în schimb, sub ochi mucavalele. Unul îți spunea bou, altul te întreba ca și vărul lui Mircea dacă ești chior. Recunoșteai că într'adevăr mucavalele tăiate în ziua aceea nu se potriveau cu cele din ajun, măcar că nu schimbasesi semnul. Cu toate acestea, semnul era mutat. Il mutase Mircea care apoi îl pusese pe vărul-său să se uite ce faci.

Din biroul lui, Borșosul a văzut tevatura. A venit legănându-se pe picioare, cu o linie în mână. Zâmbea. Când a întrebat ce este acolo, întrebarea lui era veselă parcă. A zâmbit și după ce a aflat și când ți-a pus întrebarea: „Tu, mânzule?”, și când te-a

lovit cu linia în cap. „Tu, mânzule?” și îi-a dat o palmă și îi-a spus: „Șterge-o, că-ți tai picioarele!”.

Uitaseși să-ți iei pălăria când ai plecat. A venit cu ea tușa Tudora, seara, acasă. Avea ochii plânși. Iși adusese aminte Borțosul că-i ești nepot, că ea te-a adus la atelier, și a făcut-o cum i-a venit la gură.

Mama ofta într'un fel, tata într'altul. Obida ei venea din adânc de inimă și se stingea pe buze, talmăcind resemnarea. Oftatul tatei lua forma unui pufăit pe nări și-a unui mârâit. Pe urmă, cașicum s'ar fi rușinat, își făcea de lucru pe afară.

Oftau amândoi după întâmplarea prin care trecuseși, însă mâhnirea lor te înciuda. Pe mama o înțelegeai greșit, închipuindu-ți că ei îi pare rău că n'ai fost cu băgare de seamă și că din cauza aceasta ai rămas fără căpătâi, după ce ai pierdut aproape un an de zile. Alți băeți sunt în anul al doilea de ucenicie și tu va trebui s'o iei dela început. Unde? Mai cu seamă că te-a auzit spunând că nu-ți place legătoria de cărți. O vedeai abătută și voiai într'adins să crezi că te socotește o pacoste pe cap. Tatălui tău nu-i iertai că s'a împotrivit să înveți zidăria. Ce-i păsa lui dacă pe tine te trăgea inima spre meșteșugul pe care îl avea și el? La urma urmei, puteai să te duci și la alt meșter. Erau lucrători mai tineri pe care nu i-ai fi crezut zidari, dulgheri, zugravi sau tinichigii, fiindcă la bina aveau haine de schimb, așa că veneau și plecau cu îmbrăcăminte curată. Nici vorbă că tu ai fi fost mai târziu meșter, antreprenor, însă nu lacom de câștig ca domnul Tudose și ca alții.

Ai stat toată iarna în casă, mai mult lungit pe pat.

citind cărțile și revistele pe care le aduseseseți din podul de'a Sfetea. Citeai și „Universul”, cu toate anunțurile lui. Te-ai gândit iarăși să faci rost de cărțile din clasa întâia de liceu și să te pregătești. Dar de unde bani pentru ele, iarna, când ai tăi dădeau din colț în colț? Pe urmă ți-ai mutat gândul. Erai prea mare, pierduseși rândul, și ar fi însemnat să rătăiești băieții din școală de tine, privindu-te ca pe măgarul clasei.

Când te-au dat afară dela Sfetea, Bică era la un frizer. Trecuse la Socec prin zețarie, pe la mașini și prin librărie, chibzuind, totuși, că meseria de bărbier e cea mai bună. Inșă bărbier de lux, frizer, coafor, nu cum era Petrică din mahalaua voastră, cu pitpalac. Intrase la o frizerie de pe Bulevard și-l văzuseși de vreo două ori, duminica, atunci când erai liber tu, în plină funcțiune, cu fărășul, adunând de pe jos părul clienților și cu măturica fi itisindu-i: „Să vă fie de bine!” Dădeai târcoale prin fața prăvăliei, așteptând să se tragă obloanele și să pleci cu el. Iși lăsase freză mai mare, se uda pe cap cu odicolon și era mândru că i se făcuse un halat alb.

— Asta meserie, mă! te încredința el. Curată, cu lume bună dela care poți să înveți multe, și cu bacșișuri. Pică, mă, pică! Mușteriu și gologanul... Ii iau la șmecherie: „Salut, domnu'! Să trăiți, domnu'!” Una peste alta imi iese pe săptămână șapte, opt lei. Bani la mine, mă, ca la Turci...

Pe urmă a fost dat și el afară, nu știi din ce pricină și era desgustat. Era ca și tine fără niciun rost în puterea iernii și-l surhideau ai lui în fiecare zi că

e o haimana. Schimbați între voi cărți și romane în fascicole. Venea mai mult la tine, măcar că nu era loc, fiindcă mamă-sa îi făcea zile fripte. Nu mai știa nici el încotro să apuce. Trăgea tot spre indeletnicirea lui tat-su: un chioșc, dacă s'ar fi putut chiar alături de chioșcul lui babacu, să-i ia toți mușteriii, ca să se învețe minte și să nu-l mai certe. Ori o tutungerie, o librărie sau o bragagerie peste drum de școală unde ați învățat. Pentru toate, inșă, trebuia **capital**. Dela cine dracu să iei un capital?

Deocamdată se ducea tot la tat-su și-i șterpelea „Furnica”, „Bילוiul” și a'le reviste care apăreau pe atunci. Când il prindea, spunea că le aduce îndărăt, inșă aproape totdeauna le vindea altui chioșcar cu sfert de preț, atâta cât să facă rost pentru țigări.

Aproape toate revistele se subintulau „de familie”, măcar că unele publicau porcării. Cititorii aveau dreptul să deslege șarade și să schimbe, sub tot felul de pseudonime, corespondențe între ei, pe baza unui cupon valabil pentru zece cuvinte. Cine se întindea la vorbă, trimitea două cupoane și era obligat, ca atare, să cumpere două reviste. Corespondențele aveau cam acest conținut: „Blonda cu ochi albaștri dorește să cunoască un bărbat cu ochi verzi. Adresa Post Restant 14”. Sau: „Gondolierul venețian întreabă pe Contesa tristă, de ce n'a venit duminică în Cișmigiu să se plimbe cu barca”.

Voi ați început să deslegați șarade și v'ați bucurat văzându-vă numele publicat în revistă. Pe urmă, în colaborare, ați comptis o șaradă, și Bică a fost emoționat, peste două săptămâni, când a văzut numele

amândorura deasupra ei. „Să mai scriem, mă. Hai să facem și un aritmogrii“. Odată cu participarea la jocuri, v'a venit ideea să intrați în corespondență cu cititoarele. N'aveau cum să afle că sunteți niște puști, fiindcă tu vei fi Giuseppe Garibaldi și Bică. Sherlock Holmes, eroii cu care ați fi dorit s'aveți asemănare. Au apărut rândurile voastre prin care căutați corespondență cu sufletele nobile, care vă vor scrie la Post-Restant, că nu puteați să dați adresa de acasă. Bică pune plicurile în cutia de scrisori a redacțiilor și tot el a avut curajul să se ducă la ghișeu la Poșta. A fost în culmea fericirii când i s'au dat câteva scrisori cu plicuri și hârtie roză și mov. Una mirosea încă a odicolon. Sufletele nobile voiau într'adevăr să cunoască pe Garibaldi și pe Sherlock Holmes și dădeau întâlnire, într'o anumită zi, la o oră anume, în Parcul Expoziției, ori la Cofetărie. Semnul de recunoaștere: o floare sau revista. V'ați dus în Parcul dela Filaret, însă fără să țineți revista în mână, și trecând pe departe de locul înțeles. O puștancă de școală cu beretă, se plimba pe alee, făcându-și vânt cu revista, măcar că era în Martie și era frig.

Fără știrea lui Bică ai scris o parodie după Hora Unirii și-ai trimis-o la „Veselia“. Peste vreo trei săptămâni, poezia a fost publicată și Bică ți-a luat în nume de rău că nu i-ai spus și lui ca să pună și el o strofă, două și s'o iscăliți împreună. După ce i-a trecut necazul, a avut o idee: dacă v'ați face scriitori? O săptămână întreagă, cap la cap, în odăița voastră din fund, v'ați trudit să mai faceți o poezie, tot umoristică. Nu mergea, și ați stricat aproape un caiet și

vă era limba vânăță de plumbul creionului pe care îl rodeați în gură. „Dă-o dracului, că nu iese!“ a declarat Bică, depunând armele. Tu găseai o explicație a înfrângerii: cum să compui în odaia asta unde vine mirosul de ceapă și hârjoneala celor mici de alături și unde mama își face de lucru trăgând cu coada ochiului la îndeletnicirea voastră? Bică găsea pentru el, o altă explicație: n'avea țigări și, când nu fumează, nu e bun de nimic.

Ați încercat să vă păcăliți unul pe altul. Ați scris în ascuns și pe cont propriu. După ce te-ai chinuit cu o schiță, ai trimis-o la „Veselia“, iar în săptămâna următoare ți-ai văzut numele la Poșta Redacției cu adăogirea: Nepublicabilă. Ai întâlnit însă, tot acolo, și numele lui Bică; aceeași soartă avusese și opera lui.

El s'a descurajat de-a-binelea: „Nu iese, mă! Și am auzit că nici nu se plătește“.

Crezuseși că mama nu bănuia nimic, dar ea știa până și de scrisorile care ți-au fost trimise la Post-Restant pe numele împrumutat de tine pentru corespondență. Te cercetase în buzunare. Și ți-a venit să intri în pământ și te-ai roșit până în vârful urechilor când tatei i-a scăpat într'o seară, cu tâlc ironic, un cuvânt: „Galibardi“.

Incolțit de ai săi, Bică a fost nevoit să intre după Paște la un instalator. Era nefericit și spunea, că nu-i place meseria și că n'o să rămână mult acolo. A stat patru ani și a învățat meseria și a rămas, cât i-a fost dat să trăiască, instalator.

Tu ai trândăvit iarăși, vara întreagă, sub nucul din curte, simțind lipsa prietenului tău care era intern la meșter și nu venea pe-acasă decât la două săptămâni. Te îndopai mai departe cu lecturi care-ți cădeau în mână și care-ți lăsau, aproape toate, un gust searbăd, o părere de gol în stomac și de cenușă în cap.

Gogu tipograful, singurul cu guler înalt, scrobît, în mahala și care, în afară de zilele de beție cruntă la Tache, se ținea la o parte de meșteșugari, a vorbit pentru tine, în toamnă, la Minerva. Il rugase mama. Era stereotipar și, deși ai fi vrut să lucrezi cu el, s'a împotrivit. Meseria lui era grea: cuptor înciuc, plumb topit, muncă de ocnaș. Ținea la tine și-i părea și lui rău că n'ai mers mai departe la școală. Te-a băgat la zețarie, și-a pus o vorbă bună, fiind prieten cu domnul Popescu, șeful atelierului. Acesta era blajin, purta haine negre, curate, și cravată întotdeauna albă. Avea însă un obraz galben,

iar urechile îi erau străvezii și subțiri. Era tuberculos.

Se împărțea între birou și atelierul cu patruzeci-cințizeci de lucrători, primind dispozițiuni dela domnul Filip, directorul, care era negricios, bondoc și foarte gras. Cu lucrătorii, domnul Popescu vorbea fără să se răstească și deaceia oamenii lucrau cu tragere de inimă, într'o disciplină pe care și-o impuneau ei înșiși. De ucenici, șeful nu se atîngea. Ii pișca domnul Filip când îi prindea, și pe cei din zețarie și din celelalte secții, umblând fără treabă pe scări sau strângându-se la closet, unde câteodată, jucau rișca.

— Păzea! Rățoiul!

Rățoiul era el, directorul, care umbla cu pași nesimțiți, legănându-se, izbutind totdeauna să prindă în culpă un lucrător în vorbă dulce cu o legătoreasă, ori doi-trei ucenici pierde-vară. Pe lucrători îl frigea cu amenda. Pe ucenici îi lua de urechi și-i aducea ca pe un piocon șefilor din ateliere. Nu-și leșea din sărite. Nu striga și nu injura. „Poftim; sunt ai dumatiale”, spunea, și-și ștergea mâinile, ca șicum s'ar fi umplut de murdărie. Pleca, încredințat că șefii vor ști să-și facă datoria. Al tău nu ș'-o făcea potrivit așteptărilor Rățoiului, fiindcă după plecarea lui spunea băieților: „Vedeți, mă? V'a prins. După ce nu vă vedeți de treabă, sunteți și proști. Cum a dat peste voi?”. Apoi le făcea din ochi, semn s'o tulsească din fața sa.

Șeful primea dela director dispozițiuni, nu numai în legătură cu lucrările din atelier. Se pomenea su-

nat, cobora trei etaje, și venea peste zece minute. Chema pe-un ucenic: „Du-te, mă, la cucoana domnului director”.

Rățoiul locuia într'o aripă a întreprinderii și făcea singur târguelile în piață. Nu ținea servitoare și nici guvernantă, deoarece avea ucenici în ateliere. Ei îi purtau coșnița, dimineața, cu ei doamna deretica prin casă și dintre ei alegea unul mai curățel, mai răsărit, care să-i plimbe uneori câțelul și alteori copiii. „Du-te, mă, îți spunea șeful cu aer plictisit, te cheamă domnul director; ești bun de fată'n casă”. Li spunea, în altă împrejurare, altuia, că nu știe de-o s'ajungă zețar, însă e sigur c'o să-i facă Rățoiul, bucătar.

Tot cu voi își băgase ei în cap să lanseze gazeta, trimițându-vă s'o strigați și s'o vindeți pe străzi.

Domnul Popescu ținea să vă pună la treabă, să'nvățați meseria, și lua în nume de rău lucrătorilor când vă trimiteau după țigări sau după l'monadă în orele serviciului. Li dojenea: „Lăsați-i să lucreze, vreți să rămână ciocanari?”.

Te bucurai să rămâi la regal și să împarți litera în casă. Intr'ascuns căutai să-ți deprinzi mâna cu vingalacul. Atât doar că-ți plăcea să umbli cu șpalturile de corecturi în redacție și să zăbovești acolo, privind și trăgând cu urechea la munca și la vorba redactorilor. Era mai mare, la gazetă, Costache Demetrescu, miop și ursuz și sucit. Nu se mulțumea niciodată cu prima corectură, spunea că e mânjită cu cerneală, și te trimitea să-i dai alta, și mormăia

cu nasul în aceasta: „Bună, bună”, măcar că nu era mai citeață decât întâia. Pentrucă-i deprinseseși o-biceiu, dădeai dela început două șpalturi, și lăsai unul afară, pe-un dulap. Când te expedia să-i aduci altă corectură pe articolul lui, ieșeai, luai șpaltul de pe dulap, îți făceai de lucru pe afară și pe urmă te întorceai. „Bună, bună”, bombănea înainte de-a vedea corectura.

Prinseseși ticurile redactorilor și reporterilor care purtau pălării cu boruri mari, lavalieră și baston pe mână. Beau cafele, fumau, scriau pe-un colț de masă cu creioane boante și te mirai cum pot să umple filă după filă, vorbind și glumind între ei. Gândul de-a ajunge și tu odată să scrii ca ei, așa, repede și de toate, îl alungai ca pe-un vis cu nepuțință de'nfăptuit. Ai fi vrut deocamdată să ții locul băiatului din redacție, care le ducea filele, pe măsură ce erau scrise, la linotip, și care îi servea cu cafele.

Te simțeai mai bine la corectură, unde vreo patru tineri, aproape toți slabi și cu ochelari, stăteau cu nasul în șpalturi și însemnau greșelile. Ei nu te țineau în picioare cât citeau șpalturile aduse de tine, ci te indemnau să te așezi pe-un scaun. Când făceau o pauză, te'ntrebau cum te cheamă, ce vârstă ai, în ce an ești în atelier. Unul fuma într'una și după fiecare țigară. băga în gură o bomboană de mentă. Îți dădea și ție o bomboană. Era cel mai slab, mai rău îmbrăcat dintre toți și cel mai miop. „E ofticos”, te gândeai și-i purtai un simțământ de grijă, de milă și iubire. Nu era ofticos. A trăit. A făcut și războiul și a scăpat și a mai trăit un timp

după aceea. Era Vasile Savel care își făcuse un nume în gazetărie și în literatură, și cu care ai fost peste vreo zece ani coleg de redacție la „Adevărul”. Nu știa că-l serviseși cu șpalturi și că el îți dădea în schimb o bomboană de mentă. Dar, depănând amintiri dela începutul carierei lui, istorisea că Filip îi s'lea pe redactori, în fiecare seară, să-și decupeze contribuția la gazetă și s'o pună în plic. Filip cântărea plicul în mână, fără să-l deschidă, se uita la numele de pe el, iar redactorul a cărui producție atârna mai greu, era socotit ca fiind mai harnic. Trecând dela corectură la reportaj, și cunoscând o b'ceiu Rățoiului, Savel păturea în plic un exemplar întreg din gazetă și primea astfel gratificații. Fi-rește, până a fost prins și trimis la plimbare.

Editura Minerva scotea cărți literare. Ai dus in-tr'o zi la poștă un plic mare cu corecturile în pagină ale unui volum și ai luat adeverință dela ghișeu. Era trimis lui Miha'il Sadoveanu, la Fălticeni. În atelier ai văzut odată pe un domn cu pălărie mare, cu lavalieră neagră, cu mustață scurtă, castanie. Domnul Popescu, șeful, foarte respectuos, îi arăta o coală tipărită. Era poetul Radu D. Rosetti, ale cărui poezii le citiseși, învățând pe dinafară una care vi se părea vouă, ție și lui Bică, foarte potrivită cu starea voastră sufletească atunci când, în mirosul de ceapă prăjită, în odaia ta, vă trudeați — și „nu mergea” — să scrieți o poezie în colaborare. N'ai uitat-o nici azi :

*E primăvară, primăvară,
Natura'ntinerește iară,
Și prin copacul înfrunzit...*

*Destul, condei afurisit!
Ce-ți pasă dacă-i primăvară,
Când n'ai cerneală'n călimară?*

Tânjeai după volumele din galantarul librăriei, cu coperte ilustrate, înfățișând plaiuri, răsărituri de soare și țărani stând în amurg la sfat. Era pe vremea „Sămănătorului”. Tânjeai după ele, dar nu le puteai cumpăra. Nu puteai nici să le șterpelești dela legătorie. Găsiseseși un alt mijloc: trăgeai în fiecare zi câte o coală, dela Mașini, o mânjeai puțin ca să pară maculatură și înfășurai în ea legătura ta dela gât. Portarul nu găsea nimic rău în faptul că aveai fularul în pachet. Căutai să iei în fiecare zi altă coală și să alcătuești astfel volumul întreg. Mai găsiseseși un mijloc să-ți poți cumpăra reviste și alte cărți. Câștigai trei lei pe săptămână. I-i dădeai mamei, sâmbăta, să-și mai amăgească nevoile. Ea însă îți dădea în timpul săptămânii douăzeci de bani pentru masa de prânz, în fiecare zi. Erau deajuns: cinci bani un sfert de pâine, brânză sau mezeluri de zece bani și cinci bani pentru mere sau prune. Te-ai gândit să faci economie, cheltuind numai jumătate pentru pâine și fructe. Cu șizeci de bani, câți îți rămăneau, puteai să cumperi un volum din **Biblioteca pentru Toți** și revistele care apăreau. Nu era nimic; mâncai seara mai mult. Era însă ceva, fiindcă ai

inceput să slăbești. Te durea deseori capul, dormeai prost. Nici poftă de mâncare nu mai aveai. „Nu-i priește aerul de acolo”, ai auzit-o într-o noapte pe mama spunând tatei. „Meserie afurisită... D'ăia sunt toți ofticoși”, a mormăit tata.

Și te gândeai, într'adevăr, și tu la domnul Popescu, șeful tău, și la domnul Savel, amândoi cu obraji ca lămâia și cu urechi vinete, subțiri. Aerul era într'adevăr greu în atelierul cu miros de plumb, creolină și șobolani. Nu te gândeai însă atunci să faci o legătură între starea ta și faptul că păcăleai stomacul.

Aveai ameteți. Simțeai înțepături în piele, parcă ar fi umblat mii de furnici sub ea. Te durea gâtul și, pipăindu-l, simțeai umflăturile gâlcilor și te gândeai cu spaimă la mătușa Tudora, ciuruită de scrofuli.

— Măi băiatule, spune mamă-ti să-ți cumpere lapte, te-a povățuit domnul Popescu, băgând de seamă că n'cepi să-i calci pe urme.

Pe tata l-ai auzit într-o seară, în odaia de-a-lături:

— Ce facem cu băiatul? Nu arată bine. E pierit. Găinează mereu.

— Nu știu. Mă gândesc să merg cu el la Policlinică.

A mers cu tine în ziua când n'ai mai putut să te duci la atelier. Iți frigea fruntea și-ți ieșise la subțioară o umflătură.

— Debilitate... Lapte... Supe... Odihnă, a fost constatarea și sfatul doctorului.

A mers mai ușor cu odihna, fiindcă din ziua aceea

s'a încheiat munca ta în zețăria dela Minerva. Cu deosebire n'a mai vrut tata să audă de tipografie. Greu a mers cu laptele și cu supele. Neavând găini, au fost tăiați porumbei de ai tatălui tău, care nu stătea pe gânduri să-i jertfească și nu-i mai alegea. A făcut însă mama rost și de lapte. Era prin lunie, așa că o parte din întremarea ta ai datorit-o și soarelui. Stăteai pe-o velință sub nac și ți se părea uneori că ești ca un pui de bogdaproste, dintre cei pe cari îi văzuseși când erai mic, tânjind în Țigănie. Aveai și un simțământ de eliberare și de vacanță. Citeai și dormeai și te trezeai apoi și urmăreai un petec de cer prin frunzișul nucului.

Gâlcile au dat îndărăt, nu mai simțeai furnicături în corp, nu mai nădușeai, nu te mai durea capul. Figura mamei începea să se lumineze. Tata nu se mai uita pe furis la tine și nu mai puflăia pe nas.

Fabrica se afla pe cheiul gârlei, lângă podul Șerban Vodă, avea câteva etaje și era construită din cărămidă roșie. Peste chei era Morga și-o școală de jandarmi. În rând cu ea, cârciumi șiocioabe dărăpănate. Dincolo de ea, o altă fabrică, aceasta mai mică și mai veche, de pungi. Măgăoaia roșie era pentru ace și copci, în asociație cu o fabrică din Germania. În subsol duduia motorul care punea în mișcare, prin curele de transmisie, secția de mașini dela parter. Două etaje erau pentru împachetatul mărfurilor, ultimul slujea pentru depozit și expediție. Câteva zeci de mașini aliniate pe mai multe rânduri, ca soldații în front, svâcneau ziua întreagă, devorând colaci după colaci de sârmă și revărsând în jgheaburi milioane de copci și ace. Peste o sută de fete și băieți, la etajele de deasupra, confecționau testele în care, la alte mașini, înfingeau acele, și numărău copcile în cutii mici de carton. Munceau trei-sprezece ore pentru un salariu care începea dela patruzeci de bani pe zi și se oprea la un leu douăzeci.

Ai citit prin Noemvrie, în gazetă, că acolo se angajează băieți și fete. Erai înșdrăvenit. Greul începuse în casă mai devreme decât până atunci. Tata avusese o vară proastă din care nu s'a ales aproape

cu nimic. Nu te lăsa inima să stai pe capul lor, măcar că ei umblau pe lângă tine cu fereală. Nu le trecuse spaima pricinuită de boala ta.

Fără să le spui nimic, ai dat două zile târcoale fabricii, întâi mai pe departe și din ce în ce mai pe aproape. O măsurai din ochi de pe pod, mergeai lipit de chei, trăgând cu privirea, numărându-i etajele și treceai drumul și te înapoiai pe partea unde era ea, căutând să te uiți înăuntru. Ai văzut jos atelierul de mecanică și motorul care ți s'a părut mare ca un elefant în luptă necurmată de-a se urni din loc, iar la înălțimea capului tău, curele mai late și mai înguste încrucișându-se și gonind, lunecând în jos și înălțându-se pe după transmisiile albe, lucioase. Ai văzut mașinile și, în dreptul fieceareia, cu spat le spre fereastră, băieți nu mai mari decât tine. Te-a cuprins frica și ți-ai spus că acolo n'ai putea să lucrezi niciodată. Când ai vrut să-ți iei seama, un domn care tocmai ieșea s'a uitat la tine cu ochi de șoarece, pe după ochelari, și te-a întrebat:

— Ai venit să te angajezi?

Ai îngăimat ceva, însă el, grăbit și poruncitor ți-a spus:

— Treci la birou.

Te-a împins înăuntru și și-a văzut de drum.

N'ai știut cine e decât peste trei zile, când a trecut prin secția, m'op, cu ochelarii aburiți, pe care îi ștergea mereu, mișcând capul în dreapta și în stânga. Ai fi zis că și capul e pus în mișcare printr'o curea nevăzută de transmisie, căci svâcnea asemenea mașinilor din fabrică. Era patronul. Il însoțea secretarul, un tânăr cu păr blond, cu gâtul puțin strâmb,

cu ochi albaștri, care îi dădeau un aer de copil sau de fată. Când intraseși, aproape fără voie, în birou, el a știut ce vrei, te-a întrebat cum te cheamă și ți-a trecut numele pe-un petec de hârtie. Atâta tot. Câteva minute, în picioare, a citit o scrisoare de afaceri, a însemnat ceva într'un registru, a deschis un sertar și-a băgat scrisoarea înăuntru, a deschis altul și a scos o condică lungă, îngustă, a vrut să treacă ceva în condică, pe urmă și-a luat seama. Iși adusese aminte de tine. Te uitase. „Tu, ce vrei? A. da...” Te-a împins înaintea lui, a urcat la etaj, a intrat în atelierul cu mese lungi pe câteva rânduri și cu mașini pe margini, cu o pădurice de capete de femei și băieți, cu un zumzet de voci deopotrivă egale. A făcut un semn cu capul și cu mâna și ai văzut desprinzându-se dela o masă o femeie tânără, cu obraz zâmbitor. „Ia-l în primire și dă-i de lucru”. I-a pus în vedere secretarul lângă care stătea, timid și bosumflat, ca și cum te înhățase pe cheiul gârlei și te adusese fără de voia ta.

Fusesseși luat, într'adevăr, prea repede. Nu aveai niciun motiv de grabă. Dădeai târcoale fabricii, vrând să te deprinzi cu înfățișarea ei, cu lumea dinăuntru, și-ți spuneai că vei veni în ziua următoare, de dimineață, când începe lucrul, ca să vezi cam ce fel de omenire intră acolo, dacă e multă și dacă, în rândurile ei, se găsesc mutre cu care ai putea să te împaci. Ai fi vrut să intri în vorbă cu niscăi băieți mai aproape de anii tăi, să-i tragi de limbă: cum și ce fel se muncește în fabrică, dacă e

greu, dacă se bate, dacă se'njură, cât li se plătește, și așa mai departe. Poate ți-ai fi luat seama. Ori, te-ai fi împrietenit cu vreun băiat, chemându-se că ai pe cineva acolo, și că nu cazi cum cade musca'n lapte. Când colo, un domn cu ochi de șoarece pe după ochelarii aburiți te-a împins înăuntru și altul tânăr, cu gâtul într'o parte, cu ochi albaștri, te-a dat în primire unei femei cu obraz luminat de un zâmbet. Fără voință, bleg, metotol, ai să fii toată viața, dacă nu ești în stare să faci ceea ce vrei și dacă te lași îmbrâncit în situații pe care ar fi trebuit să le mai cercetezi, să le mai cântărești.

De unde știa domnul acela grăbit că-i citiseși anunțul în ziar și că voiai să intri în fabrica lui? S'ar fi putut foarte bine să treci pe acolo, din întâmplare și nici prin gând să-ți vină să te angajezi. Erai fără căpătâi? Te pusese cineva pe goană? Nu se întâmpla nimic dacă răspundeai: „Nu, n'am venit să caut lucru”. Tot astfel secretarul blond nu s'ar fi împotrivit dacă, după ce ți-ai spus numele, îi rugai să-ți îngăduie să vii de-a doua zi. Până a doua zi ai mai fi cugetat. Și ai fi renunțat. Ce viitor te aștepta aici? Să lucrezi la grămadă, fără să'nveți ceea care să-ți folosească mai târziu. Și dacă măcar munca ar fi fost plătită mai bine... O băncuță pe zi, pe urmă șaiszeci, șaptezeci, optzeci de bani... Erau lucrătoare cu vechime de-un an și cu salariu de un leu. Singură domnișoara Vasilica, în răspunderea căreia era o echipă de treizeci de fete și băieți, câștiga un leu și jumătate.

Ai rămas. Nu numai că ai rămas dar ai adus după tine un cârd de vreo șapte băieți și fete d'n mahala. Era nevoie la fabrică de oricâte brațe, mai cu seamă că nimeni nu stătea mult acolo. Câteva săptămâni. Câteva luni. Plecau și iar veneau. Nu era nicio supărare din partea direcției.

Incepea lucrul la șapte dimineața și, ca să ajungi la fabrică, trebuia să pleci de-acasă, dela șase. Pentru aceasta, trebuia să te scoli dela cinci, adică să te trezească mama fiindcă, iarna, somnul atârna greu spre ziuă, cu deosebire când căldura de cu seară se păstra în odaie. Plecai, fie cu douăzeci de bani pentru masă, fie cu ceva de-ale mâncării, în hârtie sau într'o legătură de cârpă. Vă întâlneauți tot grupul în colțul străzii tale, ca să vi se pară d'umul mai scurt, și pâlăvrăgeați și chiar vă sbenguiați. Era încă întuneric, era lume puțină care pornea după treburi la ora aceea. Tot așa, cu ani și ani în urmă, înainte de a se mărita, mama se ducea la Regie în grup cu alte fete.

Mai greu era drumul în diminețile cu zăpadă multă și viscol, când trebu'a să luptați cu nămeții și când boarfele de pe voi nu puteau să vă apere de îngheț. Era bun atunci, când ajungeați la fabrică, vânzătorul de ceai care vă aștepta cu un căzanel rotund. Ceaiul era negru ca păcura, însă îndulcit și, mai ales, fierbinte. O cană plină și-o felie de pâine costau cinci parale. Vă încălzeați. Mai mult decât atât: nădușeați, sorbind repede băutura.

N'ai putea spune că se lucra pe brânci. Lipsea controlul. Răspunzătorii sau răspunzătoarele echipe-

lor n'aveau autoritate și nu căutau să se impună. Recrutarea se făcea din rândurile voastre, cu salarizare la fel de proastă. Nici secretarul nu-și simțea chemarea de unealtă devotată patronului. N'avea nici timp să cerceteze secțiile, fiindcă era prins cu lucrările de birou. Patronul era și proprietarul porțiunii de case dintre podul Șerban Vodă și fabrică, și-și trecea o parte din zi pe la judecătorie și Administrația Financiară cu procesele și contractele chiriașilor. Nu însemna însă că treburile fabricii mergeau prost. Pentru cât era plătit, personalul producea îndeajuns. Ai aflat mai târziu, cunoscând în acelaș timp, astfel, una din legile sistemului capitalist, că patronul nici nu ținea să furnizeze marfă prea multă prăvăliilor din țară, pentru a putea s'o păstreze la un preț ridicat. Fabrica era singura, acți, iar prin asocierea cu firma din Germania, aceasta nu dădea curs comenzilor venite din România.

Te simțeați bine în amestecătura de băieți și fete de pretutindeni, de vârste felurite, printre care nu erai izolat, fiindcă, în primul rând, se găseau prietenii și prietenele tale din mahala. În timp ce se lucra, se vorbea, se râdea, se făceau glume. Băieții băgau fetelor, pe după gât, un pumn de copci care le gădila. Glumele erau câteodată și proaste, mai cu seamă când se punea cuiva, care se sculase dela locul lui, un ac în bancă. Atelierul avea uneori ceva de colț de stradă de mahala sau de maidan.

Secretarul a văzut că, din buzunar, îți iese o carte sau o revistă. În pauza dela prânz te-a surprins când citeai. N'a răs de tine, făcându-te „sa-

vant“ ca vărul lui Mircea dela Sfetea, însă ți-a părut rău că, de fiecare dată, erai ori cu o revistă umoristică, proastă, ori cu o fascicolă de-a lui Hertz. S'a uitat la ele și-a strâmbat din nas. Îți dăduseși seama că n'ai câștigat nimic în ochii lui. S'a uitat la tine și iarăși a strâmbat din nas și-a trecut mai departe când, de vreo două ori, te-a văzut, pe chei, în dreptul fabricii, tot la prânz, jucând fripta cu alții. Ți-a fost rușine și, din momentul acela, te-ai răslețit de grupurile care-și umpleau timpul, prosteste.

Intr'o zi, în birou, când îți dăduse o însemnare pentru domnișoara Vasilica, te-a întrebat ce vârstă ai și dacă ai mai lucrat undeva.

— Cum de-ai ajuns aci? Ți-a spus cu un ton de dojană. Ești destul de mare. Ce te așteaptă aci? Să câștigi peste un an un leu pe zi și peste doi ani un leu și douăzeci. Sgârcitul nu plătește mai mult. Dacă, măcar, te-ai duce la mașini și dacă, mai cu seamă, te-ai cere la secția de mecanică... Dar ție îți place să faci o treabă care nu cere nicio bătaie de cap, nu e așa?

Nu era așa, însă avea dreptate. Știai dela început că munca pe care o făceai era fără de viitor. De aceea nu ți-a venit bine când te-ai pomenit prins cu arcanul parcă, în fabrică. Pe urmă, te-a luat apa cu nămol mult a vieții din atelierul de împachetat. La mecanică și la mașini erau câțiva lucrători și erau mulți băieți de-o seamă cu tine, care purtau șorțuri și șepci pătate cu ulei. Nu se băgau cu voi, cei de deasupra și vă priveau, pe drept cuvânt, de sus. Munca lor era mai complicată, mai grea, băieții dobândeau

cunoștințe pe care puteau să le desvolte, oricând, în alte ateliere și fabrici. Erau și mai bine plătiți.

— Nu e vorba, cu cât se invață aici, a continuat secretarul, tocmai bine poate să iasă cineva un cârpaci, însă decât de loc, e ceva și atât. Tu nici cu atâta nu vrei să te alegi... Am văzut că citești, dar citești lucruri proaste. Păcat de bani și de vremea pierdută. Nu vrei să-ți bați capul cu lucruri bune care cer o sforțare, nu e așa?

Nu era așa, însă avea dreptate. „Veselia“ și „Ran-devuul“, revistele cu care te văzuse, „Misterele Parisului“, fascicola pe care o avusesese în buzunar, nu erau lecturi care să-i dea o părere bună. Demult nu mai aveai nici tu bune păreri despre astfel de tipărituri și totuși nu le înlăturai. El nu știa aceasta. Nu știa că citeșezi și altceva, că demult dăduseși gata biblioteca mică a vărului tău Ghiță Nebunul, că te îmbolnăviseși nemâncând pentru a putea să cumperi cărți din Biblioteca pentru Toți și că furai coli tipărite dela „Minerva“, alcătuind acasă volume cu povestiri de Slavici, Gane și Sadoveanu.

I s'a părut că a fost aspru cu tine? A simțit că sub pleoapele tale se pregătesc să-și facă loc două lacrimi? Ți-a pus însemnarea în mână și ți-a spus: „Du-te. Vom mai vorbi“.

Ați mai vorbit după ce, căpătând curaj, i-ai împărțit câte ceva din viața ta și din năzuințele tale.

— Timp ar mai fi să 'nveți, te-a sfătuit el, însă nu a pus destulă convingere. Nici eu n'am făcut decât cinci clase la școală. Trei le-am dat în particular. A trebuit să mă duc și eu la birou, să lucrez. Adevărat, e greu... Este cam greu.

A tăcut, ca și cum ajunsese la capătul unei fundături și era nevoit să meargă înapoi. A schimbat vorba, arătându-se gata să-ți împrumute cărți. Aducea de acasă, te chema în biroul lui, îți dădea cartea și te sfătuia s'o ascunzi, să nu spui nimănui din atelier despre legăturile dintre voi. S'ar putea să afle Sgârcitul și nu este nevoie.

Sgârcitul era patronul despre care el vorbea plin de dispreț.

— Am să-ți dau „Avarul” de Molière și „Eugenie Grandet” a lui Balzac, ca să înțelegi mai ușor ce fel de om e el. Îmi face observație că nu-i dau lista cu cei ce întârzie dimineața și cu cei care stau prea mult la closet, ca să-i amendeze sau să nu-i avanseze. Când zărește vreo copcă pe jos, sau vreun ac, mi le pune pe birou, ca să-mi arate că personalul îi risipește averea și că nu sunt atent. Plecam demult și eu, dar mă gândesc că trebuie să mă duc în curând să-mi fac stagiul militar, așa că n'avea rost să mai schimb. După ce termin armata, nu mă mai prinde. Cum nu ai tu, la fel nu am nici eu, aici, vreo perspectivă. Sunt contabil și aș putea să mă angajez la o bancă, la o societate, cu posibilitatea de a trece dela un grad la altul, de-a câștiga mai mult, de-a trăi în altă atmosferă...

În Septembrie a fost încorporat. V'ați despărțit. Dar după vreo două săptămâni te-a cuprins o descurajare, o silă de tot ce era în jurul tău, în fabrică, și-ai plecat.

Și iarăși te-ai așternut pe ședere, acasă. Nu te-au mai întrebat nimic ai tăi. Ce gândea mama? Ce gândea tata? Se hotăriseră să te lase în voia ta. Erai destul de mare și nădăjduiau uneori că, până la urmă, te vei descurca singur. Alteori îi încerca și pe ei descurajarea în legătură cu băiatul lor, dar se fereau s'arate. Nu uitaseră că, odată, erau cât pe aci să-l piardă.

A fost mai bine așa. Fiindcă, neîmboldit de alții, te îmboldeai singur să-ți faci un rost. Iarăși te-ai gândit să te faci tipograf. Lucra un văr al tău la Monitorul Oficial. Era în al treilea an. Încă un an, și ieșea lucrător. Și era de o vârstă cu tine. Cu cât făcuseși la Minerva, cu cât învățaseși acolo, puteai să intri oriunde în anul al doilea. Te-ai angajat, pe temeiul unei dovezi a domnului Popescu, prin care acesta arăta că ai fost un an sub ochii lui în atelierul condus de el.

Domnul Matache, șeful zețării dela Monitor, a ținut seamă de certificatul domnului Popescu, fiindcă erau prieteni și învățaseră meseria împreună.

Ai fost pus dela început la regal. Erai și mai mare decât ucenicii ceilalți, astfel că ai fost scutit de corvezile începutului. Lucrătorii nu te trimiteau să le

aduci apă și nici să le cumperi, la prânz, mâncare. Nu te puneau nici să dai corecturi. În multe privințe, șeful de aci se aseamăna cu cel dela Minerva, prin seriozitate, bună purtare și spirit de dreptate.

Lucrai, și mâna mergea ușor pe vîngalac și aveai chiar asupra unor lucrători mai tineri, avantajul că puteai să descifrezi mai repede un manuscris și să-i prinzi sensul.

Îți intrase în cap un gând care nu era nici inteligent, nici cinstit. Să rămâi câteva luni la Monitor, până prinzi mai bine meseria, și apoi să pleci și să te angajezi la o tipografie mică, dintre acelea care execută lucrări mărunte, ca practicant. Tipografiile acestea erau ca ciupercile, cu două-trei case de litere, cu o mașină, două, de mână, cu personal necalificat, făcând treabă și de zețari și de mașiniști. Acolo nu se cerea nici să ai certificate, nici să fii un lucrător iscusit. Dar, în loc de un leu pe zi cât aveai ca ucenic la Monitor, puteai să câștigi doi sau trei lei. Nu era nimic dacă rămâneai ciocănar, fiindcă în tot cazul nu te vedeai stând mult în meserie.

Lucrătorii dela Monitor aveau o situație mai bună decât a altor tipografi. Aveau stabilitate și drept la pensie. De aceea, se țineau la o parte de colegii lor din celelalte ateliere și nu participau la acțiunile acestora când se formula vreo revendicare. Nedesvoltată în întreg câmpul muncii, conștiința de clasă era și mai puțin o realitate la tipografi. În nicio împrejurare, ei nu mergeau alături de ceilalți muncitori, socotindu-se deasupra lor. Cei dela Monitor se soco-

teau, la rându-le, superiori colegilor din alte întreprinderi.

Era o societate care se intitula „Gutenberg” și unde unul, Take Georgescu, trăgea sforile, cultivând un vag spirit corporatist, dar cu deosebire mentalitatea că interesele tipografilor nu merg împreună cu ale celorlalți muncitori. Take Georgescu își făcea treburile, iar Marghiloman îl punea în coada listelor la alegeri, ca să se cheme că partidul conservator îngăduie și unui reprezentant al lucrătorilor să ia parte la viața politică alături de boieri.

Cei dela Monitor nu făceau parte din societatea „Gutenberg” care, pentru cotizațiile plătite, asigura membrilor ei înmormântare cu s'eag și cu discurs. Li înmormânta instituția.

O singură formă de organizare aveau, practică de altminteri în mai toate atelierele, fără statut și fără comitet, cu un singur casier, iar acesta fără leafă și fără scripte. Era un fel de casă de economie cu denumirea, care-i definea caracterul, de „Putregaiul”. Când luau salariul sâmbăta, lucrătorii depuneau în mâna casierului câțiva lei, care constituiau capitalul comun. Pe urmă se duceau la cârciumă și cheltuiiau jumătate sau mai mult din câștigul pe-o săptămână. Cu cât le rămânea, era greu să facă față nevoilor în săptămâna care urma, iar avans nu puteau să ceară dela birou. Noroc că aveau „Putregaiul” de unde se împrumutau, plătind la sfârșitul săptămânii datoria și adăugând cotizația cu care se înscriaseră, pentru ca astfel capitalul fiecăruia și al tuturor laolaltă să nu se micșoreze. Era bine și așa.

Era mai puțin bine când, după un timp, constatând că „Putregaiul“ a luat proporții, că dispune de un fond mai mare, se hotărâu să-l spargă și să-l reia dela început. Il spărgeau, organizând un chef mare și consumând într'o singură noapte suma realizată de-a-lungul câtorva luni.

Ai destăinuit planul tău de a pleca de-acolo unui practicant, cu care te împrietenești, căutând să l convingi și pe el să-ți urmeze exemplul. El a adus la cunoștința unui lucrător, ce-i spuseseși, iar acesta a comunicat domnului Matache. N'ai băgat de seamă că, din momentul acela, șeful se întuneca la față când te vedea. N'ai înțeles de ce te-a luat dela regal și te pusese, alături de alți ucenici, să alegi literele unei forme stricate. Pe urmă, ori-de-câte-ori trebuiau cărate pagini, jos la mașini — treabă de hamali și de ucenici începători — te alegea pe tine.

Intr'o zi, un lucrător ți-a pus în brațe mai multe pagini decât puteai să duci și ai văzut că una de deasupra nu era legată strâns cu sfoară. Ai spus: „Uite, se desface“, dar el s'a răstit la tine, ți-a pus în vedere că n'o să-l înveți cum se leagă o pagină și că să deschizi ochii când mergi, că nu se întâmplă nimic.

Ai deschis ochii, ai mers cu paginile cum ai fi mers cu ouă, dar pe scară pagina s'a făcut fărâme. Praful s'a ales de alte două pagini. Au căzut literele cu o răpăială de grindină pe scara în spirală.

— I-am spus să nu ia atâtea pagini, a mințit lucrătorul, când domnul Matache a venit în anchetă.

Erai cu celelalte în mână, într'o atitudine de tâmpit îmbufnat. Șeful te privea, dușmănos. Dacă ți-ar fi dat o palmă, te-ar fi durut mai puțin decât vocea lui suierată:

— Ți-este gândul la dracu, la plecare... Și vrei să tragi și pe-alții după tine... Măgarule!

Nu te-a dat afară. I-a părut rău că se năpustise asupra ta și l-a mus'rat aspru pe lucrător că te încărcase cu o povară dincolo de puterile tale. L-a dojenit și-a doua zi, când tu n'ai mai venit, iar vărului tău i-a spus:

— Ce, s'a supărat cavalerul ăla cu nas de ceară? Să facă bine să poștească mâine la lucru.

N'ai mai poftit.

Fără să te poftască cineva, te-ai înapoiat la fabrica de pe cheiul gârlei. Alungaseși gândul de-a te angaja la vreun atelier mic de tipografie încropit într'o singură odaie întunecoasă, cu pereți jupuți și înnegriți, cu aer de hrubă, unde patronul și doi-trei băieți își scoteau ochii și-și sfârtecau plămâni la un regal schilod și la o mașină care găfăia. Cunoșteai vreo două ateliere și îți aminteau cocioaba lui moș Ioniță, cismarul cârpaciu din copilărie. În ele cu adevărat te pâdea ofița de care scăpaseși odată și de care încă îți era irică. Puteai să te învoiești pentru doi lei pe zi. Însă la sfârșitul săptămânii se întâmpla să nu capeți nimic, fiindcă nici patronul nu se alegea cu nimic de pe urma câtorva imprimate făcute pentru firme nevoiașe rău platnice.

Din dojana secretarului dela fabrică păstraseși o idee care acum pusese stăpânire pe tine, după ce multă vreme ți-a dat pe departe târcoale: să înveți mecanica. Și s'o înveți la fabrica de ace, trecând apoi la un atelier sau la o fabrică mare, la Wolff sau Haug, unde ai fi putut să te desăvârșești.

Păcat că nu mai era secretarul acolo, fiindcă ai fi avut în el un prieten mai vârstnic și un ocrotitor. Secretarul făcea armata, iar pe urmă va intra, așa

cum spusese, la o bancă, la o societate cu puțința de înaintare, cu altă atmosferă. De pâinea amară a Sgârcitului era sătul.

Cu toate astea, ai dat de el când te-ai dus la birou. Fusese înrolat două luni și apoi reformat. A făcut oferte la câteva întreprinderi. Nu erau locuri. Nu putea să aștepte prea mult, căci era sărac și trebuia să-și poarte singur de grijă. Era însă un loc care îl aștepta: la fabrica Sgârcitului.

S'a simțit stânjenit când ai dat cu ochii de el și a avut un zâmbet de oboseală și renunțare. Încerca și tu același simțământ.

— Nu e totdeauna cum vrem, ți-a spus căutând să lămurească nedumerirea ta. N'am avut deocamdată încotro. Imi pare rău și pentru mine și pentru tine.

— Ași vrea să vă ascult și să trec la mașină. Dacă se poate, chiar la mecanică.

— Da, e ceva. Chem pe Neamțul și pe Marinică și le spun să aibă grijă de tine. Să te pună la lucru. Dar ai să poți? Meserie grea... Forjă, nicovală, ciocan...

— Am să pot. Nici băieții ceilalți nu sunt mai...

— Ți se pare. În orice caz, încearcă. Nu știu, însă, câtă meserie se poate învăța aci.

I-ai mărturisit gândul de-a pleca mai târziu în altă parte și a fost de părere că gândul nu e rău.

Neamțul și domnul Marinică erau mecanicii întreprinderii, împărțindu-și rolurile, — domnul Frederic la motor, celălalt la mașini. Domnul Frederic era înalt, voinic și blond și fusese trimis de firma

din Berlin ca specialist. Deși se găsea de vreo cinci ani aici, nu învățase românește.

Singurele cuvinte pe care le rostea erau: bine, foarte bine, tu prost. Domnul Marinică era oacheș la față, mărunț de statură, numai piele, oase și nervi. Era mândru că, lucrând împreună cu Neamțul, învățase nemțește, deși toate cunoștințele lui se mărgineau la Gut Morgen, ia-ia, nain, nicht. Se înțelegeau și acum, ca și în urmă cu cinci ani, prin semne, care lăsau impresia că sunt doi surdo-muți.

Neamțul era domol în mișcări și avea totdeauna un zâmbet pentru puținătatea trupească și pentru neastâmpărul colegului român. Când punea mâna pe umărul acestuia, părea un urs care și-a așezat o labă. Avea un zâmbet și pentru eforturile domnului Marinică de a-i vorbi nemțește. La capătul mijloacelor, domnul Marinică exclama dezolat față de cei din jurul său că Neamțul este un bou care, după ce nu știe românește, a uitat și nemțeasca. Domnul Frederic râdea, înțelegând cam ce-a spus pîrpiriul și răspunzând cu o apăsare a labei pe umărul colegului: „Nain, nain, tu foarte prost“.

Ai lucrat la mașini și, jos, la motor, tras într-o parte de domnul Marinică și în cealaltă de domnul Frederic, — amândoi vrând să facă pe voia secretarului, care le spusese că ești protejatul lui și că ține ca el să te învețe meseria. Din pricina aceasta, nu puteai să prinzi rădăcini, nici la subsol unde era mecanica, nici la secția de mașini.

— Dă-l dracului de Neamț, îți spunea domnul Marinică. Nu vezi că nu pot să mă înțeleg nici eu cu

el, măcar că îi vorbesc pe limba lui? Ce-ai să înveți la el? Să bați cu barosul ca potcovari? Tu trebuie să rămâi cu mine, ca să vezi cum se demontează o piesă, cum se pune la loc, cum merge o mașină. Când ai s'ajungi doctorul lor, ca mine, ai să știi să umbli cu orice tel de mașini.

Te străduiai să ajungi doctor peste mașini, deși domnul Marinică nu te lăsa decât să le ungi cu ulei și să le ștergi de praf. Când te vedea cu un clește sau o șurubelniță în mână, ți le lua speriat:

— Fugi de-acolo! te prevenea. Când vezi că nu merge ceva, cheamă-mă pe mine. Mașinile astea sunt afurisite și Neamțul se supără dacă îi stric vreo piesă.

Nu rămâneai însă nici două zile la mașini și îl vedeai pe domnul Frederic îndreptându-se cu pași molateci spre tine. Uneori nu-l vedeai și nu-l auzai. Simțeau numai o mână mare pe umărul tău.

— Hait... Tu jos... Mecanică...

Domnul Marinică nu era pe aproape în momentul acela. Sau era, și se făcea că nu bagă de seamă. Însă și la motor se întâmpla întocmai ca la mașini. Domnul Frederic îți punea în mână o găleată și te împingea din spate: „Cărbuni...“. Să aduci cărbuni pentru cuptor. Îți dădea o cârpă murdară și-ți arăta prin semne să ștergi motorul de ulei. Îți arunca în brațe o curea de transmisie s'o coși. „Gut, gut, foarte bine!“ te felicita de fiecare dată. Ai trecut apoi la nicovală, unde, împreună cu un băiat de seama ta, îndoiai scoabe înroșite în foc. „Forte bine“, continua să-ți spună, zâmbind însă de truda și stângăcia cu care mânuiai ciocanul.

Domnul Marinică stătea la pândă și te confisca în momentul prielnic pentru el, luând măsuri să nu-l vadă Neamțul, care în vreo două rânduri te-a smuls din mâna lui, aruncându-i în față cele două cuvinte pe care le știa:

— Tu prost!

Dar nici la mecanică nu aveai voie să pătrunzi în taina meșteșugului. Ce era mai greu și mai complicat făcea Neamțul sau vreun lucrător. Când, după vreo două luni, te apropiai de motor sau te băgai prea mult în domnul Frederic, el te îndepărta cu mâna și-și încrețea fruntea:

— Nain, nain! nu bine...

Se înțelegeau sâmbătă seara, când mergeau împreună și se îmbătau la una din multele cârciumi cu lăutari, din Piață. Dar, și atunci, petrecea fiecare în felul lui. Domnul Frederic bea halbe cu bere, iar domnul Marinică țuică și vin. Românul se înveselea, pune lăutarii să-i cânte, se săruta cu ei și încerca o bucurie mare când izbutea să-i îmbete. Neamțul golea halbă după halbă în tăcere și nădușea ca la baie de aburi. Pentru a-și da aere față de lumea dela celelalte mese, domnul Marinică îi spunea, cu glas tare, Neamțului, Herr Frederic, apoi rostea fără legătură între ele, celelalte cuvinte pe care le știa: bitte, nichit, nain-nain, ia-ia. Neamțul râdea și căuta atunci să nu rămână mai prejos:

— Da, bine, forte bine, tu Marinică prost...

— Așa te vreau! exclama fericit domnul Marinică și-l săruta, făcând în același timp cu ochiul, celor din jurul lui.

Pe fete le așteptau seara, de-a-lungul cheiului sau rezemați de parapetul podului, îndrăgostiții lor. Când se întâmpla ca unul să lipsească, fata rămânea în urmă, rușinată că o văd celelalte singură, privea în jos spre apă, se trăgea lângă un felinar și aștepta. Trecuseră de mult fetele din fabrica ei și dela fabrica de pungă, de alături. Se lega de ea vreun bărbat străin. Aștepta. Pe urmă își lua seama și pornea, innecată de plâns.

Așa l-a așteptat domnișoara Vasilica, o săptămână întreagă, pe iubitul ei. Nu-i mai era chipul luminat de zâmbet în atelierul unde avea în răspunderea ei o echipă. Lucrătoarele o iubeau și-i arătau respect, fiind mai serioasă și ceva mai în vârstă. O respectau și pentru că bărbatul care o aștepta pe domnișoara Vasilica era mai bine îmbrăcat decât iubiții lor. Știa despre el că e funcționar la Casa de Depuneri. Și vorbeau despre el spunând, nu drăguțul, nu amarezul, ci logodnicul domnișoarei Vasilica.

Logodnicul n'a mai venit și bunăvoia din ochii și de pe buzele ei s'a topit. S'a topit pe urmă și mândria ei.

Povestise o fată că, înapoindu-se într'o seară pe

pod, după vreo două ceasuri de plimbare prin oraș cu drăguțul ei, a găsit-o pe domnișoara Vasilica așteptându-și încă logodnicul. Alina a descoperit, peste câteva zile, mergând în susul cheiului, spre Abator, că logodnicul umbla cu o funcționară din biroul fabricii de punți. Nu se putea ca, trecând din gură în gură, taina să n'ajungă și la urechea fetei... Atunci ea a căzut moale, fără pic de sânge în obraji, peste masa de lucru. Au stropit-o cu apă, lucrătoarele. Domnișoara Vasilica și-a venit în simțiri, a zâmbit fetelor, și-a netezit părul și le-a spus că se duce afară să ia puțin aer. A ieșit, dar nu a coborît, ci s'a urcat pe scările care duceau la atelierul celălalt și, mai sus, la depozit. Printr-o ușă mică, pe-o altă scară mică, se putea ajunge pe acoperișul clădirii, de unde se vedea până spre Expoziție, până spre Bellu, până dincolo de Lemetru, până spre Poștă și Casa de Depuneri.

La vreun sfert de ceas după plecarea ei, s'a iscat în stradă un sgomot mare, s'a văzut lumea alergând și îngrămădindu-se în fața fabricii. De sus, de pe acoperiș, se aruncase cineva, o fată, o femeie, și căzuse lângă trotuarul de peste drum și însângerase pietrele caldarâmului.

Te-ai simțit mândru când, într-o sâmbătă seara, te aflai între domnul Marinică și domnul Frederic, la o masă de cârciumă, în Piață. Erai invitatul domnului Marinică. Impreună cu ei ai mâncat, pe talere de lemn, mititei și-o friptură. Era fum de grătar și de țigări în cârciumă, și sgomot și multă veselie.

— Trebuie să'nveți să tragi și tu pe gât, îți dădea sfaturi domnul Marinică. Noi mecanicii, putem să ne luăm la întrecere cu oricine din altă meserie. Nu-i așa. Neamțule?

— Ia-ia! a întărit domnul Frederic, fără să înțeleagă despre ce era vorba.

Neamțul se uita la tine cu un zâmbet blând și te îndemna să bei bere, ca el. Intre amândoi s'a stărnit pe chestia aceasta o discuție aprinsă, domnul Marinică fiind de părere că trebuie să bei vin, căci vinul se trage dela tata Noe, care a fost român.

— Nain-nain! a protestat domnul Frederic, întinzând spre tine halba începută de el și silindu-te să tragi o înghițitură.

După ce ai băut, a spus cu mulțumire: „Forte bine“, și s'a uitat cu baljocură la domnul Marinică.

Găsind soluția care să-i împace pe amândoi, ai băut deopotrivă bere și vin, așa că te-ai amețit curând.

S'a mai stărnit o discuție și-ți părea rău că tot tu ești pricină de vrajbă între ei. Domnul Marinică voia să te convingă că trebuie să rămâi lângă el, la mașini, dacă vrei să te alegi cu ceva, căci cu Neamțul n'ai să poți ajunge decât un ăla care bate la ni-covală potcoave de cai morți. Prin semne și prin vorbe, printre care amesteca nemțeasca lui, care nu trecea de patru-cinci cuvinte, se trudea să-l întărească pe domnul Frederic.

— Nain, nain! trăgea acesta de tine și căuta să-ți bage halba pe gât. Nu el... Tu, mine. Mecanică. Ei, pful!

Și arăta un fel de milă și de dispreț pentru priceperea domnului Marinică în ale meseriei.

— Lăsați, lăsați, vă rog! le spuneai cu limba încleată, cu dorința sinceră de-a te dăruia amândorura pentru ca între ei să nu fie gâlceavă.

Pe urmă, nici unul, nici altul nu s'a mai sînchisit de tine. Ciocneau, și-i vedeai cu ochi împăienjeniți cum goleşte fiecare paharul, cum se scoală în picioare și se sărută pe deasupra mesei. Ai simțit o răscolire în stomac și un gust acru în cerul gurii. Tot ce băgaseși în tine, voia parcă să dea buzna afară. Nu știi cum ai ieșit, fără să bage de seamă meșterii tăi și fără să atragi luarea-aminte a celorlalți din cârciumă. Și nici cum ai putut să treci drumul și să te apuci cu mâinile de barele cheiului. Îți amintești numai că, la câțiva pași de tine, era cineva care se ținea de balustradă, făcând ce-ai făcut și tu.

Simțământului de ușurare i-a urmat o durere cumplită de cap. Aerul răcoros al nopții a alungat apoi

și durerea de cap. Însă îți erau picioarele cărpă și te cuprinsese tristețea și rușinea.

A fost un noroc că, ajungând acasă, ai tăi dormeau. S'a trezit, un moment, mama care te-a întrebat: „Așa de târziu?“, dar fără ton de mustrare în glas. Tot ea ți-a mai spus: „Aprinde lampa“, însă era obosită și n'a mai stăruit. În câteva clipe te-ai desbrăcat pe întuneric, te-ai urcat în pat și ți-ai vârit capul în pernă. Ai adormit.

N'ai putut să alungi câteva zile desgustul care se cuibărise în inima ta. Se depănuau pe dinaintea ochilor zilele de mâine și po'mâine ale unei vieți care te osândeau să rămâi neisprăvit în toate. Nici Marinică, nici Neamțul nu puteau să fie dascăli de care aveai nevoie. Băgaseși de seamă că nici poșta de ciuit nu te mai îmboldea. Scriseseși și publicaseși vreo două istorioare în revista „Dumineca“. Trimiseseși ceva la „Universul Literar“, care te respinsese. Erai descurajat și a fost cât pe-acți să rupi două caiete cu pagini mazăgălite. Pe secretar îl vedeai mai rar, de când te găsisse Sgârcitul odată în birou și ți-a făcut cu mâna un semn că, adică ce cauți acolo. Secretarul s'a arătat puțintel încurcat.

Te gândeai iar să pleci.

În această stare de suflet te găseai, când, într-o zi, la prânz, venind de la băcănia unde îți cumpăraseși ceva pentru mâncare, ai văzut lipit de zidul fabricii un afiș mic. Erau scrise cu litere de tipar cam aceste cuvinte:

„Tineri muncitori și ucenici!

Cercul Tineretului Muncitor vă cheamă în rândurile lui ca să vă luminați și să luptați pentru o viață mai bună. Voi munciți din zori până în noapte și sunteți plătiți cât să nu muriți de foame. Sunteți puși la munci grele și bătuți. Locul vostru este în rândurile clasei muncitoare care vrea să scape de sub jugul exploataților. Veniți duminică, orele 4 d. a. la ședința săptămânală a Cercului din str. Piața Amzei 26”.

Ai citit de două, de-trei ori, afișul care până seara, când ai ieșit din fabrică, fusese rupt. El se întipărise însă în mintea și în inima ta. Atunci a înviat din nou întâmplarea de mai demult cu cei doi muncitori tineri pe care îi văzuseși între jandarmi. „Am să mă duc“, ți-ai spus cu încredere și bucurie. Te împăcaseși cu tine și cu soarta pe care nu o mai simțeai posomorită, apăsătoare. Ai lucrat toată săptămâna cu spor, numărând zilele care te apropiau de duminică. „Am să mă duc“, repetai în gând dinaintea mașinilor domnului Marinică și la nicovala domnului Frederic.

Văzuseși unde e gangul cu n-rul 26 din Piața Amzei. Într-o parte a lui, în stradă, era o lăptărie. În cealaltă o cârciumă. Te uitai pe furis, din dreptul vitrinei unei librării dela colțul cu strada Primăverii. Intrau pe gang băieți, câte unul sau câte doi. Ai fi vrut să intri și tu, dar te opreau sfiala și-o temere ușoară. Prin mijlocul străzii se plimba un gardist și ți se părea că zăbovește mai mult în dreptul gangului, uitându-se la cine intra acolo. Era însă o părere a ta.

În fața vitrinei se mai găsea un tânăr cam de-o vârstă cu tine. Privea și el la cărți. A băgat de seamă încotro tot privești.

— Mergi la ședință? te-a întrebat.

— Mda... mnu... a fost răspunsul din care se putea înțelege și una și alta.

— Crețeanul a spus el și a întins mâna spre tine.

Pentru întâia oară aveai prilejul să faci cunoștință în felul acesta cu cineva, adică să-și spună numele, așa cum citești în cărți că fac oamenii cu bună creștere, și să-ți dea mâna. A adăugat că e funcționar Incasator. I-ai spus cum te cheamă, iar pentru că purtai bluză albastră, ai fost de părere că nu mai e nevoie să-ți comunici și meseria ta.

— Mergem împreună, a continuat, și ai fost bucuros că nu intri singur în locul unde nu cunoștea pe nimeni.

Avea un fel grăbit de-a vorbi și de-a trece dela una la alta, încât trebuia să-l ascuți cu băgare de seamă, ca să nu pierzi șirul spuselor lui. Până să treceți drumul, să străbateți gangul și să intrați în sala din fund, ai aflat că-a luat parte la întemeierea Cercului, în urmă cu trei ani, că în ziua cu bătaia dela Biserica Albă a fost și el acolo încasând trei ghionți, că e în comitet și că ședințele au loc în fiecare săptămână.

— O să-ți placă, te-a încredințat.

Erau în sală patruzeci, cincizeci de băieți, unii îmbrăcați mai bine, alții mai rău, ghicindu-se că unii sunt funcționari de birou sau băieți dela magazine, iar ceilalți ucenici. În fund, îmbrăcată în roșu, o tribună. Dinapoia ei, în perete, două tablouri cu două capete blânde, bărboase, și ai fost lămurit că aceștia sunt Marx și Engels, întemeietorii socialismului. Lângă ușă, risipite pe-o masă, cărțuli subțiri, cele mai multe cu învelitoare roșie, și un ziar: „România Muncitoare“. Le vindea un om mărunt de statură: intendentul Clubului.

Te-a prezentat prietenul tău câtorva băieți, dându-le a înțelege că ai venit acolo prin propaganda lui, — lucru pe care nu i l-ai luat în nume de rău.

Din banca în care te așezaseși alături de el și de alții, ai urmărit ședința, trudindu-te să fii cu luare-aminte numai la cele ce auzai. Dar gândurile îți erau deopotrivă acolo și'n altă parte. Îți erau în

prezent și'n trecut și sburau departe în viitor. Aveai un simțământ de zi de sărbătoare și că ai mers parcă pe un vapor care te-a lăsat pe-un pământ nou, necunoscut, pe care te simțeai bine.

— Ce zici? E bine la noi, nu e așa? te-a întrebat în șoaptă prietenul.

— Da, ai răspuns.

Vorbea la tribună un tânăr din comitet, și erai cuprins de admirație că știa lucruri atât de noi pentru tine, că le spunea fără să se incurce în rostirea lor și că arăta atâta curaj. Vorbea cam despre ce gândiseși și simțiseși tu de multe ori, în ceasurile când te stăpâna uneori încrederea, alteori desnădejdea, însă folosind cuvinte care conțineau în ele deslegarea nedumeririi tale. Se lua de pe ochi o pânză, încă una. Deaceea era foame, iarna, în casa voastră, și erau în mahalale copii desculți și oameni înrăiți, deaceea în atelierile prin care trecuseși și în fabrica în care lucrai, se întâmplau lucruri ce te mârneau. Tu trăiai într'o lume care semăna cu aceea de pretutindeni. Și în țara ta și în toate țările, aceeași cauză făcea ca viața să fie pentru unii bună și pentru cei mai mulți o osândă. Inșă, de pretutindeni, de peste granițe, muncitorii își întindeau mâna pentru a alcătui marea armată a desrobirii.

— Cine e? l-ai întrebat pe prietenul tău.

— E Davidovici. Croitor, ți-a răspuns el.

După cuvântarea acestuia, un băiat a cântat la mandolină două cântece, iar alți doi au spus câte o poezie. Poeziile au sunat în urechea ta ca o muzică alinătoare și, totodată, răscolitoare. Ți-a părut rău

că dintr'una nu ai păstrat decât două cuvinte care se împreunau frumos: pâine și trandafiri. Din a doua ți-au rămas patru rânduri pe care le repetai mereu în gând:

*Din idealurile voastre
O, visători flămânzi și goi,
Vor răsări ca niște astre
Senine lumi cu oameni noi...*

Când s'au ridicat băieții în picioare, fiindcă se sfârșise ședința, a intrat printr'o ușă laterală un bărbat cu ochi albaștri și cu câteva fire de păr blond în barbă. Din întreaga făptură a omului, atâta ai desprins: ochii și țacălia. Băieții și-au îndreptat cu toții privirile spre el, într'o mișcare de bucurie și de respect. El a intrat printre ei și l-ai văzut punând câteva întrebări lui Davidovici, vorbitorul de adinea u.i. Vorbea rar și scruta în aceaș timp din ochi pe cei din jurul lui.

— E Frimu, tovarășul Frimu! te-a lămurit Crețeanu.

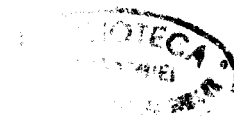
Cumpărăseși cu zece bani una din cărțuțiile de pe masa de lângă ușă: „Discursul unui agitator” de Upton Sinclair.

Mergeai acum spre casă și te simțeai crescut și gândeai că ai găsit lumea pe care-o căutai. Stăruiau în cuget cuvintele avântate ale băiatului care vorbise dela tribună. Te legănau poeziile ascultate și te trudeai să ți-o aduci aminte pe aceea din care păs-

traseși două cuvinte. Și ai izbutit să legi cele patru versuri care o incheiau, și ți le spuneai în gând la început, și te-ai pomenit pe urmă rostindu-le tare, cu gesturile tânărului care le declamase, fără să te neliniștești că un trecător s'a uitat cu mirare în urma ta:

*Vor crește'n lume îndeajuns
Și trandafiri și pâine,
A câtorva e lumea azi,
A tuturor mâine...*

SFÂRȘITUL VOLUMULUI I

*Coperta: L. EPOL; Redactor responsabil: G. RADULESCU; Tehnoredactor responsabil: VLAD MUȘĂTESCU; Tehnoredactor: M. GRIGORIU; Data în lucru: 12. XI. 1948; Bun de tipar: 1 XI 1948
Format: 56x78/16; Tiraj: 5 300; Clasificare zecimală: 859.31; „Tip. România Liberă „N. Moșanu”*

EDITURA DE STAT

LITERATURA ROMÂNĂ

EXTRAS DIN CATALOG

- Mihail Sadoveanu — Caleidoscop
Zaharia Stancu — Descult (roman)
Alexandru Sahia — Nuvele
Eusebiu Camilar — Negura (roman) Vol. I
— Turmele
— Noptile Senerazadei
— Valea Hoților
Geo Bogza — Oameni și cărbuni în
Valea Jiului
Ion Călugăru — Clownul care gândește
— Ion și Salomea
Ion Pas — Zilele vieții tale
(roman)
Barbu Lăzăreanu — Ion Creangă și basmul
rusesc
V. Porumbacu — La capătul lui 38
Ion Vitner — Pasiunța lui Pavel
Corceaghin
Silvian Iosifescu — Oameni și cărți

EDITURA DE STAT LITERARA ROMANA